

NNCL1263-4CDv2.0

LENGYEL DÉNES

Régi magyar mondák

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

A védőborítót és a kötéstervet a Képes Krónika színes illusztrációjának
felhasználásával Urai Erika tervezte

Az utószót és a jegyzeteket Lengyel Dénes írta A mellékletek színes reprodukcióit

Horvai József készítette

Hatodik kiadás

© Lengyel Dénes, 1972

Tizenkét éven felülieknek

ISBN 963 11 2928 4

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó. Budapest Felelős kiadó: Szilvász György
igazgató Alföldi Nyomda (1457.66-15-1). Debrecen. 1982 Felelős vezető: Benkő

István igazgató Felelős szerkesztő: Fazekas László

Műszaki vezető: Haas Pál

Műszaki szerkesztő: Supp Emilné

Képszerkesztő: Diósi Katalin

125 000 példány Terjedelem: 31,5 (A/5) ív f 4 db tábla. ÍF 4453

TARTALOM

Hun-magyar mondák

A MAGYAROK EREDETE
A CSODASZARVAS
ATTILA, A HUNOK KIRÁLYA
ISTEN KARDJA
ATTILA LELEPLEZI AZ ORGYILKOSOKAT
ATTILA LAKOMÁJA
ATTILA HADJÁRATAI
ATTILA KIRÁLY PÁDUÁBAN
ATTILA ÉS AZ ÖZVEGYASSZONY
ATTILA ÉS A MUTATVÁNYOSOK
RÉKA KIRÁLYNÉ SÍRJA
ATTILA KEZESEI
ATTILA HALÁLA ÉS TEMETÉSE
ATTILA FIAI

A honfoglalás és a kalandozások mondái

CSÖRSZ ÁRKA
A VÉRSZERZŐDÉS
A HONFOGLALÁS
A FEHÉR LÓ MONDÁJA
A MAGYAROK SZENT GALLENBAN
A GYÁSZMAGYAROK
LEHEL KÜRTJE
BOTOND LEGYŐZI A GÖRÖG ÓRIÁST
SAROLTA FEJEDELEMASSZONY

Az Árpád-házi királyok mondái

A MAGYAR KORONA
ANDORÁS VITÉZ
SZENT ISTVÁN KIRÁLY HADJÁRATAI
A LÁNYRABLÁS
CSANÁD
ISTVÁN KIRÁLY ÍTÉLETE
A SAPKATÖLTÉS
A VESZPRÉMI GIZELLA-KÁPOLNA
SZENT ISTVÁN REJTEKE
SZENT ISTVÁN KIRÁLY INTELMEI
A MAGYAROK SZIMFÓNIAJA
GELLÉRT PÜSPÖK ISKOLÁJA
ISTVÁN KIRÁLY BETEGSÉGE
GELLÉRT PÜSPÖK PRÉDIKÁCIÓJA
BÉLA HERCEG PÁRVIADALA
GELLÉRT PÜSPÖK HALÁLA
A VÉRTES

ZOTMUND
A KORONA ÉS A KARD
A TESTVÉRHARC
A MAGYAROK VISSZATÉRNEK ŐSEIK HITÉRE
LÁSZLÓ HERCEG MEGMENTI AZ ELRABOLT MAGYAR LÁNYT
A BESENYŐK MEGTÁMADJÁK MAGYARORSZÁGOT
SALAMON KIRÁLY ÉS A HERCEGEK VISZÁLYKODÁSA
SALAMON ÁRULÁSA
SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY HADJÁRATAI
SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY CSODATÉTELEI
A TORDAI HASADÉK
SZENT LÁSZLÓ PÉNZE
BÉLTEK
SZENT LÁSZLÓ FÜVE
SZENT LÁSZLÓ NEMESEI
SZENT LÁSZLÓ HALÁLA
SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY UTOLSÓ GYŐZELME
KÁLMÁN KIRÁLY ÉS ÁLMOS HERCEG VISZÁLYKODÁSA
ISTVÁN KIRÁLY HADJÁRATAI
AZ ARADI ORSZÁGGYŰLÉS
EPERJES
BORICS, A TRÓNKÖVETELŐ
BÉLA KIRÁLY ÉS A BANKÓ LÁNYA
IMRE KIRÁLY ELFOGJA PÁRTÜTŐ ÖCCSÉT, ENDRÉT
BÁNK BÁN
A BALATONI KECSKEKÖRÖM
JULIANUS BARÁT
A MAGYAROK ÉS A KUNOK VISZÁLYKODÁSA
A SAJÓ MENTI CSATA
TATÁR VILÁG MAGYARORSZÁGON
GALAMBOSKŐ
TESTHALOM
A LIETAVAI CSODA
CSOMBOD VÁRA
A LES-HEGY
SZENT MARGIT LEGENDÁJA
KUN LÁSZLÓ SZEMBESZÁLL AZ EGY HÁZZAL

A vegyesházi királyok mondái

I. KÁROLY KIRÁLY LEGYŐZI CSÁK MÁTÉ SEREGÉT
ZÁCS FELÍCIÁN MEGSEBESÍTI ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÚRASSZONYT
ENDRE KIRÁLYFI
A NÁPOLYI HADJÁRAT
AZ APULIAI HADJÁRAT
A BAKFITY
AZ ÉLETMENTŐ KIRÁLY
LAJOS KIRÁLY MEDVEVADÁSZATA
LACFI PÁL HADJÁRATA
A PRÁGAI KALAND

TOLDI MIKLÓS PÁRVIADALA
ERZSÉBET KIRÁLYNÉ MEGÖLETI KIS KÁROLYT
ZSIGMOND KIRÁLY TRÓNRA LÉP
ZSIGMOND KIRÁLY KIVÉGEZTETI HÉDERVÁRI KONTÓT ÉS TÁRSAIT
ZSIGMOND KIRÁLY VERESÉGE
HERVOJA BOSSZÚJA
PÉTERFI MIKLÓS KÉT HÁBORÚJÁRÓL
POKOLJÁRÓ TAR LŐRINC
A PARASZTHÁBORÚ
BECKÓ VÁRA

Mondák Hunyadi Jánosról

HUNYADI JÁNOS EREDETÉRŐL ÉS NEMZETSÉGÉRŐL
HUNYADI JÁNOS IFJÚSÁGA
KEMÉNY SIMON
HUNYADI JÁNOS AJÁNDÉKA
A KŐHALMI BÍRÓ
SZILÁGYI ÉS HAJMÁSI HISTÓRIÁJA
HUNYADI JÁNOS BUJDOSÁSA
NÁNDORFEHÉRVÁR OSTROMA
HUNYADI JÁNOS HALÁLA
HUNYADI LÁSZLÓ ÉS CILLEI ULRIK PÁRVIADALA
HUNYADI LÁSZLÓ HALÁLA

Mondák Mátyás királyról

MÁTYÁST KIRÁLLYÁ VÁLASZTJÁK
HUNYADI JÁNOS FIÁT KIRÁLLYÁ KORONÁZZÁK
MÁTYÁS KIRÁLLYÁ VÁLASZTÁSA
A CSEH KIRÁLY KÖZLI MÁTYÁSSAL, HOGY KIRÁLLYÁ VÁLASZTOTTÁK
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS FRIGYES CSÁSZÁR
A VÁLTSÁGDÍJ
MÁTYÁS KIRÁLY HÁBORÚI
MÁTYÁS KIRÁLY MEGBÜNTETI A PÁRTÜTŐKET
MÁTYÁS KIRÁLY DICSŐSÉGE
SZILÁGYI MIHÁLY FOGSÁGA
SZILÁGYI MIHÁLY HALÁLA
MÁTYÁS KIRÁLY VISSZASZERZI A KORONÁT
MÁTYÁS KIRÁLY ELFOGLALJA JAJCA VÁRÁT
MÁTYÁS KIRÁLY SZENDRŐ VÁRA ELLEN VONUL
MÁTYÁS KIRÁLY MEGSZÉGYENÍTI A TÖRÖK KÖVETET
UDVARI BOLONDOK PÁROS VIASKODÁSA
A TESTVÉRISÉG
MAGYAR BALÁZS HAZATÉRÉSE
GISKRA
SZABÁCS VIADALA
MÁTYÁS KIRÁLY LAKODALMA
JAKSITH DEMETER VESZEDELME
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS KINIZSI

MÁTYÁS KIRÁLY VEZÉREI LEGYŐZIK A TÖRÖKÖT
MÁTYÁS KIRÁLY BOROSZLÓBAN
BÉCSÚJHELY OSTROMA
MÁTYÁS KIRÁLY BECSÜLETE
AZ ARANYSZÖRŰ ÉS A FEKETE BÁRÁNY
MÁTYÁS KIRÁLY MEGLECKÉZTETI MIKLÓS PÜSPÖKÖT
AZ INGYEN NEM TEMETŐ PAP ÉS MÁTYÁS KIRÁLY
A PAPRÓL, AKI A SZEGÉNY ASSZONY GYERMEKÉT NEM AKARTA
INGYEN MEGKERESZTELNI
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A GYOMORBAJOS PÜSPÖK
VÉRRÉ VÁLIK, MINT BARÁTBAN A LENCSE
MÁTYÁS KIRÁLY MEGLECKÉZTETI AZ ELBIZAKODOTT TUDÓST
MÁTYÁS KIRÁLY TERMÉSZETÉRŐL
AKKOR FELELJ, MIKOR KÉRDEZNEK!
MÁTYÁS KIRÁLY MEGAJÁNDÉKOZZA GALEOTTO MARZIÓT
MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVTÁRA
MÁTYÁS KIRÁLY LAKOMÁJA
MÁTYÁS ÉS HOLUBÁR
MÁTYÁS KIRÁLY SZERENCSEJE
NINCS ROSSZABB A SAJTNÁL
MÁTYÁS KIRÁLY MEG AZ ÖREGEMBER
HOGYAN OSZTOTTA BE ÉLETÉT AZ ÖREGEMBER?
BUDÁN CSAK EGYSZER VOLT KUTYAVÁSÁR
A TÖK ÉS A CSIKÓ
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TANÍTÓ
MÁTYÁS KIRÁLY MEG A SZÁLLÁSDÓ CIGÁNYOK
HÁNY VÉKA A GELLÉRTHEGY?
CSUKA FOGTA RÓKA
MÁTYÁS KIRÁLY MEG AZ IHÁSZ
AZ URAK MEG A NÁDAS
A FORTÉLYOS LÁNY
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS AZ OKOS LÁNY
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A CINKOTAI KÁNTOR
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A SZEGÉNY EMBER
MÁTYÁS KIRÁLY MEG MARKÓP
MÁTYÁS KIRÁLY LELEPLEZI A RAVASZ HÍZELGŐT
A KOLOZSVÁRI KAMARÁS
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A HUSZÁR
A FAKARD
SZEGEDI MÁTYÁS-MONDÁK
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A SZŐLŐMUNKÁSOK
A BÉRESLEGÉNY MEGTANÍTTA MÁTYÁS HÚGÁT DOLGOZNI
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A KOLOZSVÁRI BÍRÓ
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A KIS KAKAST FELOSZTÓ SZOMSZÉD
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A CSEH FAVÁGÓ
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TÖRÖK BASA
TOLDI NAGY EREJE
A NAGYSZALONTAI TOLDIAK
MÁTYÁS KIRÁLY ÁRPÁT ÁRUL
MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TÖRÖK SZULTÁN
MÁTYÁS KIRÁLY HALÁLA ÉS TEMETÉSE

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TÜNDÉR

MÁTYÁS, A VILÁG KIRÁLYA

UTÓSZÓ

A SZÖVEGBEN ELŐFORDULÓ RITKÁBB SZAVAK, SZEMÉLY- ÉS
HELYNEVEK MAGYARÁZATA

FORRÁSOK ÉS SZÉPIRODALMI FELDOLGOZÁSOK

Hun-magyar mondák

A MAGYAROK EREDETE

– Kézai Simon és Anonymus krónikája nyomán –

Sok-sok esztendővel ezelőtt, amikor a bűn úgy elsokasodott az emberek között, hogy farkasok módjára éltek, isten megbüntette őket: hatalmas özönvizet bocsátott a földre. Ez az özönvíz minden embert elpusztított, nem maradt más életben, csak Noé és annak családja.

Noénak három fia volt: Sem, Kám és Jáfet, ezektől a vízözön után hetvenkét nemzetség származott. A három fiú nemzetségei más és más világrészben éltek: Sem utódai Ázsiában, Kám utódai Afrikában, Jáfetéi pedig Európában.

Azt mondják, hogy a franciák Jáfet idősebbik fiától származnak, és Trója városának pusztulása után először Pannóniába jöttek, abba az országba, amely később a magyarok hazája lett.

A franciák Pannóniában megalapították Szikambria városát, majd nyugatra vonultak, mert erősen félték a keleti népek támadásától. Nyugaton a Szajna folyó partján telepedtek le, és új hazájukat Francióról, a vezérükről elnevezték Franciaországnak.

Jáfet kisebbik fiától származott egy óriás, akit Ménrótnak hívtak. Ez az óriás attól tartott, hogy isten még egyszer özönvizet bocsát a földre, ezért összehívta a rokonait, és velük együtt egy hatalmas tornyot kezdett építeni, hogy a víz elől oda menekülhessenek.

De a tornyot nem építhették fel, mert isten annyira megváltoztatta a torony építőinek nyelvét, hogy még a rokon se értette meg tulajdon rokonát. Ezért aztán Ménrót népe a világ minden tája felé elszéledt.

Ménrót maga a nyelvek összezavarása után Perzsia országába ment. Itt megismert egy szép lányt, akit Enéhnek, tehát szarvasünnőnek hívtak, feleségül vette, s a felesége két szép fiúgyermekkel ajándékozta meg. Az egyiket Hunornak, a másikat Magyarnak nevezték: tőlük származnak a hunok és a magyarok.

Amikor már hosszabb ideje éltek a mocsarak között, és hatalmas nemzetté fejlődtek, az a föld már sem befogadni, sem táplálni nem bírta őket. Ezért Szittyországba kémlelőket küldtek, s ezek az országot nagy állhatatossággal kikémlelték, majd az egész nép fölkerekedett, és együtt új hazába, Szittyországba vonult.

Szittyország földje nagyon szép: ligetek, erdők, legelők ékesítik, és tele van vadállatokkal. Hatalmas, nagy kiterjedésű birodalom ez: a Volga folyótól a Kaukázus hegységig terjed. Szittyországban két nagy folyó ered: a Volgának és a Donnak itt van a forrása.

Egykor régen a szittyák nagyon bölcsek, igen szelídek voltak, a földet nem művelték, és olyan ártatlanul éltek, hogy jóformán semmiféle bűn sem fordult elő közöttük. Egyszerűen éltek, még házuk sem volt, csak nemezből készült sátorban laktak.

A szittyák húst, halat, tejet, mézet ettek, és sok barmot tartottak. Ruházkodásra a nyuszt és más vadállatok bőrét használták. Itt olyan sok a nyest, hogy nemcsak a nemesek ruházkodnak bőrével, hanem a gulyások, a kanászok és a juhászok is ezzel

díszítik ruhájukat.

Az aranyat, az ezüstöt és a gyöngyöt a szittyák csak annyiba vették, mint a kavicsot, mert éppen úgy megtalálták saját földjük folyóinak medrében.

A szittyák nem kívánták a másét, mert mindennek bővében voltak, hiszen sok állatot tartottak, és mindig elegendő élelmet szereztek maguknak. A házasságot tiszteletben tartották: minden szittyának csak egy felesége volt.

A szittyá nemzetet egy uralkodó sem hajtotta igája alá.

Dárius perzsa királyt a szittyák csúfosan megfutamították: a király nyolcvanezer katonáját elvesztette, és ijedten menekült vissza Perzsiába. Pórus járt Cirus perzsa király is: a szittyák 330 ezer katonájával együtt őt is levágták.

Ugyanezek a szittyák Nagy Sándor királyt, aki sok országot leigázott, csúfosan megselezett.

A szittyák minden megpróbáltatást bátran elviseltek. Bátor katonák, jó harcosok voltak. Ha sérelem érte őket, addig nem nyugodtak, míg az ellenség bosszút nem álltak.

Amikor a szittyák a harcban győzelmet arattak, a zsákmánnyal semmit se törődtek (nem úgy tettek, mint mai utódaik), mert csak a hadi dicsőséget keresték. Ezért minden nép félt tőlük; Dárius, Cirus és Nagy Sándor kivételével a világ egyetlen hadvezére, egy népe sem mert az ő földjükre rátörni.

Az említett szittyá nemzet pedig kemény volt a harcban, és gyors a lovon. Fején sisakot hordott, és az íjjal meg a nyíllal különül bánt, mint bármelyik a világ összes nemzetei közül. És hogy valóban ilyen volt, azt utódairól, a magyarokról is megállapíthatják.

A szittyák szomszédságában besenyők és fehér kunok laknak. De az Északi-tenger körül, amely szomszédos vele, egészen Susdal országig pusztaság terül el, amelyet ember be nem járhat. Ez hatalmas, nagy terület, és azt mondják, hogy ott kilenc hónapon át sűrű köd uralkodik. A napot csak júniusban, júliusban és augusztusban látják, akkor is napjában csak néhány órán át.

Az említett sivatag hegyeiben kristályt találnak, az erdőkben griffmadár fészkel, és vadászsólyommadár költ, amelyet magyarul kerecsetnek hívnak.

Amikor Hunor és Magyar utódai Szittyországot előzölözték, a népet száznyolc nemzetségre osztották fel, ezért abban a hatalmas birodalomban száznyolc tartomány terül el.

A CSODASZARVAS

– Jordanes és Kézai Simon krónikája nyomán –

Történt egyszer, hogy Hunor és Magyar vadászat közben messze elkalandoztak, és már a Meotisz mocsarai között bolyongtak. Ekkor hirtelen egy nőstény szarvas bukkant fel előttük, ők pedig mindjárt üldözőbe vették.

Futott a szarvas, majd nagy hirtelen nyom nélkül elenyészett a vadászok szeme elől. Sokáig keresték, de sehogy sem tudták megtalálni.

Ahogy a szarvast keresték, az egész mocsaras helyet bejárták, és barmok legeltetésére nagyon alkalmasnak találták.

Ezután atyjukhoz visszatértek, tőle engedélyt kértek, és amint ezt megkapták, minden jószágukkal a meotiszi mocsarak közé költöztek.

Meotisz tartománya határos Perzsiával. Mindenfelől tenger veszi körül, egy nagyon

keskeny gázlót kivéve. Folyói egyáltalán nincsenek, de füvekben, fákban, madarakban, halakban és vadállatokban bővelkedik. Nehéz oda a bejutás meg a kijárás is.

Hunor és Magyar népe a meotiszi mocsarak közé behatolt, és öt éven át onnan ki sem mozdult.

A hatodik évben elindultak, és a pusztában véletlenül rábukkantak Belár király fiainak feleségeire, akik férjük nélkül sátrakban tanyáztak. Amikor rájuk bukkantak, éppen a kürt ünnepét ülték: a zene hangjára táncot jártak. Ekkor őket elfogták, és minden jószágukkal együtt magukkal ragadták a meotiszi mocsarakba. Az alánok fejedelmének, Dulának két lányát is elfogták, az egyiket Hunor, a másikat Magyar vette feleségül. Az összes hunok és magyarok ezektől az asszonyoktól származnak.

ATTILA, A HUNOK KIRÁLYA

– Jordanes és Kézai Simon krónikája nyomán –

Amikor a nép nagyon elszaporodott Szittyaországban, a száznemzetségből a harcra kész férfiakat kiválogatták, hogy nyugat felé menjenek, és ott földet foglaljanak.

Minden nemzetségből tízezer fegyverest szedtek, a többieket Szittyaországban hátrahagyták, hogy hazájukat az ellenségtől megvédjék.

Ezután felemelt zászlókkal elindultak, a besenyők és a fehér kunok földjén átvonultak, végre minden kár nélkül egészen a Tisza folyóig eljutottak.

Amikor ezt a tartományt megsejlelték, közös akarattal elhatározták, hogy nem mennek tovább a nyájjal és a családdal.

Ugyanis az asszonyokkal együtt, sátrakkal és szekerekkel szálltak ki földjükről.

Ebben az időben azt a földet, ahová megérkeztek, Pannóniának nevezték, és a longobárd nemzetből való Makrin helytartó kormányozta, aki járatos volt a hadviselésben.

Amikor Makrin meghallotta, hogy a hunok a Tisza mellett letelepedtek, és az ő országát napról napra szaggatják, segítséget kért a rómaiaktól, mert saját népével a hunokat megtámadni nem merte.

Ekkor a rómaiak a német nemzetből való Veronai Detrét kérték meg, hogy Makrinnak segítséget vigyen.

Veronai Detre örömezt útnak indult seregével, nemsokára elérkezett Százhalomba, és innen Potenciána városához vonult. Itt Makrinnal tanácskozni kezdett, vajon átkeljenek-e a Dunán, hogy a hunokat megtámadják, vagy más alkalmas helyet keressenek-e a támadásra.

Amíg Detre és Makrin erről tanácskoztak, a hunok az éjszaka csendjében Szikambriánál a Dunán tömlőkön átkeltek, és az ellenséges seregnek azt a részét, amely Potenciána városában helyet nem kapott, és ezért a mezőn táborozott, irgalmatlanul levágták.

Detrét annyira megijesztette ez a támadás, hogy seregével elvonult Tárnokvölgy mezejére.

Itt újra megütközött a hunokkal.

Ebben az ütközetben 125 ezer hun vitéz elesett, Kéve kapitányt is levágták. A megmaradt hun csapatok visszamenekültek a sátrakhoz.

De Makrin és Detre katonái közül is sokan elhullottak, összesen 210 ezren

pusztultak el.

A következő napon, amikor Detre látta, hogy seregét milyen súlyos vereség érte, Makrinnal együtt visszavonult Tulna városa felé.

Amikor a hunok észrevették, hogy Detre és Makrin elvonult a csatatérről, visszatértek a viadal helyére, és társaik testét meg Kéve kapitányt az országút mellett, ahol a kőbálvány áll, szittyá szokás szerint ünnepélyesen eltemették. Azt a környéket a kapitány nevére Keveházának nevezték el.

Most már tudták a hunok, hogy a nyugati nemzetek fegyvere és bátorsága mennyit ér, ezért felbátorodtak, seregüket újjászervezték, hogy Detrével és Makrinnal megvívjanak.

Amikor Detre értesült arról, hogy a hunok közelednek, Cezumornál szembeszállt velük, és reggeltől délutánig olyan heves és könnyörtelen harcot vívtak, hogy Béla, Réva és Kadocsa, a hunok dicsőséges kapitányai negyvenezer harcossal együtt abban az egy csatában elesetek. Ezeknek holttestét is visszavitték a bálványkőhöz, és társaik mellé eltemették.

Ezen a napon sokan elesetek a német fejedelmek közül, elesett Makrin is a római seregből. Detrét egy nyílvessző homlokra találta, és súlyosan megsebesítette. A cezumori csatában a nyugati hadsereg nagyobb része elpusztult, kisebb része pedig elmenekült a hunok elől.

Amikor a hunok látták, hogy az ellenséges sereg elszéledt, római szokás szerint Attilát királlyá választották, ő pedig testvérét, Budát a Tiszától a Don folyóig terjedő föld népének kormányzójává tette. Ezután pedig elrendelte, hogy alattvalói a hunok királyának, a világ félelmének, isten ostorának nevezzék.

Attila király barna színű, fekete és villogó szemű, széles mellű, büszke járású, alacsony termetű volt. Szakállát megeresztve hordta, mint a többi hunok. Nem volt vakmerő, a csatákban inkább ravasznak és félelmesnek mutatkozott. Testi ereje megfelelt testalkatának. Attila jóindulatú és nagylelkű volt; fényes fegyverzete, tiszta sátra rendszeretéről tanúskodott.

Attila nem őrizgetett pénzt a ládájában; amije volt, azt elosztogatta. Nagyon bőkezű és adakozó volt, ezért még az idegen nemzetek fiai is szerették. Keménysége és szigorúsága miatt hun vitézei nagyon félték tőle.

A hun királynak számos igen szép sátra volt, s ezeket különböző országok hagyományai szerint készítette. Volt egy különösen pompás sátra: ez egymással csodálatosan összekapcsolt aranylemezekből volt összeerősítve. Az egész sátrat tetszés szerint lehetett szétszedni vagy összerakni, a sátor tartóoszlopai vertaranyból készültek, kapcsokra jártak, belül üregesek voltak, és az eresztékeknél az oszlopokat csodálatosan csiszolt drágakövek foglalták egybe.

A hadjáratok után Attila istállóit tele voltak paripákkal, amelyeket különböző országokban zsákmányoltak. Ezekben szívesen gyönyörködött, mégis olyan bőkezű volt az ajándékozásban, hogy gyakran alig egy-két paripája maradt, ha ő maga akart nyeregbe szállni.

A lovak istállóját bársonnyal és bíborral vonatta be. Királyi székeit aranyból és drágakövekből csináltatta, asztalát és konyhaedényeit pedig színaranyból készítette. Színaranyból, csodálatos művészettel készítették az ágát is; ezt az aranyágyat Attila minden hadjáratában magával vitette.

Attila hadserege az idegen nemzeteken kívül tízszer százezer katonából állott, olyan módon, hogy ha egy hun meghalt, helyébe rögtön mást szólítottak.

A hunok fegyverei bőrből és különböző fémekből készültek. A vitézek íjat és nyilat használtak, emellett kardot és lándzsát viseltek.

Attila király címerén, amelyet tulajdon pajzsán hordott, koronás fejű madár volt ábrázolva, ezt a madarat magyarul turulnak hívják. A turulos címert a magyarok

egészen Géza fejedelem idejéig, amíg törzsi közösség kormányozta őket, minden hadban magukkal hordozták.

Ezekben a pompákban Attila, a hunok királya, minden más királynál dicsőségesebb volt az egész világon.

A hun király a váraknak és az erődítményeknek ura akart lenni, és uralkodni kívánt fölöttük, de a bennük való lakást megvetette. A saját nemzetével, a hunnal élt együtt, sátorban lakott, lóháton járt; a városokban és a falvakban azokat a népeket szállásolta el, amelyek a hunokat követték.

ISTEN KARDJA

– Jordanes krónikája és egy debreceni népmonda nyomán –

Volt a szittyák királyoknak egy csodálatos, nagy erejű kardjuk, amelyet azért kaptak az istentől, hogy azzal minden népet legyőzzenek.

Ez az ősi kard elveszett, de híre fennmaradt a szittyák vitézei között. Az öregek mindig mondták, mondogatták:

– Keressétek, kutassátok, mert az lesz a világ ura, aki isten kardját megtalálja!

Hiszen keresték is, kutatták is, de isten kardját senki meg nem találhatta.

Isten kardjának hírét Attila is hallotta, hogyne hallotta volna. Az édesanyja elbeszélte neki, hogy egykor azt álmodta: csodálatos fiúgyermeket fog szülni. Álmában megjelent előtte ez a fiú, és egy fényes kardot kötött a derekára. Lángolt, sugárzott az a kard, mert isten hajította le, és éppen az ő fiának szánta.

Ebből az álomlátásból Attila megértette, hogy isten kardját ő köti a derekára, ő lesz isten ostora, aki minden népet meghódít.

Gyermekkorától fogva várta, egyre várta Attila a kard érkezését.

Nem is várta hiába.

Történt egyszer, hogy az egyik hun pásztor észrevette: sántái, erősen sántít az egyik tinója. Megnézi a lábát, s hát véres seb van rajta. Ugyan mi sérthette meg?

Ahogy körülpillant, fényes lángnyelv villan fel előtte, s hát egy kard áll ki a földből, abból csapnak ki a lángok!

Odamerészkedik, kihúzza a kardot a földből, és futva fut vele Attila királyhoz.

– Ezt a csodakardot a mezőn találtam, úgy gondolom, téged illet!

Attila mindjárt megismerte isten kardját. Megmarkolta, suhintott vele a világ négy tája felé, és azt mondta:

– Isten kardjával a föld minden népét megbüntetem!

ATTILA LELEPLEZI AZ ORGYILKOSOKAT

– Priskosz rétor nyomán –

Reszketett a két római birodalom Attila kardjától, a keleti császár éppen úgy félt tőle, mint a nyugatrómai uralkodó.

Remegett II. Teodósziosz keletrómai császár akkor is, amikor Edekon, a hun király követe megjelent nála, és átadta Attila levelét. Volt is miért remegni, mert Attila ezt írta Teodósziosznak:

“Eleget tűrtem, eddig békességgel voltam. De most kimondom a végső szót. Ha a

császár a hun szökevényeket, akik hozzá menekültek, ki nem adja, s ha a megállapított határt még egyszer megsérti, megüzenem a hadat, és kő kövön nem marad birodalmában!"

Még azt is hozzátette a hun király, hogy ezentúl ne valamiféle jöttment, hitvány embereket küldjenek hozzá követségbe, hanem a legmagasabb rangú urakat, mert ez illeti meg a hunok királyát.

Ezt a kemény üzenetet egy Vigilász nevű tolmács fordította, de csak hebegett-habogott, alig merte Attila üzenetét tolmácsolni.

A fényes császár elsápadt, amikor ezt az üzenetet hallotta. Hogy övele egy barbár, műveletlen katona így merjen beszélni! Csak ne volna olyan hatalmas! De hiszen arról is lehet azért tenni.

A császár elbocsátotta Attila követeit, Vigilász pedig egyre ott sürgölődött körülöttük. Bemutatta Edekont, a hun küldöttség vezetőjét a császár udvarmesterének, a heréit Krüszáfiosznak.

Ez is olyan mézesházosan beszélt a hunokkal, mintha nem is ők hozták volna azt a goromba levelet.

Krüszáfiosz megmutatta Edekonnak a császár palotáját. Aranyos volt minden szoba, csillogott-villogott minden, Edekon ugyancsak elbámolt.

Amikor Krüszáfiosz látta, hogy mennyire tetszik Edekonnak a palota, azt mondta neki:

- Hallod-e, Edekon! Ilyen aranyfödeles palotád neked is lehetne, ha okos lennél.
- Aztán hogy lehetnék én okos?
- Csak úgy – mondta Krüszáfiosz –, hogy átallsz hozzánk, a rómaiakhoz.
- De én mindent csak az én uram, Attila király beleegyezésével tehetek.

Erre Krüszáfiosz azt kérdezte:

- Van-e otthon hatalmad, Edekon? Szabad-e Attilához mindenkor bemenned?
- Már hogyne volna szabad! Amikor otthon vagyok, én vezetem az őrseget,

amelyik Attila életét védelmezi.

Most már Krüszáfiosz még kedvesebb lett, és azt mondta:

– Ha hitet teszel rá, hogy nem árulsz el, nagy dolgot mondok neked. Jöjj el hozzám ebédre, a többi ott megbeszéljük.

Az ebédnél Krüszáfiosz esküvel kötelezte Edekont, hogy semmit el nem árul, aztán így szólt hozzá:

– Ha rád bízta Attila őrzését, könnyen megölheted, kezdedben az élete. Annyi kincset kapsz ezért, amennyit csak akarsz. Boldog leszel, gazdag leszel közöttünk.

Edekon pedig hűséges vitéze volt Attilának, de úgy tett, mintha elfogadná az ajánlatot, mert törbe akarta csalni az orgyilkosokat. Ezért így felelt:

– Jól van, ráállok. De meg kell vesztegetnem az őrseget, s ehhez legalább ötven aranyra van szükségem. Ezt valakinek el kell hoznia Attila udvarába.

– Erre ne legyen gondod – mondta Krüszáfiosz. – ötven arany, száz arany nálunk nem számít. Majd gondoskodunk megbízható emberről is, aki a pénzt magával viszi, neked a többire legyen gondod.

Krüszáfiosz mindjárt Teodósziusz császárhoz sietett, és neki is elmondta a tervet. A császár megdicsérte a hűséges udvarmestert, és az ötven aranyat egy bőrzacskóban mindjárt át is adta neki. Aztán megbeszélték, hogy a hunok küldöttségével együtt elküldenek egy római küldöttséget is Attila udvarába.

A római küldöttségnek Maksziminosz volt a vezetője. Vigilászt bízta meg a tolmácsolással, és a tudós Priszkoszt a tanácsadással.

Elindult hát együtt a két küldöttség, tizenhárom nap alatt el is érkeztek Szófiába. Ott a római küldöttség ökröt meg juhót vágatott, és lakomára hívta a hunokat.

Lakoma közben a hunok Attilát, a rómaiak pedig Teodósziost kezdték

magasztalni. Szóból szó kerekedett, végül Vigilász azt mondta:

– Istent és embert nem lehet összehasonlítani. Márpedig Teodósiosz császár minden bizonnyal isten, Attila pedig csak ember.

Erre a hunok csúnyán szitkozódni kezdtek, alig tudták őket lecsendesíteni. Végül Makszimosz szép selyemöltönyöket, indiai drágaköveket adott Edekonnak, csak hogy megbékítse.

Amikor a római küldöttek Attila sátrához érkeztek, a hun király kiüzent, hogy nem fogadja őket. Nagy sokára megengesztelődött, és színe elé bocsátotta a követeket.

Attila a sátorban egy fából készült karosszékből ült, és szó nélkül átvette Makszimosztól a császár levelét.

Makszimosz meghajolt előtte, és azt mondta:

– A császár neked, családodnak és népednek minden jót kíván. Attila erre így felelt:

– Legyen úgy a rómaiaknak is, ahogy nekem kívánják. Ezután felolvastatta a császár levelét, és mérhetetlenül felháborodott rajta. A császár ugyanis azt íratta neki, hogy csak tizenhét szőkevény keresett menedéket a birodalomban.

Attila előszólította az írnokot, az pedig egy egész sereg szőkevény nevét felolvasta a rómaiak előtt.

Amikor a felolvasásnak vége volt, Attila így kiáltott Vigilászra:

– Karóba húzatnálak, és madaraknak vetnélek étkül, ha nem nézném, hogy követek vagytok! De így is megmondom, és szavamat meg sem is másolom, hogy ha a szőkevényeket ki nem adjátok, bizony hadat viszek rátok!

Ezzel a követséget elbocsátotta, de a követeket nem engedte haza. Jól tudta Edekontói, hogy mit forralnak ellene, ezért egyszer váratlanul lecsapott Vigilászra. Magához hívatta, s amikor Vigilász gyanútlanul megjelent a sátor előtt, a hun vitézek elfogták és megkötözték. Megtalálták nála a császár bőrzacskóját, benne volt az ötven fényes arany.

Attila azt kérdezte Vigilásztól:

– Miért hoztál magaddal ennyi sok aranyat?

– Magammal hoztam a családomat is, ezért sok a költségem. Különben is a hunoktól lovakat meg foglyokat akartam vásárolni.

– Jól tudod, hogy a foglyok vásárlását szigorúan megtiltottam. Különben is ilyen célra ennyi aranyat nem hoztál. Valid meg, hogy mire szántad az aranyat, mert ha nem vallasz, fiadat a szemed előtt végeztetem ki.

Amikor Vigilász látta, hogy fiát megkötözik, és halálra szánják, nagyon megrémült, sírva fakadt, és így szólt:

– Ó, nagy király! Énellenem fordítsd a kardot, ne a fiamat büntesd, aki ártatlan.

– Hát te magad? Te miben vagy bűnös? – kérdezte Attila.

– Ezt a pénzt a hun testőrök megvesztegetésére hoztam. Mert a te néped néhány aranyért eladna téged – mondta Vigilász.

– Hitvány orgyilkos! – kiáltotta Attila. – A hűséges Edekon téged csalt kelepcebe, és nem engem akar meggyilkolni. Népem szeret és tisztel, de a te császárod orgyilkosokat küld követségbe. Ezért megfizettek! Mindjárt bilincsbe verette Vigilászt, és azt mondta neki:

– Addig a börtönből ki nem szabadulsz, amíg fiad száz font aranyat váltságul ide nem hoz!

Vigilászt sötét börtönbe zárták, fia pedig hazatért, hogy a váltságdíjat összegyűjtse.

Ezután Attila Oresztész vezetésével újabb követséget küldött a császárhoz.

Amikor a császár kiüzent, hogy fogadja a követséget, Oresztész a bőrzacskót a nyakába akasztotta, úgy állt a császár színe elé. A zacskóra mutatott, és azt kérdezte:

– Ismeritek-e ezt a bőrzacskót?

A császár elsápadt, elsápadtak az udvariak is, de senki sem felelt.

Ekkor Oresztész így folytatta:

– Teodósziusz nemes atyának fia, Attila is az, hiszen Mundzuk ivadéka. Attila a nemességét megőrizte, de Teodósziusz az övét elvesztette, mert adófizető szolga lett. A császár hitványul cselekszik, amikor nála különb ember ellen, akit a sors urává rendelt, mint rossz szolga, alattomosan áskálódik. Addig Attila meg nem bocsát neki, míg elégtételt nem ad, és az orgyilkosság tervezőjét ki nem végezteti.

A császár elszégyellte magát, mert egy szóval sem válaszolhatott Attila üzenetére. Krüszáfiosz pedig hiába mentegetőzött, a halálos ítéletet nem kerülhette el.

Így leplezte le Attila a császár mesterkedését, és így állottá meg bosszúját.

ATTILA LAKOMÁJA

– Priskosz rétor nyomán –

Hosszú vándorlás, kalandos utazás után érkezett Erdélybe a római küldöttség. Ott Attila király kíséretével találkozott, mindjárt csatlakozott is hozzá. Együtt haladtak a Tisza folyó felé.

Nemsokára egy faluba érkeztek, ahol Attila feleségének, Réka királynénak szép háza állott. Sőt néhány hun vezér is házat épített a faluban, különösen Onégésziosznak volt szép háza.

Amikor Attila a falu határába érkezett, egy sereg fiatal lány jött elébe. A lányok sorok szerint rendezve lépkedtek egymás után, fejük fölött hatalmas fehér patyolat fátyol lebegett. A fátylat két oldalról asszonyok tartották a lányok feje fölött. Olyan hosszú volt ez a fátyol, hogy alatta hét-nyolc lány lépkedett. A lányok szittya dalokat énekeltek, így üdvözölték a hazatérő királyt.

Attila lassú menetben haladt. Amikor Onégésziosz házához érkezett, megállította lovát, mert Onégésziosz felesége és szolgálói étellel meg itallal kínálták meg.

A hun király nem szállott le lováról, hanem lóháton fogyasztotta el az ételt, amelyet egy ezüst kisasztalon szolgáltak fel. Ezt az asztalt a király kísérei tartották. Ezután Attila ivott a kehelyből, amelyet Onégésziosz felesége nyújtott át, majd elindította lovát, és saját házába vonult, amely a domb tetején állott.

A rómaiak követségét nagyon megvárakoztatta, mert erősen haragudott a szökevények rejtegetése miatt.

Amíg a követség kihallgatásra várt, a tudós Priskosz bejelentette a hunoknak, hogy fel akarja keresni Réka királynét, mert ajándékot hozott neki.

Ekkor a hunok Priskoszt odavezették a királyné házához. Ez a ház fából készült, kifaragott gerendái csúcsban végződő cölöpökbe voltak eresztve. A deszkákat nagyon ügyesen illesztették egymás mellé.

Amikor Priskosz belépett, először meghajolt a királyné előtt, majd körülnézett. Ott látta maga előtt Réka királynét, aki puha kereveten ült. A szoba padlózatát gyapjuszőnyegek takarták, úgyhogy mindenütt azokon kellett járni. Sok szolga és szolgáló volt a szobában. A szolgálók a királynéval szemben, a padló szőnyegén ültek, és színes fonallal mintát hímeztek a hun vitézek subájára.

Ekkor Priskosz előrelépett, ismét meghajolt, és átadta az ajándékot.

A királyné átvette az ajándékot, megnézte, aztán kegyesen bólintott. Egy szót sem szólott, ezért a tolmács sem szólalt meg. Ekkor aztán Priskosz ismét meghajolt, majd némán eltávozott.

Amikor Priskosz visszaérkezett a sátorba, amelyet a követségnek kijelöltek, ott

már üzenet várta. Attila azt üzent a római követeknek:

– Titeket lakomára hív Attila. A lakoma pedig kilenc órákor lesz.

Ennél többet a hírhozó nem mondott.

A mondott időben a követek pontosan megjelentek, s nemsokára ott álltak a hun király előtt.

Ekkor italhordozók léptek a sátorba, és a követség minden tagjának egy-egy serleget adtak át, hogy azzal köszöntsék az uralkodót.

A követek köszöntötték a hun királyt, fenéig felhajtották a serleget, aztán leültek az előkészített székekre. Egyébként szék volt ott bőven.

Attila a sátor közepén egy emelvényen trónolt. Mellette lépcsős feljárat volt, ez vezetett a király ágyához. Az ágy vásznakkal, szövetekkel volt díszítve, az egész a rómaiak berendezésére emlékeztetett.

A vendégek Attila jobbján foglaltak helyet. Amikor a megfelelő rendet megállapították, Attilának boros kupát adtak, s akkor a hun király felköszöntötte a küldöttség vezetőjét.

A küldöttség tagjai is felhajtották a serleget, majd átadták az italhordozónak, aki mögöttük állott. Mert mindenki mögött ott állt egy-egy italhordozó, aki mindjárt elvette az üres serleget, kiment vele, kint megtöltötte, és úgy hozta vissza.

Ezután a szolgák olyan asztalokat hoztak, amelyek mellett három-négy személy kényelmesen elfért.

Az első fogás hússal teli tál volt: a húshoz kenyeret és főzeléket adtak.

Minden étel jóízű volt; a szolgák arany- és ezüsttálakon szolgálták fel az ételeket.

De Attila előtt egyszerű, négysegletű fatányér állott: ő csak húst evett. A bort fakupából itta. Egyébként ételből is, italból is keveset fogyasztott.

Attila ruhája is nagyon egyszerű volt, csak ruházatának tisztaságával tűnt fel. Kardja nem volt szemrevaló, lószerszámát se díszítette arany vagy drágakő, mint más szittyák felszerelését.

Amikor az első fogást elfogyasztották, mindnyájan felálltak, és addig senki se ült le, amíg a borral telt serleget Attila egészségére fel nem hajtotta. Ekkor ismét leültek.

Ezután két szittyia jelent meg a sátorban, akik dicsőítő költeményeket mondtak Attiláról. Ezeket a verseket maguk költötték.

A hun harcosok nagy érdeklődéssel hallgatták a költeményeket, lelküket feltüzeltelte a harcokra való emlékezés, az öreg vitézek pedig sírva fakadtak, mert ők már nem harcolhatnak.

A versmondás után egy féleszű szittyia lépett be a sátorba. Ez képtelen badarságokat zagyvált össze, ezért mindenki nevetett rajta.

De Attila ekkor is mozdulatlan maradt, egy arcvonása se változott. Úgy tűnt, mintha észre se venné, hogy körülötte tréfálnak és nevetgélnek. De amikor kisebbik fia, írának belépett a sátorba, és odament hozzá, barátságos tekintettel nézett rá, és megcsípte az arcát.

A követek elcsodálkoztak azon, hogy Attila a többi fiával keveset gondol, egyedül Imákhoz fordul szeretettel.

Priszkosz megkérdezte a mellette ülő hun vitéztől:

– Ugyan miért kedveli Attila a legkisebb fiút?

A hun jól tudott latinul, értette a kérdést, de óvatosan körülnézett, és csak aztán mondta:

– Csak akkor szólhatok, ha szavadat adod arra, hogy tovább nem mondom.

Priszkosz megígérte:

– Csak szólj, nem árulak el. Erre a hun vitéz azt mondta:

– A jövődömondók azt jósták Attilának, hogy halála után a nemzetsége leszáll, de ez a fiú ismét felemeli.

Ekkor a hun király felállt, még egy kupa bort köszöntött a küldöttségre, aztán intett, hogy a vendégek eltávozhatsanak.

ATTILA HADJÁRATAI

– Jordanes, Callimachus és Kézai Simon krónikája nyomán –

Miután a rómaiak a cezumori csatában megsemmisültek, és a világ minden tája felé szétszóródtak, Attila király visszatért népének táborába. Néhány napig ott is maradt a Tisza partján, majd elrendelte, hogy Szőnyben ünnepi udvart rendezzenek.

Az ünnepi udvar tiszteletére Veronai Detre és sok német fejedelem is megjelent, és megadta a tiszteletet a hunoknak és Attila királynak.

Ekkor Detre azt mondta a hun királynak, hogy most van a legjobb alkalom a nyugati birodalmak megtámadására.

Attila hallgatott Detre tanácsára, és mindjárt hadat kiáltatott. Ezután seregével kivonult Szikambriából, az illíreket leigázta, majd a Rajna folyó felé tartott. Sok országot meghódított, végre Katalaunum közelébe érkezett.

Ekkor Aétius római hadvezér, aki tíz nyugati király hadseregével vonult fel, váratlanul megtámadta a hunokat.

Attila király követek útján fegyverszünetet kért Aétiusztól, hogy a távol levő hun csapatokat bevárhassa. De Aétius a fegyverszünetet nem adta meg.

A csata előtt történt, hogy a hun vitézek a közeli erdőben elfogtak egy remetét, aki jövőmondó hírében állott. Mindjárt Attila elé vezették, s ő azt kérdezte tőle:

– Kié lesz a győzelem a katalaunumi csatában? A remete így felelt:

– Te isten ostora vagy! Te vagy az a pöröly, amellyel az isteni gondviselés a világot sújtja. De isten akkor töri el bosszúja szerszámát, amikor akarja, és a kardot az egyik kézről a másikba bocsátja. Tudd meg tehát: a csatában téged a rómaiak legyőznek, és ezáltal megismered azt a hatalmat, mely nem a földről ered.

Erre Attila felszólította a hun jövőmondókat, hogy ők is jóslatot mondjanak.

A hun jövőmondók pedig, akik őseik szokásait követték, levágtak egy áldozati állatot, annak csontjáról a húst lefejtették, a csontot tűzbe tartották, s amikor megrepedezett, a csont repedéseiből jósltak.

Az ő jóslatuk így hangzott:

– Attila király ebben a csatában győzelmet nem arat, de az ellenség vezére elesik.

Attila meglegedett ezzel a jóslattal, mert úgy magyarázta, hogy a katalaunumi csatában Aétius vezér elesik, márpedig ez magában is felér a győzelemmel.

A két sereg hajnalban sorakozott fel egymással szemben.

Attila középen állott, a hunok élén, a jobbszárnyat Ardarik, a gepidák királya, a balszárnyat pedig Valamir, a keleti gótok királya vezette.

Az ütközet előtt Attila rövid beszédet mondott. Ilyen szavakkal bátorította a katonákat:

– Mutassátok meg bátorságotokat és fegyveretek erejét. Akinek élni kell, azt fegyver nem találja, akinek halni kell, azt eléri a végzet, ha veszteg marad is. Én sújtom az első kelevézt az ellenségre, s aki veszteg marad, amikor Attila harcol, az halál fia!

Volt egy domb a katalaunumi mező közepén, mind a két sereg azt a dombot akarta elfoglalni.

Egyberoppant a két sereg: Attila mindjárt áttörte az alánok sorait, és már a nyugati gótokat vágta. Ekkor elesett Teodorik király is, az ellenség egyik vezére, de életben

maradt Aétius, a rómaiak legjobb hadvezére.

Ilyen nagy seregek még soha sehol össze nem ütköztek, így még nem aratott a halál soha.

Volt a két sereg között egy kis patak, s ez olyan kicsiny volt, hogy ha sima tükrére egy hajszálat vetettek, azt is alig mozdította meg. Ez a kicsiny patak az ütközet után az emberek és az állatok véréből olyan folyóvá dagadt, hogy kocsisokat szekeresül és fegyveres katonákat is elsodort, sőt az árvíz miatt a seregben is nagy kár esett.

A katalaunumi csata, amelyet a hunok és a nyugatiak vívtak egymás ellen, a világ minden csatája közül a legnagyobb volt.

Ettől a naptól fogva Attila király szíve felemelkedett, fel a hunoké is, az egész világot pedig rémület szállta meg. Több ország önként évi adót kínált fel a hunoknak.

Amíg Attila nyugaton harcolt, addig testvére, Buda a keleti részeket kormányozta. A birodalmat igazságos határral választották ketté, de Buda nem gondolt az igazsággal, és a határt átlépte. Ezenfelül Szikambria városát megerősítette, és saját nevével Óbudának nevezte el.

Amikor Attila ezt meghallotta, seregével Szikambriába vonult, ott Budát, tulajdon testvérét saját kezével megölte. Buda holttestét a Dunába dobatta, és Szikambria városát saját nevével nevezte el.

Valóban, Attila parancsára a németek a várost Etzelburgnak, Attila városának nevezték, de a hunok keveset gondoltak Attila parancsával, és a mai napig Óbudának nevezik, ahogy azelőtt hívták.

Ezután Attila öt esztendőn át folyamatosan Szikambriában nyugodott, de őrszemeit felállította a világ mind a négy tája felé.

Az őrszemek első csapata Szikambriától kezdve, ahol Attila hosszú időn át székel, sorjában volt elhelyezve. Az őrszemek olyan távolságra álltak egymástól, hogy egymás hangját jól hallhatták, és kiáltással adták tovább az üzenetet. Szikambriától egészen Köln városáig állott éjjel-nappal az első őrség. A másik csapat Litvániáig, a harmadik a Don partján, a negyedik pedig Zára dalmáciai városig állomásozott. Ezeknek az őrszemeknek riadó szavából a világ mind a négy tája megtudhatta, hogy mit csinál Attila, vagy milyen táborba szállott.

öt esztendeig nyugodott Attila király Szikambriában, az öt esztendő alatt seregét, melynek egyharmada elpusztult a katalaunumi csatában, újra felszerelte. Ezután ünnepi udvart tartott, és nagy sereggel Pannóniából kivonult.

Előzőnlötte seregével Stíriát, Karintiát és Dalmáciát, majd Spalato városánál érkezett a tenger partjára. Ekkor megindult az Adriai-tenger partján, és ott minden községet és várost elfoglalt. Ezután hegyes vidékre érkezett, s egyszerre megpillantotta Aquiléja városát, melynek nagyságán elcsodálkozott. Nagy szégyennek tartotta volna, ha ezt a várost meg nem hódítja, mert azok a longobárdok, akik Pannóniából elmenekültek, és a hun birodalmat meg Attila királyt lebecsülték, itt találtak menedéket.

Attila először követek útján felszólította a polgárokat, hogy adják ki a longobárdokat. Amikor ezt megtagadták, különböző hadigépekkel ostromolni kezdte a várost. De semmiképpen sem tudta elfoglalni, ezért másfél éven át körülzárva tartotta.

Ezalatt Attila sokszor körüljárta a falakat, gyakran egyedül, álöltözetben ment, hogy jobban kikémlelje, merre gyengébb az ellenség.

Egyszer egy római őrző, amely "nyelvet" akart fogni, hogy kínzással kicsikarja tőle a hunok szándékát, észrevette a magánosán közeledő királyt. A rómaiak nem is sejtették, hogy kivel állnak szemben, mégsem lőttek rá a királyra, mert élve akarták elfogni.

A római katonák ügyesen elrejtöztek a fal melletti árokban, és amikor Attila közelükbe ért, egyszerre felugráltak.

Attila pedig hirtelen egy mély gödör elé futott, hogy hátulról ne támadhassanak rá, azzal kirántotta kardját, és szembefordult a rómaiakkal.

A rómaiak hangos szóval kiáltoztak és integettek:

– Tedd le a fegyvert!

Amikor Attila látta, hogy a rómaiak nem támadnak, nagyot kurjantott, előreugrott, két ellenséget levágott, és fegyverrel utat nyitott magának. Ezután az útjában levő palánkot átugrotta, és gyors futással visszatért táborába.

A római katonák pedig mindenkinek elbeszélték, hogy Attila szemében égi fényt láttak, és tekintetéből olyan erő sugárzott, mint az istenek szeméből.

A hosszú ostrom miatt Attilának téli szállásra is szüksége volt, ezért elhatározta, hogy Aquiléja közelében erősséget építtet. Csakhogy ott sík volt a föld, sehol dombot nem talált. Ezért Attila hegyet teremtett: a katonák sisakjában és pajzsán földet hordatott, úgyhogy három nap alatt – mintha varázsszóra történt volna – állott a hegy.

Arra a hegyre építtette Attila azt a várost, amelyet ma is Udínának hívnak. Jól tudja ezt Udine egész népe, s a város négyszögű tornyát most is így mutogatja a bámuló idegennek: “Ihol Attila tornya!”

Már másfél éve folyt az ostrom, a hunok minden reményüket elveszítették, de Attila király nem engedett.

Egy napon, amikor Aquiléja falait ismét körüljárta, mellette mentek a jövőmondók, akiknek szavára sokat adott, egyszerre megpillantott egy gólyát, amely a tengerről a város felé repült. A gólya került egyet a város felett, aztán egy palotának tetején leszállt, mert ott volt a fészke. Alighogy leereszkedett, csőrébe fogta a fiát, és átvitte a tenger nádasába. Majd visszatért, és többi fiait, de még a fészket is áthordta a nádasba.

Attila mindezt jól megfigyelte, elgondolkodott rajta, aztán összehívta a katonáit, és így szólt hozzájuk:

– Íme, lássátok! Ez a gólya megérezte a végzet ítéletét, melynek értelmében a várost leromboljuk, és a gólya azért menekül innen, hogy el ne pusztuljon a polgárokkal együtt. Ezért a holnapi harcban legyetek bátrak, és meglátjátok: elpusztítjuk a várost!

Ezután parancsot adott, faltörő gépeket hozatott, de ezekkel sem bírta bevenni a várost.

Végre szittya cselt használt: tízszer százezer katonájától egyegy nyeret kért, a nyergekből nagy halmot hányatott a fal mellett, aztán a halmot meggyújtatta. A tűz lángjától és a hőségtől a fal megrepedezett, és a tornyokkal együtt a földre leomlott.

Amikor a polgárok ezt látták, nagyon megrémültek, valamennyien elmenekültek a városból, és a tenger szigetén elrejtőztek. Azzal a szándékkal mentek erre a szigetre, hogy örökre ott maradnak, de annyira féltek Attila királytól, hogy néhány év múlva a Rialto mocsaraiba vonultak, és most is ott laknak.

Aquiléja meghódítása után nagy dicsőséggel, sok zsákmánnyal vonult tovább a hun sereg. Attila most már elhatározta, hogy a birodalom fővárosát, a dicsőséges Rómát is meghódítja.

Csakhogy a hun vitézek már belefáradtak a sok háborúskodásba, betegség is pusztított a táborban, ezért kedvetlenül indultak Róma felé.

A tiszték azt mondogatták egymás közt:

– Nem jó vége lesz ennek. A vízigót Alarik is megtámadta Rómát, s lám, alig élte túl a város meghódítását.

De Attila előtt senki sem mert püssenni, ezért a hun király már Mantuáig elvonult, ő is sejtette, hogy a vitézek már belefáradtak a harcba, jól látta a betegség pusztítását is, de szavát meg nem másolhatta, szégyen nélkül a hadjáratot abba nem hagyhatta.

Amikor a rómaiak meghallották, hogy Attila, istennek ostora nagy sereggel

közeledik, nagyon megrémültek. Mindjárt tanácsot tartottak, és egy békekövetséget indítottak a hunok elé. Maga Leó pápa állott a küldöttség élére, hogy a szent várost könyörgéssel megvédelmezze.

A küldöttség minden tiszteletet megadott a hun királynak, évi adót is ígért, ha a szent várost nem háborgatja.

Attila pedig, aki jól ismerte seregének minden gondját-baját, a pápa kérésére a békét megadta.

Sokan azt mondják, hogy amikor a küldöttség Attila előtt megjelent, csodálatos esemény történt.

Attila a pápa úr feje fölött, a magas levegőégben két kardos angyalt látott, akik kardjukkal megfenyegették. Ezekről megijedt, azért adta meg a békét a pápának.

Annyi bizonyos, hogy Attila megkímélte Rómát, és dicsőséges seregével Pannóniába visszavonult.

ATTILA KIRÁLY PÁDUÁBAN

– Callimachus nyomán –

Egymás után foglalta el Attila az itáliai városokat, mert mindenki reszketett isten ostorától. Pedig a hun király kegyesen fogadta a városok hódolatát, és nem kegyetlenkedett az itáliai néppel.

Amikor Pádua városát elfoglalta, nem engedte meg, hogy a polgárokat rabszíjra fűzzék, a házakat felgyűjtsák, és az asszonyokat meggyalázzák. A zsákmányt a főtérré kihordatta, és igazságos osztást csinált: magának egy részt sem tartott meg a zsákmányból.

Ezzel nagyon megnyerte a nép szívét, és ez a nép híres arról, hogy háláját művészetével is meg tudja mutatni, ezért a páduai művészek az amfiteátrumban előadást rendeztek Attila tiszteletére.

Először énekesek és szavalók léptek fel, majd zeneszámokat mutattak be.

A hunok kíváncsian hallgatták az előadást. Maga Attila a díszhelyen ült, mellette két tolmács foglalt helyet.

Amikor a művészek elvonultak, a város polgármestere ékes szónoklattal üdvözölte Attilát és népét.

Attila kegyes bólogatással fogadta a polgármester beszédét.

Végül a város leghíresebb költője, akit Marullusnak hívtak, s akinek családjából később világhíres költő származott, ünnepi verssel köszöntötte a hun királyt, istennek ostorát, aki kegyébe fogadta Pádua polgárait.

Amikor a költő versének első sorait tolmácsolták, Attila arca elfelhősödött. Marullus ugyanis hízelegni akart a hun királynak, ezért azt írta róla, hogy az istenektől származik: apja a rómaiak hadistene, Mars volt.

Attila pedig, akinek ez az istenkáromlás nem tetszett, intett a költőnek, hogy hagyja abba a vers olvasását. Aztán maga elé hívatta Marullust, és rákiáltott:

– Hogy jutott eszedbe, te szerencsétlen, hogy az emberek és az istenek világát egymással összekevered?! Hogy lehetnék én isten fia, amikor embernek születtem? Ó, te esztelen! A te ostoba hízeltéged a legrútabb istenkáromlás! Elveszed méltó büntetésedet: holnap máglyán megégettetlek.

Marullus leborult Attila lába elé, és sírva könyörgött kegyelemért. Odalépett a polgármester is, és magyarázni kezdte a hun királynak, hogy az itáliaiaknál az a legnagyobb dicsőség, amiről Marullus írt. A költő nem tehet arról, hogy megsértette a

hunok hitét. Hiszen Marullus a nagy Vergiliust követte, aki Aeneast egy istennőtől származtatja.

– Elég! – kiáltotta Attila. – Ezt többet ne halljam, mert mind máglyán végzitek.

Végre a hun főemberek mégis megbékítették Attilát. A hun király gazdagon megajándékozta a zenészeket, a szavalókat és az énekeseket, Marullusnak pedig ezt mondta:

– Ez egyszer elengedem a büntetést, mert csak a hízelgőket akarom elnémítani, de nem riasztom el az igazmondó költőket, akik minket ünnepelnek.

ATTILA ÉS AZ ÖZVEGYASSZONY

– Callimachus nyomán –

Attila könyörtelenül pusztította a fegyvereseket, de kímélte a fegyverteleneket, és védelmezte a nőket meg a gyermekeket.

Történt egyszer, hogy a hun sereg Troyes városa felé vonult, Attila ott lovagolt a sereg élén. Egyszer megpillantott egy sikoltozó kis csapatot: egy özvegyasszony menekült gyermekeivel a hunok elől. Ott futott a nyílt mezőn, egyenesen a folyó felé szaladt, talán hogy megölje magát, és leányait is belefojtsa a folyóba.

Az özvegyasszony nehezen haladt, mert nyakába volt kötve csecsemő gyermeke, mellette futottak nagyobb lányai, a kisebbek számaron ügettek utána. Jajgatott, sikoltozott a lánynép, jobban féltek a hunoktól, mint a haláltól.

Attila intett a vitézeknek, azok mindjárt a menekülők után vágattak, és az özvegy néhány perc múlva a hun király előtt állott. Dehogyan állott! Kitépte magát a hunok kezéből, és arcra borult Attila előtt. Ott siránkozott némán, meg se mert szólalni.

A hun király azt kérdezte tőle:

– Te vagy a lányok édesanyja?

– Én vagyok felséges király. Tíz lánygyermeket hagyok árván, hogyha megölelsz.

Attila pedig azt mondta neki:

– Ne higgy a hamis híreknek! A hunok királya, az istennek ostora csak a bűnösöket pusztítja. Te élj tovább békességben. És hogy a tíz lányt férjhez adjad, annyi aranyat adatok neked, amennyit ez a kis számár elbír.

Mindjárt parancsot adott a vitézeknek, azok meg úgy megtöltötték a tarisznyákat arannyal, hogy a csacsi alig bírta hazáig.

ATTILA ÉS A MUTATVÁNYOSOK

– Callimachus nyomán –

Amikor Attila serege Itáliában járt, Vicenza városa mellett szembetalálkozott a vándor mutatványosok csapatával, egy valóságos cirkusszal. Volt a mutatványosok között kötélháncs, csepűrágó, erőművész, és mind be akarták mutatni tudományukat a hun királynak.

Attila pedig elhatározta, hogy a mutatványosokat keményen megleckézteti. –

Közéjük lépett, felhúzta íját, megcélzott egy madarat, és röptében lelőtte. Ezután odaadta az íjat az erőművészeknek, és azt mondta:

– Most te következel. Hadd lám, lelövöd-e röptében a madarat!

Hiába próbálkozott, hiába erőlködött az erőművész, Attila íját nem tudta megfeszíteni. Megpróbálkoztak vele a többiek is, egyiknek sem sikerült.

Ekkor Attila elővezettette paripáját, teljes fegyverzetben egyetlen ugrással a hátára pattant, és vágatott vele egy kört. Amikor leszállott a lóról, azt mondta:

– Most ti következtek. Pattanjatok fel a lóra, és vágatassatok egy kört!

De már ezt meg sem próbálták a mutatványosok. Ekkor Attila szigorúan összeráncolta homlokát, és azt mondta nekik:

– Itt maradtok vitézeim között, de kemény fogságban. Addig nem is szabadultok, amíg az íjjal bánni nem tudtok. S hogy megtanuljátok, ezentúl csak azt eszitek, amit nyíllal magatoknak szereztek.

Néhány hét múlva sápadtan, lefogyva, kimerültén jelentek meg a mutatványosok, és bemutatták Attilának, hogy tudnak az íjjal bánni. Olyan íjászok lettek belőlük, hogy még a hunok is megbámulták őket.

Attila megdicsérte a mutatványosokat, és besorozta őket a seregébe.

RÉKA KIRÁLYNÉ SÍRJA

– Székelyföldi népmonda nyomán –

Székely udvarhely közelében, rengeteg erdők sűrűjében emelkedik egy magas domb, olyan magas, hogy máshol hegynek is beillenék. Ezen a híres Hegyes-dombon állott Attila király egyik legszebb vára.

A hegyes-dombi várban lakott Réka királyné, aki Attilának három fiúgyermeket szült. A nagy király ide tért meg pihenni, ide hívta hűséges vitézeit is. Itt pihentek, vadásztak és mulattak a csaták után.

De egyszer a nagy vidámságot szomorúság váltotta fel: Réka királyné, aki beteg sem volt, hirtelen halállal meghalt.

A hunok meggyászolták a király feleségét, aztán tanakodni kezdtek, ugyan hová temessék el. Végül elhatározták, hogy a vár udvarából a nagy követ a hegy oldalán lehengerítik, és ahol a kő megállapodik, ott lesz a temetés helye.

Úgy is történt. A nagy követ lehengerítették, és a kő az út meg a völgyben folyó kis patak között állt meg.

Azon a helyen sírt ástak a királynénak, keserves gyásszal meggyászolták, eltemették, és a sírra azt a nagy követ ráfordították.

A követ azóta is Rika kövének, az erdőt pedig Rika erdejének nevezik.

ATTILA KEZESEI

– Aquitaniai Walter nyomán –

Egyszer Attila, istennek erős ostora, hadat kiált, a sátrakat felszedeti, és megindul a Rajna felé. Amerre elvonul, reng a föld a lovak patája alatt.

A frankok királya, Ghibik nem is sejti, hogy közeledik a veszedelem, ünnepet ül Worms városában, éppen Günther fia születésének napját ünnepli. Vigad az egész ország, amikor egyszerre híre terjed, hogy óriási hadsereg közeledik, amelynek annyi a katonája, mint égen a csillag, és olyan sűrű, mint a Rajna fővényének homokszeme.

Megriadnak a frankok, a király pedig mindjárt tanácsot tart a vezérekkel.

– Mit tegyünk, jó vezéreim? – kérdi a király.

– Békét kell ajánlani – mondják a vezérek egy szívvel-lélekkel.

– Ha Attila, istennek erős ostora kezét nyújt, mi is kezét adunk, kezeseket küldünk, és adót fizetünk neki. Jobb engedni, mint életünket, hazánkat, feleségünket és gyermekeinket kockáztatni.

Ghibik király megfogadta a vezérek tanácsát, elébe ment Attilának, gazdag ajándékokkal szívét megengesztelte, és előkelő kezeseket adott neki. Elküldte kezesnek a vitéz Hagent is, aki a trójaiak véréből származott.

Attila kegyesen fogadja az ajándékokat, elfogadja a kezeseket is, aztán békével elvonul a frankok földjéről. Most már kelet felé, a burgundok földjére vonul.

Burgundiában ekkor Herrik, ez a gazdag és vitéz király uralkodott, akinek lánya, Hildegunde világraszóló szépség volt, ezért Burgundia gyöngyének nevezték.

Herrik király éppen Chalon városában tartózkodott, amikor a hun sereg a Saône folyó mellett kibontakozott.

Nyögött a föld a lovak patája alatt, a pajzsok zörgése visszhangzóit a levegőben, s olyan volt, mint a távoli mennydörgés. A mezőt valóságos kopjaerdő borította, amely villámokat lövellt, így tündöklök a nap, amikor reggelre kelve lángoló golyója feltűnik, és a duzzadó tengert hasítja.

Amikor Chalon falainak öre a porfelleget meglátja, rémülten kiált fel:

– Ellenség közeledik! Zárjátok be a kapukat!

Mindjárt összeül a burgundok tanácsa, és a király így kezd beszélni:

– Jól tudjátok, mi történt a frankokkal. Ha ez a vitéz nép engedett, miért ne engedhetnénk mi is? Minden kincsemet átadom Attilának, de megőrzöm egyetlen lányomat, akit szemem fényénél is jobban szeretek. Azért ha kell, még őt is átadom kezesnek, csak hogy a burgundok földjét megmentsem.

Herrik király mindjárt követeket küld Attilához, s azok híven elmondják a burgund király üzenetét.

A hun király szokása szerint kegyesen fogadja a követeket, és azt mondja nekik:

– Jobban szeretem a szövetséget, mint az ütközetet, a hunok békével és nem fegyverrel akarnak uralkodni. Csak akkor ragadunk fegyvert, ha valaki szembeszáll velünk. Ha tehát királyotok hozzám jön, és békét ajánl illő feltételekkel, én megadom neki a békét.

Amikor Herrik király az üzenetet megkapta, minden kincsét összeszedte, lányát hintóba ültette, és elindult Attila táborába. Ott kincseitől megvált könnyű szívvel, de lányától sok könnyel, sírással búcsúzott el: a szépséges Hildegunde a táborban maradt, ő is Attila király keze lett. Így került Burgundia gyöngye számkivetésbe.

Ezután Attila király, istennek ostora az aquitánok földjére vonul. Alfer király is követi a burgundok és a frankok példáját, Attila király elébe járul, átadja kincseit, és fiát, WALTERT kezesül átengedi.

Ki hitte volna, hogy Walter vitéz és a szépséges Hildegunde, akik jegyben jártak egymással, mert a két király megfogadta, hogy összeházásítja őket, éppen Attila táborában találkozik egymással? És ha találkoztak, mindjárt meg is szerették egymást.

Ekkor Attila jelt ad az indulásra. A hun sereg vígan kel útra, mert rengeteg kincset és három királyi vérből származó kezeset visz magával: Hagent, WALTERT és Hildegundét.

Attila király megbecsülte a kezeseket: maga tanította a két ifjút a kopjajavítás és a

nyilazás művészetére, és külföldről tudósokat hívatott, hogy a tudományokba is beavassa őket. Ospiru pedig, a hunok királynéja úgy bánt Hildegundával, mintha tulajdon édeslánya lett volna. Rábízta egész palotáját, még a kincstár kulcsait is átadta neki.

Telt-múlt az idő, s amikor Ghibik király meghalt, Hagen vitéz azt gondolta, hogy lejárt a kezesség ideje, és elszökött a hunok országából.

Ez erősen elszomorította Attila királyt, de nem mutatta szomorúságát, hanem hívatta Walter vitézt, és azt mondta neki:

– Édes fiam, úgy akarok terólad gondoskodni, mint tulajdon gyermekemről. A legjelesebb, a leggazdagabb hun vitéz lányát szántam neked; boldog is, gazdag is lehetsz az én birodalmamban. Erre Walter vitéz ravaszul így felelt:

– Uram királyom, ugyan mit csinálnék én a gazdagsággal? A birtokon kunyhókat kellene építenem, és a szolgákra ügyelnem. És mit csinálnék az asszonnyal? Gondoskodnom kellene róla meg a gyermekekről. Ó, királyom, kedves atyám, ne adj nekem ilyen láncokat! Nincsen énnekem egyéb szándékom, mint érted harcolni és téged szolgálni.

Walter vitéz félrevezette Attilát, mert Hildegundét szerette, és nem felejtette el, hogy apáik eljegyezték őket egymásnak. De észrevette, hogy a hun királynak is megtetszett a szépséges szép lány, azért fordult a ravaszság fegyveréhez.

Nemsokára Attila ismét hadra kelt, vele tartott Walter vitéz is. Ebben a hadjáratban Walter vitéz olyan bátran harcolt, hogy a hun király szívét egészen megvette.

Amikor a hadjáratból hazatértek, Walter vitéz egy magános sátorba szólította Hildegundét, és azt mondta neki:

– Elég volt a kezességből, elég a szolgaságból: egy hét múlva hazaindulunk, otthon összeházasodunk, és boldogok leszünk.

– Úgy legyen – mondta erre Hildegunde.

– Úgy lesz, ha a szavamat megfogadod – válaszolta Walter vitéz, aztán beavatta tervébe a szépséges Hildegundét. Azt mondta neki: – Szép szerelmem, jól figyelj a szavamra. Nálad vannak a kincstár kulcsai, vedd ki a kincstárból Attila király egyik acélingét, vedd egy sisakját és vértjét, aztán keress két kicsi ládát, azokat töltsd meg karperecekkel és ékszerekkel. Szerezz titkon halászhorogot is, mert a hosszú úton hal és madár lesz az eleségünk. Egy hét múlva indulunk. Én ezalatt fényes ünnepélyt készítek elő, az ünnepségen úgy leitatom a hunokat, hogy egyik sem tudja majd, hol áll a feje. De te vigyázz magadra, csak annyit igyál, amennyi szomjadnak oltására kell.

Úgy történt minden, ahogy Walter vitéz eltervezte.

A fényes ünnepségen folyt a bor, Walter egyre töltögetett, kínálgatott, a sok szolga rohant a boros serlegekkel, minden hun vitéz úgy lerészegedett, hogy azt sem tudta, hol áll a feje. Már minden fej meg van zavarodva, minden nyelv akadozik, a legerősebb vitézek is alig állnak a lábukon. Attila királyt is elnyomta a sok ital. Walter vitéz akár a házat is felgyújthatta volna tőlük, olyan részegek voltak.

Hajnalban Walter vitéz elővezeti harci paripáját, amelyet ereje és bátorsága miatt Leónak, oroszlánnak nevezett. Felteszi rá a két kis ládát, az oldalán jól megerősíti, aztán felköt két kardot: hun szokás szerint a bal oldalon kétélű, a jobb oldalon egyélű kard függ. Lóra segíti a szépséges Hildegundét, azzal nagy titkon a sátrak között ellovagol.

A hunok csak délben térnek magukhoz, Attila király mindjárt szólítja kedves vitézét, a hűséges Waltert, hát senki sem felel szavára. Ekkor a hun királyné is keresni kezdi Hildegundét, s amikor nem találja, keserves sírásra fakad. Keserves könnyek között ezt kiáltja:

– Ó, átkozott lakoma! Walter vitéz, a hunok büszkesége megszökött, és elvitte magával az én kedves lánykámat, Hildegundét is!

Attila király haragja nem ismer határt: köntösét tetőtől talpig megszaggatja, jár fel-alá, mint a sebzett oroszlán. Gondolatai ide-oda tévedeznek lelke viharában, mint a felvert fővény a tenger dühös hullámai között. Végre magához tér, tisztjeit szólítja:

– Utánuk! Utánuk! Vissza kell hozni őket! Úgy vezessétek vissza Waltert, mint egy rossz kutyát: pórázon hozzátok! Aki kezembe adja, aranyba borítom, aranyba temetem...

Mindjárt lóra kapott tizenkét vitéz, és sebes vágatással indult Walter után.

Amikor Walter vitéz meglátta a hun vitézeket, visszafordult jó Leó lovával, és három csapással három hun vitézt megölt.

Erre a többiek megfordultak, és sebes vágatással visszatértek Attila király udvarába.

Ezután két hétig tartott az út: Walter vitéz minden falut, minden tanyát elkerült; ahol patakot talált, belevetette horgát, ahol madarat látott, nyilával lelötte, úgy tartotta fenn az életüket.

Vége sok kalandozás után hazaérkeztek, s ott megtudták, hogy Alfer király meghalt, s az ország nagyon várta Walter vitézt, hogy megkoronázhassa.

Walter vitézt királlyá koronázták, és a szépséges Hildegunde lett az aquitán nép királynéja.

De nem sokáig tartott a boldogságuk.

Attila hadat indított ellenük, és erős seregével pusztította az országot.

Walter vitéz is hadba szólította népét, de kicsiny seregével győzelmet nem remélhetett. Bátran küzdött, vitézül harcolt, végül Dietlieb vitézzel került szembe: egyikük sem hárított, egyetlen döféssel szíven szúrták egymást, holtan fordultak le paripájuk hátáról.

A szépséges Hildegunde ismét Attila udvarába került, ott élt szomorú özvegységben.

Mások azt tartják, hogy a hun király erőszakkal házasságra kényszerítette, és Hildegunde törével Attilát meggyilkolta.

ATTILA HALÁLA ÉS TEMETÉSE

– Jordanes krónikája nyomán –

A hunok fényes csillaga, istennek ostora, a világverő Attila férfikorának derekán váratlanul halt meg.

A hun király halála gyásszal töltötte meg a hunok szívét, és félelemmel az ellenségét, amely most már a fiaitól kezdett félni.

Réka királyné halála után, amikor a gyásznak vége szakadt, Attila egy Ildikó nevű szépséges szép lánnyal akart házasságra lépni. Nagy vidámsággal rendezték meg a lakodalmat, Attila maga is sokat ivott örömeiben, pedig egyébképpen mértékletes volt.

Amikor álmra tértek, Attilának megindult az orra vére, s minthogy hanyatt feküdt, a vér a torkába folyt és megölte, így halt meg ágyban, sebesülés nélkül, a harcban dicsőséges király.

A következő reggelen a szolgák csak várták, várták a király ébredését, de amikor nem nyílt a sátor, rosszat sejtettek, berohantak, hát Attilát ott találták holtan az ágyán, Ildikó pedig ott siráncozott a másik ágyban a takaró alatt.

Egymás után jöttek a hun vitézek halottnézőbe. Elbúcsúztak a vezértől, a hunok csillagától, istennek ostorától. De nem könnyel búcsúztak: hajukat levágták, arcukat

késsel meghasogatták, hogy vérrrel gyászolják meg a királyt.

Égi jel is mutatta a király halálát. Martianus császár, Kelet uralkodója olyan álmot látott, hogy Attila íja eltörött. Ebből megértette, hogy a hunok királya, a rómaiak legnagyobb ellensége meghalt.

Ezután Attila testét szépen megmosták, felöltöztették, és egy mező közepén, selyemsátor alatt elhelyezték.

A hunok lóra pattantak, és azt a helyet, ahol a király feküdt, sebes paripájukon körülnyargalták. És ahogy lovagoltak, ilyen gyászenéket mondtak:

Attila, Attila, hunok nagy királya,
Mundzuk sarjadéka, híres maradvája!
Te ura, királya szittyák s germánoknak,
Valál hódítója a rómaiaknak:
Napnyugotiaknak, napkeletieknek,
Valál rémülete, valál iszonyata
Te minden népeknek!
De ha könyörögtek, megengesztelődteél,
Adófizetéssel te megelégedtél,
Mindez nagy dolgokat te megcselekedted,
Ez világnak hódítását mind te végbevitted,
S sebzetlen maradtál!
Ármányság, árulás meg is meg nem ejtett,
Sűrű ellenség el sem is veszejtett,
Haj! mégis meghaltál!
Valál vigasságban, fekvél nyoszolyádban,
Puha nyoszolyádban, tornyos palotádban,
Maglepett a halál a te mély álmodban,
Hunok nagy királya,
Mundzuk maradvája!
Hajh! ki mondja ezt halálnak,
Az orozva járó álmát!
Halál, halál, csendes halál,
Nem vagy te igazi halál!
Rajtad bosszút nem állhatunk,
Beléd kardot nem márthatunk!
Halál, halál, csendes halál,
Nem vagy te igazi halál!

(Benedek Elek fordítása)

Ezzel a siratóénekekkel elsiratták, azután a torral elbúcsúztatták Attilát. A toron nagy évés-ivást rendeztek: a szomorúságot a vigalommal összekapcsolták.

Attila holttestét titkos éjjel temették, a föld mélyébe elrejtették. Fegyvereit, kincseit mind mellé tették a koporsóba.

Az első koporsót aranyból, a másodikat ezüsből, a harmadikat pedig kemény vasból készítették. Ezzel azt fejezték ki, hogy Attila minden népet legyőzött, és a világ minden fényét és pompáját elnyerte.

Amikor a rabszolgák a sírt betemették, egy sereg hun íjász körülvette őket, és mind egy szálígg elpusztította azokat, akik a temetés helyét ismerték, így aztán azok, akik temettek, találkozottak azzal, akit eltemettek.

Attila sírját azóta sem találták meg, a hun királynak csendes a nyugalma.

ATTILA FIAI

– Kézai Simon krónikája és egy székelyföldi népmonda nyomán –

Amikor Attila meghalt, a nyugati népek még jobban reszkettek, mert a fiaitól kezdtek félni. Mert Attilának annyi fia volt, hogy mint egy népet, meg se lehetett őket számlálni. Mindenki azt hitte, hogy utána az egyik fia fog uralkodni.

De a ravasz német fejedelmek, különösen Veronai Detre és társai addig ármánykodtak, míg Attila fiait egymás ellen fordították.

A német fejedelmek Aladár pártjára álltak, mert ő Krimhilda német fejedelemasszonytól származott.

A hunok Csabát pártolták, aki a görög császár leányának fia volt.

Mind a két fiú uralkodni kezdett: végül a kard döntött köztük.

Az első ütközetben Csaba győzött.

Ekkor Aladár nagy sereget gyűjtött, és Csaba népét Szikambria közelében megtámadta.

Két álló hétig folyt a küzdelem. Végül Csaba seregét úgy legyőzték és szétszórták, hogy Attila fiaiból és a hunokból csak nagyon kevesen maradtak meg.

De ebben a csatában, amelyet a hunok Krimhilda csatájának neveztek, rengeteg német vér is elfolyt. Ha a németek nem szégyellnék, és őszintén szólnának róla, elmondhatnák, hogy a Dunából több napon át sem ember, sem állat vizet nem ihatott, mert a folyó Szikambriától egészen Potenciána városáig kiáradt a vértől.

Csaba vezér elmenekült a csatából, és tizenötezer hun vitézzel Görögországba vonult. De nem maradt ott sokáig, hanem visszatért rokonaihoz, atyjának népéhez Szittyaországba.

Ezenfelül megmaradt még háromezer hun, akik Csigle mezején telepedtek le. De annyira féltek a nyugati népek bosszújától, hogy attól fogva magukat nem hunoknak, hanem székelyeknek nevezték, és az ország keleti részére költöztek.

A székelyek a hunok utódai, bár származásuk, idegennel nem kevert vérük, szigorú szokásaik és földjeik tekintetében nagyon eltérnek a magyaroktól. A székelyek még nem felejtették el a szittya betűket, hanem botokra felvésve ezeket szívesen használják.

Telt-múlt az idő, sírba szállottak a hun vitézek, és már az unokáik hordták a fegyvert, amikor a szomszédos népek nagy sereggel támadtak a székelyekre. Késő éjszakáig folyt a harc, és már-már elveszett a székelység, amikor csoda történt. Az égboltozat Tejútján, amelyet azóta Hadak Útjának neveznek, egy lovascsapat jelent meg. A csapat élén Csaba királyfi vágatott, aki a holtak szellemét új csatára vezette. Az égből leszállt csapat az ellenséget elsöpörte, aztán a Hadak Útján némán visszatért a magas égbe.

A székelyek pedig híven őrizték az erdélyi határt. Amikor meghallották, hogy a magyarok Szittyaországból elindultak, és Pannóniában akarnak letelepedni, nagy örömmel elébük siettek. A találkozásnak a magyarok is megörültek, és Erdély őrzését a székelyekre bízta.

A honfoglalás és a kalandozások mondái

CSÖRSZ ÁRKA

– Népmonda nyomán –

Réges-régen, még a magyarok honfoglalása előtt, amikor Pannónia földjén a longobárdok éltek, a nép felett Rád király uralkodott. Ez a király valóságos óriás volt, rettegett tőle mindenki.

De Frigyes király erős sereggel mégis megtámadta, s ekkor Rád is fegyverbe szólította a népet. Üzent szövetségesének, Csörsz avar királynak is, hogy nagy bajában segítse meg.

El is jött Csörsz király minden hadával, és együtt úgy megverték Frigyes király seregét, hogy még hírmondó sem maradt belőle.

Amikor a csatának vége lett, Rád király nagy lakomát rendezett királyi palotájában. Patakokban folyt ott a bor, s akkora volt a jókedv, hogy még a sánta is táncra kerekedett.

Egyedül Csörsz király nem táncolt, egyre csak a szép Délibábot, Rád király csodaszép lányát nézte. Hiszen nézhette is, mert olyan szépet még életében nem látott.

Addig-addig nézte a szép lányt, míg egyszer azt mondta a királynak:

– Országodat, népedet a pusztulástól megmentettem, mármost add nekem a lányodat, feleségül kérem.

– Legyen a tiéd, de csak úgy adom, ha vizén viszed haza. Megértette a szót az avar király, hogyne értette volna. Mindjárt hozzáfogott egész népével: folyómedret ástak, hogy vizén vigyék haza az új asszonyt.

Folyt a munka éjjel-nappal, mélyítették a medret, ásták az árkot. Amint javában dolgoztak, egyszer csak nagy vihar kerekedett. Csapkodott az istennyila, s hát egyszerre az ég tüzes villáma leütötte lováról Csörsz királyt. Az avarok királya abban a helyben meghalt.

A munkát mindjárt abbahagyták, de emléket őrzi Ároktő község a Tisza füzes partján, őrzi Árokszállás, amely az árok végénél épült, ahol a nép megszállt. Az árok ma is az avar király nevét viseli, Csörsz árkának hívják.

A VÉRSZERZŐDÉS

– Anonymus krónikája nyomán –

Az Úr születésének 819. esztendejében Ügyek, aki Mágóg király nemzetségéből származott, és Szittyaország nemes vezére volt, feleségül vette Önedbelia vezér Emes nevű lányát. Ettől fia született, akit Álmosnak neveztek el.

Álmos csodálatos esemény miatt kapta a nevét: amikor anyja a gyermekét várta, álmában egy turulmadarat látott, amely mintegy rászállva megtermékenyítette. És úgy tűnt neki, hogy méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak, de nem a saját földjükön sokasodnak el.

Minthogy az alvás közben feltűnő képet magyar nyelven álomnak mondják, és a fiú születését álom jósolta meg, azért nevezték őt Álmosnak.

Álmos pedig szép, barna arcú, fekete szemű, magas és karcsú termetű ifjúvá

serdült. Jóakarátú, bőkezű, bölcs és bátor katona lett belőle. Amikor pedig az érett kort elérte, hatalmasabb és bölcsőbb volt Szittyaország minden vezérénel, ezért az ország minden dolgát abban az időben az ő tanácsai szerint intézték.

Amikor Álmos vezér érett ifjúvá serdült, feleségül vette egy nemes vezér lányát. Ettől született Árpád nevű fia, akit magával vitt Pannóniába.

Mert Szittyaország földje annyira megtelt az ott született nép sokaságával, hogy az a föld a népet már sem táplálni, sem befogadni nem bírta.

Ezért a hét fejedelmi személy, akit mind a mai napig hétmagyarnak neveznek, nem tűrhette a hely szűkösségét, tehát elhatározta, hogy szülőföldjét elhagyja, és olyan földet foglal magának, melyen laknia lehet. Ekkor kiválasztották Pannónia földjét, mert azt hallották a szállongó hírekből, hogy az a föld Attila királyé volt, akinek ivadékából Álmos vezér, Árpád atyja származott.

Ekkor a hét fejedelmi személy közös és igaz értelemmel belátta, hogy a megkezdett útnak végére csak úgy járhat, ha vezér és parancsoló lesz fölötte. Ezért szabad akaratból, közös elhatározással megválasztották vezérül maguknak, sőt fiaik fiainak is az utolsó nemzedékig Álmost és azokat, akik nemzetségéből származnak.

Akkor közös akarral Álmos vezérnek azt mondták:

– A mai naptól fogva téged vezérnek és parancsolónak választunk, és amerre szerencséd vezet, oda téged követünk.

Ezután a hét fejedelmi személy – pogány szokás szerint – Álmos vezérért saját vérére egy edénybe csorgatta, és így tett esküvést. És ámbár pogányok voltak, mégis azt a hitet, amelyet akkor esküjükre tettek, egészen halálukig megtartották.

Az eskü első szakasza így hangzott:

– Ameddig életünk tart, sőt utódaink életének fogytáig mindig Álmos vezér ivadéka lesz a vezérünk.

Az eskü második szakasza így hangzott:

– Ami jószágot közösen szerzünk, mindenkinek része legyen abban.

Az eskü harmadik szakasza így hangzott:

– Azok a fejedelmi személyek, akik szabad akaratukból Álmost vezérnek választották, soha a vezér tanácsából ki ne maradjanak.

Az eskü negyedik szakasza így hangzott:

– Ha valaki az utódok közül a vezér személyéhez hűtelen lenne, és viszályt keltene a vezér és rokonai között, annak úgy hulljon a vére, ahogy a miénk hullott, amikor Álmostal vérszerződést kötöttünk.

Az eskü ötödik szakasza így hangzott:

– Hogyha valaki az utódok közül a vérszerződést megszegné, azt örök átok sújtsa.

A HONFOGLALÁS

– Anonymus krónikája nyomán –

Ezután a hét fejedelmi személy, akit hétmagyarnak hívnak, kijött Szittyaország földjéről, és nyugat felé elindult. Köztük Álmos vezér is kijött, aki Mágóg király nemzetségéből származott. Kijött pedig feleségével és fiával, Árpáddal meg a szövetséges népek megszámlálhatatlan sokaságával.

Sok napon át pusztai tájakon vonultak, a Volga folyón pogány módra tömlőn ülve úsztattak át, és sehol faluba vagy városba vezető utat nem találtak. Vándorlásuk közben vadhússal és hallal táplálkoztak, emberi munkával termelt ételt nem ettek. A

táplálékot az ifjak vadászattal szereztek meg, ezért a magyarok a vadászathoz azóta is, egészen mostanáig, minden más nemzetnél jobban értenek.

Hosszú vándorlás után Oroszországba érkeztek. Itt a kijevi vezér seregével megvívta, az oroszokat és a kunokat megverték, és tőlük gazdag hadisarcot szereztek.

Ezután Kijevből útnak indultak, és a kijevi oroszok vezetésével Lodomérba érkeztek.

A lodoméri vezér és az előjárók drága ajándékokkal, kincsekkel megrakodva az ország határáig elébe mentek Álmos vezérnek, és Lodomér városát önként megnyitották előtte.

Álmos vezér pedig az övéivel három hétig Lodomérban vendégeskedett.

A harmadik héten a lodoméri vezér a maga két fiát főjobbágysai valamennyi fiával együtt Álmos vezérnek kezesül átadta. Ezenfelül kétezer márká ezüstöt, száz márká színaranyat, számtalan prémet és köntöst, háromszáz felnyergelt és felkantározott paripát, huszonöt tevét, ezer ökröt és még sok más ajándékot a főembereknek kiosztott.

Ezután Álmos vezér Lodomért elhagyta, és az övéivel Halicsba vonult.

Amikor Álmos vezér már egy hónapja Halicsban tanyázott, a város főemberei, akiknek fiai túsok voltak, kérlelni kezdték Álmos vezért és a nemeseket, hogy vonuljanak át a Havas hegységen, és Pannónia földjén szálljanak meg.

Azt mondták a magyaroknak:

– Pannónia földje igen jó, itt ömlenek össze a legszebb folyók: a Duna, a Tisza, a Vág, a Maros, a Körös, a Temes és még sok más. Különben is Pannónia földje egykor Attiláé volt, tehát a magyarok öröksége.

Álmos vezér és a főemberek a halicsiak tanácsát megfogadták, biztos békét kötöttek velük, és ismét útnak indultak.

Ekkor Halics vezére elrendelte, hogy kétezer íjász és háromezer paraszt kivonuljon, mindenütt a magyarok előtt járjon, és a Havas erdein át nekik utat készítsen. Ezenfelül minden barmukat élelemmel bőven megrakatta, még sok vágómarhát is ajándékozott nekik.

Most hát a hét fejedelmi személy, akit hétmagyarnak mondanak, az oroszok útbaigazításával a Havasnak nekivágott, és rajta átkelt.

Nemsokára a hungi részen leszálltak, s azt a helyet, amelyet először elfoglaltak, elnevezték Munkácsnak. Azt tartják, hogy azért nevezték így, mert nagy munkával érkeztek el arra a földre, amelyet annyira kívántak.

Ott aztán eltöltöttek negyven napot, azalatt a fáradságukat kipihenték, a földet jól megvizsgálták, és kimondhatatlanul megszerették.

Ezután Álmos vezér és a főemberek Hung felé lovagoltak, mert a várat el akarták foglalni.

Amikor a vár falai körül táborot vertek, egyszerre Laborc ispán, a vár parancsnoka kivágatott a várból, és Zemplén felé menekült.

De Álmos vezér katonái üldözőbe vették, és egy folyó mellett elfogták. Abban a helyben mindjárt fel is akasztották.

Attól a naptól fogva azt a folyót az ő nevére Laborénak hívták.

Ezután Álmos vezér és társai bevonultak Hung várába, ott a halhatatlan isteneknek nagy áldozatot mutattak be, és négy napon át szüntelenül lakomáztak.

A negyedik napon pedig tanácsot tartottak, majd Álmos vezér az övéit esküre szólította, és még életében fiát, Árpádot vezérré és parancsolóvá tette.

Ezért hívták Árpádot Hungvária vezérének, katonáit pedig Hungról hungvárusoknak nevezték, és ez az elnevezés az egész világon mindmáig tart.

Ezután Árpád vezér elküldte seregeit, és az egész földet, amely a Tisza és Bodrog

között Ugocsaig terjed, minden lakójával együtt elfoglalta. Borsóvá várát megostromolta, a harmadik napon harccal bevette, falait lerombolta, és Salán vezér katonáit, akiket ott talált, bilincsbe verve Hung várába vitette.

És minthogy több napon át ott tanyáztak, a vezér és társai látták, hogy a föld termékeny, mindenféle vadállatban bővelkedik, és a Tisza meg a Bodrog folyó halakban gazdag. Ezért ezt a földet kimondhatatlanul megszerették.

Amikor Salán vezér mindezt meghallotta – még a kezét se merte felemelni. De azért követeket küldött, és fenyegetőzni kezdett.

Árpád vezért Hung vári vitéznek nevezte, katonáit gúnyosan hungvárusoknak mondta, és erősen csodálkozott: ugyan miféle emberek ezek a magyarok, honnan jöttek, hogy ilyesmit tenni merészeltek?

Salán vezér a magyaroknak megüzente, hogy gonosz tetteiket tegyék jóvá, és a Bodrog folyón semmiképpen átkelni ne merészeljenek, mert különben a görögök és a bolgárok segítségével ellenük megindul, gáztetteikért megfizet, úgyhogy még hírmondó is alig marad, aki az övéihez visszatérve a szabadulás örömét elbeszélhetné.

Salán vezér küldöttei pedig Zemplén vára felé mentek, a Bodrog folyón átkeltek, és a második napon Árpád vezérhez érkeztek.

A harmadik napon Árpád vezért uruk nevében köszöntötték, és az üzenetet Árpád vezérnek elmondották.

Árpád vezér pedig meghallgatta a gőgös Salán vezér követeit, és nem gőgösen, hanem tisztességgel így válaszolt nekik:

– Az én ősapámé, a hatalmas Attila királyé volt az a föld, amely a Duna és Tisza között terül el. De mégis én, nem mintha félnék a görögöktől vagy a bolgároktól, hogy nem bírnék velük megküzdeni, hanem Salán vezér barátságában bízva, kérek a magam jussából egy darabocskát az én nyájaim számára, azt a földet, amely a Sajó folyóig terjed. És ezenfelül azt kérem Salán vezértől, küldjön nekem saját jószántából két korsót tele a Duna vizével és egy nyalábot Alpár homokjának fűvéből, hogy megtapasztaljam, vajon édesebb-e Alpár homokjának fűve a szittyaországi fűnél, és a Duna vize jobb-e a Don vizénél.

Ezután Árpád vezér a követeket megajándékozta, ezzel megszerezte jóindulatukat, majd meghagyta nekik, hogy térjenek haza.

Ahogy a követek eltávoztak, Árpád vezér tanácsot tartott, majd ő is elküldte követeit Salán vezérhez. És küldött neki tizenkét fehér lovat, tizenkét tevét, tizenkét kun fiút, a vezér feleségének pedig tizenkét nagyon ügyes orosz lányt, tizenkét hölgymenyétpremet, tizenkét nyestbőrt és tizenkét aranyos köntöst.

A küldöttek ebben a követségben előkelő személyek voltak: Ete apja Ond, a másik meg Alaptolma apja Ketel. És harmadiknak elküldték egy Tárcái nevű serény vitézt, hogy a vidéket kikémlelje: vizsgálja meg azt a földet, és hamarabb visszafordulva urának, Árpád vezérnek jelentést tegyen.

Ond, Ketel meg Tárcái az erdőn átkeltek, majd a Bodrog folyó mellett lovagoltak, és mintha pályadíjért futtatnának, gyors lovukon vágatva, egy magas hegy csúcsára felnyargaltak. Tárcái, a serény vitéz mindenkit megelőzött, és a csúcsra elsőnek ért fel.

Ezt a hegyet attól a naptól kezdve mostanáig Tárcái hegyének nevezték.

Ekkor az urak a hegy tetejéről a földet minden oldalról megszemléltek, ameddig az emberi szem ellát, és ezt a földet kimondhatatlanul megszerették.

A hegy tetején pogány szokás szerint egy kövér lovat levágtak, és nagy áldomást csaptak.

Ezután Tárcái a visszatérésre engedélyt kapott, ezért katonáival Árpád vezérhez visszatért, hogy a föld gazdagságáról hírt adjon.

Ezalatt Ond és Ketel a Tárcái hegyéről levágtattak, és gyors lovaglással harmadnap Salán vezért Alpár várában, a Tisza mellett megtalálták. Árpád vezér nevében

üdvözölték, majd másnap az ajándékokat átadták, és Árpád vezér üzenetét elmondották.

Amikor Salán vezér az ajándékokat meglátta, saját követségét meg a magyarokét meghallgatta, nagyon megörült. Árpád vezér követeit kegyesen fogadta, különböző ajándékokkal megjutalmazta, és ezenfelül Árpád vezér kívánságait teljesítette.

A tizedik napon pedig Ond és Ketel, miután engedélyt kaptak Salán vezértől, hazaindultak.

Salán vezér két korsó vizet küldött velük meg egy nyalábot Alpár homokjának legjobb fűvéből. Mindezt nevetni való tréfának szánta. Emellett Árpád vezérnek különböző ajándékokat is küldött, és a földet a Sajó folyóig minden lakosával együtt átengedte.

Ond és Ketel hamarosan megjöttek Árpád vezérhez, velük jöttek Salán vezér követei is.

Amikor a követek az ajándékot átadták, és a föld meg a lakosok átengedését elmondották, nagy öröm támadt Árpád vezér udvarában, és olyan nagy lakomát csaptak, hogy három napig tartott.

Ezután a békét megerősítették, Árpád vezér a követeket különböző ajándékokkal megjutalmazta, és a béke hírével hazaküldötte.

Amikor így gyökeret vertek, akkor közös elhatározással és az ott lakók tanácsára kiküldték Borsot, Böngér fiát erős csapattal a lengyelek földje felé, hogy az ország határait megszemlélje, gyeplőakadályokkal megerősítse egészen a Tatra hegységig, és alkalmas helyen várat építsen az ország őrizetére.

Bors pedig, amikor erre engedélyt kapott, jó szerencsével elindult, a parasztokat összegyűjtötte, és a Boldva folyó mellett várat építtetett. Ezt a várat a nép Borsodnak nevezte, mert kicsiny volt.

Bors a lakosok fiait túsul összeszedte, a mezsgyét a Tatra hegyein felállította, ezután Árpád vezérhez visszatért.

A vezér udvarában nagy örömet szerzett visszatéréssel: Árpád vezér a jó szolgálatért Borsot abban a várban ispánná tette, és teljesen rábízta, hogy arra a részre gondot viseljen.

Néhány nap múlva Árpád vezér követeket küldött Bihar várába, Ménmarót vezérhez. Azt kérte tőle, hogy ősapjának, Attila királynak örökéből a Szamos folyótól a nyíri határig és a Meszesi-kapuig terjedő földet engedje át neki. Ajándékait is elküldte neki, ahogy előbb Salán titeli vezérnek.

Ezt a követséget két derék vitéz vezette: Ősbő, Szalók apja és Vélek, akinek ivadékából Torda püspök származik.

Árpád vezér küldöttei, Ősbő és Vélek a Tisza folyón a Lúci-révnél átúsztattak. Innen továbblovagoltak, Bihar várába érkeztek, ott Ménmarót vezért üdvözölték, és az ajándékokat, amelyeket Árpád vezér küldött, neki átnyújtották. Végül pedig elmondották az üzenetet: a Szamos folyótól a nyíri határig és a Meszesi-kapuig terjedő földet követelték.

Ménmarót vezér kegyesen fogadta őket, különféle ajándékokat adott nekik, majd a harmadik napon meghagyta, hogy térjenek haza. És velük ilyen választ küldött:

– Mondjátok meg Árpádnak, Magyarország vezérének, a ti uratoknak! Mi segítünk rajta, ahogy a barát barátján segíteni szokott, és megadunk mindent, amire szüksége lehet, mert hiszen jövevény, ezért sok mindennek híjával van. De azt a földet, amelyet kegyelmüinktől kért, semmiképpen oda nem adjuk, amíg csak élünk. Már azt is nehezen viseltük el, hogy Salán vezér egy igen nagy darab földet neki átengedett, vagy jóindulatból, ahogy mondják, vagy félelemből, bár ezt tagadják. Mi pedig sem jóindulatból, sem félelemből neki földet nem adunk, még egy maréknyit sem, bár ő azt állítja, hogy ez az ő öröksége. És az ő szavai nem ijesztik meg a mi lelkünket

azért, mert azt üzeni nekünk, hogy ő Attila király nemzetségéből származik, akit isten ostorának hívtak. Mert Attila ezt a földet az én ősapámtól erőszakkal elragadta ugyan, de most az én uram, a konstantinápolyi császár jóvoltából senki az én kezemből ki nem veheti.

Amikor mindezt elmondta, engedélyt adott a követeknek a távozásra.

Árpád vezér követei sebes vágatással urukhoz siettek, és Ménmarót üzenetét átadták.

Árpád vezér nemesei ekkor nagy haragra lobbantak, és mindjárt elrendelték, hogy nagy sereg induljon Ménmarót ellen.

Léi apja, Tas vitéz és vele Előd fia, Szabolcs vitéz volt a sereg vezére, velük tartott Tétény is, Horkának az apja.

Nemsokára útnak indultak, a Tiszát a Ládi-révnél átúsztatták, de ellenséggel sehol sem találkoztak.

Másnap a Tisza mentén, a Szamos folyó felé lovagoltak, aztán tábornokot ültetett azon a helyen, ahol most Szabolcs van.

A környék lakói önként meghódoltak előttük, mind a lábukhoz borultak, és fiaikat kezesül adták a magyaroknak, csak hogy bajuk ne legyen. Sokan már előbb elmenekültek, mert minden nép félt a magyaroktól, és rettenetes híreket terjesztett róluk.

Néhány menekülő Ménmarót udvarában keresett menedéket, és elbeszélte, hogy jönnek a magyarok.

Amikor Ménmarót ezt meghallotta, akkora rémület szállta meg, hogy a kezét se merte felemelni. Jól tudta, hogy Álmos vezér, Árpád vezér apja Attila nemzetségéből származott, akit isten ostorának hívtak. Ezért aztán nem hitte, hogy másképpen életben maradhasson, egyedül csak Álmos vezér fiának, Árpádnak és nemeseinek kegyelméből.

Eközben Szabolcs, ez a nagyon bölcs férfiú a Tisza mellett egy helyet megszemlélte, és amikor látta, hogy várépítésre alkalmas, a köznépet összegyűjtötte, széles árkot ásott, és nagyon erős földvárat építtetett. Ezt azóta is Szabolcs várának nevezik.

Ezután Szabolcs és társai a várat katonasággal megerősítették, és a környék lakóit szolgálatra odarendelték.

A várat egy Ekölcs nevű nemes vitézre bízta, ők maguk pedig hadjáratra indultak.

Szabolcs vezér a nagy sereget két részre osztotta: az egyiket Szabolcs és Tas vezér vezette, a másikat Tétény vezérre és fiára, Horkára bízta.

Az a sereg, amelyet Szabolcs és Tas vezér vezetett, a Tisza paripa mellett vonult, és nemsokára eljutott a Szamos folyó vidékére. Ütközben minden népet meghódítottak, és a földet maguknak megszerezték.

A Szamos folyó mellett, az ingoványok között Tas vezér árkot ásott, és erős földvárat építtetett. Ezt a várat először Tas várának, később pedig Sárvárnak hívták. Tas várát is megrakták katonákkal, majd az ott lakók fiait túsul összeszedték és továbbvonultak.

Az ott lakó nép Árpád vezérnek meghódolt, és azt kérte Tas vezértől, hogy vásárhelyet jelöljön ki számára. Tas vezér pedig a Nyírség és a Tisza között vásárhelyet rendelt, s ennek saját nevét adta: Tas vásárának nevezte.

Innen továbbvonultak, s nemsokára Szatmár várához érkeztek. Szabolcs és Tas vezér a várat három napig ostromolták, erős harccal elfoglalták, Ménmarót katonáit bilincsbe verték, és undok tömlőc fenekére vetették. Azután a lakosok fiait túsul összeszedték, a várat katonákkal megrakták, ők maguk pedig továbbindultak a Meszesi-kapuhoz.

Ezalatt Tétény vezér is útnak indult, és fiával, Horkával a nyíri részeken átlovagoltak, az ott élő népet a Nyír erdejétől egészen az Omsó-érig maguknak

meghódították. Onnan felfelé haladva egészen Zilahig eljutottak, és közben senki rájuk kezet emelni nem merészelt. Még Ménmarót vezér katonái se harcoltak ellenük, hanem a Körös folyót kezdték őrizni.

Amikor Tétény és serege a meszesi részekhez érkezett, ott találták Szabolcs és Tas vezért. Akkor nagy örömmel örvendeztek, gazdag lakomát rendeztek, és lakomázás közben mindegyik a maga hódításával dicsekedett.

Reggelre kelve elhatározták, hogy Árpád vezér birodalmának határa a Meszesi-kapuban lesz. Ezért az ott lakóknak megparancsolták, hogy kőkapukat építsenek, és ledöntött fákból nagy gyeplőgátat emeljenek.

Amikor mindent véghezvittek, megbízható követeket küldtek Árpád vezérhez, és minden tettükről számot adtak.

Árpád vezér nagy örömmel örvendezett, amikor a követek jelentését meghallgatta. Pogány módra nagy áldomást rendezett, és a követeket különböző ajándékokkal megajándékozta. Árpád vezér és a főemberek egy álló héten át lakomáztak, majdnem mindennap megrészegedtek, mert a jó híreknek igen megörültek.

Ezután Árpád vezér és az övéi Szerencsből kivonultak, és a Sajó partján tábornoktáboroztak.

Ekkor Tétény, ez az okos férfiú egy furfangos embert, egy bizonyos Apafarkas-Agmánd apót elküldött, hogy az erdőntúli földet bejárja és kikémlelje. Vizsgálja meg a föld termékenységét, meg azt is, hogy ott milyen emberek laknak. Tétény ugyanis arra gondolt, hogy hadba száll ellenük, mert a maga emberségéből hírt és földet akart szerezni, ahogy a regösök mondják:

“Maguknak ők mind földet szerzenek, és hozzá még jó nevet nyerének.”

Amíg Agmánd apó, Tétény kémlelője, körözve, mint a róka, a föld termékenységét és lakóit vizsgálta, azt a földet kimondhatatlanul megszerette.

Amikor már eleget tudott, gyors vágatással urához visszatért, és azt mondta neki:

– Uram, az a föld igen jó, és sok-sok folyó öntözi. Ezeknek a folyóknak medrében aranyat gyűjtenek, és annak a földnek az aranya a legjobb. Nagy hegyek vannak ott, azokban pedig sót ásnak. A föld lakói a világ leggyávább emberei, nincs is más fegyverük, csak az íj és a nyíl. Vezérüket Gyalunak hívják, az sem bátor, gyenge katona, de meg nincsenek is jó vitézei, hiszen még a kunok és a besenyők is bátran fosztogatják őket.

Amikor Tétény hallotta, hogy Erdély földje termékeny, a folyók medrében aranyat találnak, a hegyekben pedig sót ásnak, követeket küldött Árpád vezérhez, és engedélyt kért tőle, hogy az erdélyi Gyalu vezér ellen harcolhasson.

Árpád vezér mindjárt tanácsot tartott, aztán megüzente Téténynek:

– Dicsérjük szándékat, ám indulj, szállj harcra Gyalu ellen.

Tétény egy percig sem késlekedett, vitézeivel felkészült, társait hátrahagyta, és elindult Erdélybe, hogy Gyalu vezért legyőzze.

Amikor Gyalu erdélyi vezér értesült arról, hogy Tétény serege közeledik, ő is összegyűjtötte katonáit, és nagy sebesen a magyarok elé nyargalt, hogy a Meszesi-kapuban feltartóztassa őket.

De Tétény egy nap alatt az erdőn áthaladt, és az Almás folyóhoz érkezett.

Reggelre kelt Tétény már hajnal előtt, és seregét két részre osztotta. Az egyik részt felfelé küldte, hogy a folyón átkeljen, és Gyalu katonáit váratlanul megtámadja. Ez így is történt. Mégpedig, minthogy hamar átkeltek, a két csapat egyszerre támadott.

Heves harc kerekedett – Gyalu katonái meghátráltak, közülük sokan elesetek, mások pedig fogságba jutottak.

Amikor Gyalu vezér ezt látta, hogy életét megmentse, kevesedmagával futásnak eredt. Vára felé vágatott, amely a Szamos folyó partján állt, de Tétény katonái, akik vakmerő vágatással üldözték, a Kapus patak mellett levágták.

Amikor a föld lakosai uruk halálát látták, önként békejobbot nyújtottak, és Tétényt, Horka apját uruknak megválasztották. És azon a helyen, amelyet Esküllőnek mondanak, hűségüket esküvel megerősítették. Attól a naptól fogva hívják azt a helyet Esküllőnek, mert ott esküdtek.

Ezután Szovárd és Kadocsa, Hülek fiai és velük együtt Huba nagy sereggel az Ipoly folyón átkeltek. Másnap a Garam folyón is átmentek, és a Várad nevű földvár mellett a mezőn tábornok ült. Váradot elfoglalták, aztán három napig várták Böngér fia, Bors érkezését, mert őt küldte Árpád vezér nagy sereggel segítségül. Negyednapra Bors erős csapattal hozzájuk megérkezett; akkor a föld minden lakóját akkora félelem fogta el, hogy senki kezét rájuk emelni nem merészselt.

Akkor ez a négy úr tanácsot tartott, és abban állapodtak meg, hogy a sereg egyharmada a föld lakosaival együtt a Zólyom erdőbe megy, és ott az ország határán kőből és fából nagy erősségeket állít, nehogy a csehek vagy a lengyelek az országba betörjenek. Ebből a célból Böngér fiát, Borsot küldték ki vitézeivel.

Mikor a Garam folyó mellett lovagoltak, egy szarvas futásnak eredt előttük, és a hegytetőnek nekivágott. Bors nagy sebesen üzni kezdte, és a hegy tetején több nyíllövessel megölte. Ezután a hegy tetejéről körültekintett, és látta, hogy várépítésre ez a legalkalmasabb hely. Sok várnépet összegyűjtött, és a magas hegy tetején erős várat emelt. A várnak tulajdon nevét adta, úgyhogy Bors várának nevezik.

Eközben Salán vezér, amikor a magyarok tetteit és hatalmát megismerte, nagyon megijedt, hogy egyszer csak haragra lobbannak, és országából kikergetik. Ezért tanácsot tartott, aztán a görögök császárához, a bolgárok vezéréhez követeket küldött, és Árpád vezér ellen segítséget kért.

A görög császár és a bolgár vezér Salán vezérnek nagy sereget küldött.

Amikor ez a sereg arra a helyre érkezett, amelyet Titelnak mondanak, Salán vezér udvarában nagy öröm támadt.

Másnap Salán vezér nemeseivel tanácsot tartott, aztán követeket küldtek Árpád vezérhez azzal az üzenettel:

– Hagyd el a földünket, és térj haza szülőföldre.

Amikor a követek Árpád vezérhez megérkeztek, és Salán vezér üzenetét átadták, Árpád vezér és nemesei haragra lobbantak, és ugyanazokkal a követekkel ezt üzenték vissza:

– Azt a földet, amely a Duna és a Tisza között terül el, azonkívül a Duna vizét, amely Regensburg felől Görögországba folyik, a magunk pénzén megszereztük, amikor itt megjelentünk, és a tizenkét fehér lovat meg a többi elküldöttük. Salán vezér maga volt az, aki földje termékenységét dicsérte, Alpár homokjáról egy nyaláb füvet és a Duna vizéből egy korsót küldött. Ezért megparancsoljuk a ti uratoknak, Salán vezérnek, hagyja el a mi földünket, s amilyen gyorsan futni tud, takarodjon a bolgárok földjére, ahonnan ősapja ide telepedett a mi ősapánk, Attila király halála után. Ha nem így cselekszik, tudja meg, hogy rögtön hadat indítunk ellene.

A követek ezt meghallgatták, és miután erre engedélyt kaptak, szomorú arccal Salán vezérhez siettek.

Ekkor Árpád vezér nemesei a Zagyva folyótól elindultak, és a Tetétlen hegy mellett tábornok ült, aztán a Tisza partján továbbvonultak, és Alpár homokjára megérkeztek.

Most már Salán vezér is megindult Titelről, és görög meg bolgár segédcsapataival haragosan Árpád vezér elébe lovagolt.

A két sereg egymás közelében éjszakázott, egész éjjel egyik sem aludt, hanem felnyergelt lovuk kantárát fogva virrasztottak.

Reggelre kelve, még hajnal előtt mind a két fél készült a csatára. Árpád vezér felállította a csatarendet, aztán így bátorította vitézeit:

– Szittyák, akiket a dölyfös bolgárok Hung váráról hungvárusnak neveznek, a görögöktől félve ne feledkezzetek meg kardotokról, és jó híreket el ne veszítsetek. Serényen és bátran harcoljatok a görögök és a bolgárok ellen, akik a mi asszonyainkhoz hasonlítanak, és úgy féljete a görögök sokaságától, mint az asszonyokétól.

Erre a vitézek nagyon fellelkesedtek, és Árpád vezér egész serege harcba szállt a görögök ellen.

Amikor már sokan elestek a görögök közül, Salán vezér futásnak eredt, és hogy életét megmentse, Bolgárfehérvárba vágatott.

A görögök és a bolgárok is menekülni kezdtek, de annyira megrémültek a magyaroktól, hogy elfelejtették, melyik úton jöttek, a Tiszának nekifutottak, mert kicsiny folyónak gondolták, és mindnyájan odavesztek. Azt a helyet, ahol a görögök elpusztultak, attól a naptól fogva Görögök-révének mondják.

A győzelem után Árpád vezér és nemesei továbbvonultak, egészen addig a mocsárig mentek, amelyet Körtvély-tónak mondanak, ott is maradtak a Gyümölcsény-erdő mellett harmincnégy napig.

Azon a helyen a vezér és nemesei az ország minden törvényét, valamennyi jogát elrendezték, hogy a vezérnek és a főembereknek miképpen szolgáljanak, vagy az elkövetett vétkeket hogyan büntessék. Ott a vezér a nemeseknek falvakat adományozott a bennük lakókkal együtt.

Azt a helyet, ahol mindezt elrendezték, a magyarok a maguk nyelvén Szerinek nevezték el, mert szeréi ejtették ott az' ország minden dolgának.

Ezután Árpád vezér és nemesei egészen Titelig mentek, és odáig minden népet meghódítottak. Innen továbbindultak, és az egész népet, amely a Tisza és a Duna között lakik, igájuk alá hajtották. Azután a bodrogi részekre mentek, és a Vajas folyó mellett tábornok vertek.

Itt Árpád vezér a főemberekkel tanácsot tartott, és elhatározta, hogy sereget küld a Dunán át Bolgárfehérvár ellen. A sereg élére kapitánynak állították Léit, Tas fiát, Bulcsút, Bogát fiát és Botondot, Kölpény fiát. Ezek a Dunán minden ellenállás nélkül átkeltek, azon a helyen, ahol a Száva folyó a Dunába ömlik, és innen kivonulva, Bolgárfehérvár városa felé lovagoltak.

Ekkor a bolgárok vezére, aki nagy sereget gyűjtött, és görög segítőcsapatokkal is rendelkezett, szembeszállt a magyarokkal.

Másnap a két csatasor felállt a mezőn, amely a Duna partján terül el.

Egyszerre Léi, Tas fia a zászlót felemelte, Bulcsú, Bogát fia pedig a harci kürtöt harsogtatta. azzal csatára készen előléptek.

Ezután az ellenséges csapatok egymással összekeveredtek, és hevesen vívni kezdtek egymás ellen. Nagyon sokan elestek a görögök és a bolgárok közül, néhányat el is fogtak közülük.

Amikor Bolgária vezére látta, hogy az övéi alulmaradnak a harcban, futásnak eredt, és hogy életét megmentse. Bolgárfehérvárba menekült.

Ekkor Léi, Bulcsú meg Botond, miután a győzelmet megszerezték, a Duna melletti mezőn tábornok vertek. Ott minden görög és bolgár foglyot maguk elé kísértettek, majd vásra verve Árpád vezérnek elküldték őket.

Másnap Bolgária vezére követeket küldött Léihez, Bulcsúhoz meg Botondhoz, és különféle ajándékokkal meg szép szavakkal arra kérte őket, hogy álljanak rá a békére. Megígérte nekik, hogy Árpádnak, Magyarország vezérének meghódol, neki hűségesen szolgál, és évi adót fizet.

Azok pedig ráálltak a békére, a vezér fiát kezesül elfogadták, Bolgárország sok jó kincsével eltávoztak, és a vezért sértetlenül elbocsátották.

Ezután egészen a Vaszil-kapuig mentek, majd innen kivonulva, a rácok földjét

meghódították, és ennek vezérét sokáig vasra verve őrizték.

Innen is továbbmentek, egészen a tengerig eljutottak, és a tengerparti népeket erőszakkal vagy szépszerével a magyarok vezérének, Árpádnak uralma alá hajtották.

Spalato városát is elfoglalták, majd egész Horvátországot meghódították. Ezután az ott lakó nemesek fiait túszul összeszedték, és Árpád vezérhez visszatértek.

Ha az ő háborúikat, vitéz tetteiket ezeknek az írásoknak elhinni nem akarjátok, a regösök csacsogó énekeinek és a parasztok hamis meséinek higgyétek el, mert ezek a magyarok vitéz tetteik és háborúit nem hagyják feledésbe menni.

Nem sokkal ezután Árpád vezér, aki a bodrogi részekben táborozott, maga is útnak indult, vele tartottak az összes főemberek. A Duna mentén felfelé haladtak, és addig vonultak, míg egy hatalmas szigethez érkeztek. A sziget mellett táborot vertek, aztán Árpád vezér és nemesei a szigetre behatoltak.

Amikor látták, hogy a sziget földje termékeny, nagy örömmel örvendeztek, és mindjárt elhatározták, hogy a szigeten minden főembernek háza legyen. Árpád vezér nem is késlekedett: mesterembereket hívatott, és díszes, vezérekhez méltó házakat építtetett. Azt is meghagyta, hogy a lovakat a szigetre hajtsák, és ott a jó füvön legeltessék. Árpád vezér parancsát mindjárt teljesítették, ő pedig hívatta Csepelt, ezt az okos kun vitézt, és azt mondta neki:

– Mától fogva te vagy itt gazda. Úgy ügyelj a lovakra, úgy a csikósokra, mint a szemed világára!

Csepel híven teljesítette Árpád vezér parancsát, ügyelt a lovakra, ügyelt a csikósokra, élete fogytáig ott élt a szigeten. Az ő nevének emlékeztére hívják azt a földet Csepel-szigetnek.

Ezután Árpád vezér a szigetről kivonult, és táborot vert Soroksáron túl egészen a Rákos vizéig. Innen kémlelőket küldött, és mikor jelentették neki, hogy mindenfelől bátorságban vannak, a Dunán átkelt. Azt a révet, ahol átkeltek, azóta is Magyar-révnek nevezik.

Amikor a rómaiak meghallották, hogy a magyarok a Dunán átkeltek, annyira megrémültek, hogy mindjárt futásnak eredtek.

Árpád vezér pedig az összes főembereket összehívta, minden vitézét összegyűjtötte, és elvezette őket Attila városába. Ebben a városban, amelyet a rómaiak Aquincumnak neveztek, egymás mellett állottak a királyi paloták, egy részük még ép volt, mások romokban heverték. A magyarok nagy örömmel örvendeztek, amikor a sok kőépületet megcsodálták, mert arra gondoltak, hogy íme, háború nélkül elfoglalták Attila király városát, akinek ivadékból Árpád vezér származott.

Attól fogva vígan lakomáztak Attila király palotájában: csak úgy zengtek a kobzok meg a sípok, csak úgy harsogtak a regösök énekei. Fénylett, csillogott-villogott minden az asztalok körül: a vezérnek, a nemeseknek aranyedényben hordták az ételt és az italt, a közvitézeknek és a parasztoknak pedig ezüstedény jutott. A magyarok ekkor mindenben bővelkedtek, mert a többi országok minden kincsét megszerezték. Volt is ott étel-ital annyi, hogy az asztal roskadozott alatta, és mindenből bőven jutott a magyarok vendégeinek is.

Sor került itt a földek, a birtokok adományozására is: Árpád vezér a vele mulatozó vendégeknek annyi földet adott, hogy azután csak úgy tódultak mások is az asztalához.

Árpád vezér húsz napig mulatott Attila király városában. Ezalatt a vitézek harci ménjükön ülve egymással megvívta, az ifjak pedig pogány szokás szerint nyíllövésben versenyeztek. Ettől Árpád vezérnek még nagyobb kedve kerekedett, és most már a vitézeket is megajándékozta, kinek aranyat, ezüstöt, kinek pedig földet adott.

Ezután Árpád vezér tanácsot tartott, és a tanácskozáson elhatározták, hogy

Pannónia földjét meghódítják. Nagy sereggel küldték ki Szalók apját, Ősbót és vele Ősét, hogy induljanak Veszprém városa felé, és hódítsák meg annak a földnek egész lakosságát.

Ősbő először Pákozdi hegye alatt ütött tábornak, aztán továbbhaladt, és Pét mezején szállt meg. Három napot ott töltöttek, aztán Veszprém vára ellen nyomultak.

Körülvették a várat, és nyíllal, karddal pusztítani kezdték a rómaiakat. Több mint egy hétig tartott a véres harc, ekkor a rómaiak belátták, hogy a magyarok vitézségével nem mérkőzhetnek, és hogy pusztító életüket megmentse, a várból elmenekültek.

Ősbő meg Őse egészen a németek határáig üldözték őket.

A határról a magyarok visszafordultak, és elfoglalták az erős Vasvárt, amely a Rába folyó mellett áll. Ezután a Balaton vize mellett lovagoltak, az ott élő népeket mind leigázták, Tihanyt is bevették. Csak ekkor vonultak be Veszprém várába, ott túszoikat szedték, majd a túszoikat hírvivőkkel Árpád vezérhez elküldték.

Amikor Árpád vezér meghallotta, hogy a két vezér milyen nagy győzelmet aratott, nagy örömmel örvendezett, Attila városába visszatért, ott nagy lakomát csapott, és a hírvivőket gazdagon megajándékozta.

Nem sok idő múlva történt, hogy Árpád vezér engedélyt adott két kapitányának, Ősbő és Vélek vitéznek, hogy Bihar vára ellen vonuljanak.

El is indult a két kapitány válogatott sereggel, magyar és székely vitézekkel, s nemsokára tábornak vertek a Jósás patak mellett.

Meghallotta ezt Ménmarót, a bihari részek vezére, és nagyon megrémült, mert tudta, hogy Árpád vezér és katonái erősek a harcban, hiszen a rómaiakat elkergették Pannóniából, a murai karantánok táborát elpusztították, és legtöbb ellenségük már-híruk hallatára elfutott előlük. Ezért aztán Ménmarót vezér is elmenekült a magyarok elől, katonáit hátrahagyta Bihar várában, maga pedig családjával az Igfon-erdőbe költözött.

Ekkor megindult az ostrom: Ősbő és Vélek megtámadták Bihar várát, és hajtógépekkel, nyílvesszőkkel sok ellenséget megöltek.

Tizenkét napig folyt az ostrom, ezalatt Ősbő katonái közül húsz magyar és tizenöt székely esett el.

A tizenharmadik napon, amikor a magyarok végső rohamra indultak, a vár árkait behányták, és a hágcsókat a falaknak támasztották – Ménmarót katonái megadták magukat. Meztláb, könyörögve jöttek Ősbő és Vélek színe elé.

A két vezér Ménmarót katonáit fogságba vetette, aztán bevonult a várba.

Amikor Ménmarót király, aki az Igfon-erdőből nem mert kimozdulni, ennek hírére meghallotta, nagy félelembe esett, mindjárt követeket küldött a vezérekhez, és azt üzentek nekik:

– Ha a békét kedvelitek, jelentsétek Árpád vezérnek, hogy Ménmarót, aki eddig egy maréknyi földet sem akart adni, most legyőzve, lábához borulva egész birodalmát felajánlja, és lányát Árpád fiához, Szoltához férjhez adja.

Ősbő és Vélek ezt a szándékot helyeselték, ezért Ménmarót követeivel együtt saját hírvivőiket is elküldték, hogy Árpád vezért a béke megkötésére kérik.

Árpád vezér Csepel-szigeten fogadta a követeket, ott fogadta a vezérek hírvivőit is.

Ménmarótnak megüzente, hogy a békét megköti. Ősbőnek és Véleknek külön üzenetet küldött:

– Rendezzettek menyegzőt, jegyezzétek el Ménmarót lányát az én fiammal, Szoltával. Az ott lakók fiait hozzátok el kezeseknek, azután Bihar várát adjátok át Ménmarót vezérnek.

Ősbő és Vélek teljesítették Árpád vezér parancsát: a menyegző után Ménmarót lányát átvették, a várat a vezérnek átadták, és a túszoikkal elindultak Csepel-sziget felé.

Árpád vezér pedig nemeseivel elébük kivonult, és Ménmarót lányát nagy tiszteességgel a vezéri házba bevezette. Ezután nagy lakomát rendezett; erre meghívta a szomszédos országok vitézeit is.

Nem sokkal ezután történt, hogy Árpád vezér a nemeseket tanácskozássra hívta, és fiát, Szoltát vezérré emeltette.

Amikor Ménmarót vezér két esztendő múlva meghalt, az ő országa is Szolta vezérre szállott.

Árpád vezér pedig, aki népének hazát szerzett, késő öregségében költözött el ebből a világból.

Egy kis folyó forrása mellett temették el, amely kömederben folyik alá Attila király városába.

A FEHÉR LÓ MONDÁJA

– A Képes Krónika nyomán –

Árpád vezér és nemesei hallottak Pannónia gazdagságáról, hogy legjobb folyó a Duna, és jobb föld a világon sehol sincsen, ezért közös elhatározással elküldték egy hírszerzőt, név szerint Kusidot, hogy az egész földet szemlélje meg, és a föld lakóit kérdezze ki.

Amikor Kusid Magyarország közepébe eljött, és a Duna menti részekre leszállt, azt látta, hogy a táj kellemes, körös-körül a föld jó és termékeny, a folyó jó és füves – mindez tetszett neki.

Ezután elment a tartomány fejedelméhez, aki Attila után ott uralkodott; a fejedelmet Szvatopluknak hívták.

Kusid köszöntötte népe nevében, és az ügyet, amiért odament, előadta.

Amikor Szvatopluk a magyarok szándékát meghallotta, nagy örömmel örvendezett, mert azt hitte, hogy ezek parasztok, akik azért jöttek, hogy az ő földjét megműveljék. Örömeben a követet kegyelmesen elbocsátotta.

Kusid pedig a Duna vizéből kulacsát megtöltötte, perje fűvel tömlőjét megrakta, aztán a fekete földből rögöket vett fel, azzal az övéihez visszatért.

Amikor elmondotta mindazt, amit látott és hallott, és a kulacs vizet, a földet és a fűvet megmutatta, a magyarok nagy örömmel örvendeztek. Mindjárt felismerték, hogy a föld igen jó, a víz édes, és a mező füve hasonlatos ahhoz, amit Kusid nekik elbeszél.

Ezután közös határozattal Kusidot a fejedelemhez visszaküldték, és Szvatopluk fejedelemnek egy nagy fehér arabs paripát, arábiai arannyal aranyozott nyereggel, aranyos fékkel a földért elküldöttek.

Amikor Szvatopluk fejedelem az ajándékot meglátta, még jobban megörült, mert azt hitte, hogy ezt földjéért mint telepések küldték.

Ekkor Kusid a fejedelemtől azt kérte, hogy földet, fűvet és vizet adjon.

A fejedelem pedig mosolyogva így szólt:

– Legyen nekik ezért az ajándékért annyi, amennyit akarnak. Kusid pedig ezzel a hírral az övéihez visszatért.

Árpád vezér ezalatt a hét vezérrel Pannóniába bejött, de nem mint vendég, hanem mint a föld jogos örököse és birtokosa.

Ekkor a magyarok egy másik követet küldtek Szvatoplukhoz, és ilyen üzenetet bíztak rá:

– Árpád és vitézei neked azt mondják, hogy azon a földön, amelyet tőled megvettek, tovább semmiképpen se maradj. A földedet lovon, a füvedet féken, a vizedet nyergen megvették, és te szegénységed meg kapzsiságod miatt a földet, a füvet és a vizet nekik átadtad.

Amikor a fejedelemnek ezt az üzenetet átadták, mosolyogva így szólt:

– Azt a lovat bunkósbottal agyonüssék, a féket a mezőre kivessék, az aranyos nyerget a Duna vizébe hajítsák!

Erre a követ így szólt:

– És ebből, uram, a magyaroknak mi kára lesz? Ha a lovat megütteted, az ő kutyaiknak adsz eleséget, ha a féket a fűbe kiveted, az ő embereik, akik a füvet kaszálják, az aranyát megtalálják; ha pedig a nyerget a Dunába hajítod, halászaik az aranyos nyerget a partra kiteszik és hazaviszik. Ha a föld, a fű és a víz az övék, akkor minden az övék!

Amikor ezt a fejedelem meghallotta, gyorsan sereget gyűjtött, mert félt a magyaroktól. Szövetségeseitől is segítséget kért, majd a csapatokat egyesítette, és a magyarok elé vonult.

A magyarok eközben a Duna mellé érkeztek, és egy gyönyörű mezőn hajnalhasadtával csatát kezdtek. Az Úr segedelme velük volt: színük elől Szvatopluk fejedelem futásnak eredt.

A magyarok egészen a Dunáig üldözték. Ott Szvatopluk ijedtében a folyóba beleugratott, és a sebes vízbe belefulladt.

A MAGYAROK SZENT GALLENGENBAN

– IV. Ekkehard krónikája nyomán –

Az Úr születésének 926. esztendejében, amikor a Szent Gallen-i kolostor apátja Engilbertus volt, híre járt, hogy a magyarok kalandra indultak, és a németek földjét feldúlták.

Engilbertus apát mindjárt megmutatja, mennyire rátermett az ilyen veszedelmek elviselésére. Mert amikor minden vitéze csak a saját életét féltette, ő elrendelte, hogy a barátok közül az erősebbek fegyvert öltsenek, a cselédséget is felfegyverezte, és ő maga is páncélt öltött. Parancsára dárdákat készítettek, nemezből vértet fabrikáltak, parittyákat fontak, táblákból és rostákból pajzsféléket szerkesztettek, és lándzsákat, karókat edzetek a tűzben.

Ezután kiválasztottak egy helyet a Sitter folyó mellett, azt jól megerősítették, hogy a magyarok elől oda menekülhessenek.

Bár a barátok nem hitték, hogy a magyarok Szent Gallent valaha is megtámadhatják, mégis őrszemeket állítottak, hogy ezek az ellenség érkezését előre jelentsék, és így a barátok idejében az erődítménybe futhassanak.

A magyarok nem egy tömegben portyáztak, hanem csapatonként rohanták meg a városokat és a falvakat, ezért mindig meglepték a készületlen lakosságot.

A Szent Gallen-i kolostorban élt abban az időben egy félkegyelmű barát, név szerint Heribáld, akinek mondásain és tettein a többiek gyakran nevettek. Ez azt mondta a barátoknak, akik arra biztatták, hogy fusson velük az erődítménybe:

– Fusson, aki futni akar, de én bizony nem futok, mert a kolostor gazdája még nem adta ki erre az évre a sarura való bőrt.

Amikor pedig a barátok erőszakkal akarták kényszeríteni, hogy meneküljön,

Heribáld szembeszállt velük, és megesküdt, hogy addig egy tapodtat sem megy, míg az arra az évre járó bőrt meg nem kapja, így várta be egyedül, félelem nélkül a magyarok betörését.

Végre a magyarok betörnek, tegezzel, hajítódárdával és nyíllal felfegyverezve. Minden helyiséget átkutatnak, és bizonyos, hogy sem öreg, sem asszony tőlük kegyelmet nem kapna.

Heribáldot találják ott egyedül, aki az udvar közepén nyugodtan álldogál. A magyarok elcsodálkoznak: vajon mit akarhat, ugyan miért nem menekült el?

A tisztek a közembereknek megparancsolják, hogy senki fegyvert ne használjon, aztán tolmácsok segítségével Heribáldot kivallatják. Hamar észreveszik, hogy félkegyelmű, ezért nevetnek rajta, és az életét megkímélik.

A magyarok Szent Gál kőoltárához hozzá sem nyúlnak, mert az ilyesmiben már sokszor csalódtak: az oltárokból mindig csak csontokat és hamvakat találtak. Végre Heribáldot megkérdezik, hogy hova rejtették el a kolostor kincstárát.

Heribáld a magyarokat a kincstár titkos ajtajához vezeti, de ott csak gyertyatartókat és aranyozott koronákat találnak, ezért a bolondot pofonokkal fenyegetik, amiért rászedte őket.

Ketten a magyarok közül a haranglábra másznak fel, mert azt hiszik, hogy a csúcsán levő kakas aranyból van, ezért meg akarják szerezni. Az egyik erősen kihajlik, hogy lándzsájával a kakast lefeszítse, de ekkor a magasból lezuhan, és szörnyethal. Holttestét Szent Gál templomának ajtószárnyai között elégették. A lángoló máglyát a magyarok egymással versengve élesztették, a lángok a szemöldökfát és a berakott mennyezetet hevesen nyaldosták, de a templom épülete nem gyulladt ki.

A barátok pincéjében volt két hordó, színültig tele borral. A két hordó ott maradt, mert abban a veszélyes helyzetben senki se merete befogni és hajtani az ökröket. Ezeket a hordókat a magyarok nem bántották, mert szekereiken már bőven volt hasonló zsákmányuk. Mégis amikor az egyik magyar a bárdját meglóbálta, és az egyik hordó abroncsát átvágta, Heribáld, aki már egészen megbarátkozott velük, azt mondta neki:

– Hagyd el, jó ember, hát mi mit igyunk, ha ti elmentek?

A magyar nagyot nevetett, és arra kérte társait is, hogy a bolond hordóit ne bántsák.

A kolostor udvarán a tisztek lakomáztak. Heribáld velük együtt úgy belakott, hogy amint később maga mondogatta, soha jobban.

A magyarok a zöld füre letelepedtek, de Heribáld magának és egy foglyul ejtett klerikusnak széket hozott.

A tisztek pedig, miután a barmok lapockáit és többi részeit félig nyersen, kések nélkül, fogukkal marcangolva lerágták, a lerágott csontokat tréfából egymáshoz hajigálták. A bort tele csöbrökben középre helyezték, ki-ki annyit ivott belőle, amennyi jólesett.

Amikor a magyarok a bortól nekihevültek, isteneikhez kezdtek kiáltozni, és a klerikust meg Heribáldot arra kényszerítették, hogy ők is kiáltozzanak. A klerikus pedig, akit azért hagytak életben, mert nyelvüket jól beszélte, torkaszakadtából velük kiáltozott. Amikor pedig magyar nyelven eleget ordítottak, a klerikus könnyezve elkezdte a "Szentelj meg minket" kezdetű, szent keresztről szóló éneket, amelyet Heribáld is vele énekelt, bár a hangja rekedt volt.

A foglyok énekét a magyarok összecsődülve hallgatták. Olyan jókedvre kerekedtek, hogy egyesek táncra perdültek, mások egymással birkózni kezdtek. Néhányan fegyverrel is összecaptak, hogy megmutassák, milyen járatosak a fegyverforgatásban.

A nagy vidámság idején a klerikus alkalmasnak találta arra, hogy szabadon

bocsátásáért könyörögjön. Ezért a szent kereszt segítségét kérte, és sírva a főemberek lábához borult. De a magyarok nagy kiáltozással szólítják a közembereket, ezek meg dühösen odarohannak, a klerikust megragadják, késüket előrántják, hogy mielőtt fejét vennék, a haját levágják.

Amíg erre készülnek, a kémek az erdőből kürtszóval és kiáltozással jelzik, hogy a fegyveresekkel megerősített erődítményt felfedezték.

Erre a magyarok a klerikust és Heribáldot az udvarban hagyták, ők maguk pedig villámgyorsan csatarendbe álltak. Miután meghallották, hogy az erődítmény fekvése olyan, hogy ezt megostromolni nem lehet, azon az úton, amely Konstancba vezet, minden kürtszó és kiáltozás nélkül eltávoztak.

Az erődítmény katonái üldözőbe vették őket, és néhány felderítőt megöltek közülük. Egy magyart sebesülten fogságba ejtettek.

Ekkor a magyarok kürtjellel figyelmeztették a sereget, hogy ellenség közeledik. Ezért amilyen gyorsan csak lehet, a széles mezőt és síkságot megszállják, az arcvonalat felállítják, s miután a szekereket körben elhelyezik, egész éjszaka felváltva őrködnek, a többiek pedig a fűben elterülve borozgatnak vagy alszanak. Kora reggel a közeli falvakat megrohanják, és minden épületet felgyújtanak, amely mellett csak elvonulnak.

Ezután Engilbertus apát néhány bátor emberrel a kolostorba visszatért, de Heribáldot nem találta ott, mert a fráter a klerikus rábeszélésére egy közeli hegy csúcsára ment, és a bokrok között elrejtőzött.

Reggelre a klerikus és Heribáld az erődítményhez lopóztak, és kiáltozni kezdtek. Az örök Heribáldot mindjárt felismerték, de a klerikust kémnek tartották. Végül mindkettőjüket bebocsátották az erődítménybe.

A klerikus a sebesült magyar panaszát jól tolmácsolta, s a fogoly nemsokára meggyógyult, később megkeresztelkedett, megházasodott, és fiai születtek.

Hosszú ideig éltek még a szerzetesek az erődítményben, ezalatt Heribáld és a klerikus tartották őket szóval. Amikor Heribáldtól megkérdezték, hogy tetszettek neki Szent Gálién ellenségei, így felelt:

– A magyarok nekem nagyon is tetszettek. Higgyétek el nekem, hogy soha vidámabb embereket nem láttam a kolostorunkban. Étel és italt bőven adtak. Amire a mi hajthatatlan pincemesterünket sohasem tudtam rávenni, hogy bárcsak egyszer is innom adott volna, ha megszomjaztam, a magyarok bőségesen adtak nekem, ha kértem.

A GYÁSZMAGYAROK

– A Képes Krónika nyomán –

Taksony fejedelem idejében történt, hogy egy nagy magyar sereg rátört Galliára, mert zsákmányt akart szerezni.

Amikor visszafordultak, hogy hazatérjenek, átkeltek a Rajna folyón, és a sereget három részre osztották.

Az egyik sereg Eisenach városa mellett vonult el, amikor a szászok hercege váratlanul megrohanta, és kegyetlenül elpusztította. A herceg csak hét magyart hagyott életben, ezeknek fülét levágatta, aztán így szólt hozzájuk:

– Menjetek el a többi magyarhoz, s mondjátok meg, hogy mindenki így jár, aki lábát beteszi a gyötrelmek országába!

Eközben a másik két magyar sereg már behatolt a svábok földjére. Amikor a magyarok meghallották, hogy mi történt társaikkal és rokonaikkal, abbahagyták a zsákmányolást, és ami élő, embert vagy állatot az Iller folyótól a Lajtáig találtak, mind levágták.

A hét fületlen magyarra pedig, akik élve hazatértek, ahelyett, hogy társaikkal együtt a halált választották volna, a község ilyen ítéletet hozott:

Mindenüket, amijük csak volt, teljesen elveszítették, ingó és ingatlan vagyonukat egyaránt. Elválasztották őket feleségüktől és gyermekeiktől. Mezítláb, saru nélkül maradtak: semmiféle tulajdonuk nem lehetett, és mindig együtt kellett járniuk, sátorról sátorra koldulva, egészen életük fogytaig.

LEHEL KÜRTJE

– A Képes Krónika nyomán –

I. Konrád császár uralkodása alatt történt, hogy a magyarok Németországot erősen feldúlták.

De amikor Augsburg városához érkeztek, ott erős ellenállásra találtak, mert Ulrik püspök és a sváb urak csapatai vitézül szembeszálltak velük. Pedig a magyarok ezt a várost mindenképpen el akarták foglalni.

A város lakói pedig követeket küldtek a császárhoz, és megüzenték neki, hogy erősen szorongatják őket a magyarok.

Konrád császár nem is váratott magára: nagy sereggel indult a város felmentésére.

A magyarok pedig vigyázatlanok voltak, ezért a német és olasz hadsereg váratlanul rohanta meg őket. Még menekülni se bírtak, mert a támadó seregek a Lech folyónak szorították őket, az pedig az esőzések következtében erősen megáradt.

A folyó partján az ellenség a magyarokat megszorította, egy részüket kegyetlenül meggyilkolta, másokat pedig fogságba vetett.

Fogságba ejtették ezen a helyen Lehel és Bulcsú kapitányt is.

Mindjárt a császár elébe vezették őket.

A császár megkérdezte a vezérektől, ugyan miért olyan kegyetlenek a keresztényekkel szemben.

Erre így feleltek:

– Mi vagyunk a magasságos istennek bosszúállása, ő küldött rátok ostorul.

A császár pedig így szólt:

– Válasszatok magatoknak olyan halált, amilyent akartok. Lehel így felelt neki:

– Hozzák ide a kürtömet, előbb megfúvom, aztán válaszlok. Odahozták a kürtjét, ő pedig közelebb lépett a császárhoz,

mintha a kürt fúvására készülne, és a császárt a kürttel olyan erősen homlokra vágta, hogy attól az egy csapástól a császár meghalt.

Lehel azt mondta:

– Elöttem jársz, és szolgám leszel a másvilágon!

Ugyanis a szittyáknak az a hite, hogy akiket életük folyamán megölnek, azok a másik világban nekik szolgálni tartoznak.

BOTOND LEGYŐZI A GÖRÖG ÓRIÁST

– A Képes Krónika nyomán –

Nemsokára újabb kalandra indultak a magyarok, betörték Bolgáriába, majd megrohanták és körülzárták Konstantinápoly városát.

Ekkor a görögök megállapodtak a magyarokkal, és egy vitézt, aki akkora volt, mint egy óriás, kiküldtek birkózni.

Ez a görög egyszerre két magyarral akart megküzdeni, és azt mondta, hogy ha mind a kettőt le nem győzi, akkor a görög császár a magyarok adófizetője lesz.

Ez módfelett bosszantotta a magyarokat, ezért kiszemeltek egy vitézt, aki szembefordult a göröggel, és azt mondta neki:

– Én Botond vagyok, igaz magyar, s legkisebb a magyarok közül. Végy magad mellé két görögöt, az egyik elszálló lelkedre ügyeljen, a másik holttestedet eltemesse, mert egészen bizonyos, hogy a görög császár a magyarok adófizetője lesz.

Ekkor a magyarok Apor nevű kapitánya, aki annak a seregnek parancsnoka volt, azt parancsolta Botondnak, hogy induljon bárdjával a város kapuja ellen, és úgy mutassa meg erejét.

Elment hát Botond az érckapuhoz, és egy hatalmas csapással akkora lyukat vágott rajta, hogy azon a nyíláson egy ötéves gyerek ki és be kényelmesen eljárhatott.

Amíg Botond ezt tette a görögök és a magyarok szeme láttára, a többiek előkészítették a viadal helyét.

A város kapuja előtt egy kurta óráig tusakodtak egymással, végül Botond úgy földhöz teremtette a görögöt, hogy az a lelkét nyomban kilehelte.

A görögök császára és a felesége, akik ott állottak a város bástyáján, ezt nagy szégyennek tartották, ezért arcukat elfordították, és felsiettek a palotába.

De amikor a magyarok az adót követelték, amiért a küzdelem folyt, a görög császár kinevette őket. Erre a magyarok felhagytak a város ostromlásával, és egész Görögországot elpusztították. Sok aranyat, drágakövet és számtalan barmot zsákmányoltak, és gazdagon megrakodva tértek vissza öveikhez.

SAROLTA FEJEDELEMASSZONY

– Thietmar krónikája nyomán –

Géza fejedelem felesége, a szépséges Sarolta olyan kemény természetű volt, hogy az urát és az egész országot kezében tartotta. A férfitársaságot asztal alá itta, a lovat úgy megülte, akár egy lovas katona, és egyszer haragjában úgy megütött egy embert, hogy az menten szörnyethalt. Ezért egy békeszerető szerzetes ezt írta róla:

“Bizony illőbb lenne, hogy ez a szép kéz az orsóval vesződjön.”

Pedig ez a kemény természetű fejedelemasszony mindig azon fáradozott, hogy a magyar népet keresztény hitre térítse, és a nyugati népekkel megbékítse. Elhívatta ezért Isten szent életű szolgáját, Adalbertot, és együtt rávették Géza fejedelmet, hogy megkeresztelkedjen. Ugyanazon a napon sok nemes és alacsonyrendű magyar is megkeresztelkedett.

De a magyarok nagy része ragaszkodott a régi hithez, és semmiképpen sem fogadta el a keresztény tanítást meg az új rendet.

Ekkor Géza fejedelem titokban levelet írt a keresztény fejedelmeknek, és megkérte őket, segítsék meg a pogány magyarok ellen. Jöttek hát minden országból a segítő csapatok, még az uralkodók közül is sokan eljöttek, mert látni akarták, miképpen hajtják ennek a vad, fékezhetetlen népnek a nyakát Krisztus igájába.

Géza fejedelem az összegyűjtött csapatokat felosztotta, és az egész országban alkalmas pontokon elhelyezte. Amikor pedig minden előkészületet megtett, hírvivőket küldött az egész országba és ezek kihirdették:

– Halljad, magyar, halljad! Vedd fel az igaz Isten vallását, és hagyd el a régi hitet. Ezt tette Géza fejedelem, ezt a fejedelemasszony is. Csak így élhet a magyar ezen a földön, csak így üdvözülni a lelke a túlvilágon. Aki ebből a szóból nem ért, azt tüstént kardélre hányja a katonaság, mert éppen ezért hozatták az országba.

Ebből a szóból mindenki érthetett. Ezért aztán ki félelemből, ki meggondolásból felvette a keresztény vallás szentségeit.

Sarolta fejedelemasszony kereszténynek nevelte fiát, Vajkot is, aki a keresztségben az István nevet kapta.

De akármilyen kemény természetű volt a fejedelemasszony, nem tudta elűzni a pogányságot Géza fejedelem lelkéből. Mert a fejedelem ide is, oda is pillantgatott, egyszerre két istennek áldozott. Mondta is egyszer a papja:

– Aki a pogányok halványa előtt áldozatot mutat be, mind elkárhozik.

De Géza fejedelem csak azt felelte erre:

– Van nekem elég, amit áldozzak. Akkora úr vagyok, hogy két istennek is eleget adhatok.

Adott is jó szívvel mind a kettőnek. Ezzel a népnek is példát mutatott, mert az ő idejében bizony még együtt élt a pogányság a kereszténységgel, ahogy a Szentírás mondja: “Együtt legelnek a farkas és a bárány.”

Az Árpád-házi királyok mondái

A MAGYAR KORONA

– Szent István legendája és Szalay László nyomán –

Nagyon bölcsen, igen jól tudta István király, hogy népét a pusztulástól csak úgy őrizheti meg, ha a nyugati szokásokat és a keresztény vallást az országban meggyökerezteti. Ezért nagy buzgalommal folytatta atyja, Géza fejedelem munkáját, és mint jó pásztor, erős kézzel térítette népét a helyes útra.

Amikor a nyugati országok papjai és szerzetesei meghallották, hogy István király az egész népet megtéríti, nagyon megörültek. Mindjárt felkerekedtek, és jöttek, özönlöttek mindenfelől, hogy a pogány magyarokat helyes útra tereljék, tévelygő lelküket Krisztusnak megnyerjék. A nyugati papok és szerzetesek éjt nappallá téve fáradoztak, és a sok fáradozást siker koronázta: a magyar nép keresztény hitre tért.

Örömmel látta ezt István király, és azt gondolta, hogy munkájára a pápa úr áldását kéri. Hívatta ez okáért Asztrik apátot, és azt mondta neki:

– Atyám, itt az ideje, hogy munkánkra a pápa úr áldását kérjük. De nemcsak pápai

áldás, korona is kell a magyar királyoknak, hogy éppen úgy megkoronázzák őket, mint a többi keresztény fejedelmeket. Menj hát Rómába, atyám, és kérj áldást meg koronát a pápa úrtól.

– Úgy legyen, ahogy kívánod – mondta az apát, s mindjárt elindult Rómába, hogy a pápa úrtól áldást és koronát kérjen.

De akárhogy sietett, megelőzte az apátot a lengyel fejedelem követe: az is koronát kért a maga uralkodójának, a lengyel fejedelemnek.

Már el is készült a korona a lengyel fejedelem számára, II. Szilveszter pápa éppen el akarta küldeni, amikor egy éjjel csodálatos álmot látott. Álmában az úr angyala jelent meg előtte, és így szólt hozzá:

– Holnap egy ismeretlen nép követei érkeznek hozzád, akik fejedelmük számára koronát kérnek. Add nekik a kész koronát, mert őket illeti.

Másnap a pápa úr előtt megjelent Asztrik apát, és István király nevében áldást és koronát kért.

A pápának eszébe jutottak az angyal szavai, és meghajolt Isten akarata előtt. Azt mondotta Asztrik apátnak:

– Én apostoli vagyok, István fejedelem pedig apostol.

Ezekkel a szavakkal átadta a szent koronát az apátnak.

Milyen szép ajándékot küldött a pápa úr az első királynak! A magyar korona csillog-villog az aranytól, középen a Megváltó képét, körben pedig az apostolokét mutatja. A Megváltó feje fölött a nap, a hold és a csillagok képe ragyog, mellette két élőfa áll.

A szép fényes koronával az első királyt ünnepélyesen megkoronázták, aztán a koronázási jelvényeket Székesfehérváron ünnepélyesen elzárták. De azért gyakran elővették, mert a sátoros ünnepeken újra meg újra a király fejére tették a koronát.

A magyar korona maga az egész ország, hazánk földjének minden gazdagsága, és népének egész boldogsága.

Amikor Imre király fegyvertelenül lépett öccsének, Endrének a táborába, senki se mert rá kezét vetni, mert fején volt az ország koronája.

Úgy őrizték a régi királyok a koronát, mint a szemük fényét.

De mikor a királyság lehanyatlott, a korona fénye is elhalványult.

Amikor az utolsó Árpád-házi király, III. Endre meghalt, három idegen trónkövetelő lépett fel: a cseh Vencel, a német Ottó és az olasz Róbert Károly.

Vencel cseh király nagy sereggel tört be az országba, és nemsokára bevonult Buda várába. Ott békés szándékot mutatott: megkérte a magyar urakat illő szóval, engednék meg, hogy fia a magyar királyok minden díszét magára öltse. Csak úgy próbaképpen.

A magyar urak beleegyeztek, és a próbából az lett, hogy Vencel király a koronát az összes kincsekkel együtt kivitte az országból.

De már ezt nem tűrhette – Ottó bajor herceg, aki IV. Béla király unokája volt. Megszerezte a koronázási jelvényeket a cseh királytól, azzal útnak indult, hogy Magyarországon megkoronáztassa magát.

Éjjel indult útnak, csekély kísérettel vonult, hogy gyanút ne keltsen. Féltette a koronát, erősen féltette, ezért ügyesen elrejtette. Egy hatalmas kulacsba beledugta, a kulacsot pedig szíjjal a nyeregkapához erősítette.

Így vágatott csekély kíséretével, s hát hajnalban észrevette, hogy a szíj megereszkedett, és üresen lóg a nyeregkapán.

– Elveszett a korona!

Fordulj, vágass visszafelé! Meg kell találni mindenáron! De annyi volt ott az utasember, hogy remélni se lehetett semmit. Majd éppen a koronát hagyják az út szélén heverni!

De mégis, milyen a szerencse, a kulacs egy pocsolyába esett, ott a herceg egyik

csatlósa meg is találta. Nagy volt az öröm: megvan a kulacs s benne a korona!

Mondták is a herceg udvari kísérei:

– Csodát tett az Isten! Most már világos, kit illet a korona! De a katonák csak hümmgettek, és azt mondták:

– Rossz ómen, rossz előjel a korona elvesztése. Hej, ha a korona beszélni tudna! Be sok rablásról, lopásról, csalásról szólhatna!

Erzsébet királyné, Albert király özvegye parancsot adott az egyik udvarhölgynek, hogy lopássá el a koronát. Nem kellett ezt Kottáner Ilonának kétszer mondani! Mindjárt összeszűrte a levelet egy katonával, aki azelőtt lakatos volt, és bevezette a visegrádi várba, ahol a koronát őrizték. De bár őrizték volna! A lakatos meg egy társa éjjel a vár kápolnáján keresztül bejutott a várba. Kottáner Ilona átadta nekik a kulcsokat, maga pedig a kápolnában ájtatosan imádkozott a vállalkozás sikeréért. Jól imádkozott, mert azalatt a két mesterember leszerelte és feltörté a zárat. Csak a korona tokján levő lakatot nem bírták lefűrészelni. Azt aztán kalapáccsal leverték. Akkor volt a zaj, hogy a palota visszhangzott belé, de hiába, mert akkor már nem állt őrség, amely a koronát védelmezte volna.

Amikor a koronát a tokból kivették, a tokot a kályhában elégették, azután egy vörös bársonypárnát fölfejtettek, a toll egy részét kivették belőle, és a koronát belevarrták a párnába.

Másnap reggel Kottáner Ilona útnak indult: vitte a koronát a királyné után, Komárom várába. A koronát jól elrejtette, a vörös bársonypárnát egy tehénbőr iszákkal letakarta, és erősen lekötötte.

Késő éjjel kelt át a zajló Dunán, megérkezett Komáromba, felkereste a királynét, és átadta neki a koronát.

A királyné pedig László fiát, aki akkor három hónapos volt, Székesfehérvárra vitte, és ott ünnepélyesen megkoronáztatta. De alighogy vége lett a szertartásnak, már futásnak is eredt a gyülekezet, mert Ulászló hadai veszedelmesen közeledtek.

Amikor menekülésre került sor, a királyné a koronát a csecsemő király bölcsőjében rejtette el. Útközben megszálltak a Mihályi-kastélyban, amely Kapuvár mellett állt.

A királyné fel-alá járt a kastélyban, hol az egyik, hol a másik ablakhoz futott, mert félt az üldözőktől. A koronát sem merte magánál tartani. De ugyan hova rejtse?

Végre meglátott a kastély kapuja mellett egy fűzfát, annak az odvába rejtette a koronát. Erősen meghagyta Ladányinak, a kastély urának, hogy jól ügyeljen, de maga sem aludt az éjjel, egyre csak azt leste, megvan-e még a korona.

Reggel megint elrejtette a csecsemő bölcsőjében, és magával vitte külföldre.

De III. Frigyes császár, aki látta a királyné szorult helyzetét, csak kétezer-ötszáz forint zálogdíjat adott a koronáért. Bezzeg amikor Mátyás király vissza akarta váltani, akkor már hetvenezer forintot követelt érte. De mit lehetett tenni? A koronát drága áron kiváltották, s a következő esztendőben az agg Széchy Dénes azzal koronázta meg az ifjú Mátyás királyt.

ANDORÁS VITÉZ

– Székelyföldi népmonda nyomán –

Örült az egész ország, örvendezett a kereszténység is, amikor I. Istvánt királlyá koronázták. Fényes ünnepséget rendeztek, még lovagi tornára is meghívták a vitézeket. El is jöttek a vitézek a világ minden tájáról, hogy erejüket és ügyességüket

összemérjék a magyarokéval.

Az ifjú király erősen aggodalmaskodott, mert félt, hogy szégyenben maradnak a vitézei. Attól tartott, hogy az új vívást, a lándzsatorést a magyarok még nem tanulták meg, és elmaradnak a nyugati vitézek mögött.

Nem is hiába aggódott. Egymás után hulltak porba a magyar vitézek, és már-már úgy látszott, hogy egy német vitéz lesz a győztes.

De ekkor előlépett egy Andorás nevű vitéz, aki azt mondta a társainak:

– Életre-halálra hívjátok a németet!

Kihívták, és a német el is fogadta.

A két vitéz előrefeszített lándzsával vágatott egymás ellen. Akkora erővel csaptak össze, hogy a két lándzsa mindjárt miszlikbe szakadt. A német lovag megingott a nyeregben, Andorás keményen tartotta magát.

Ezután kardot rántottak. Andorás csak egyet vágott, de azzal az egy csapással kettéhasította a német vitézt, pedig tetőtől talpig páncélba volt öltözve.

A király mindjárt vitézei közé választotta, címet is készíttetett neki. Andorás vitéz címerén egy páncélos vitéz áll, kétoldalt pedig dühös oroszlánok, amelyek koronát viselnek.

Andorás vitéz vezér lett a király seregében. Olyan bátran harcolt Gyula vezér ellen, hogy István király Erdély helytartójává tette.

SZENT ISTVÁN KIRÁLY HADJÁRATAI

– A Képes Krónika nyomán –

Amikor Szent István király a népet keresztény hitre térítette, sok vezér ellene szegült, mert nem akarták elhagyni a pogány hitet. Ezért Szent István király hadat kiáltott a vezérek ellen.

Először Koppány vezért támadta meg, akinek Somogyban volt birtoka. Koppány már Géza fejedelem idejében hatalmas vezér volt, és a fejedelem halála után Istvánt meg akarta öletni, hogy örökségét megszerezze.

Ezért Szent István király összegyűjtötte seregét, és megtámadta Koppány vezért. A királyt a Garam folyó partján övezték fel először karddal, itt állítottak testének őrizetére két főembert, Hontot és Pázmányt. Az egész sereg vezetését a király egy német úrra, Vencellinre bízta.

Megkezdődött az ütközet, mindkét részről nagy bátorsággal harcoltak, végül hosszú és véres küzdelem után Szent István király győzelmet aratott.

Ebben a harcban Vencellin ispán levágta Koppány vezért, ezért Szent István nagy birtokkal ajándékozta meg.

Szent István király Koppány testét négyfelé vágatta. Testének egyik darabját elküldte az Esztergomi-, másikat a Veszprémi-, harmadikat a Győri-kapuhoz, és a negyediket Erdélybe.

A csata előtt a király fogadalmat tett Istennek, és fogadását híven be is váltotta. Azt fogadta, hogy a Koppány vezér birtokán élő nép gyermekeiből, terméséből és barmaiból örök időkre tizedet adjon Szent Márton klostromának.

Ezután Szent István király híres és eredményes hadat indított nagybátyja ellen, akit Gyulának hívtak.

Gyula ebben az időben az erdélyi tartományt kormányozta.

Szent István király Gyula vezér seregét legyőzte, magát a vezért, annak feleségét és

két fiát elfogta, és Magyarországra küldte őket.

Gyula vezért élete fogyáig tömlőében tartotta, mivelhogy hitében megátalkodott, és a kereszténységre nem hajlott.

Ezután Szent István egész Erdélyt, ezt a hatalmas és gazdag tartományt minden kincsével együtt Magyarországhoz kapcsolta. Márpedig Erdélyt sok folyó öntözi, ezeknek a fővényében aranyat találnak, s annak a földnek az aranya igen jó.

Hadat viselt Szent István a híres Tonuzóba ellen is, aki Taksony fejedelem idejében telepedett le az országban. A fejedelem sok földet adott Tonuzóbának, aki hercegi vérből származott.

De amikor Szent István király szóval is biztatta, és a magyarokat mind megkeresztelte, Tonuzóba hitében megátalkodott, és a kereszténységre nem hajlott. Ezért a király elítélte, és feleségével együtt az Abádi-révnél elevenen eltemettette. Sem ő, sem a felesége nem élhet a Krisztusban örökké, de fiuk, Urkund megkeresztelkedett, ő már a Krisztussal él mindörökké.

Amikor a belső ellenséget legyőzte, Szent István hadat indított Keán ellen, aki a bolgárok és a szlávok vezére volt.

Keán vezér népei a Balkánon laknak, ezért legyőzésüket a természet megnehezíti: a magyarok itt nehéz, súlyos harcokat vívtak. Végül mégis győzelmet arattak, és az utolsó csatában maga Keán vezér is elesett.

Ebben a hadjáratban a király rengeteg kincset szerzett: sok aranyat, gyöngyöt és drágakövet zsákmányolt.

Ebből a sok kincsből Szent István király erősen meggazdagodott, de gazdagságát, minden kincsét az egyházra áldozta. A székesfehérvári székesegyházat, amelyet ő maga alapított, ellátta aranyoltárokkal, –kelyhekkal, –keresztekkel és színarannyal bevont, drágakövekkel kirakott főpapi öltözetekkel.

A LÁNYRABLÁS

– Köváry László és Orbán Balázs elbeszélése nyomán –

Amikor Szent István király Gyula vezért elfogatta, Tonuzóbát és feleségét pedig elevenen elásatta, erősen megfélemlettek a pogány hiten levő, bálványozó magyarok. Megfélemlettek az erdélyi urak is: egymás után megtértek az igaz útra, Krisztus urunk hitére.

Mégis akadtak olyan urak, akik ezekből a példákból nem okultak, és a hittérítők prédikációjából nem tanultak. Ilyen volt Apor Sándor úr is, aki a Székelyföld hegyei közé húzódott a térítő papok elől. Hiszen húzódhatott, mert ott is utolérték, ekkor aztán a magas Bálványos hegy tetejére olyan várat építtetett, hogy még a madár is elfáradt, míg oda felrepült.

Ebben a sasfészekben, Apor Sándor úr sziklavarában gyűltek össze a székely urak, hogy a pogány isteneknek áldozzanak, együtt bálványozzanak. Híre futott ennek az istentelenségnek, ezért az egész környéken Bálványosvárnak hívták a sasfészket.

Történt egyszer, hogy Apor Sándor úr legidősebb fia, aki már házasulandó legény volt, betévedt Torja községbe, és ott meglátta a környék legszebb lányát, a szépséges Miké Imolát. Ha meglátta, mindjárt meg is szerette, és azt mondta a lány anyjának:

– Édes néném, adj nekem a lányát, feleségül kérem!

– Hogy adnám pogánynak? – kérdezte Mikéné. – Légy keresztény, akkor elveheted.

– Édes néném, megölöm az ikafalvi emberevő sárkányt!

– Tőlem megölheted! Légy keresztény, akkor elveheted.
 – Megölöm az ojtói óriást!
 – Tőlem megölheted! Légy keresztény, akkor elveheted.
 Jól van, a fiú nagy búsan elment.

Addig búslakodott, míg a torjai kénes barlanghoz került, és éppen be akart menni, hogy magát előlje, amikor egy ősz-öreg pogány pap megszólította:

– Állj meg, te fiú! Mondd el a panaszodat, hátha segíthetek rajtad. Ha én sem tudok segíteni, a kénes barlangot még mindig megtalálod.

Elémondja a fiú a panaszát, hogy Mi kéné asszonyom nem adja a lányát pogánynak, ő pedig az ősi hitet el nem hagyja semmi áron.

Azt mondja erre az ősz-öreg pap:

– Nem kérni kell a lányt, hanem rabolni, ahogy az őseid tették. Egy szép vasárnapon, amikor vásár is van, meg templomozás is az új hit szerint, várd meg az istentisztelet végét, s amikor Miké Imola a templomból kilép, öleld át szép gyöngén, emeld fel a nyeregbe, aztán vágtsd vele haza. De jól ügyelj, mert az anyja kemény özvegyasszony, s fegyverrel jár! Azért a két öcséd egy-egy csapattal készen álljon!

Most már eleget tudott a fiú.

A következő vasárnapon meghúzódott a templom kapuja mögött, s amikor Miké Imola kilépett, megfogta szép gyöngén, feltette a lóra, akkor maga is lóra pattant, és úgy elvágatott, mint a szélvész.

Mire a keresztények észbe kaptak, már messze járt, csak a pora látszott.

De akkor Mikéné kiáltozni kezdett:

– Utána a pogánynak! Fegyverre, keresztények! Fegyverre is kaptak mindjárt, és sebes vágatva indultak utána. Akkor elővágatott a legkisebb Apor fiú és vele a katonái.

Szembefordultak a keresztényekkel, és feltartották őket. De a vásárosok egyre jöttek: a nagy tömeg elnyomta a pogányokat.

– Előre! Fel a várba! – kiáltotta Mikéné.

De akkor a középső fiú vágatott elébük; azzal is megvítak. Most már egyenesen fellovagoltak, a vár kapuját betörték, és a vár udvaráról azt kiáltotta Mikéné:

– Add vissza a lányomat, te Krisztus-tagadó! Mondotta Imola is csendesebb szóval:

– Békítsük meg anyámat, légy keresztény! Akkor Apor István azt mondotta:

– Én az ősi hitet el nem hagyom. De vért eleget ontottunk a mai napon, két öcsémet, drága testvéremet, ím, elveszítettem. Béküljünk meg egymással, mert én megígérem, szavamat meg sem másolom, hogy a gyermekeimet megkereszteltetem, hogy a keresztény hitben nőjenek fel.

Most már Mikéné asszonyom is megengesztelődött, megbékült a fegyveres nép is.

A holtakat nagy sírással eltemették, azután a fiatalokat összeeskették. Apor István állott a szavát: minden gyermekét keresztény hitben neveltette.

CSANÁD

– Szent Gellért legendája nyomán –

István király uralkodása alatt történt, hogy Ajtony vezér nagy várat építtetett a Maros folyó partján, és ezt elnevezte Marosvárnak. Ebben a várban élt hatalmas udvarával: hét feleséget tartott, mert a keresztény vallásban még nem volt tökéletes.

Ajtony vezér elnyomta a nemeseket, és zsarnokoskodott fölöttük, István király hatalmát pedig rút szavakkal becsmérelte, nyíltan ócsárolta. Nem érte be a jogos jövedelemmel, hanem a Maros folyó kikötőiben őrséget állított, és megvámolta a sószállító hajókat.

Sok vitéz, sok derék katona élt Ajtony vezér udvarában, de ezek közül is kitűnt vitézségével Csanád, akinek nem volt párja a seregben.

Amikor Ajtony látta Csanád vitézségét, parancsnokká tette, és gyakran megjutalmazta. Ezért aztán az udvariak fondorkodni kezdtek Csanád ellen. Addig fondorkodtak, addig vádaskodtak, míg Ajtony elhatározta, hogy Csanádot alkalmas időben megöleti. De egyszer vigyázatlan volt, elárulta magát, és Csanád elmenekült Marosvárból.

Egyenesen István király udvarába tartott, s ott a királynak elmondta, hogy mi járatban van.

A király pedig kinyomozta Ajtony titkait, és amikor meggyőződött róla, hogy Csanád nem csalfa szándékkal menekült hozzá, akkor megtérítette és megkeresztelte.

Ezután Csanád híven szolgált a királyt, és sok csatában kitűnt vitézségével.

Amikor ennek ideje eljött, a király összehívta a főembereket, és így szólt hozzájuk:

– Készüljünk fel az én ellenségem, Ajtony ellen, és foglaljuk el a földjét harccal és csatával.

Amíg a király ezeket mondta, erősen figyelte Csanádot. De Csanád arcán csak azt láthatta, hogy a vitéz erősen örül a hadjáratnak.

Ezután a király így folytatta a szót:

– Válasszatok magatok közül egy vitézt, és az legyen a vezéretek!

A főemberek pedig közös akarattal ezt mondták:

– Ugyan kit találnánk különbet Csanádnál? A király helybenhagyta a választást.

Csanád pedig azt mondta a főembereknek:

– Új keresztény vagyok, újonnan keresztelték, új csatát akarok megvívni. Induljunk hát, és győzzük le a király ellenségét!

Ez a beszéd mindenkinek tetszett.

Ezután Csanád seregével a várból kivonult, és átkelt a Tiszán. Ott már várta Ajtony katonasága.

Mindjárt egymásba roppant a két sereg, hullottak a vitézek innen is, onnan is. Amikor már sok vitéz elesett, Csanád serege hátrálni kezdett, aztán egészen megfutamodott, és Szőregig meg sem állott.

Késő este Csanád vezér táborot ütött: egy domb mellett táborozott. Ezt a dombot később Oroszlánosnak nevezte el. Az elnevezésnek pedig érdekes története van.

Csanád vezér holtfáradtan tért álomra, de elalvás előtt ájtatosan imádkozott. Imájával Szent György vértanúhoz fordult, tőle kért segítséget. Azt is megfogadta, hogy ha győzelmet arat, akkor azon a helyen, ahol imádkozott, templomot épít Szent György vértanú tiszteletére.

Nemsokára álomba merült a vezér, s hát álmában egy oroszlán jelent meg előtte, és odaállott melléje. Azt mondta neki az oroszlán:

– Ember! Miért alszol? Kelj föl hamar, fújd meg a kürtöt, kezdj új harcot, és ellenségedet legyőzd!

Az álomkép elszállt, Csanád vezér felébredt, és úgy érezte, hogy két ember ereje szállta meg. Megértette, hogy Szent György, vértanú látogatta meg oroszlán képében, ezért mindjárt hó fogott a terv végrehajtásához.

Csanád vezér a kürtöket megfúvatta, a király seregét csatára indította, és maga elől vágatott, hogy Ajtonyt és katonáit elpusztítsa.

Ajtony serege Nagyősz mezején táborozott. Senki sem gondolt éjszakai támadásra, ezért nagy volt a táborban a riadalom.

Maga Ajtony vezér futásnak eredt. Sebesen vágatott paripáján, de Csanád vezér nyomába szegődött, és kardjával levágta.

Amikor a vitézek megtudták, hogy Csanád levágta Ajtony vezért, nagyon felbátorodtak, és még keményebben aprították az ellenséget.

Abban a csatában Csanád és vitézei nagy zsákmányt szereztek. Amikor hajnalodott, a holttesteket összeszedték, bevitték Marosvárba, s ott valamennyit tisztességgel eltemették.

Amikor a csata hírért meghallotta, István király nagy örömmel örvendezett. Szívesen köszöntötte Csanád vezért, de főképpen Gyula vitézt dicsérte, mert ő vitte el az udvarba Ajtony vezér fejét.

Csanád vezér pedig odafordult Gyula vitézhez, és azt kérdezte tőle:

– Ha Ajtony fejét elhoztad, a nyelvét ugyan miért hagytad el? A király ekkor kinyitatta Ajtony száját, és megkérdezte:

– Megvan-e a nyelve? Mondták a vitézek:

– Nincsen, király atyám.

– Persze hogy nincsen, mert én már előbb kivágtam – mondta Csanád vitéz, azzal felmutatta a nyelvet, amit már előbb a tarsolyába tett.

A király Gyula vitézt az udvarból kivetette, aztán Csanádhoz fordult, erősen dicsérte, és azt mondta neki:

– A mai naptól fogva ezt a várost nem hívják többet Marosvárnak, hanem nevezik Csanádnak. De még ezt az egész tartományt is a te nevedről fogják nevezni. Te leszel a tartomány ura és birtokosa, amiért az ellenségemet megölted.

ISTVÁN KIRÁLY ÍTÉLETE

– Szent István legendája nyomán –

Messze földön emlegették István király igazságos ítéleteit, ezért idegen országokból is sokan eljöttek, hogy a szavát meghallgassák, és amit elrendelt, azt végrehajtsák.

Történt egyszer, hogy hatvan besenyő férfiú útnak indult, és Szent István király udvarába igyekezett. Ahogy illett, gazdag készülettel, sok ajándékkal indultak el, s nemsokára Bolgáriából Magyarországra érkeztek.

Ekkor az őrségen álló magyar katonák, akiknek viaszból volt a lelkük, meglátták a besenyők megrakott szekereit, megrohanták a besenyőket, néhányat közülük karddal levágtak, másokat megsebesítettek, és a szekereket teljesen kifosztották. A sebesülteket félholtan az úton hagyták, ők maguk pedig szélsebesen elváltak.

Amikor a besenyők magukhoz tértek, tanácskozni kezdtek, hogy mitévők legyenek. Végre úgy határoztak, hogy folytatják az utat, és István király ítéletére bízzák magukat.

Véresen, piszkosan álltak a király színe elé. Amikor pedig a király megszólította őket, mind odaborultak a lábához.

István király csodálkozva nézte a porlepett és véres alakokat, és azt kérdezte tőlük:

– Szóljatok, mi a bajotok oka.

– Ó, urunk – mondták –, mi a te ítéleted meghallgatására indultunk útnak, s lám, elvetemült katonák megtámadtak, és minden pénzünktől, vagyonúnktól megfosztottak.

A király ezen nagyon felháborodott, de minthogy léikében bölcs volt,

felháborodását sem arcával, sem szavával nem mutatta, hanem indulatait megfékezte. De mindjárt parancsot adott, hogy azokat a katonákat, akik a rablásban részt vettek, meghatározott napon színe elé állítsák. Ez meg is történt.

A király szigorúan végigmérte a katonákat, és azt mondta nekik:

– Ti Istennek törvényét megszegettétek, ártatlan férfiakat meggyilkoltatok, az ország vendégeit kifosztottátok. Ahogy ti cselekedtetek, úgy cselekedjék az Isten veletek énelőttem. Aki a törvényt megszegi, meg kell azt büntetni.

Ahogy a halálos ítélet elhangzott, a katonák megragadták a rablókat, és az út mellett kettesével felakasztották őket.

István király a besenyőket bőségesen kárpótolta, minden veszteségüket megtérítette. Mindezt azért cselekedte, mert Magyarországot minden külföldi menedékének szánta, olyan országnak, ahová mindenkinek szabad bejárása legyen, és senki a vendéget bántalmazni, sértegetni ne merészelje.

Lett is foganatja a király szavának: amíg ő uralkodott, egyetlen vendégnek nem görbült meg még a haja szála sem.

A SAPKATÖLTÉS

– Somogyi népmonda nyomán –

Amikor Szent István Szalacska várát ostromolta, katonáival sokáig volt a vár körül, mégsem tudta bevenni. Később biztatta katonáit, hogy szökjenek be a várba, de egyik se mert bemenni.

Ekkor Szent István fogott egy rossz kereket, és bekarikázott a várba. Itt bognárt keresett, s talált is. Neki adta a kereket, hogy csinálja meg másnap reggelre.

Estefelé járt az idő, szállást keresett. Kapott is szállást egy öreg néninél. Amikor lefeküdtek, azt mondta Szent István a néninek:

– De nem tudja ez a Szent István ezt a várat bevenni! Azt mondja rá az öreg néni:

– Nem ám, pedig már régóta ostromolja. Pedig ha minden katonája csak egy sapka földet hozna, akkor már be tudna lovagolni.

Szent István reggel elment a bognárhoz, elkérte a kereket, és kikapikázott a várból.

Úgy is tett, ahogy a nénitől hallotta. Minden katona egy sapka földet vitt a várhoz. Mikor már magas töltés lett, begrattak és elfoglalták.

Még ma is megtalálhatók ezek az úgynevezett sapkatöltések.

A VESZPRÉMI GIZELLA-KÁPOLNA

– Veszprémi népmonda nyomán –

Amikor a pogányok Veszprémet megtámadták, csak Gizella királyné volt odahaza. Szent István király járta az országot, mert éppen sereget gyűjtött a pogány ellen. Amikor neszét vette a bajnak, egyszerre Veszprém alatt termett.

De a síkság felől nem lehetett bejutni a várba, mert az ellenség minden utat elfoglalt.

Szent István király ekkor a meredek szirtek felé került. De annyi ideje se maradt, hogy a lováról leszálljon, mert a pogányok észrevették, és egyszerre megrohanták.

Gizella királyné éppen az uráért imádkozott a templomban. De a nagy riadalomra kifutott a templomból, s hát látta, hogy Szent István lóháton nekiugratott a sziklának.

A királyné nagy sietségében a fényes feszületet is magával hozta, és azzal kezdett integetni, mutogatta az urának, merre fordítsa a lovát, így a király a meredek gyalogjárót megtalálta, de a pogányok utolérték volna, ha közben el nem hajigálja egymás után a palástját, a kardját, az erszényét és az aranyláncát.

Amíg a pogányok a király drágaságain marakodtak, és lovának aranypatkóját a sziklából fessegették, Szent István baj nélkül felért a várba.

Amikor a pogányok látták, hogy Szent István fent van a várban, nagyon megrémültek, és gyorsan elvonultak a vár alól.

Arra a helyre, ahonnan Gizella királyné integetett, Szent István kápolnát építtetett.

SZENT ISTVÁN REJTEKE

– Trencsényi népmonda nyomán –

Volt egyszer egy öreg pásztor, aki mindig a Racs-hegy oldalában legeltetett. Nem tartott semmitől, mert vadállat nem volt a közelben. No, ha nem volt, mégis mindennap eltűnt egy bárány a nyájból.

Szólítja az öreg pásztor a bojtárgyereket, és mondja neki:

– Hallod-e, fiam! Erre vadállat sohasem jár, mégis mindennap eltűnik egy bárány. Járj utána, s nekem elértemsd, mert ha nem, csúfat látsz!

Jól van, a bojtárgyerek kezd vigyázódni, hát észreveszi, hogy déltájban egy fehér bárány kapja magát, egyet szökik, azzal megindul, és egy kicsi barlang nyílásában eltűnik.

Több se kellett a bojtárlegénynek! Mindjárt utánaindult a báránynak, és a szűk folyosón egyre haladt a nyomában.

Hát egyszerre a folyosó kitágult, és a bojtár egy nagy, föld alatti üregbe ért.

Abban a föld alatti üregben lovas katonák voltak, mind régi-régi fegyvert viseltek, és mindegyik aludt a ló hátán.

A bojtárfiú először nagyon megijedt, de aztán megbátorodott, és költögetni kezdte a katonákat. De hiszen költögethette, mert egy sem ébredt fel.

Akkor a fiú továbbment, s hát egy nagy asztal mellett meglátta Szent István királyunkat, akinek olyan hosszú szakálla nőtt, hogy az asztalt körülérte.

Odamegy a bojtárfiú a királyhoz, s hát látja, hogy az is alszik. Kezdi költeni, s azt mondja:

– Ébredjen felséged!

Megébred erre a szóra a király, de azt mondja:

– Még nincs itt az ideje!

Akkor a fiú még egyszer próbát tett a vitézekkel, de hiába, mert egyik sem ébredt fel. Mit tehetett? Visszafordult, és a szűk folyosón át visszatért a gazdájához.

Szent István azóta is ott rejtőzik a Racs-hegy üregében, és azt várja, hogy mikor szabadíthatja fel a szegény népet.

SZENT ISTVÁN KIRÁLY INTELMEI

– Szent István legendája nyomán –

Fáradtságos, nehéz munkával térítette és kormányozta népét a szent király. Sokat tapasztalt, tudós könyveket is olvasott, ezért szigorú, de helyes törvényekkel tartotta féken a nemrég megtért magyarokat.

Gazdag tapasztalatát, sok tudományát fiára, Imre hercegre akarta hagyni, hogy ő vezesse tovább a népet azon az úton, amelyen István király elindította. Ezért mindent írásba foglalt, és írásának ilyen címet adott: Szent István király intelmei Imre herceg számára.

Szent István király azt írta az Intelmekben:

“Édes fiam! Valahányszor ítéletet kell hoznod egy ügyben: ne heveskedj, ne esküdj, hogy bizony lakolni fog a bűnös. Te magad ne is hozz ítéletet, mert ezáltal megcsorbítod a királyi méltóságot, hanem bízd meg ezzel az illetékes bírakat, hadd ítéljenek ők a törvény szerint. Ha pedig olyan ügy kerül eléd, amelyben magadnak kell bíraskodni, türelemmel és könyörülettel hozz ítéletet.

A római birodalom azért növekedett meg, mert ott számos nemzet nemesei és bölcsei gyülekeztek össze. A különféle tartományokból más- és másféle nyelvet, szokást és fegyvert hoztak magukkal. Mindez díszére vált a királyi udvarnak, és rémületet keltett az idegen tartományokban. Az egynyelvű és egyszokású ország gyarló és törekeny. Azért meghagyom neked, fiam, hogy a letelepülő idegenekkel bánj tisztességesen, hogy veled és nálad szívesebben tartózkodjanak, mint más országban.”

A MAGYAROK SZIMFÓNIÁJA

– Szent Gellért legendája nyomán –

Egyszer Gellért püspök, aki egy bajba jutott hívének segíteni akart, egyik hű társával, Walter mesterrel a királyhoz sietett. Ahogy mentek, egyszer csak elesteledtek, ezért egy erdős részen, amely disznók makkoltatására nagyon alkalmas volt, megszállottak.

A vándorok eltörődött testtel elaludtak, s hát éjfél tájban nagy zúgást hallottak. Erre mind a ketten felriadtak.

Malomkő zúgását hallották, pedig ott a közelben nem állott malom. Elcsodálkoztak a malomkőzúgáson, és még jobban, amikor egy dal is felcsendült: a kézimalmot hajtó asszony dalolni kezdett.

Amikor a püspök a dalt meghallotta, odafordult Walter mesterhez, és azt kérdezte tőle:

– Hallod-e a magyarok szimfóniáját, miképpen szól? És mind a ketten nevettek azon az éneken.

Az asszony erről semmit sem tudott, csak forgatta a malomkövet, és énekelt tovább. Az ének pedig felszállt a magasba.

Gellért püspök nem alhatott tőle, ezért elővett egy könyvet, és az ágyban olvasni kezdett. De nem tudott a szent könyvre figyelni, ezért ismét Walter mesterhez fordult, és azt kérdezte tőle:

– Mi ennek a dallamnak a lejtése? Te értesz hozzá, hiszen kántor is vagy. Aztán meg ugyan ki énekel éjszakának idején? Mert úgy megragadott ez az ének, hogy az olvasást sem folytathatom miatta. Azt mondta erre Walter mester:

– Egy népdal dallamát halljuk. Ami pedig a személyt illeti: a házigazdának a szolgálója énekel, aki kézimalmom gazdája gabonáját őrli.

Kérdezte a püspök:

– Ügyességgel vagy erővel hajtják-e a malmot?

– Ügyességgel is, meg emberi erővel is, mert a szolgáló saját kezével forgatja körbe a malomkövet.

Azt mondta erre a püspök:

– Milyen csodálatos dolog ez! Ha ügyesség, emberi ész nem volna, ugyan ki tudná a fáradságos munkát elviselni? Boldog ez az asszony, aki másnak hatalma alatt él, és nehéz szolgálatát ilyen vidáman, zúgolódás nélkül végzi.

Gellért püspök nem feledkezett meg a szolgáról, másnap nem csekély összegű pénzt adatott neki.

GELLÉRT PÜSPÖK ISKOLÁJA

– Szent Gellért legendája nyomán –

Egyszer harminc nemesúr kereste fel Gellért püspököt, és illendő tisztelettel így szóltak hozzá:

– Püspök úr, mi mindnyájan megtértünk, és Krisztus tanítása szerint kívánunk élni. Most azt kérjük, vedd fel fiainkat, építs nekik iskolát, hadd legyenek belőlük az új hit papjai.

Gellért püspök megörült a kérésnek, mindjárt felvette a fiúkat, és Walter mestert megbízta, hogy nevelje őket. Csanádon egy alkalmas házat is adott az ifjakkak, ott oktatták őket a tudományokra és a zenére.

Híre járt az országban az új iskolának, nemsokára egyre többen jöttek, s mind tanulni akartak.

Amikor a tanulók száma megnövekedett, Walter mester már nem győzte egyedül a tanítást. Megüzente a püspök úrnak:

– Egyedül nem láthatom el ezt a feladatot, hiszen egyedül tanítom a tudományokat meg a zenét is. Hívatni kell egy kántort, aki az éneket tanítsa, vagy egy lektort, aki a tudományokat oktassa.

Gellért püspök belátta, hogy Walter mesternek igaza van. Ezért mindjárt hívatta a szent életű Mór testvért, és azt mondta neki:

– Jó testvér, egy percet se késlekedj! Indulj Székesfehérvárra, köszöntsd nevemben őfelségét a királyt, aztán addig járd az iskolákat, míg egy jó kántorra vagy lektorra találsz. Mindjárt hozd is el magaddal, mert én akarok vele beszélni.

Mór testvér mindjárt útnak indult, s nemsokára elérkezett Székesfehérvárra. Ott először a királyt üdvözölte, aztán meglátogatta az iskolákat, meghallgatta a kántorokat és a tanítókat.

Az egyik székesfehérvári iskolában rátalált Henrik mesterre, akinek tanítványai minden tudományban szépen haladtak. Ezt a mestert kérte meg Mór testvér, hogy Gellért püspök hívásának eleget tegyen.

Gellért püspök szívesen fogadta Henrik mestert. Először alaposan kikérdezte, s amikor látta, hogy nagy tudású mester, megtette a csanádi iskola lektorának.

Attól fogva Henrik mester a tudományokat, Walter mester pedig a zenét tanította.

ISTVÁN KIRÁLY BETEGSÉGE

– Szent István legendája és a Képes Krónika nyomán –

Nagy gonddal nevelte, nagy szeretettel oktatta István király egyetlen fiát, Imre herceget. Nevelését Gellért püspökre bízta, de az ország kormányzására maga tanította.

Amikor Imre herceg nagyon is korai halállal meghalt, gyászba borult az egész ország, megsiratta az egész nép. István király pedig bánatában súlyos betegségbe esett. Betegségében a gond is kínoztta a királyt, mert jól látta, hogy senki sincsen rokonságában, aki halála után az országot Krisztus hitén megtarthatná. Ugyanis ekkor még inkább hajlott a magyar nemzet a pogány hitre, mint a keresztény vallásra.

Amikor a király érezte, hogy a betegség erőt vesz rajta, töprengeni kezdett, hogy kit válasszon utódjának. Végre úgy határozott, hogy Vazult, nagybátyjának fiát választja.

Ekkor Vazul fiataalkori vétkei miatt a nyitrai börtönben senyvedett, ezért István király hívatta Budát, Egyrőt fiát, és megparancsolta neki, hogy Vazult a börtönből szabadítsa ki, mert őt választotta utódjának.

Meghallotta ezt Gizella királyné, tanácskozni kezdett Budával, ezzel a gyalázatos emberrel, és Sebes nevű követét, Budának a fiát elküldte hirtelen abba a börtönbe, ahol Vazult őrizték.

Sebes megelőzte a király követét, kitolta Vazul szemét, és fülének üregébe ólmot öntött, azután elmenekült Csehországba.

Ezután érkezett meg a király követe, és a vak Vazult véres sebeivel odavezette a király elébe.

Amikor István király látta, hogy Vazult gyalázatosan megcsonkították, keserves könnyeket hullatott, de betegsége miatt a gonosztevőket méltóképpen megbüntetni nem bírta.

István király ezután hívatta unokaöccsének fiait, András, Béla és Levente hercegeket, és azt tanácsolta nekik, hogy amilyen gyorsan bírnak, meneküljenek, mert csak így maradhatnak életben. Azok pedig a szent király bölcs tanácsát megfogadták, és a bajok, a szenvedések elől Csehországba menekültek.

GELLÉRT PÜSPÖK PRÉDIKÁCIÓJA

– A Képes Krónika és a Gellért-legenda nyomán –

Uralkodásának negyvenhatodik esztendejében, súlyos betegeskedés után Szent István király erről a világról elköltözött, és a szent angyalok társaságába került. Eltemették a székesfehérvári bazilikában, amelyet ő épített Szűz Mária tiszteletére.

Mindjárt gyászra fordult a lantpengetés az egész országban, és az ország népe, a nemesek éppen úgy, mint a nem nemesek, a gazdagok és a szegények együtt siratták a szent király halálát, nagy könnyhullatással, sűrű jajgatással. Az ifjak és a szüzek

gyászruhát öltöttek, három esztendeig nem táncoltak, és a zeneszerszámok édesnyájas hangja is mind elhallgatott. A szent királyt az egész nép a hű szívek siralmával siratta, és az ország vigasztalhatatlan gyászba borult.

Gizella királyné pedig elhatározta, hogy rokonát, a velencei Pétert teszi királlyá, és Magyarországot teljesen aláveti a németeknek.

Alighogy Pétert királlyá tették, német dühösséggel kezdett kegyetlenkedni: Magyarország nemeseit megvetette, a föld javait gőgös szemmel, telhetetlen gyomorral falta fel, a vadállati módon ordító németek és fecske módra fecsegő olaszok társaságában. Az ország erősségeit, várait a német és az olasz katonaság őrizetére bízta.

Amikor a főurak látták a nemzet sérelmeit, tanácsot tartottak, és megkérték a királyt, hogy kárhozatos tevékenységét hagyja abba.

De a király kevélységében felfuvalkodott, és magában forralt undok mérgét így öntötte az urak elébe:

– Amíg én élek, addig az összes bírakat, századosokat és más főembereket a németekből rendelem. Ezt a földet idegenekkel töltöm meg, és mindenestül a németek hatalmába adom. Különben is, ez a név: Magyarország, abból származik, hogy Nyomorország, hát hadd nyomorogjanak a magyarok!

Ez volt a viszálykodás magva Péter király és a magyarok között.

Vége Aba Sámuel, aki Szent István sógora volt, felkelt Péter király ellen.

Amikor Péter király látta, hogy nem bír a felkelőkkel, futásnak eredt, és elmenekült a német császárhoz.

Ezután Aba Sámuel uralkodott, de sok igazságtalanságot követett el, ezért az urak összeesküdtek ellene.

Aba Sámuel kémek útján megtudta, hogy mit terveznek ellene, és az összeesküvőket elfogatta. Kegyetlen bosszút állott: ötven urat ítélet nélkül lefejeztetett.

Ettől az egész ország megrémült, de szólni senki se mert, és amikor a király bejelentette, hogy a húsvétot Csanád városában tölti, nagy ünnepélyességgel fogadták.

Akkor az volt a szokás, hogy a királyokat sátoros ünnepek alkalmával újra megkoronázzák. Aba Sámuel pedig azt kívánta, hogy a csanádi püspök, a szent életű Gellért koronázza meg. Mondta is a püspöknek:

– Azt kívánom, hogy a szent koronát te helyezd a fejemre. Gellért püspök pedig csak ennyit mondott:

– Király úr, én ezt nem cselekszem.

A király erre semmit se szólt, magába fojtotta haragját, és felkérte egyik udvari papját, hogy helyezze fejére a koronát. De Gellért püspök megelőzte a király szándékát. Mielőtt a koronázás szertartását elkezdték volna, felment a szószékbe, és szónokolni kezdett. Szónoklatában szemére vetette a királynak, hogy törvénytelenül végeztette ki az urakat, meggyalázta az ünnepet, és ártatlanoknak vérént ontotta. A beszéd végén azt mondta:

– Király! Te a szent ünnepet vérrel mocskoltad be. Ezzel megmutattad, hogy méltatlan vagy a királyságra, amelyet betöltesz. Most hát szemed elé tartom a jövődönék tükrét, kimondom rólad az ítéletet, amelyet a mennyben hoztak felőled. Uralkodásod harmadik évében a bosszú kardja rád lesújt, és ez a kard uralkodásodnak és életednek egyszerre véget vet. Én magam pedig tetőled nem félek, mert készen állok rá, hogy a Megváltóért bármelyik percben meghaljak.

Gellért püspök nem tudott magyarul, ezért latin nyelven prédikált. A nemesurak megértették a latin szót, de őfelsége csak magyarul tudott, és egy tolmács fordította neki a püspök úr szavait. Amikor az utolsó szavak elhangzottak, az urak rászóltak a tolmácsra:

– El ne mondd a királynak, amit hallottál, mert halál fia vagy! De Gellért püspök észrevette, hogy mi történik, és rákiáltott a tolmácsra:

– Egyedül Istentől félj, és híven tolmácsold atyád minden szavát!

Mit tehetett a tolmács? Elmondott mindent híven, szó szerint a királynak.

De Aba király ismét magába fojtotta haragját, és a bátor püspöknek, a Megváltó igaz szolgájának nem esett bántódása.

BÉLA HERCEG PÁRVIADALA

– A Képes Krónika nyomán –

Eközben András, Béla és Levente hercegek, akik Csehországba menekültek, ott nagy szegénységre jutottak, ezért elmentek Lengyelországba. Ott Miska lengyel fejedelem jól fogadta, megbecsülte a hercegeket.

Nem sokkal ezután történt, hogy a pomeránok, akik évi adóval tartoztak a lengyeleknek, a fizetést megtagadták. Ekkor a lengyel fejedelem fegyveres kézzel kezdte behajtani a tartozást, s ebből villongás támadt. Ezért a pogány pomeránok és a keresztény lengyelek együtt azt határozták, hogy a döntést a fejedelmek párviadalára bízzák. Ha a pomerán fejedelmet legyőzik, akkor megfizeti a szokásos adót, de ha a lengyel fejedelem marad alul a viaskodásban, ám sirassa a maga kárát.

De Miska fejedelem és a fiai visszariadtak a párviadaltól. Ekkor Béla herceg előlépett, és tolmács útján ezt mondta:

– Ha nektek, lengyeleknek és a fejedelem úrnak tetszik, megvívok én az ország javáért és a fejedelem becsületéért.

Tetszett ez a pomeránoknak meg a lengyeleknek is.

Amikor lándzsával összecsaptak, Béla herceg olyan erővel taszította meg a pomerán fejedelmet, hogy az leesett lováról, elterült a földön, és mozdulni se bírt helyéből.

A herceg kardjával földhöz szegezte a pomerán fejedelmet. A fejedelem beismerte, hogy ő a vesztes.

Amikor a pomeránok látták a fejedelem vereségét, a lengyel fejedelemnek alázatosan meghódoltak, és a szokásos adót ellentmondás nélkül megfizették.

A lengyel fejedelem pedig büszkén tért vissza a győzelemmel, amelyet Béla herceg szerzett. Mindenki előtt magasztalta a herceg erejét és bátorságát. Gazdagon megjutalmazta: lányát hozzá adta feleségül és megajándékozta a pomeránok egész adójával. Ezenfelül bőségesen ellátta minden jóval, mindenképpen megtisztelte: hercegséget adott neki, és hatalmas földbirtokkal is megajándékozta.

GELLÉRT PÜSPÖK HALÁLA

– Szent Gellért legendája és a Képes Krónika nyomán –

Aba Sámuel halála után ismét Péter foglalta el a trónszéket, ő pedig ott folytatta, ahol elhagyta: az idegeneket pártfogolta, a magyarokat pedig üldözte.

Néhány magyar főúr pedig arra törekedett, hogy az országot Péter király zsarnokságából megszabadítsa, mert András, Béla és Levente hívei voltak. Ezek a főurak suttogással, tervezgetéssel és sóhajtozással várták az alkalmas időt, amikor a hercegeket hazahozhatnák, mert teljes erejükből arra törekedtek, hogy Szent István birodalmát nekik visszaadják.

Péter király pedig már nem is uralkodott, hanem zsarnoki kegyetlenséggel elnyomta és ostromozta Magyarországot.

Ekkor két besúgó, Buda és Devecser elárulták Péter királynak, hogy néhány főúr mit tervez ellene. A király heves haragra lobbant, elfogatta a mágnásokat, és egyeseket kínzókamrában öletett meg, másoknak a szemét tolatta ki. Egész Magyarországot úgy megtöltötte rémülettel, hogy a magyarok már inkább kívánták a halált, mint ezt a nyomorúságos életet.

Mégis nem sok idő múlva Magyarország nemesei, akik látták nemzetük sok baját, Csanádon összejöttek, tanácsot tartottak, majd az egész ország nevében ünnepi küldöttséget küldtek a hercegekhez, hogy megmondják nekik: egész Magyarország hűségesen várja őket, és az egész birodalom nekik engedelmeskedik mint királyi sarjadéknak, csak jöjjenek haza, és védjék meg a magyarokat a németek dühétől. Esküvel erősítették, hogy mihelyt a hercegek Magyarországra érkeznek, minden magyar hozzájuk csatlakozik.

Amikor a hercegek Újvárba érkeztek, a magyarok csapatostul tódultak eléjük, de azt követelték Andrástól és Leventétől, hadd éljen újra pogány módon a nép, hadd öljk meg a püspököket, a papokat, hadd pusztítsák el a templomokat, és hadd tiszteljék a bálványokat.

A hercegek megengedték a magyaroknak, hogy szívük vágyát kövessék, mert másképpen nem harcoltak volna Péter király ellen.

A Békés várából való Vata volt az első, aki magát az ördögöknek ajánlotta: fejét leborotváltatta, és pogány módon három varkocsot eresztett. Vata fia, János követte apja példáját: varázslókat, táltosokat és jósnőket gyűjtött maga köré.

Ezután Vata biztatására a többi magyarok is az ördögöknek ajánlották magukat: lóhúst ettek, és mindenféle gonosz bűnt követtek el. Meggyilkolták a papokat, lerombolták a templomokat, és üldözték az idegeneket. Végre fellázadtak Péter király ellen, és az összes németeket, olaszokat, akik hivatalt viseltek, mind rút halálnak adták.

Egyik éjjel sebes lovon három kiáltót küldtek a király táborába, ezek fennhangon ezt kiáltották: „A püspököket és a papokat gyilkoljátok meg, a dézsmaszedőket vágjátok le, Péter királynak, a németeknek és az olaszoknak még az emlékét is pusztítsátok el, mert mind visszatérünk a régi pogány hitre!”

Reggelre kelve a király megtudta, hogy a hercegek visszatértek, de nem mutatott félelmet, inkább vidámnak látszott. Nemsokára tábort bontott, és Zsitvatőnél átkelt a Dunán, mert Székesfehérvárra igyekezett.

A magyarok pedig, akik megsejtették a király szándékát, elébe vágtek: Székesfehérvár bástyáit és tornyait megszállták, és a város kapuit a király előtt bezárták.

Eközben András és Levente seregükkel, amely folyton növekedett, már az ország közepéig nyomultak előre, és Pest közelében jártak.

Amikor ezt a püspökök és az urak meghallották, Székesfehérvárról elindultak, hogy tisztességgel fogadják őket.

Amikor Diód község közelébe érkeztek, ott misét hallgattak. Misemondás előtt Gellért püspök buzdítani akarta társait, ezért így szólt hozzájuk:

– Atyámfiai, püspöktársaim és mind, ti jelenlevő hívek! Tudjátok meg, hogy a mai napon a vértanúság koronájával jutunk a mi urunkhoz, Jézus Krisztushoz, örök

boldogságra. Feltárom előttem Isten titkát, amiképpen éjszaka énnekem megmutatkozott. Álmomban láttam a mi urunkat, Jézus Krisztust, aki magához szólított minket, és saját kezével nyújtotta nekünk testének és vérének szentségét. Mindnyájunknak odanyújtotta, csak Beneta püspök elől vont el a szentséget. Ebből következik, hogy mi mindannyian vértanúhalált halunk a mai napon, egyedül Beneta püspöknek nem lesz része a vértanúságban.

Ezután Gellért püspök intette társait, hogy gyónják meg egymásnak bűneiket. Amikor ez megtörtént, együtt misét hallgattak, majd imádságba merültek. Mindnyájan azt remélték, hogy a vértanúság által elnyerik az örök boldogságot, ezért derűsek és vidámak voltak.

Ezután felkerekedtek, és a Duna pesti révéhez igyekeztek.

Mindnyájan gyalog mentek, egyedül Gellért püspök ült szekéren, mert Isten szolgálatában minden erejét felemésztette: nem bírta gyalogolni.

Amikor Gellért püspök és társai a Pesti-révhez érkeztek, Vata és társai, akiket az ördögök megszálltak, megrohanták őket. A pogányok köveket ragadtak, és hajigálni kezdték a papokat.

Gellért püspök pedig azokat, akik kövel hajigálták, a kereszt jegyével áldotta, ők pedig ettől még jobban megdühödtek. Rárohantak a püspökre, szekérét a Duna partján felfordították, őt magát a szekérből kirángatták, egy taligára tették, és Kelenföld hegyéről a mélybe lebocsátották. És minthogy még lélegzett, mellébe lándzsát döftek, majd fejét egy kövön szétverték.

A Duna gyakran kiáradt, és ellepte a követ, de a vért hét esztendő alatt se tudta lemosni. Ezért a követ felszedték, elvitték Csanádra, s ott Gellért püspök oltárán helyezték el.

A többi papok is vértanúhalált haltak, de Besztrik és Beneta püspökök egy sajkát szereztek, és a Dunán átkeltek. Amikor a túlsó part közelébe értek, a pogány magyarok olyan súlyosan megsebesítették Besztrik püspököt, hogy harmadnapra meghalt. Beneta püspököt az utolsó percben András herceg, aki időközben odaérkezett, a hitehagyottak kezéből kiszabadította, így teljesedett be Szent Gellért jóslata: Beneta püspök kivételével mindnyájan mártírhalált haltak.

A VÉRTES

– A Képes Krónika nyomán –

I. András király kemény kézzel teremtett rendet az országban, a pogányságot megtörte, Szent István király igazságos törvényeit helyreállította. Keményen fogta az ország gyepölőjét, és bátran szembeszállt a császárral is.

Ekkor a német császár hadat kiáltott, és sok megrakott szekérrel, hadigépekkel, a Dunán meg hajókkal Magyarországot megtámadta. Lovassága már Székesfehérvár táján pusztított, hajói pedig Gebhard püspök parancsnoksága alatt veszedelmesen közeledtek.

Amikor András király és Béla herceg ezt meghallották, a búzakereszteket és a szénaboglyákat mind felégették, és az egész lakosságnak megparancsolták, hogy nyájaival együtt költözzön el arról a földről, amerre a császár útja vezet.

Ezért aztán a német császár, amikor Magyarországra benyomult, felégetett tájakra érkezett, sem a katonáknak, sem a lovaknak ennivalót sehol sem találhatott. Azt sem tudta, hogy a hajók merre járnak, ezért azokról sem kaphatott segítséget.

A császár átkelt az erdőkön, elérkezett a badacsonyi hegyekhez, de a sereg nagy hiányt szenvedett mindenben, amíg ott elvonult.

Eközben Gebhard püspök a hajóhaddal Győrbe érkezett, és innen levelet küldött Henrik császárnak. A levélben megkérdezte, hol várjon a császárra.

De Gebhard püspök küldöncét András király kóborlóí elfogták, és a király elé vezették.

Amikor Miklós püspök tolmácsolásából a levél értelmét felfogták, ravaszul válaszlevelet írtak a császár nevében, és ezt a levelet egy német parasztemberrel elküldték a püspöknek. A levélben ez állott:

“Tudd meg, kiváló Gebhard püspök, hogy sürgősen vissza kell ténnem Németországba, mert a birodalmat megszállta az ellenség. Ezért a hajókat rontsd el, és siess utánunk Regensburgba, mert Magyarországon már te sem vagy biztonságban.”

Amikor a püspök a levelet megértette, nagy sietséggel Németországba menekült.

A császár ezalatt hiába várta, hogy a hajókról élelmiszert kapjon, pedig a sereget már éhínség fenyegette. Ezenfelül a besenyők és a magyarok éjszakáról éjszakára minden módon zaklatták a németeket. Mérgezett nyíllal lőttek rájuk, és pányvával fogdosták el azokat, akik a sátrak között járkáltak.

A németek annyira félték a nyilak záporától, hogy gödröt ástak a földbe, oda bebújtak, és még pajzsukat is fejük fölé tartották. Bizony elmondhatták, hogy az élők és a holtak ugyanabban a sírban fekszenek. Mert abban a sírban, amelyet nappal a halottnak ástak, éjszakára élő feküdt, és amit éjszaka élőnek ástak, abban nappalra már halott pihent.

Amikor a császár belátta, hogy helyzete reménytelen, követeket küldött András királyhoz és Béla herceghez, és békét kért tőlük. Megígérte nekik, hogy ha sértetlenül hazamehet, és eleséget kaphat az éhségtől elgyötört sereg számára, soha András királyt és utódait sem tettel, sem szóval meg nem bántja. Azt is szentül megígérte, hogy Zsófia nevű lányát András király fiához, Salamonhoz adja feleségül, pedig már elígérte régebben a francia király fiának.

András király és a herceg nem akarták a civódás magvát elhinteni, ezért békét kötöttek a császárral.

Ezután a király, a magyar királyok szokásos bőkezűségével, ötven óriási vizát küldött a császárnak. Küldött ezenfelül kétezer szalonnát, ezer hatalmas ökröt, több kenyeret, mint amennyit elbírtak, és még hozzá juhot, szarvasmarhát meg bort hatalmas bőséggel.

A kiéhezett németek olyan falánk módon, olyan mohón vetették magukat az ételre, hogy sokan holtra ették magukat. Mások az ital vedelésétől pusztultak el.

A többiek a magyarok kegyelméből a halál torkából megszabadultak. Ezek minden felszerelésüket elhagyták: a sátrat, a pajzsot, a vértet elhajigálták, és úgy elfutottak Németországba, hogy hátra se néztek.

Azt a helyet, ahol a németek pajzsukat, vértjüket elhajítva megfutamodtak, mind a mai napig Vértes hegységnek nevezik.

ZOTMUND

– A Képes Krónika nyomán –

A következő évben a német császár ismét hadat kiáltott, és nagy sereggel ostrom alá vette Pozsony várát.

Nyolc hétig körülzárva tartotta a várat, keményen ostromolta sokféle hadigéppel, de hiába, nem bírta elfoglalni.

Ekkor hajóhadat indított a magyarok ellen: Pozsonyt a Duna felől is megtámadta.

De a magyarok a hajóhadtól se ijedtek meg. Kiküldtek egy Zotmund nevű közvitézt, aki kitűnő bűvár volt, hogy a császár hajóit elsüllyessze.

Zotmund egy csendes éjszakán vízbe ereszkedett, a hajók alá úszott, és a császár hajóit egymás után megfúrta.

A hajóhad elsüllyedt, és ezzel megtört a németek uralma.

A német császár most már minden reményét elveszítette, az ostromot abbahagyta, és csalódottan visszatért hazájába.

A KORONA ÉS A KARD

– A Képes Krónika nyomán –

Erőskezű, éles eszű uralkodó volt András király, de amikor a betegség gyötörni kezdte, mindenütt ellenséget szimatolt, még a rokonaiban sem bízott. Különösen attól tartott, hogy halála után Béla herceg foglalja el a trónszéket, pedig ő fiát, Salamont koronáztatta királlyá. Az udvari besúgók, akiket napjainkban oly sokra becsülnek, csak növelték a király gyanakvását. Egyre azt mondogatták a királynak:

– Salamon csak akkor uralkodhat, ha felséged Béla herceget megöleti.

A besúgók Béla herceget is felkeresték. Neki meg azt mondták:

– Addig szerezd meg a trónszéket, amíg Salamon kisfiú, az apját meg betegség gyötri.

Ezután a király és a herceg Várkonyba mentek.

A király jól tudta, hogy Salamon nem uralkodhat a herceg akarata ellenére, ezért két hívét tanácskozáásra szólította, és azt mondta nekik:

– Próbára teszem a herceget, és megkérdem tőle, hogy a koronát akarja-e vagy a hercegséget. Ha a herceg jó békével a hercegséget kívánja, ám legyen. De ha a koronához nyúl, mindjárt ugorjatok fel, és Béla herceget nyakazzátok le!

A főemberek megígérték, hogy megteszik.

András király pedig, aki ágyban fekvő beteg volt, maga elé tétette a koronát egy vörös kendőre, és melléje helyeztette a kardot, amely a hercegséget jelentette.

Amíg ezt tárgyalták, azalatt Miklós, a hírvivők ispánja, aki az ajtót őrizte, és a küszöbnél állott, mindent meghallott.

Amikor a herceget a királyhoz behívták, és az ajtón belépett, gyorsan odasúgta neki az ispán:

– Ha kedves az életed, válaszd a kardot! Ennél többet nem mondhatott.

Amikor a herceg belépett, és meglátta a koronát meg a kardot a király előtt, nagyon elcsodálkozott.

A herceg leült, a király pedig felemelkedett ágyában, és így szólt:

– Herceg! Én megkoronáztam a fiamat, de nem nagyravágyásból, hanem az ország békessége kedvéért. De neked szabad akaratod van: ha akarod a királyságot, vedd a koronát, ha a hercegséget, vedd a kardot. Az egyiket engedd át a fiamnak, mert a korona igazság szerint a tiéd.

Mindjárt megértette a herceg az ispán szavait, és így szólt:

– Hadd legyen fiadé a korona, hiszen már fel is kenték királlyá, és add nekem a hercegséget.

Ezekkel a szavakkal a kardot mindjárt elvette.
Ekkor a király a herceg lábához hajolt – ami ritkán történt meg. Azt hitte, hogy a herceg együgyűségből adta a koronát az ő fiának, pedig Béla félelemből tette.

A TESTVÉRHARC

– A Képes Krónika nyomán –

Nem volt párja Béla hercegnek a csatamezőn, párviadalban is győzhetetlennek tartották, de akármilyen bátor volt is, az udvari cselszövéstől nagyon tartott. Attól félt, hogy az udvariak előbb-utóbb törbe csalják, ezért egész háza népével együtt kiköltözött Lengyelországba.

Amikor András király ezt megtudta, nagyon megrémült, és fiát, Salamont rögtön elküldte apósához, a német császárhoz. Sok magyar főember is elment Salamonnal, hogy segítséget kérjenek Béla herceg ellen.

Eközben Béla herceg is elment apósához, Miska lengyel fejedelemhez, és elpanaszolta neki a sérelmeket, amelyeket hazájában szenvedett.

A lengyel fejedelem mindjárt mellé állott: három dandárt adott a hercegnek. Béla herceg pedig nem késlekedett, hanem három lengyel dandárral és magyar csapatokkal visszaindult az országba.

Amikor híre járt, hogy Béla herceg nagy sereggel közeledik, András király sürgetni kezdte a német császárt, hogy küldjön segítséget, mert ha nem, Salamon a magyar trónust elveszíti.

A német császár nagy sereget hozott, nemcsak németek és magyarok voltak benne nagy számban, hanem cseh zsoldosok is. András király nem is kételkedett a győzelemben, mert az övé volt a túlerő.

Jól tudta ezt Béla herceg is, mégsem hátrált meg.

A két sereg a Tisza mellett roppant össze. Mind a két oldalon nagy bátorsággal harcoltak. De végül Béla herceg áttörte a német hadsort, a katonákat levágta, és a vezéreket elfogta. Ekkor a király seregében levő magyarok, akik közül sokan úgyis Béla herceget pártolták, átálltak a herceg oldalára, így aztán Béla herceg teljes győzelmet aratott.

A király menekült az üldöző lovasok elől. Németországba igyekezett, de a Mosonyi-kapunál elfogták, és a Bakony erdejébe, Zirc udvarházába vitték. Itt nemsokára meghalt. A tihanyi templomban temették el, amelyet ő alapított.

Béla herceg pedig Székesfehérvárra vonult, ahol nagy örömmel fogadták. Nemsokára fölkenték, és királyi koronával megkoronázták.

Ettől fogva békességgel országolt, mert az ellenség jól ismerte karjának erejét, azért orszagát zaklatni nem merte.

Béla király a békét arra használta fel, hogy a népet boldogítsa: jó pénzt veretett, nagy érméket tiszta ezüsből, megszabta a portéka árát, és nem tűrte a visszaélést. Különösen arra ügyelt, hogy a kereskedők és a pénzváltók meg ne károsítsák a parasztokat.

A király bocsánatot hirdetett azoknak, akik azelőtt Salamon pártján állottak, ezért aztán még azok is hozzá pártoltak, akik egykor András király kegyét élveztek.

A békés kormányzás, az igazságos uralkodás és a jó pénz az egész országot gazdaggá tette. Magyarország fölemelte fejét a többi országok fölé: gazdagságban és dicsőségben mind meghaladta őket. Béla király idejében a szegények

meggazdagodtak, a gazdagok pedig dicsőségre emelkedtek.

A MAGYAROK VISSZATÉRNEK ŐSEIK HITÉRE

– A Képes Krónika nyomán –

Történt egyszer, hogy a király követeket küldött szerte az országba, és minden faluból két-két öreget meghívott a király tanácsába.

De a falvakból nemcsak a két öreg, hanem az egész nép útra kelt. Útnak indultak a parasztok, a szolgák, az egész köznép.

Amikor pedig az urak, a püspökök és a főemberek ezt a sokaságot meglátták, nagyon megijedtek, hogy a tömeg rájuk rohan, ezért gyorsan behúzódtak Székesfehérvár városába.

A köznép pedig előljárókat választott, és az előljáróknak fából állványt emelt, ahol az emberek láthatták és hallhatták őket.

Az előljárók követeket küldtek a királyhoz és a főemberekhez. A követek a köznép nevében azt mondták a királynak:

– Engedd meg nekünk, hogy őseink hitére visszatérjünk. Hadd kövezzük meg a püspököket, hadd irtsuk ki a presbitereket, hadd fojtsuk meg a papokat, és akasszuk fel a tizedszedőket. Engedd meg, hogy a templomokat leromboljuk, és a harangokat össze-

Ekkor a király háromnapos haladékot kért a köznéptől.

Ezalatt a nép előljárói magas állványokon ültek, és pogány verseket mondtak a keresztény hit ellen. Tetszett ez a népnek, és mindenki azt kiáltotta:

– Úgy legyen! Úgy legyen! Úgy legyen!

Amikor pedig a nép a harmadik napon a király válaszát várta, egyszerre fegyveres katonák rohantak elő, és a király parancsára vágni kezdték a köznépet. Az előljárókat a magas állványról lehajigálták, egyeseket megöltek, másokat összekötözték, és kemény csapásokkal megverték.

De még összekötözéssel, korbácsolással és gyilkolással is alig tudták a lázadást elfojtani.

Nemsokára nagy szerencsétlenség történt: Dömösön a király trónja összeomlott, és Béla király súlyosan megsebesült. Félholtan vitték a Kanizsa patakhoz, ott távozott ebből a világból.

LÁSZLÓ HERCEG MEGMENTI AZ ELRABOLT MAGYAR LÁNYT

– A Képes Krónika nyomán –

Amikor Béla király halálának híre járt, Salamon mindjárt apósáához, a német császárhoz fordult, és arra kérte, szerezze meg neki a magyar koronát.

A német császár szívesen engedett a kérésnek, és nemsokára nagy sereggel hozta Salamont az országba.

Ekkor Géza herceg, Béla király fia, két öccsével Lengyelországba menekült. Ezért

Salamon minden akadály nélkül bevonult Magyarországra, amelynek akkor királya nem volt. A német sereggel teljes biztonságban érkezett Székesfehérvárra, a koronázó városba.

Az ország népe és a papság nagy tisztelettel fogadta Salamont, a német császár pedig mindjárt tanácskozni kezdett az urakkal, hogy vejének a koronát biztosítsa. Megújította a békét a magyarokkal, majd Salamont ünnepélyesen királlyá koronáztatta.

De Salamon király sem feledkezett meg jóttevőjéről: a császárt a magyar kincstárból gazdagon megajándékozta.

A császár elégedetten vonult vissza országába, Salamon pedig átvette a hatalmat Magyarországon. De nem uralkodhatott békében, mert Géza herceg erős lengyel sereggel visszatért az országba.

Salamon király pedig, aki még nem erősödött meg az országban, attól félt, hogy Géza az erős lengyel sereggel megrohanja, ezért visszavonult Mosón jól megerősített várába.

Ezalatt a püspökök és más egyházi férfiak azon fáradoztak, hogy a király és Géza herceg között békét szerezzenek. Különösen Dezső püspök buzgólkodott: Géza herceg lelkét nyájas intésekkel csillapította. A püspök végül rábeszélte a herceget, hogy engedje át az országot Salamonnak, bár a király fiatalabb nála.

A jószívű Géza herceg eltemette a haragot, engedett a kérésnek, és beleegyezett abba, hogy Salamon uralkodjék.

Nemsokára ünnepélyes békekötésre került sor. A húsvéti ünnepeket a király és a herceg Pécsen töltötték. Húsvét napján maga Géza herceg koronázta meg Salamont, és a koronázáson az ország főemberei mind jelen voltak.

Amikor a nép látta, hogy a király és a herceg egymással megbékéltek, nagyon felvidult.

De a koronázást követő éjszakán már megmutatkozott a veszedelem: a sötét éjszakában lángnyelvek csaptak fel, tűzvész borította el a pécsi templomot és egy sereg épületet.

A lángok sistergésétől mindenki megrémült, a városi nép fel és alá szaladgált, senki sem tudta, merre meneküljön.

A király is, a herceg is megrémült. Mind a ketten a másikat vádolták a gyújtogatással, és egymás támadásától is tartottak. Pedig reggel megbízható követek közölték a valóságot: a tűzvész véletlenül támadt, egyik fél sem gyújtogatott. Ez a hír lecsillapította a gyanakodást, a király és a herceg ismét békésen tanácskoztak egymással, aztán teljes békességben hagyták el Pécs városát.

Ebben az időben történt, hogy a pogány kunok áttörték a gyepüket, és a Meszesi-kapu felső részénél az országba betörték. Kegyetlenül végigprédálták az egész vidéket, kirabolták a Nyírséget, elmentek egészen Bihar városáig, és rengeteg férfit, asszonyt és állatot vittek magukkal. Minden ellenállás nélkül átkeltek a Lapos patakon meg a Szamos folyón, aztán a zsákmánnyal elvonultak.

De Salamon király, Géza és László herceg is összeszedték seregüket, és a kunok után indultak. Gyorsan átkeltek a Meszesi-kapun, mielőtt a kunok a hegyeket elérték volna. Aztán Doboka városában csaknem egy hétig várták a pogányok érkezését.

Egyszer aztán jelentette egy Fancsika nevű kém, hogy a kun sereg közeledik. A király és a hercegek a csapatokat elrendezték, aztán kivonultak a pogányok fogadására.

Amikor a kunok Özül nevű hadnagya a magyarokat meglátta, mivel nagyon elbizakodott volt, azt mondta:

– A magyarok ellen csak a fiatalokat küldjük. Majd eljátszadznak azok övelük. Özül ugyanis azt hitte, hogy vele és a kun sereggel senki sem mérkőzhetik meg.

De amikor a többi pogányok látták, hogy a magyarok hatalmas sereggel közelednek, jelentették Ozulnak, hogy itt a veszedelem.

Ekkor a kun vezér összegyűjtötte seregét, és felvonult vele egy magas hegy tetejére. Ezt a meredek hegyet Kerlésnek nevezik.

A magyar sereg a Kerlés lábánál gyűlt össze.

A pogányok ezalatt megszállták a hegy tetejét, majd a bátrabb íjászok vérszemet kaptak: leszálltak a hegy derekáig, és nyílvesszőik záporát rábocsátották a magyarokra.

De a magyarok bátran megrohanták az íjászokat, és aprítani kezdték őket.

Erre az íjászok megrémültek, hátat fordítottak, és felvágattak a hegyre. Ugyancsak verték az íjjal a lovat, csak hogy elmenekülhessenek.

Salamon király harci lázban égett: a legmeredekebb lejtőn kúszott fel, és egy lépést sem hátrált, pedig az íjászok a nyilak sűrű felhőjét bocsátották feléje.

Géza herceg, aki mindig óvatos és előrelátó volt, a menedékesebb oldalon haladt fölfelé, és nyíllal lőtte a kunokat.

László herceg mindjárt az első rohamban négyet vágott le a legerősebb pogányok közül. Amikor az ötödiket megtámadta, az nyílvesszőjével megsebesítette. De László herceg nem törődött a sebbel: az ötödik kunt is levágta.

A magyarok kegyetlenül szorongatták a kunokat, azok meg futottak előlük. De a magyarok még sebesebben üldözték őket, és éles kardjukat a kunok vérével részegítették. A kunok frissen beretvált fejét, mint az éretlen tököt, éles kardjukkal kettéhasították.

Ekkor történt, hogy László herceg meglátott egy pogányt, aki egy magyar lányt lovára felragadott, és vele elvágatott. A herceg megsarkantyúzta Szög nevű paripáját, és sebesen utána vágatott.

Már csak egy lándzsa hossza választotta el a kuntól, de a távolság nem csökkent, mert a herceg lova gyorsabban már nem futhatott, a kun paripája pedig semmit se lassúdott. Ezért aztán sokáig vágattak, mert egy ember karjának távolsága volt a lándzsa és a kun háta között.

Amikor a herceg látta, hogy a kunt utol nem érheti, rákiáltott a lányra:

– Szép húgom! Ragadd meg a kunt övénel, és vesd le magad a földre!

A lány megtette.

László herceg pedig rátámadt a rablóra, és bár a lány könyörgött, hogy ne ölje meg, elvágta az inát, és kivégezte.

Ebben a csatában a király és a hercegek nagy győzelmet arattak, csaknem az összes pogányokat levágták, és a keresztényeket fogságukból kiszabadították. Ezután a győzelmet fényesen megünnepelelték.

A BESENYŐK MEGTÁMADJÁK MAGYARORSZÁGOT

– A Képes Krónika nyomán –

A kunok betörése után három esztendővel történt, hogy a besenyők is betörték Magyarországra. Átvonultak Nándorfehérváron, majd átúsztattak a Száván, és Buziás mezején rengeteg zsákmányt szereztek. Amikor a zsákmányolást megelégtették, sértetlenül visszavonultak.

Amikor ezt a király és a hercegek megtudták, árulással vádolták a nándorfehérvári őrséget, amiért a szövetséget megcsúfolták, és a besenyőket harc nélkül átengedték.

Összeszedték tehát seregüket, Szalánkeménben gyülekeztek, és ott megbeszélték, hogy az áruló Nándorfehérvárt megszállják és meghódítják.

Nemsokára ott állottak Nándorfehérvár alatt, és a hatalmas várost pajzsokkal valósággal körülkerítették.

A görögök és bolgárok nagyon megrémültek, és attól tartottak, hogy ez az ostrom a vár végső veszedelmét jelenti. Ezért titkos követek útján ilyen hamis üzenetet küldtek a besenyőknek:

– A görögöket és a bolgárokat Vid, a bácsi ispán megtámadta. Csekély sereggel jött, ha rácsaptok, gazdag zsákmányt szerezhettek.

A besenyők hittek az álnok szavaknak. Csábította őket a zsákmány reménye, ezért bátran rárohantak a magyar seregre.

Csakhogy János vezérre és a soproniak vitéz hadára találtak, és a bátor magyarok a besenyőket a kard élével elpusztították. A besenyők Kazár nevű fejedelme rémülten vágatott el a csatatérről, alig tudott a magyarok kezéből megszabadulni.

A király illő köszönetet mondott János vezérnek, gazdagon meg is ajándékozta, amiért úgy összetörte a sok ezer besenyőt, mint a csiszolt kő a cserépedényt, és mire a király és serege megreggelizett, már szét is verte az ellenséget.

Ekkor a király és a hercegek a város közelében egy sziklára telepedtek, és a magyarok bemutatták nekik az elfogott besenyőket, a levágott fejét, a lovakat és a felszerelést. Hadd lássák a görögök és a bolgárok, hogy a besenyőket, akikben ők annyira bíztak, a magyarok kegyetlenül levágták, és ettől megrémülve adják fel a várost.

Ezután Salamon király és a hercegek kémszemlére indultak. Kiszemelték azokat a helyeket, amelyek ostromszerek elhelyezésére alkalmasak. Amikor a helyszínt alaposan megvizsgálták, visszatértek, és parancsot adtak az ácsoknak, hogy a megjelölt helyeken állítsanak fel nyolc olyan magas fatornyot, amelyek a falak magasságát kétszeresen meghaladják. Ilyen magasságról a katonák a város közepéig szórhatták nyilaikat. A fatornyok között faltörő kosokat helyeztek el, hogy ezekkel a falakat megbontsák. Ezenkívül még számos más ostromlószerszámot is készítettek. Ezekkel a falakat néhol földig lerombolták, de hiába, a várost elfoglalni nem bírták, mert az ellenség vitézül védekezett.

Két hónapja tartott már a megszállás, sokszor megütköztek a magyarok a szaracénokkal, és közülük sokat megöltek, másokat megfutamítottak.

Történt egyszer, hogy három bátor és vakmerő szaracén kirohant, és nyíllal, parittyával meg lándzsával nagy veszteséget okozott a magyaroknak.

Amikor ezt Salamon, a király pattantyús vitéze meglátta, célba vette az egyik szaracént, és hajítógépének súlyos kővel agyonsújtotta. Mindjárt odarohantak a magyar vitézek, és el akarták ragadni a holttestet a szaracénoktól, de azok keményen ellenálltak.

Salamon király és a hercegek látták ezt az ütközetet, és azt mondták a körülöttük álló katonáknak:

– Bár elragadnák a magyar vitézek azt a testet az ellenségtől!

Amikor ezt Opos, György és Bors vitézek meghallották, villámgyorsan rárohantak a szaracénokra. Opos volt a legbátrabb: vakmerően üldözőbe vette és a város kapujáig üzte a szaracénokat.

A város védői követ és nyilat szórtak rá a bástyákról, de Opos sértetlenül visszatért az övéihez.

Ezalatt György és Bors buzdították a magyarokat, s végül a szaracén holttestét elragadták az ellenségtől, és szemétre hajították.

Az ostrom harmadik hónapjában egy magyar lány, akit rabul vittek oda, felgyújtotta a várost. A keleti szél hevesen fújt: egyszerre minden épület lángba

borult.

Ekkor a magyarok berohantak a városba azon a részen, ahol a falakat az ostromgépek lerombolták, és a görögöket, a szaracénokat meg a bolgárokat kegyetlenül öldökölték. Akik megmaradtak, azok Niketász vezérrel a fellelgyvárba menekültek.

A következő napon, amikor a tűz lecsillapult, a magyarok felkutatták a görögök pincéit. Rengeteg aranyat, ezüstöt, drágakövet, értékes gyöngyöt, szinte felbecsülhetetlen kincset hoztak elő a pincékből. Egy magyar sem volt, aki ott meg ne gazdagodott volna. De a kincs elosztásakor a király és a hercegek között civakodás támadt.

Ezután azok, akik a fellelgyvárba menekültek, békét kértek a királytól és a hercegektől. Megígérték, hogy a várat mindenestül feladják, ha életüket és szabadságukat megtarthatják. Erre a király és a két herceg kezet adtak, annak jeléül, hogy többet nem ártanak nekik. Ekkor mindazok, akik a várban voltak, együtt levonultak.

Niketász vezér pedig, aki isten anyjának, Szűz Máriának ezüstikonját hordozta, nagy néptömeggel együtt szállt le a várból, és Géza herceg hatalmába adta magát. Niketász tudta, hogy Géza herceg istenfélő, és a foglyokat, a szenvedőket szívéből sajnálja.

Salamon király kezébe kevesen adták magukat, mert tudták, hogy kemény szívé, és mindenben a fondorkodó Vid ispán szavára hallgat.

Amikor a király látta, hogy a herceghez sokan, hozzá pedig kevesen jöttek azok közül, akik megadták magukat, nagyon méltatlankodott, mert attól tartott, hogy emiatt majd kárt szenved. Éppen ezért amikor Buziás községbe, Vid birtokára érkeztek, a király fel akarta osztani a kincseket, de még azokat a foglyokat is, akik a herceg hitére jöttek le a várból. A herceg pedig szembeszállt a királlyal, ezért aztán nem is bírtak megosztani a zsákmányon.

Ez volt hát a bajoknak, a viszályoknak legfőbb okozója.

SALAMON KIRÁLY ÉS A HERCEGEK VISZÁLYKODÁSA

– A Képes Krónika nyomán –

Vid ispán pedig folyton tüzelte a királyt, hogy Géza herceget az országból űzze el, és a hercegséget adományozza neki. Azt mondta Salamon királynak:

– Most kell lecsapni Géza hercegre, mert most a királynak sokkal több a katonája, mint a hercegnek. A halogatás csak veszedelmet hozhat.

Amikor az ispán látta, hogy a király már ingadozik, így folytatta:

– Ahogy két éles kard ugyanabban a hüvelyben meg nem fér, úgy ti sem uralkodhattok ketten ugyanabban a királyságban.

Ekkor a király, akit Vid ispán mérgező szavai megfertőztek, szívébe gyűlöletet és haragot fogadott. Már csak az alkalmat leste, hogy a herceget csellel elfogja, vagy fegyverrel leküzdje. De érzéseit ravaszul eltitkolta, és Gézát színlelt barátsággal küldte el hercegségébe.

Ezután a király mind a két hercegnek üzent, hogy együtt jöjjenek el hozzá, és közösen támadják meg a görögöket. Salamon ugyanis ravaszul arra törekedett, hogy a két herceget egyszerre elfogassa.

Csak hogy a hercegek is megsejtették a király szándékát, ezért óvatosan jártak el.

László herceg a sereg felével a Nyírségben maradt, Géza pedig elment a királyhoz. De Gézát nem merték megtámadni, mert tudták, hogy László testvére sérelmét megbosszulja.

Ezután László herceg Oroszországba ment, hogy barátai segítségét kérje.

Salamon király pedig Szekszárdra vonult, és Keszthely község felett táborot vert. Itt istentiszteletet hallgatott, azután pedig tanácsot tartott. Ekkor Vid ispán és társai azt mondták neki:

– Uram, jól tudod, hogy László Oroszországba ment, Lampért meg Lengyelországba, hogy bátyjuknak, Géza hercegnek sereget gyűjtsenek. Ezért most kell a herceget megtámadni, mert csekély kísérettel van, az Igfon-erdőben vadászik. Az éjszaka csendjében rohanjunk rá, fogjuk el, a szemét toljuk ki, hogy mire László és Lampért megjön, és sereget hoz magával, már ne bírjanak velünk szembeszállni. Mert ha meghallják a bátyjuk sorsát, még az országba se mernek bejönni.

Mindezt most megteheti a király, hiszen mindenki vele tart. A győzelem után pedig a hercegséget Vidnek adja, és ilyen módon koronáját megerősíti.

A király a rossz tanácsot egész éjjel a fejében forgatta. Reggel azt mondta, hogy tetszik neki a tanács.

De a szekszárdi templom papja, aki a templom egyik fülkéjébe bezárkózott, mintha Istenhez imádkoznék, kihallgatta a tanácskozást, amely a templomban folyt. A pap a herceghez mindjárt figyelmeztető levelet küldött, s ebben megírta, hogy a királytól óvakodjék.

Amikor a követ a herceghez megérkezett, ott voltak a gonosz tanácsadók, a herceg árulói, és így beszéltek:

– Herceg úr! Ne higgy a levélnek! A szekszárdi pap mindig részeg, biztosan részegségében írta ezt a levelet.

Géza herceg pedig bízott a tanácsadóiban, és nyugodtan vadászgatott az Igfon-erdőben.

Ezalatt Salamon király újra tanácskozott a főemberekkel, a pap pedig ismét elrejtőzött a fülkében, hogy kihallgassa a tanácskozást. Ez a pap ugyanis híve volt Géza hercegnek, mert ennek atyja alapította a templomot.

Amikor a szekszárdi pap meghallotta, hogy a király a tervet végre akarja hajtani, a papi köntöst nyomban levetette, világi ruhát öltött, kardot kötött, lóra pattant, és sebesen a herceghez vágatott. Még álmában találta, de felkeltette, és azt mondta neki:

– Fuss, herceg, mert ha nem futsz, elfognak Salamon katonái! Erre a herceg gyorsan összeszedte minden katonáját, és elvonult észak felé, hogy öccsével, Lászlóval találkozzék.

De a király serege útját állta.

Salamon király a gyalázatos Vid tanácsát követte, mert az úgy uralkodott a királyon, mint a mester tanítványa felett. Pedig az ilyesmitől mindenkinek óvakodnia kell, de kiváltképpen a királynak.

Szemben állott a két sereg, de a király hatalmas serege ellen Géza herceg csak csekély erőt tudott állítani.

Jól látták ezt az árulók, akik követet küldtek a királyhoz, és azt üzenték neki:

– Ha a király minket kegyébe fogad, akkor harc közben Géza herceget elhagyjuk, és a királyi sereghez átpártolunk.

Salamon király mindent megígért az árulóknak, és erős esküvéssel megfogadta, hogy ígéretét megtartja.

Ekkor Géza herceg kicsiny seregéből előugratott egy Péter nevű vitéz, aki sötétbarna lovon járt, és fénylő páncélt, fényes sisakot hordott. Ez a Péter páros viaskodásra szólította a király vitézeit.

Abban a pillanatban fakó lován, bozontos bőrvértjében Márton fia Opos kiugratott

a király seregéből, és szembeszállt Péterrel.

Ahogy összecsaptak, Opos lándzsájával úgy döfte át Péter vértjét, mint a villám, és fegyvere Péter szíve közepébe talált.

Ekkor összeroppant a két csatasor. Kegyetlenül vágták egymást, hullott az ember, mint ősszel a falevél.

Opos olyan erősen vagdalkozott kardjával, hogy a sűrű csapásoktól keze egészen megmerevedett, csata után le sem tudta venni a kard markolatáról. Opos erejét és bátorságát mindenki csodálta.

Amikor legjobban dúlt a harc, egyszerre Géza három főembere csapatával átpártolt a királyhoz.

De Géza herceg az árulás ellenére sem ijedt meg, egyetlen csapatával ellenállt, pedig Salamon király harminc csapatot állított vele szembe. Géza herceg csak akkor hagyta abba a harcot, amikor már csaknem minden vitéze elesett. Ekkor Tokajnál átkelt a Tiszán, és üzent öccsének, Lászlónak, hogy jöjjön segítségére.

Az árulók pedig megfutamodtak, és pajzsukat felemelték annak jeléül, hogy megadják magukat a királynak, ahogy az áruló Júdás tette, aki ugyancsak jelt adott, amikor Jézust elárulta.

Az árulók azért emelték fel pajzsukat, mert azt remélték, hogy így a király katonái megkímélik őket, de azok nem ismerték az árulás jelét, ezért mind egy szálíggal levágták őket. Kevesen menekültek meg az árulók közül; bár egy se menekült volna meg, amiért urukat és jótévőjüket olyan gyalázatosan elárulták.

A győzelem után a király átkelt a befagyott Tiszán, akkor hallotta, hogy Géza herceg találkozott László herceggel, aki nagy sereggel megérkezett.

De Vid ispán még akkor is így biztatta a királyt:

– Géza seregét leverjük, a főembereket megöltük, s a herceget megfélemlítettük. Most már csak a szolgákat meg a parasztokat gyűjtötték össze, ezekből áll a seregük. Egy percig sem kétséges, hogy ezeket egy pillanat alatt felfaljuk.

Volt Salamon királynak egy derék tanácsadója, Ernyey ispán, aki mindig a béke híve volt. Amikor ez Vid ispán szavait meghallotta, keserves sírásra fakadt.

A király észrevette, és így szólt:

– Ernyey ispán! Úgy látom, te a herceg híve vagy, és nálam csak színlelésből maradtál.

Ernyey így felelt a királynak:

– Nem úgy, uram! De nem szeretem látni, hogy testvéreid ellen harcolsz, és a katonák egymást gyilkolják: a fiú az apját és az apa a fiát.

Ezután Ernyey ispán odafordult Vid ispánhoz, és azt mondta neki:

– Te a királyt testvérharcra biztatod, és azt mondod neki, hogy ott kaszások meg villások vannak. Meglásd, hogy amit ezer kaszás levág, tízezer villás sem szedi össze, és a veszteségnek csak isten a megmondhatója. Haljunk hát meg a királyért, de bár jobb tanács után indulnánk!

De a király Vid ispán szavára hallgatott, és gyorsan megindult a sereggel, majd Rákoson megszállt.

Géza és László herceg pedig Vác mellett ütött táborn. Ott akkor hatalmas erdő volt, amelyben senki sem lakott, csak egy Vác nevű szent életű remete. Róla nevezte el később Géza herceg a várost, amely ott épült.

Egyik reggel, amikor a hercegek lóháton tanácskoztak azon a helyen, ahol később Szent Péter apostol kápolnája állott, éppen azt fontolgatták, hogy miképpen harcoljanak. Amint ott tanácskoztak, világos nappal mennyei látomás jelent meg Szent Lászlónak. Az pedig így szólt bátyjához, Géza herceghez:

– Láttál-e valamit? Felelte a herceg:

– Semmit.

Mondotta ekkor Szent László:

– Ahogy itt álltunk és tanácskoztunk, íme, az Úr angyala leszállott az égből, kezében aranykoronát hozott, és a fejedre helyezte. Ebből nyilvánvaló, hogy a győzelem a miénk lesz, Salamon számkivetve az országból elmenekül, a királyságot és a koronát pedig az Úr neked adja.

Mondotta erre Géza:

– Ha az Úristen velünk lesz, és seregünket győzelemre vezeti, tehát a látomásod beteljesül, templomot építek ezen a helyen Szűz Máriának.

Ezután a hercegek tábornok bontottak, és megszállottak egy helységnél, amelynek Cinkota a neve. A két sereg között a Mogyoród nevű hegy emelkedett.

Pénteken virradóra meg akartak ütközni, de a sűrű köd olyan homályt borított rájuk, hogy nem tehették. A következő éjszaka nem aludtak: paripáikat kantárszáron fogva várták a nap feljöttét.

Szombaton hajnalban a király elrendezte a csapatait. Átlovagolt a Mogyoród hegy gerincén, és megparancsolta a poggyászhordóknak, hogy a hegy oldalában vonuljanak, hadd higgye az ellenség, hogy őrcsapatok.

Vid pedig így szólt a királyhoz:

– Ha a hercegek meglátják a seregünket, – mindjárt megfutamodnak.

De hajnalhasadáskor a hercegek is elrendezték a hadsorokat. László felöltötte fegyverzetét, aztán leborult a földre, kérte a mindenható Isten kegyelmét, és fogadalmat tett Szent Mártonnak, hogy ha az Úr a győzelmet neki adja, azon a helyen Szent Márton tiszteletére templomot épít. Űgy is történt.

Amikor a király a hegyről leereszkedett, Géza serege, amely a síkon állt, úgy tűnt, mintha feljebb állana Salamon minden csapatánál. Erre Ernyey odafordult Vid ispánhoz, és azt mondta neki:

– Csoda lenne, ha ezek a csapatok meghátrálnának előlünk, mert ha ez lett volna a szándékuk, nem hagyják hátuk mögött a Dunát. De azt hiszem, úgy határoztak, hogy győznek vagy meghalnak.

László herceg magas lovon ült, és a sereg előtt ide-oda száguldozott. Buzdította, bátorította a katonákat. Egyszerre a lándzsájával megzörrentett egy bozótot, hát abból csodálatos módon egy fehér hölgymenyét ugrott a lándzsájára, végigfutott rajta, és a herceg kebelébe menekült.

Amikor a csata elkezdődött, a csehek első támadása eltiporta Vid ispánt és a bácsiakat.

László herceg pedig fölcserélte zászlóját Géza herceg zászlójával, mert arra gondolt, hogy Salamon bátrabban támadja meg azt a sereget, amely Géza jelvényét viseli, ugyanis ezt Géza seregének véli, amelyet nemrégien legyőzött. László herceg arra törekedett, hogy megvédje testvérét, Géza herceget a király támadása ellen, ezért a támadás első rohamát önmaga felé irányította.

A király pedig, amikor László seregéhez vágatott, és őt-megismerte, a félelemtől megdermedt, majd a zászlóvivőket utasította, hogy forduljanak Géza herceg csapatai felé.

Amikor pedig László herceg látta, hogy a király ijedtében elfordult tőle, ő maga elsőnek rohant a király seregére, majd minden katonája követte, és így a király csapatait hátulról rohamozták meg. De szemtől szemben Géza herceg is keményen rájuk támadt. László vitézei Salamon ide-oda tekergő seregét keményen aprították, és rémítő kardcsattogással adták kegyetlen halálra. Másfelől Géza vitézei itatták őket a halál keserves poharából. Pusztul a német, fut az olasz, de helyet sem talál a menekülésre, mind úgy hullanak a magyarok előtt, mint az ökrök a vágóhídon.

Salamon király pedig, miután csaknem valamennyi hívét levágták, Mosonba menekült az anyjához és a feleségéhez. Reggeltől napestig üldözte őt és seregét a

hercegek serege.

De ebben a csatában nemcsak németek és olaszok estek el, hanem a magyar birodalom katonaságának nagyobb része is elveszett.

Géza és László herceg megünnepelte a győzelmet: a megöltek holtteste felett háromszor kiáltották Isten dicséretét.

László herceg azonban mindig igen jámbor volt: látta a sok ezer holttestet, és bár ellenségei voltak, akiket megöltek, mégis megindult a szíve rajtuk. Siratta őket keservesen, nagy jajgatással arcát és haját tépte, ahogy az anya sír fiai halálán.

Amikor László herceg sóhajtozva járt a holtak tetemei között, egyszerre megpillantotta Ernyey ispán holttestét. Azonnal leugrott lováról, megölelte, és sírva mondta:

– Ó, te békeszerető Ernyey ispán! Úgy siratlak, mint testvéremet, mert szíved és tanácsod békességgel volt tele.

Azután saját kezével felemelte, megcsókolta, és a katonáknak megparancsolta, hogy nagy tisztességgel temessék el.

De amikor László herceg másfelé járt, és Vid holttestét meglátta, így szólott:

– Siratom a halálozat, bár mindig ellenségünk voltál. Ugyan miért kívántál hercegséget, hiszen nem származtál a hercegek nemzetségéből, ugyan miért kerestél koronát, ha nem voltál királyok törzsökéből?! Bezzeg most lándzsa verte át szívedet, amely hercegségre sóvárgott, és kard hasította szét fejedet, amelyre koronát kívántál.

De azért a katonáknak megparancsolta, hogy őt is temessék el.

Azonban Géza és László katonái, akiknek szíve tele volt keserűséggel a háború miatt, amelyet Vid tanácsa okozott, legráltak lovaikról, késsel felhasogatták keblét, kiverték a szemét, és földet szórtak a szemgödrébe. Azt mondták:

– Szemed a vagyonnal, a méltósággal soha jól nem lakott, hát lakjon jól a földdel!

Salamon király pedig elmenekült, és Mosón váráig meg sem állott. Ott az édesanyja mint egyetlen fiát megsiratta, amiért az Isten annyi sok javától megfosztotta. Amikor eleget siratta, korholni kezdte a királyt:

– Kedves fiam! Az én tanácsomra sohasem hallgattál, de Ernyeget és más híveidet sem hallgattad meg. Mindig a Vid tanácsát fogadtad el, s lám, tönkretetted magadat meg azokat is, akik hozzád tartoznak. Mindig mondtam, hogy a koronával megelégedjél, és a hercegséget a testvéreidnek átengedd. De te nem ezt tetted. Most aztán Vidből sem lett herceg, és téged sem koronáznak meg többet.

Amikor ezt Salamon király meghallotta, olyan haragra gerjedt, hogy az édesanyját arcul ütötte volna, ha felesége vissza nem tartja a kezét.

A hercegek seregükkel Székesfehérvárra vonultak, ott a magyarok kívánságára Gézát királlyá koronázták.

Koronázás után elmentek arra a helyre, ahol a látomás történt, és arról tanakodtak, ugyan hol építsék fel a templomot. Ahogy ott Vác alatt tanakodtak, egyszerre egy szarvas jelent meg előttük. Szarvai tele voltak égő gyertyákkal, amelyek csodálatosan fénylettek. Amikor a szarvas őket megpillantotta, futásnak eredt, az erdő felé futott, és azon a helyen állt meg, ahol most a monostor van. A vitézek nyíllal rálöttek a szarvasra, de nem találták el. A szarvas előlük a Dunába ugrott, többet sohasem látták.

Mondta erre Szent László:

– Bizony nem szarvas volt ez, hanem Isten angyala. Géza király pedig ezt kérdezte:

– Mondd hát, kedves öcsém, mit jelentettek az égő gyertyák, amelyeket a szarvas agancsában láttunk?

Felelte Szent László:

– Nem agancsok, hanem szárnyak voltak azok, nem is égő gyertyák, hanem fényes tollak voltak azok. És ahol a lábát megvetette, azzal a helyet jegyezté, ott építsük fel Szűz Mária templomát, s nem másutt.

De hogy az első látomás helye se maradjon épület nélkül, Géza király és öccse elrendelték, hogy ott kápolnát emeljenek Szent Péter tiszteletére.

SALAMON ÁRULÁSA

– A Képes Krónika nyomán –

Eközben Salamon király rávette apósát, a német császárt, hogy Géza király ellen hadjáratot indítson.

A császár nemsokára nagy sereggel betört az országba, és hamar elérkezett a Vág folyóhoz. Itt Salamon három csapatot toborzott, és ezeket Nyitra városához vezette.

Nyitra városából gyakran kirohantak az ifjak, és összecsaptak az ostromlókkal. Hol ezek, hol azok hátráltak meg: sokáig vér nélkül harcoltak.

Ekkor Opos, Salamonnak ez a kiváló vitéze, paripáján odavágtatott a város kapujához, és ott egy vitézt villámgyorsan leterített.

A nyitraiak ettől nagyon megrémültek, de aztán dárdát kezdtek Oposra hajigálni, és leszúrták a lovát. De Opos vitéz bátran ellenállt, és sértetlenül visszatért a táborba.

A német katonák nem győzték dicsérni Opos bátorságát és erejét. Ezért a császár is magához hívatta, és nagyon megdicsérte. Ezután azt kérdezte Salamontól:

– Vajon Gézánál és Lászlónál is vannak ilyen jó katonák? Salamon pedig arra törekedett, hogy a magyarokat dicsérje,

ezért meggondolatlanul azt felelte:

– Vannak bizony, de még sokkal jobbak is! Erre a császár azt mondta neki:

– Márpedig ha ilyen jó katonákkal állasz szemben, akkor nem szerzed vissza az országot.

Amikor Géza király meghallotta, hogy a császár Vác felé igyekszik, ravasz tervet főzött ki magában. Titkos követeket küldött a pátriárkához és a császár vezéreikhez, és ezeket a hatalmasságokat mind megvesztegette. A pénzért azt kívánta tőlük, hogy beszéljék rá a császárt a hazatérésre.

A sok pénz láttára egyszerre meglágyult a főpap, meglágyultak a vezérek is.

A pátriárka másnap elbeszélte a császárnak, hogy álmában egy angyal jelent meg előtte, és azt mondta neki:

– Isten elpusztítja a császár egész seregét, ha azonnal vissza nem fordul.

Ezután a vezérek is isteni szózatot hallottak, és mind azt mondták, hogy vissza kell vonulni, amíg nem késő.

A következő éjszakán a vezérek rávettek néhány ravasz katonát, hogy a tábor rendjét megbontsák, és kiáltozással, a pajzsok összecsapkodásával tegyenek úgy, mintha a sereg fellázadna.

A nagy zenebona a császárt megrémítette. Reggelre kelve hívatta a pátriárkát meg a vezéreket, és megkérdezte tőlük, hogy mitévő legyen.

Azok pedig, minthogy a pénz megrontotta őket, azt javasolták, hogy térjen haza.

Erre a császár, akit ravaszul csúffá tettek, szétrombolta hajóit, és Németországba visszatért.

A német császár távozása miatt Salamonnak minden reménye elveszett, ezért nagy bánattal visszahúzódott Pozsony várába. De itt sem maradhatott békességben, mert László herceg a várat ostrom alá vette.

A vár erős volt, az ostrom hosszú ideig folyt. Ezalatt Salamon vitézei gyakran kimentek a várból, és megvívtak László katonáival. Olykor Salamon és László is

kimentek harcolni, de ilyenkor felcserélték fegyverzetüket egy közvitézével, hogy fel ne ismerjék őket.

Törtérit egyszer, hogy László herceg déli csendben a várhoz közeledett. Most is közvitéznek öltözött, ezért a várbeliek nem ismerhették fel.

Amikor Salamon látta, hogy egy közvitéz közeledik, ő is fegyvert cserélt egy várbeli katonával, és kiment László herceg elé. Egyikük sem sejtette, hogy kivel megy szembe, mert mind a ketten azt hitték, hogy egy egyszerű nemessel fognak megvívni.

Salamon vitézei kiültek a várfalra, úgy várták, hogy mi lesz a viadal vége, mert biztosra vették a király győzelmét.

Amikor Salamon közel ért László herceghez, a szeméhez kapott és visszadöbrent. Ugyanis László feje fölött két angyalt látott, ezek a levegőben röpdöstek, és őt tüzes karddal fenyegették. Salamon ettől annyira megrémült, hogy futásnak eredt, és visszamenekült a várba.

A vitézek így szóltak hozzá:

– Uram! Mit láttunk? Hiszen te kettőtől-háromtól sem szoktál megijedni, és most egy közvitéz elől megfutamodtál?

Mondta nekik Salamon:

– Ember elől én soha el nem futottam. De ez nem ember, mert ezt tüzes kardok védelmezik. A katonák ezen nagyon elcsodálkoztak, és attól fogva még jobban tartottak Salamontól.

Amikor Géza király meghalt, László hercegen volt a sor: a nemesség őt választotta királlyá. Mindenki ismerte kegyességét, vitézségét és szívének jóságát. Látva látták, hogy úgy “ragyogott fel, mint köd közepette a hajnali csillag, amely a félhomályt elűzi, és miképpen telihold világol a maga napjaiban”, vagy “miképpen a nap ragyog, fénylik népének közepette”. Ahogy a biblia írja: “fénylett, mint a húsból kiolvasztott zsír”, és “oroszlánokkal és medvékkel játszott, miképpen akolbeli bárányokkal”.

László herceg először tiltakozott a koronázás ellen, mert szerette a békességet. Az országot vissza akarta adni Salamonnak, magának pedig a hercegséget tartotta volna meg.

De addig kérelték, míg engedett az urak kérésének, és megkoronáztatta magát.

Amikor pedig trónra lépett, nagyon jámborul uralkodott. Enyhítette a törvények szigorúságát, vigasztalta a megszorodottakat, megszabadította a foglyokat, és oltalmazója volt az árváknak.

Salamon ezalatt Pozsonyban élt.

László király szíves jósággal mindennel gazdagon ellátta, de Salamon lelkét méreg és keserűség marcangolta. 'Dühös lélekkel csak azon mesterkedett, hogy László királyt elpusztítsa.

Amikor Salamon belátta, hogy László királyt nyílt harcban nem győzheti le, cselt szőtt ellene. Egy régi katonáját, aki ekkor már László király testőre volt, arra biztatta, hogy álmában ölje meg a királyt. A katona sokáig habozott, végre engedett Salamonnak, és elhatározta, hogy meggyilkolja a királyt.

Nemsokára rá került az őrség sora. Ekkor odalopózott a király hálósobájának ajtajához, és leselkedni kezdett. Aztán hirtelen elhatározással kirántotta kardját, és berohant a szobába.

Ebben a pillanatban lángoló fényesség vakította el. Az egész szobát betöltötte a fényesség: a piactéren álló feszületbe beleütött a villám! Ez a csodálatos égi jel annyira megrémítette az orgyilkost, hogy a kardot kiejtette kezéből, és térdre hullott a király ágya előtt.

A katona bevallotta, hogy Salamon megvesztegette, és felbiztatta a király meggyilkolására.

A kegyes király szomorú szívvel ítélkezett: Salamont egy hatalmas toronyba záratta, amely Visegrád mellett áll.

Salamon nemsokára kiszabadult a börtönből, de alig töltött néhány napot a király mellett, már újra áruláson törte a fejét.

Elmenekült Kuteskhoz, a kunok vezéréhez, és azt mondta neki:

– Keresztény hitemre esküszöm, hogy ha László ellen haddal segítesz, Erdélyországot örök jogon neked átengedem, és lányodat feleségül veszem.

Tetszett Kutesk vezérnek az üres ígéret, mindjárt felszerelte seregét, és Magyarország ellen vonult. A kun sereg rombolt, pusztított mindenfelé, el is jutott egészen Ung és Borsóvá megyéig.

Amikor ennek hírére László király meghallotta, seregével a kunokat megrohanta, sok ezer kunt kardélre hányt, és a foglyokat megszabadította.

Salamon király és Kutesk vezér futva menekültek, mint a tépett tollú vadkacsák a keselyű csőre elől.

De Salamon ezután sem nyugodott: a kun rablókkal megtámadta Bulgária és Görögország határvidékeit is. Itt azonban a görög császár serege úgy megverte őket, hogy csak kevesen menekültek meg a csatából. Ahogy menekültek, erősen siettek, hogy a Dunán átkeljenek, mielőtt az ellenség körülzárná őket.

A kunok könnyen haladtak, mert nem hordtak páncélt, de Salamon és vitézei, akiket a páncél és a nehéz fegyverzet gátolt, nehezen követték őket. Tél volt, erősen havazott, így történt, hogy a magyarok már nem is látták a kunokat, akik előttük haladtak. Nemsokára eltévedtek, pedig az ellenség már a nyomukban járt. Ekkor egy elhagyott várhoz érkeztek, oda bementek, és az egész napot meg az éjszakát ott töltötték.

Csak hogy azalatt az ellenség a várat körülvette.

A magyarok belátták, hogy így kiéheztetik őket, és inkább akartak harcban, mint éhségtől elpusztulni. Ezért kora hajnalban a várból kirohantak, és sokat levágtak azok közül, akik őket gyilkolták.

Salamon király nehezen menekült meg az öldöklésből. Néhány társával átkelt a Dunán, amely erősen be volt fagyva. Amikor egy nagyobb ligethez érkeztek, Salamon király azt mondta a vitézeknek, hogy csak nyugodjanak, pihentessék meg a lovakat is. Ő maga pedig letette pajzsát, elhagyta fegyvereit, és egyedül eltűnt az erdő sűrűjében. Örökre eltávozott az emberek közül.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY HADJÁRATAI

– A Képes Krónika nyomán –

Nemsokára egy Kapolcs nevű kun vezér, Krul fia tört be az országba. Erdélyt hamar felpredálta, és sok zsákmányt vitt magával. Az erdélyi föld elpusztítása után Biharba érkezett, és néhány napot az Omsó-ér mellett töltött. Ezután átkelt a Tiszán, és seregét három részre osztotta. Két csapatot a síkságra küldött, a harmadikat a Tisza vidékének meghódítására indította. Ezek a csapatok rengeteg zsákmányt szereztek, ezért már haza akartak indulni. Azt mondták:

– Eljöttünk csatázva, menjünk innen vadászva.

Annyi volt a prédájuk, amennyit még soha egyetlen nemzet sem szerzett. Magukkal hurcolták még a nemesek feleségét és gyermekeit is!

László király ekkor seregével Szlavóniában harcolt, de amikor hazafelé tartott,

megtudta, hogy mi történt az országban. Amilyen gyorsan lehetett, a kunok után vágatott, és a Temes folyó mellett utol is érte őket.

A kunok pedig azt hitték, hogy már túl vannak minden veszélyen, és inkább gondoltak a vadászatra, mint a hadakozásra.

László király pedig felsorakoztatta seregét, és azt mondta:

– Jobb nekem, ha veletek együtt meghalok, mint hogyha a feleségeket és a gyerekeket fogságban látom!

Ezután vörös zászlójával elsőnek rohanta meg a kunokat. Isten ekkor szétszórta a kunokat a magyarok színe előtt. László király azt kiáltotta a vitézeknek:

– Ne öljétek meg ezeket az embereket, hanem fogjuk el őket! Ha megtérnek, hadd éljenek!

De akkor már elesett Kapolcs, és elestek a legbátrabb kun vitézek is. A többieket a magyarok elfogták. Nem is menekült meg a kun seregből csak a hírmondó, egy Eszembó nevű szolga.

Amikor a kunok Eszembótól megtudták, hogy mi történt, nagyon elszomorodtak. De nemsokára összebeszéltek, és elhatározták, hogy megtorolják Kapolcs halálát. Követeket küldtek László királyhoz, és gőgös, gyalázkodó szavakkal követelték, hogy a foglyokat bocsássa szabadon. A király hatalmát lekicsinyelték, és vakmerően még a napot is kitűzték, amikor az országot megtámadják.

Amikor László király mindezt meghallotta, jót nevetett rajta. Aztán még a kijelölt nap előtt a kunok elébe lovagolt seregével, nehogy az országot újra felpredálják. A két sereg a Duna mellett találkozott, és László király bátran rohant az ellenségre. Az első rohamban leszúrta a kunok vezérét, akit Ákosnak hívtak. Isten szétszórta a kunokat a magyarok tekintete előtt, és a király ismét győzelemmel tért haza.

Ezután a dicsőséges király Oroszország ellen indított hadjáratot, mert a kunokat az oroszok biztatták fel arra, hogy Magyarországot megtámadják. Hiszen ha felbiztatták, meg is bánták, mert a magyar sereg erősen szorongatta őket. Végül az oroszok kegyelmet kértek László királytól, és megfogadták, hogy mindenben hívei lesznek.

Szent László király Lengyelországot is megrohanta. A lengyelek bátran harcoltak ellene, de a magyarok mégis győzelmet arattak. Ekkor a lengyelek egy része bezárkózott Krakó várába, és ott keményen ellenállott. A magyarok sem engedtek: a várat úgy körülzárták, hogy oda még a madár sem repülhetett be. De hiába zárták körül, mert ostromlógépeik nem voltak, hogy a vár kemény falát lerombolják.

Három hónapon át ostromolta a magyar sereg a várat, azalatt elfogyott az élelem a várban is, a táborban is. Éhezett már mind a két sereg, de egyik sem akart engedni.

Akkor Szent Lászlónak jó gondolata támadt: megparancsolta a vitézeknek, hogy mindegyik hozzon földet a csizmaszárában. Hordták is a földet egész éjszaka a magyar vitézek, és a sok földből nagy halom támadt a vár előtt. Ekkor a király előhozatta a maradék lisztet, és rátöltette a halom tetejére. Aki messziről nézte, azt hihette, hogy egész lisztheget lát maga előtt. Azt hitték a lengyelek is. Amikor meglátták, hogy a magyaroknak még ekkora halom lisztjük van, úgy elkeseredtek, hogy a várat feladták, és a békét a király akarata szerint megkötötték.

Még egy győzelmet aratott a király: megvívott a csehekkel is. Fegyverét itt sem hagyta el a szerencse, sok csehet levágott, másokat fogságba ejtett.

Ilyen sok győzelemmel, ennyi dicsőséggel tért vissza hazájába a szent király.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY CSODATÉTELEI

– Szent László legendája és jászó-döbrödi népmonda nyomán –

Szent László király uralkodása alatt történt, hogy az oroszok beütöttek Magyarországra, sok falut, sok várost feldúltak, aztán a sok zsákmánnyal hazaindultak.

A király mindjárt hadat kiáltott, nagy sereggel utánuk indult, de ahogy ment, vonult a sok katonával, minden elesége elfogyott. Olyan kietlen pusztaságon jártak, ahol még egy eleven lelket sem láthattak, nemhogy ennivalót kaphattak volna.

Amikor a szent király látta, hogy éheznek a katonák, egy szót sem szólott, hanem szép csendesen elvonult, térdre esett, úgy könyörgött az Úristenhez. Azt mondta:

– Én Uram teremtőm, amiképpen régen Izrael népét a pusztában mennyei kenyérrel megelégtetted, akképpen a szegény keresztény népet se engedd éhen meghalni.

Amikor Szent László az imádság után felemelkedett, hát egy sereg szarvas, őz meg bivaly vonult szeme előtt a tábor felé.

Bezzeg elcsodálkoztak a katonák is, amikor a nagy sereg állat szelíden eljött közéjük. Mindjárt hálát adtak ezért az Úristennek, de a szent királynak is, aki miatt ezt az irgalmasságot érdemelték.

Máskor Jászó-Döbröd község mellett vonult a sereg, ott meg epeosztó szomjúság kínozza a katonákat. Akkora volt a szomjúságuk, hogy kínjukban kiáltozni kezdtek.

Ezt a kiáltozást meghallja a tatárok vezére is, és kérdi nagy gúnyosan László királytól:

– Hallod-e, király, ugyan miért bögnék ennyire a katonáid?

– Mert veled akarnak megütközni – felelte Szent László király.

De mielőtt ütközetre került volna sor, a szent király Istenhez fohászkodott, hogy elepedt katonáit felüdíthesse.

Isten most is meghallgatta a könyörgést: íme, Szent László lova patkójának nyomán víz buggyant ki, bőséges forrás fakadt.

Ez a forrás a katonákat felüdítette, s azóta is virágzik, vize soha el nem fogy, se ki nem szárad. Ezt a forrást a nép ma is Szent László kútjának nevezi.

A TORDAI HASADÉK

– Erdélyi népmonda nyomán –

Nagy harcot vívott László király Erdélyben a kunok ellen, s egyszer Torda mellett nagy vereség érte. Futott a magyar sereg, futott maga a király is. Ott vágattak a Torda feletti hegyélen, elől a magyarok, nyomukban mindenütt a vérszomjas kunok.

Hátrapillant Szent László, s hát látja, hogy a kunok annyira a nyomába értek, hogy fejszéjükkel csaknem levághatják. Ekkor a király felsóhajt, és imával fordul az egek Urához:

– Szabadíts meg, Uram, éretted harcoltam!

És íme, Isten meghallgatta imáját, csodát tett! Ahogy hajdan Mózesnek a Veres-tengert kettéválasztotta, úgy repesztette ketté a hegyet Szent Lászlónak.

Rettenve rántották vissza lovukat a kunok, mert egy szempillantás alatt a király és köztük toronymagasságú üreg tátongott.

A király lova patkójának helyét még évszázadok múltán is jól látták, és az arra járóknak mindig mutogatták.

SZENT LÁSZLÓ PÉNZE

– Erdélyi népmonda nyomán –

Egyszer a kunok nagy sereggel megrohanták Kolozsvár falait, és már erősen szorongatták a várost.

Amikor Szent László király ezt meghallotta, tüstént hadat kiáltott, és erős sereggel megtámadta a kunokat.

Hullott a pogány, mint a fű a kaszás előtt, s aki tudott, lóhalálában menekült a magyarok elől.

A magyarok pedig vágták, kegyetlenül aprították a menekülőket.

Ekkor a kunok vezére hirtelen kibontotta az iszákját, ki a tarisznyáját is, s mintha magot vetne, a sok aranyat az üldöző magyarok elé borította. Erről példát vettek a többi kunok is, csak úgy szórták az aranyat, hogy a magyarokat megállítsák, és életüket megtartsák.

Jól számított a kun vezér!

Amikor a magyarok a sok kincset meglátták, egymás után leugráltak a lóról, és kapkodták fel az aranyat. Megfeledkeztek a dicsőségről meg a kunok üldözéséről, csak a kincsre gondoltak.

László király egy ideig biztatta a vitézeket, hogy folytassák az üldözést, de hiába, mert a kincsvágy még a királyi szónál is hatalmasabb volt.

Ekkor a szent király Istenhez fordult segítségért:

– Uram, te segíts meg, éretted harcoltam!

És íme, csoda történt: Isten a sok aranyat, amit a kunok a földre szórtak, mind kövé változtatta!

Azon a vidéken sokáig mutogatták az aranyból lett köveket, amiket a nép Szent László pénzének nevezett.

BÉLTEK

– Szabolcs megyei népmonda –

Amikor Szent László király meg akart pihenni, befogatott hintójába, és lejött a Nyírségbe. Itt sétálgatott, vadászgatott, de legjobban szerette a fölkelő meg a lenyugvó napot nézegetni, ahogy pirosra festette a homokot.

Sokszor napokig elkalandozott, elvadászgatott néhány jó emberével és hű katonájával a buckák, a tanyák között. Nézegette a termést, gyönyörködött az állatokban, és kérdezgette az embereket, kinek mi kívánnivalója van.

Egyszer így jártában nagyon megszomjazott. Ledőlt egy bucka aljába, és frissítőt kért kísértől.

Futottak azok, ahányan voltak, annyifelé, de volt ott egy parasztleány, s az mindegyiket megelőzte.

Odanyújtott a királynak egy fél tököt, és azt mondta:

– Használja felséged!
Szent László pedig jót húzott a hideg borból, mert az volt a tökben. Amikor szomjúságát elverte, azt mondta a legénynek:
– Be édes a bélé ennek a töknek, megéri azt a pusztát, amelyiken vagyunk!
Azzal fényes jókedvében az egész pusztát a parasztlegéynek ajándékozta.
A parasztlegegy pedig megházasodott, azon a pusztán letelepedett, és a faluját Beiteknek nevezte el.

SZENT LÁSZLÓ FÜVE

– Erdélyi népmonda nyomán –

Hatalmas termetű volt Szent László király, egy fejjel kimagaslott vitézei közül. Harcban olyan volt, mint a bátor oroszlán, békében meg olyan, mint a kegyes pásztor. Egykor ezt énekelték róla:

Üdvöz légy, kegyelmes Szent László király, Magyarországnak édes oltalma, Szent királyok közt drágalátos gyöngy, Csillagok között fényességes csillag.

Amikor a pestis, a döghalál pusztítani kezdett, az egész nép László királyhoz futott, mindenki tőle várt segítséget. Mint a juhok a jó pásztorhoz, úgy tódultak a király sátorához.

Szent László pedig Istenhez könyörgött, tőle várt segédelmet.

Isten egy éjszaka álmot küldött a királyra. Egy angyal jelent meg a szent király előtt, és azt mondta neki:

– Vedd íjadat és tegzedet, menj ki sátrad elé, és minden célzás nélkül bocsásd el nyílveessződ. A vessző megmutatja, mit kell tenned.

Amikor László király felébredt, hozatta íját és tegzét, kilépett sátrából, felhúzta íját, aztán célzás nélkül elbocsátotta a nyílveesszőt.

A nyílveessző messze szállott, s ahol lehullt, egy genciána fűszálat átütött.

A genciána, a keresztesfű kenőcse mentette meg a népet a döghaláltól, s ezt azóta is Szent László füvének nevezi a nép.

SZENT LÁSZLÓ NEMESEI

– Dunántúli népmonda nyomán –

Egyszer Dalmáciába utazott a szent király, de mert erősen sietett, egyszerű parasztszekérbe fogatott, s mindig nógatta a kocsisát. Hajtott is a kocsis, ahogy tudott, de igen restellte, hogy rázós a szekere, erre is, arra is kerülgette a köveket és a pocsoltyákat.

Hiába megy parasztszekéren a király, csak híre támad annak: Nagykanizsa mellett kigyúlt a nép az útra, mindenki látni akarta a királyt. Amikor pedig meglátták, egy szívvel-lélekkel kiáltották:

– Vivat Ladislaus! Éljen László király!

A nagy kiáltozás miatt a lovak megbokrosodtak és elragadták a király szekerét. És

hogy még nagyobb legyen a baj: a kerékszeg kiesett, most már semmi sem tartotta vissza a kereket, a szent király élete az Isten kezében van!

Ekkor egy derék parasztember – Deák Balázsnak hívták oda futott, és az ujját betette a kerékszeg helyébe. Úgy futott a szekér mellett, amíg a kocsis a lovakat megállíthatta.

Szent László mindjárt odaszólitotta Deák Balázst, és azt mondta neki:

– Fiam, az életemet neked köszönöm. Kívánj valamit, királyi szavamat adom rá, hogy megkapod.

Azt mondta erre Deák Balázs:

– Megtettem volna én felséged egy szaváért is. De ha mégis jutalom jár érte, hadd kérjem meg a falumbelieket, mit tanácsolnak.

Jól van, a király megengedte, hogy tanácsot kérjen. Amikor alaposan meghánytákvetették, hogy mit kell kívánni, Deák Balázs visszament a királyi szekérhez, és azt mondta:

– Király atyám! A falu minden parasztját emeld nemesi rangra, nekem meg annyi földet adj, amennyit lóháton három óra alatt megkerülök.

László király kegyesen bólintott: a kérést teljesítette.

Azért élt olyan sok nemesi család Zala megyében, s ezeknek egy részét nem is nevezték másképpen, csak Szent László nemeseinek.

SZENT LÁSZLÓ HALÁLA

– A Dubnici Krónika nyomán –

A Felvidéken, Nyitra városában halt meg Szent László, a magyarok legkegyesebb királya.

Nagy bánat, nagy siralom támadt az egész kereszténységben, amikor halálának híre elterjedt. Mély gyászba borult egész Magyarország: három esztendőn át díszes öltözetet senki sem viselt, táncot senki se járt, vigasságot sehol sem rendeztek.

Szent László király úgy rendelkezett, hogy holttestét Nagyváradra vigyék, ott helyezték örök nyugalomra a templomban.

De halála után a főemberek tanácskozni kezdtek, vajon teljesíthetik-e a szent király végső rendelkezését. Mert nagy nyári meleg volt, s abban a melegben holttest olyan hosszú utat nem tehet, hiszen a romlandó test felbomlik a hőségtől. Ezért az egyik úr azt mondta:

– Vitessük a szent király holttestét Székesfehérvárra, úgyis ott nyugszanak a többi magyar királyok.

Ebbe a többiek is belenyugodtak, a szent testet szekérre tették, és elindultak Székesfehérvár felé.

Este a szálláshelyen elnyugodtak, mind elaludtak – de nem aludott az Isten!

Amikor a halottkísérők hajnalban felébredtek, ugyan körülnéztek, de a szekeret sehol sem látták!

Ezen nagyon elcsodálkoztak, és mindjárt keresni kezdték a szekeret. Minden utat, minden helyet bejártak, de csak nem találták meg.

Végre arra az útra tértek, amely Nagyvárad felé vezet.

Hát halljatok csodát!

Ott megpillantották a szekeret, ott gördült a váradi úton. De nem barmok vonták, hanem Isten angyalai taszították.

Amikor a halottkísérők ezt a csodát látták, mindnyájan leborultak, és Istent dicsérték.

Ezután kételkedés nélkül Nagyváradra mentek, és a szent testet, amelynek a hőség nem árthatott, a templomban eltemették.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY UTOLSÓ GYŐZELME

– A Dubnici Krónika nyomán –

Holtában is győzelmes volt Szent László király: halála után kétszáz esztendővel vívta meg utolsó, győzedelmes harcát. '

Kétszáz esztendővel a szent király halála után történt, hogy a székelyek hadba szállottak a tatárok ellen.

Amikor a székelység felvonult, és a rettenetes tatár hordát meglátta, szívében elkeseredett, és így fohászkodott:

– Szűz Máriám, segíts meg! Szent László király, harcolj velünk!

És halljatok csodát: az ég meghallgatta a székelyek könyörgését.

A pogány tatárok csodát láttak: a székelyek sorai előtt egy hatalmas vitéz jelent meg lóháton, fején aranykorona csillogott, kezében csákányt tartott. A vitéz megsarkantyúzta lovát, szembevágtatott a tatárokkal, és csákányával törni-zúzni kezdte őket. Úgy csapott le rájuk, mint a villám, a legjobb vitézek viasz módjára olvadtak el előtte.

A lovas vitéz feje fölött, a magas levegőégben egy gyönyörűséges asszony lebegett, fején aranykorona, ruhája olyan fényes, hogy az emberi szem elkáprázott tőle.

A Jézus hitéért küzdő székelyeket a boldogságos Szűz Mária és mellette Szent László király segítette, így győzték le a pogány sereget.

Mondotta is egy vén tatár, akit fogságba ejtettek:

– Nem a székely, nem a magyar vert meg minket, hanem az a László, akit segítségül hívtak.

A csata idején a nagyváradi templomban is csoda történt: a templom öre sehol sem találta a szent király koponyáját. Hiába kereste, hiába kutatta, csak a csata után került elő, mintha onnan tért volna vissza.

Így győzte le Szent László király holtában is a tatárokat.

KÁLMÁN KIRÁLY ÉS ÁLMOS HERCEG VISZÁLYKODÁSA

– A Képes Krónika nyomán –

Szent László királynak fiúmagzata nem volt, ezért Géza király két fiát vette maga mellé. Az idősebbik, Kálmán herceg mindig tanult és olvasott, el is nevezte a nép Könyves Kálmánnak. Belőle papot akart nevelni a szent király. Bezzeg az ifjabb, Álmos herceg a vadászatban, a kalandozásban találta örömét, és bízott abban, hogy őt koronázzák királlyá.

Amikor Szent László király halála után mégis Kálmánt választották királlyá,

Álmos herceg nagyon megsértődött, vitézeivel elvonult, és az udvart elhagyta.

Ekkor az udvari cselszövők, akiknek az ördög volt a tanácsadójuk, egymás ellen uszították a testvéreket. Álmos hercegnek azt mondták:

– Herceg úr! A király cselt sző ellened, és el akar fogatni. A királynak pedig ezt suttozták:

– A herceg törétől óvakodj! Ha nem vigyázol, halál fia vagy! Ezek a beszédek hatottak a két testvérré, mert fiatalok és szenvedélyesek voltak. Ezért mind a ketten sereget gyűjtöttek, és egymás ellen felvonultak.

A király a Tiszához vezette seregét, és Várkony mellett vert táborát.

Oda sietett a herceg is a seregével: a két sereget a folyó választotta el egymástól.

Már-már megkezdődött az ellenségeskedés, amikor mind a két táborban tanácskozni kezdtek az urak, majd egymás táborába is átmentek, és így beszéltek a király meg a herceg civakodásáról:

– Ugyan miért harcolnánk egymás ellen? Ha az egyik tábor győz, a másik elpusztul. Nemrég apáink és bátyáink harcoltak egymás ellen, rokon vért ontottak vagy meghaltak. Mi tehát nem látjuk értelmét a harcnak. Ha a királynak és a hercegnek úgy tetszik, ám verekedjenek meg egymással, és az legyen az urunk, aki a másikat legyőzi.

A tanács bölcsességét a király is, a herceg is belátta, ezért aztán inkább kénytelenségből, semmint saját akaratukból egymással kibékültek.

De ez a békesség nem tartott sokáig. Álmos herceg rossz tanácsadók biztatására Lengyelországba ment, ott sereget szervezett, és haddal tért vissza Magyarországra. Itt ostrom alá vette és nemsokára el is foglalta Újvárt.

Amikor Kálmán király erről értesült, mindjárt oda vonult, és ostrom alá vette a várat.

Alig kezdődött el az ostrom, egyszerre megnyílt a vár kapuja, és kivágtatott rajta Álmos herceg minden kíséret nélkül. Egyenesen odanyargalt a király sátrához, ott bátyja lábához vetette magát, és bocsánatot kért tőle.

A király megbocsátott a hercegnek, sőt az ő kérésére a várban levő magyaroknak is kegyelmet adott.

Ezután Álmos herceg elvonult az udvartól, Dömösön templomot épített, és meghívta a királyt, jöjjön el a felszentelésre.

De a királyi palota besúgóival azzal vádolták a herceget, hogy a királyt törbe akarja csalni. Ezért a király haragra lobbant, és parancsot adott, hogy a herceget fogják el.

Ekkor a püspökök és a derék tanácsadók, akik tudták, hogy a híreket a herceg ellenségei koholták, a király haragját lecsillapították. Ezért aztán a király a herceget békével elbocsátotta.

Ekkor Álmos herceg vadászni ment a Bakonyba.

De a gyanú már ott fészkelte a király szívében, ezért két főurat elküldött a herceg után, s megparancsolta nekik, hogy a herceg minden szavára és tetteire gondosan ügyeljenek. Ha azt tapasztalják, hogy a herceg a király ellen áskálódik, tüstént tegyenek jelentést.

A herceg Csór község mellett kezdett vadászni. Elbocsátotta vadászszólymát, az meg mindjárt elfogott egy varjút.

Ekkor a herceg azt kérdezte a két főúrtól:

– Mi lenne, ha a varjú megesküdne a sólyomnak, hogy nem károgoz többet, ha elbocsátja?

A főurak így feleltek:

– Ugyan hiába esküdne a varjú, a sólyom semmiképpen se bocsátana el. De meg a varjú nem is esküdhet, mert oktan állat.

A főurak megértették a herceg szándékát, nem is késlekedtek sokáig, még azon az

éjszakán jelentették a királynak, hogy mit mondott a herceg.

De a herceg is tudta, hogy minden szavát figyelik. Ő sem késlekedett, sietve Passauba ment, és a német császártól kért segítséget.

Így folyt a viszálykodás a király és a herceg között, először Magyarországon, azután külföldön is. Az idegenek ármánykodása a belső viszályt egyre növelte.

Álmos kérésére a német császár haddal jött Magyarország határára, és itt békét szerzett a király és a herceg között.

A király gazdagon megajándékozta a német császárt, és fényes kíséretet adott mellé.

Alighogy a császár eltávozott, a király a herceget elfogatta, és fiával, Bélával együtt megvakíttatta. Ugyanekkor a főurak közül Uros, Vata és Pál szemét is kiszúratta.

Nem sokkal ezután a király súlyos betegségbe esett. Egy Drákó nevű orvosa, akiben nagyon bízott, flastromot rakott a fülére, hogy fejfájását csillapítsa. Csakhogy ez a flastrom a fül üregén át a király agyának nagy részét kiszívta.

Amikor a király már nem bírta tovább, levette a flastromot, és megmutatta Otmár ispánnak. Az pedig megnézte a flastromot, és azt mondta a királynak:

– Uram, készülj fel a nagy útra!

Ekkor a király nagyon megijedt és felsóhajtott. Ezután tanácsot tartott azokkal az ispánokkal, akik mindig rossz tanácsot adtak neki. Most is rosszat tanácsoltak, s a király megfogadta. Elküldte Both fia Benedeket, hogy fogja el Álmos herceget, nehogy ő örököljön, ha a király meghal.

Both fia Benedek mindjárt a dömösi monostorba indult, s nemsokára odaért a kapuhoz.

Csakhogy Álmos herceg már messziről meghallotta a patkócsattogást, és megérezte lelkében, hogy veszély fenyegeti. Ezért bevezettette magát a templomba, és kezével megragadta az oltárt, mert abban bízott, hogy Isten és a szentek iránt érzett tiszteletből onnan nem merik elvonszolni.

De Benedek berohant a templomba, szentségtörő kézzel megragadta a herceget, és el akarta szakítani az oltártól.

A vak herceg kétségbeesetten, nagy erővel kapaszkodott az oltárba. Ezért dulakodni kezdtek, Álmos herceg keze megsérült, és vére beszennyezte az oltárt.

Ezalatt a monostor papjai a templom kapujában gyülekeztek, mert Benedeket el akarták fogni. Csakhogy Benedek kirántott karddal rohant közéjük, áttört a papok seregén, lóra pattant és elvágtatott.

De gaztette nem maradt bosszulatlan. Ahogy a Pilis erdejében vágatott, lova megbokrosodott, levetette magáról: Benedek nyakát szegte és meghalt. Még halálában is megbűnhődött: húsát és csontjait tulajdon kutyái falták fel.

ISTVÁN KIRÁLY HADJÁRATAI

– A Képes Krónika nyomán –

Kálmán király halála után fiát, Istvánt koronázták meg. Az ő uralkodása alatt egyik hadjárat a másikat követte, sohasem volt békesség.

Egyszer egy Bezen nevű rutén herceg elpanaszolta István királynak, hogy az öccse kivetette hercegségéből. István király mindjárt segítséget ígért a hercegnek, azzal összegyűjtötte seregét, és betört Oroszországba.

Ahogy odaért, rögtön ostrom alá vett egy várat.

Történt egyszer, hogy Bezen herceg kora hajnalban a vár körül járt, mert alkalmas helyet keresett a támadásra.

De a várbeliek is résen voltak: amikor látták, hogy a herceg magánosan jár arra, kirohantak és megtámadták. Hiába védekezett a herceg, a várbeliek halálosan megsebesítették, és sorsára hagyták.

Amikor István király megtudta, hogy mi történt, mérhetetlen haragra gerjedt. Összehívta a sereget, és azt mondta a vitézeknek:

– Ennek az ostromnak még ma véget vetek. Úgy harcoljatok, hogy vagy elfoglaltjátok a várat, vagy mind meghaltok!

De a főemberek tanácsot tartottak egymás között, és így beszéltek:

– Ugyan minek haljunk meg? Ha ezt a hercegséget meghódítjuk, ugyan kit tesz itt herceggé a király? Hiszen közülünk senki ezen a földön meg nem marad. Ezért határozzuk el, hogy nem ostromoljuk tovább a várat, hanem békével hazatérünk innen.

Ezután a főemberek fölkeresték a királyt, és a Pázmány nemzetségből való Kozma így szólt hozzá:

– Uram, mit cselekszel? Ha számos vitézed pusztulása árán a várat elfoglalod, ugyan kit teszel meg herceggé? Mert ha főembereid közül akarnál választani, itt ugyan meg nem marad közülünk senki. Vagy inkább magad akarod-e elhagyni a királyságot, hogy elfoglald a hercegséget? Mert mi, az ország bárói ezt a várat tovább nem ostromoljuk; ha te ostromolni akarod, hát harcolj magad! Mi pedig Magyarországra visszatérünk, és más királyt választunk magunknak.

Mit tehetett a király? Engedett a bárók követelésének, és parancsot adott, hogy a sereg térjen vissza Magyarországra.

Hazatért a király is, de nem sokáig maradt békességben, mert üzenetet kapott Piroskától, Szent László király lányától, aki a görög császár felesége volt. Azt üzenté Piroska, László király lánya:

– Férjem, a görög császár megsértette felségedet, mert azt mondta, hogy István király neki alattvalója. Amikor pedig azt mondtam, hogy hazudik, jól elvert.

Ezt István király nagy gyalázatnak tartotta, ezért mindjárt összegyűjtötte seregét, és megtámadta Görögországot. Tűzzel-vassal pusztította a falvakat és a városokat. Úgy félték ekkor a görögök István királytól, mint a villámcsapástól. Még a síró gyermeket is az ő nevével fenyegették.

István király egymás után rombolta le a görög várak falait: senki sem állhatott ellene. Amikor pedig azt látta, hogy mindenkinek inába szállott a bátorsága, páros viaskodásra hívta ki a császárt.

De a császár a kihívást nem fogadta el.

Ekkor István király ilyen üzenetet küldött neki:

– Nem vagy méltó a császári névre! Inkább hívlak vén banyának vagy anyókának, mert úgy heversz a suton, mint egy vénasszony!

Azt felelte erre a császár:

– Hidd el, király, hogy még ebben az esztendőben kettéhasítalak!

Össze is gyűjtötte válogatott seregét, és megindult a magyarok ellen.

István király ekkor az ország egész katonaságát a görögök ellen küldte, és Steffelt tette meg vezérnek.

A két sereg a Krassó patak mellett ütközött meg egymással.

Isten a görögök partján állott – a magyarok ott nagy vereséget szenvedtek. A Krassó vizébe annyi embervér folyt, hogy valóságos vérfolyamnak látszott. A levágott páncélos vitézek úgy heverték a patakban, mint a fatörzsek. A futók meg az üldözők átkeltek rajtuk, mint valami hídon. A görögök úgy vágták a magyarokat, mint az ökröket a vágóhídon, és nem volt, aki kimentse őket a kezükből.

Ezután a király és a császár tárgyalni kezdtek a békéről. Sokáig vádaskodtak és mentegetőztek, végül mégis békét kötöttek és hazatértek.

Nem sokkal ezután történt, hogy István király Egerben mulatott, ott súlyos betegségbe esett, és már mindenki azt hitte, hogy a végét járja.

Ekkor áruló főemberek, akik biztosra vették a király halálát, Bors és Iván ispánt királlyá választották.

De a király váratlanul jobban lett, mindjárt bosszút is állott: Iván fejét levágatta, Bors ispánt pedig Görögországba száműzte.

István király nem bízott a magyarokban, jobban kedvelte náluk a kunokat, és felgyógyulása után csak az ő társaságukban érezte jól magát. A kunok Tatár nevű fejedelme mindig a király mellett tartózkodott.

Amikor a király ismét megbetegedett, a magyar parasztok mindjárt felkeltek, és gyilkolni kezdték a kunokat, akik sok kárt tettek a földeken. Ekkor Tatár fejedelem panaszt tett a királynak:

– Uram, a magyar parasztok gyilkolják a kunokat!

Amikor ezt István király meghallotta, nagyon felindult, és haragjában így fenyegetőzött:

– Ha meggyógyulok, minden megölt kunért tíz magyart végeztetek ki! Az én életemért pedig ne aggódjatok, mert már jobban vagyok.

Ezekkel a szavakkal kinyújtotta kezét a kunok felé.

Azok pedig nyakra-főre odarohantak a király ágyához, hogy a kezét megcsókolják. A nagy tolongással, lökdösődéssel a királyt annyira kifárasztották, hogy betegségébe visszaesett és meghalt.

AZ ARADI ORSZÁGGYŰLÉS

– A Képes Krónika nyomán –

István király halála után Álmos herceg fia, Vak Béla király uralkodott. Kezében megerősödött az ország, ellenségeit pedig Isten gyalázatra vetette.

A királyt négy egészséges, szép fiúgyermekkel ajándékozta meg felesége, Ilona királyné, a vak király szeme fénye.

Amikor Arad mellett országgyűlést tartottak, elment oda a királyné is, elvitte magával négy szép fiát is.

Magas trónszéken ült a király, odaült melléje a királyné, a fiúk pedig megállottak a trónszék mellett.

Szemben a királyi székkal az ország előkelői állottak. Ott volt az ország színe-java: a főurak, a főpapok, a fő- és köznemesek valamennyien. Zúgott, morajlott a nagy sereg ember, mint a sós tenger, de amikor a királyi pár megérkezett, ünnepélyes csend támadt.

A nagy csendet Ilona királyné szakította meg, aki a gyűlés felé fordult, és ezt mondta:

– Minden hívünk, nemesek, öregek és fiatalok, gazdagok és szegények, ide hallgassatok! Amikor közületek mindenkinek megadta az Isten a szeme világát, azt akarom meghallani, hogy a ti uratokat és királyotokat a szemétől miért fosztották meg. Kinek a tanácsára történt ez? Mert a királyt két szemétől megfosztották, de Isten négyet, négy fiúgyermeket adott helyette. De hát az ember mikor állja meg bosszúját? Nekem most itt megmondjátok, kik a vétkesek, és azokat itt mindjárt megbüntessétek!

Alig hangzott el a királyné szava, már megrohanta a nép azokat a bárókat, akiknek tanácsára a királyt megvakították. Néhányat megkötöztek, másokat levágtak, senki sem maradt büntetés nélkül.

Hatvannyolc hitszegőt ott kegyetlenül megöltek, és minden vagyonukat szétosztották a székesegyházak között.

EPERJES

– Népmonda nyomán –

Történt egyszer, hogy Vak Béla király Felső-Magyarországra látogatott. Az udvariak még sohasem jártak arra, hát eltévedtek a sűrű rengetegben. Szaladgáltak erre is, arra is, kiáltoztak mindenfelé, de hiába, csak nem találtak sem utat, sem ösvényt.

Ezalatt a király erősen megszomjazott. Szólt a szolgálknak, hogy keressenek forrást az erdőben. Futott a szolganép mindenfelé, de hiába; ugyan hol találtak volna vizet abban a rengeteg erdőségben?

A király pedig letelepedett egy tisztáson, és mind várta, hogy hozzák a vizet. Ahogy ott várakozott, egyszerre finom eperillatot érzett. Tapogatni kezdett, s hát körös-körül ízletes földiepret talált. A friss gyümölcs annyira megennyhítette a szomjúságát, hogy már a vizet sem kívánta.

Az udvariak nemsokára megtalálták a kivezető utat, és a király kíséretével együtt egy falucskába érkezett. Ott mindjárt parancsot adott: azon a helyen, ahol epret talált, az erdőt irtsák ki, s arra a helyre építsenek egy nagy várost.

Teljesítették a király parancsát, a nagy várost felépítették, és Vak Béla látogatásának emlékére Eperjesnek nevezték el.

BORICS, A TRÓNKÖVETELŐ

– A Képes Krónika nyomán –

Minthogy a magyarok mindig pártoskodnak, és gyakran ok nélkül is változást kívánnak, sokan az urak közül trónkövetelőt hívtak az országba. Üzenetet küldtek Boricsnak, akit Kálmán király fiának tartottak, hogy jöjjön sereggel Magyarországra, mert a nép itt mindjárt melléje áll.

Borics pedig rutén és lengyel segítséget szerzett, és nagy sereggel eljött az ország határára.

Ezalatt a király is összegyűjtötte seregét. De ebben a királyi seregben sokan Borics pártján állottak, és egyre bujtogatták a többieket Béla király ellen. Megelégette ezt a király, gyűlést hívott össze, és azt kérdezte az összegyűlt uraktól:

– Fattyú-e Borics, vagy Kálmán király fia?

A király igazi hívei erre azt felelték:

– Bizony mondjuk, hogy Borics fattyú, és nem méltó a magyar koronára.

De a pártoskodó urak csak hümmögtek, suttogtak, és a két párt között sántikáltak.

Ekkor a király és a tanácsosok elhatározták, hogy a kecskéket a bárányoktól elválasztják. Ezért fennszóval ezt kiáltották:

– Vágjad, vágjad az árulót!

Vágták is kegyetlenül. Lampért ispánnak tulajdon testvére hasította ketté a fejét, és fiát, Miklós ispánt ott helyben lefejezték.

Ekkor a megmaradt árulók összecsoportosultak, és együtt akartak a királyra rohanni. De Béla király hívei is résen voltak, és elkergették őket.

Azonban az árulók nem nyugodtak bele a vereségbe. Elhatározták, hogy kemény szóval támadnak a királyra, és megfosztják trónjától.

A király ezt nem is sejtette. Békésen ült sátrában, körülötte a főemberek, amikor az árulók egyik vezére, Sámson úr belépett a sátorba, és durván rákiáltott a királyra:

– Mit csinálsz az országgal, hitvány eb?! Jobb lenne, ha uradnak, Boricsnak hagynád a királyságot, és a monostorban élnél, ahogy az apád ott élt!

Amikor a király főemberei ezt meghallották, felugrottak a helyükből, és kiáltozni kezdtek:

– Mire várunk?! Miért nem fogjuk el?

De Sámson úr gyorsan kiugrott a sátorból, lóra pattant és elvágatott. A többiek gyalogszerrel jöttek át a király sátrába, ezért nem tudták üldözni. Csak Bőd ispán szolgálja, aki a lármát meghallotta, kapott lóra, és ő vette Sámson urat üldözőbe.

Sámson úr lóháton beleugratott a folyóba, de ekkor Bőd ispán szolgálja lándzsájával úgy megdöfte, hogy belefordult a vízbe. A súlyos páncél lehúzta: belefulladt a Sajó folyóba.

Eközben Borics nagy sereggel közeledett, és nemsokára táborot vert a király közelében. Táborában magyarok, lengyelek és ruténok voltak.

Amikor a magyar főurak látták, hogy Borics a lengyelek és a ruténok támogatásában bíz, követeket küldtek a vezérekhez, és ezt üzenték nekik:

– Nem méltó hozzátok, hogy egy fattyúnak keressetek országot. Magyarország igazság szerint Béla királyt illeti: az ő uralkodása az egész ország egyetértésén alapul.

Ez az üzenet meggyőzte a vezéreket, mindegyik búcsút vett Boricstól, és hazatért országába.

De Borics nem vesztette el bátorságát. A megmaradt sereget felsorakoztatta, és megtámadta Béla király katonáit. Rövid, de véres csatát vívtak egymás ellen. Végül Borics véres fejjel elmenekült.

De ezután sem nyugodott. Amikor Béla király halála után a keménykezű Géza lépett a trónra, Borics a német császártól kért segítséget. Konrád császár meghallgatta, de amikor Gézától több ajándékot kapott, elállt a szándékától.

Ekkor Borics új tervet szőtt: Lajos francia királyhoz szegődött, aki keresztes hadjáratra indult, és seregével Magyarországon is áthaladt. Borics mint jámbor zarándok elvegyült a francia lovasok között.

De Géza király kóborlói felfedezték, s egy éjszaka rátörtek. Borics félmeztelenül kiugrott sátrából, és futásnak eredt. Futás közben egy lovasra talált, és rákiáltott:

– Add a lovad, vagy halál fia vagy!

De a lovas szembeszállt Boriccsal, és közben segítségért kiáltott. A francia lovasok összesereglettek, Boricsot leteperték, és mint lótolvajt meg akarták kötni.

De Borics követelte, hogy vezessék a király elé.

Végül odakísérték, ő pedig sárosán, piszkosán, egy ágyékkötőben leborult a király lába elé, s minthogy franciául nem tudott, csak azt kiáltotta.

– Borics, Borics, Borics!

A francia király másnapra kihallgatásra rendelte, tolmács útján elbeszélgetett vele, és védelmébe fogadta.

De másnap megjöttek Géza király követei is a magyar király üzenetével:

– Szívesen fogadtuk Lajos királyt Magyarországon, s most őfelsége megoltalmazza a trónkövetelőt, aki életünkre tör. Adja ki felséged Boricsot, s kívánjon érte, amit akar.

De a francia király erre az üzenetre így válaszolt:

– A király háza olyan, mint az egyház: lába, mint az oltár. Hogyan adhatnám én megkötözve másnak kezébe azt, aki a király házába, mint az egyházba és a király lábához, mint oltárhoz menekült?

Felelte erre a magyar követ:

– Az egyház nem vállal közösséget fattyú gyermekkel. De a francia király nem engedett:

– Minden üldözött barátom. Borics zarándoktársam is azon az úton, amely a Szentföldre vezet. Én tehát megőrzöm a békét a magyar királlyal, de barátomat és zarándoktársamat nem szolgáltatatom ki.

Borics azonban nem bízott Lajos király oltalmában. A következő éjjel felpattant a király egyik paripájára, és elmenekült. Egy lovász elébe vágott, vissza akarta tartani, de Borics egyetlen kardcsapással fejétől a melle közepéig széthasította.

Így menekült el az országból Borics, a trónkövetelő, aki a békességet oly sokszor megzavarta.

BÉLA KIRÁLY ÉS A BANKÓ LÁNYA

– A Semptei Névtelen költeménye nyomán –

Lovagi tornára, vitézi próbára hívta az urakat III. Béla király, meghívta Bankót is, aki már sok csatában megmutatta karjának erejét.

– Hej – sóhajtozott Bankó –, ha megvolna a régi erőm! De csúffá tesznek, érzem, hogy csúffá tesznek a fiatalok a király udvarában!

Addig sóhajtozott, addig búslakodott, amíg elébe állott kilenc szép lánya közül a legkisebb, az volt a legszebbik:

– Én szerelmes atyám, neked fiúmagzatot nem adott az isten, én leszek hát a fiad! A hajamat vágasd le, a ruhámat huszármódra csináltasd, adj velem jó lovakat és fegyverhordozó szolgákat, a többit bízd rám. Felmegyek a királyi udvarba, és amint fiadnak illik, úgy teszek.

Mit tehetett a vén Bankó? Hamar felkészítette a lányát, adott melléje néhány jó katonát, s azzal elbocsátotta a király udvarába.

Amikor Béla király az ifjút meglátta, erősen elcsodálkozott. Az ifjú legényesen járt, de a tekintete mást mondott: szép lánynak a pillantása volt. Nézi-nézi a király a szép ifjút, aztán azt mondja neki:

De honnat való vagy, és kicsoda vagy te?...

Mert ha leány volnál, igen szeretnélek,

Budánál, mindeneknél inkább becsülnélek.

De a vén Bankó lánya nem árulta el magát, hanem nagy büszkén így szólott:

– Vagyok olyan legény, mint a király legjobb vitéze!

“Na megállj, majd próbára teszek én!” – gondolta magában a király. Mindjárt parancsot is adott százhetvenhét vitézének, hogy minden vitéz teljes fegyverzetben Buda piacára menjen, de hozzon magával orsót, rokkát valamennyi. Mert ha Bankó

lányt küldött, a lány az orsót, rokkát veszi szemügyre, de ha legényt, az elmegy mellette, és a fegyvert fogja megtapogatni.

Mindjárt kiállt a százhetvenhét vitéz Buda piacára, ott mutogatta a sok orsót, rokkát, de hiszen mutogathatta, mert Bankó lánya elvette az egyik vitéz erős keziját, rátette a nyílveesszót, és kemény feszítéssel felhúzta az íjat.

Amikor a vitézek ezt látták, újra próbára akarták tenni, és azt mondták:

– No, ha olyan nagy legény vagy, ám lőjünk célba mindnyájan!

Egymás után próbálkoztak a vitézek, hát egy sem talált célba. Bankó lánya volt az utolsó: egyenesen beletalált a cél közepébe. Erre a vitézek mindjárt azt mondták:

– Te vitéz ifjú, jer, vessünk most követ!

Egymás után hajítottak a vitézek, Bankó lánya volt az utolsó: hát messze túlhajította őket.

Akkor a százhetvenhét vitéz tanácskozni kezdett, aztán közös akarattal azt mondták:

– Jertek, fussunk pályát!

Mindjárt megfutották a vitézek a pályát, Bankó lánya utolsónak indult, s hát ő lett az első! Amikor háromszor győzött, azt mondták a vitézek:

– Jere, üljünk mindnyájan a boritalnak!

Nagy asztalt hozattak, ott körül leültek, a vén Bankó lányát középre ültették, és a jó bort egymásra köszöntötték.

Addig köszöntötték, míg mind megrészegedtek.

Csak a vén Bankó lánya maradt józan: felvett egy kupa bort, a vitézekre köszöntötte, és a király egészségére megitta.

Amikor az urak kijózanodtak, elmentek a királyhoz, és jelentették:

– Felséges királyom, nem lány ez, hanem vitéz, mindenkit legyőzött a vén Bankó fia. Céliövésben ő a legjobb, futásban is ő az első, kőhajításban is győzött, még a borivásban is leverte minket.

De a király még mindig gyanakodott, mert erősen megnyerte a szívét a vén Bankó lányának szeme pillantása. Azt mondta a vitézeknek:

– Még egy próbát teszünk! Elmegyünk együtt a fürdőbe!

Ott ül a fürdőben már az egész csapat, ott ül a fürdőben maga a király is. Egyedül a vén Bankó lánya nem akar fürdeni. Azt parancsolja akkor a király:

– Hallod-e, te Bankó fia! Jere, fürödj velünk! Azt feleli akkor a vén Bankó lánya:

– Ó, hatalmas király! Mennék én fürdeni, vígan lubickolni, de most kaptam levelet édesapámtól, s halljad, mit ír:

Törökök, tatárok minden váraimat Égetik, rabolják minden tartományomat.

Kiugrik erre a király a fürdőből, felöltözik mindjárt, és azt mondja a vén Bankó lányának:

Siess, fiam, haza, oltalmazd földedet, Te szép váraidat, te szép örökségedet, És a te atyádnak tápláljad vénségét!

Mindjárt ajándékokat hozat, a vén Bankó lányát gazdagon megajándékozta, szépen elbúcsúztatja.

Akkor Bankó lánya beszállt egy szép könnyű gályába, hogy a Dunán aláereszkedjen.

Kigyűltek a vitézek a Duna partjára, ott állott a király is, úgy búcsúztatták a vén Bankó fiát, aki az összes vitézeket legyőzte.

Amikor a gálya elindult, a vén Bankó lánya a gálya végébe futott, hogy a királytól végső búcsút vegyen.

Kikapcsolta szépen legényes dolmányát, és megmutatta a királynak szép két almáját.

Teremnek-e, király, te birodalmadban, A szép kérteidben ilyen drága almák, Mint

az én kertemben, kik előtted voltak? Budára hoztam volt a két drága almát, De nem tudad, király, megszegni az almát!

– Utána, utána! – kiáltja a király, s a vitézek mindjárt csónakba, sajkába ugranak, úgy mennek a gálya nyomában.

A király pedig ezt kiáltja a vén Bankó lányának:

– Örök feleségem leszel!

De hiszen kiálthatja, a vén Bankó lánya kikacagja, a gálya pedig olyan sebesen repíti, mint a szél.

Amikor a szép lány hazaérkezik, mindent elmond az apjának, és most már együtt kacagnak a királyon, aki ugyan felsült.

IMRE KIRÁLY ELFOGJA PÁRTÜTŐ ÖCCSÉT, ENDRÉT

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

III. Béla király halála után a magyarok egybegyűltek, és fiát, Imrét választották királlyá. Imre király arra igyekezett, hogy mindenben atyja példáját kövesse.

De a pártoskodó urak addig tüzelték Endrét, a király öccsét, amíg bátyja ellen hadat indított.

Imre király levéllel is, követek útján is csendesítette az öccsét, de hiába, mert Endre vérszemet kapott, ugyanis a főemberek egy része és a sereg az ő pártjára állott.

Amikor a király belátta, hogy jó szóval békét nem teremthet, ő is elindította seregét, és szembeszállt az öccsével. De bizony kicsiny volt a királyi sereg, s még azok az urak is nagyon féltek Endre seregétől, akik a király mellett maradtak. Mind azt mondogatták Imre királynak:

– Uram, Imre király, azt tanácsoljuk, menekülj el, mert bizony veszélyben van az életed!

De a király nem hallgatott rájuk. Bátran felállította a sereget, bár látta, hogy az öccsének sokkal több katonája van.

Hirtelen a királynak merész gondolata támadt. Gondolatát nem árulta el az uraknak, csak azt mondta nekik:

– Ne jöjjetek utánam senki! Marjatok itt rám egy ideig.

Azzal levetette fegyverzetét, fejébe tette a királyi koronát, kezébe vette a királyi pálcát, és megindult egyedül Endre herceg táborára. Amikor odaért, így kiáltott a katonákra:

– Ihol vagyok, vitézlő férfiak! Kicsoda közületek, aki kezét akarná vetni a királyi vérré? Kicsoda akarná közületek azt bántani, akit Szent Istvánnak szentsége ebbe a méltóságba hozott? Nem Imre vagyok én, hanem Szent István királynak helytartója, az ő unokája és örököse. A ti végezésekből és Istennek akaratából vagyok én magyar király. Ki ellen fogtok ez okáért fegyvert, atyámfiai, magyar vitézek? Hagyjátok el a ti pokol szándékotokat. Nem királyotok, atyátok akarok lenni.

Amikor a pártütők a királyt meglátták, és szavait meghallották, mind félreállottak, és tágas utat nyitottak előtte. Senki rá kezét vetni nem mert, de még csak meg sem moccantak. Néhányan nagy csendesén bocsánatot kértek öfelségétől.

A király pedig egyenesen a herceg sátorába ment, és Endre herceget saját kezével elfogta. Kivezette a sátorból, az őrségnek átadta, és később az egyik várában őriztette.

Amikor a pártütők ezt látták, mindnyájan a király lába elé borultak, és tőle bocsánatot kértek.

Imre király pedig, aki nemcsak bátor, hanem kegyes is volt, a pártütőknek megbocsátott.

BÁNK BÁN

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Amikor II. András király keresztes hadjáratra indult, egy Bánk bán nevű jeles férfiút hátrahagyott, hogy az egész országra gondot viseljen. Még a királyné asszony udvarát is Bánk bánra bízta.

Ott volt a királyné asszony udvarában Bánk bán felesége is, akivel a királyné asszony-szívesen nyájaskodott, mert igen szép és jámbor asszony volt.

A királyné asszony Németországból elhívatta az öccsét, Ottó herceget, hogy vigasztalja őt, amíg az ura távol lesz. Ottó herceg pedig gyakran társalkodóit Bánk bán feleségével, és úgy megszerette, hogy majd meghalt érte. Mondta is a nénjének:

– Édes néném, én meghalok miatta.

De Gertrúd királyné asszony erre azt felelte:

– Ne halj meg, édes öcsém, majd megtaláljuk annak a módját. Meg is találták. A királyné asszony egyszer elhívta Bánk bán feleségét egy rejtekházba, ott már várta őket Ottó herceg. Akkor a királyné asszony a rejtekházból kijött, úgyhogy csak ketten maradtak a házban.

Bánk bán jámbor és szemérmetes felesége sokáig oltalmazta a jámborságát, mégis végül a királyné öccse erőszakot tett rajta.

A szegény asszony először elhallgatta ezt a gonoszságot. De egynéhány nap múlva sírni kezdett, és azt mondta Bánk bánnak:

– Engemet a királyné asszony mellé adtál, de az engemet az öccsének ejtett csalárdsággal. Ihol vagyok, szerelmetes uram! Vagy megversz, vagy megölsz, szabad vagy véle, mert erőszakot tett rajtam.

Bánk bán nagy haragra gerjedt, de mégis vigasztalni kezdte a feleségét. Kérte az asszonyt, hogy veszteg maradjon, senkinek erről ne szóljon, mert ő majd mind a kettőjükért bosszút áll.

Ezt a szörnyű sérelmet Bánk bán semmiképpen sem tűrhette. Másnap bement a királyné asszony szobájába, mintha szólni akarna vele, de kirántotta a hegyes tört, és azzal a királyné asszonyt átalütötte.

Amikor a véres törrel kijött, azt mondta az udvarbélieknek:

– Gertrúd megcsalta a feleségemet, és az öccsének hajtotta. Én ezért megöltem. Még ma egynéhány úrral a király után indulok Konstantinápolyba: ám önmagam a kezébe megyek, tegyen ő törvényt felőlem.

Amikor ezt az udvarbéliék meghallották, mindnyájan lecsendesedtek.

Bánk bán nemsokára ott állott a király színe előtt, és azt mondta a királynak:

– Felséges király! Tehozzád jöttem, mert tudom, hogy igaz bíró vagy. A te igaz ítéletedből akarok élni vagy halni. Ihol, felséges uram, a véres tör, amellyel Gertrúdot megöltem. Ha igazságtalanul cselekedtem, ugyanezzel ölj meg mindjárt, de ha igazságosan öltem meg őt: könyörgök felségednek, ments meg engemet. Hadd lássa mindenki, nemhiába hoztam ide a fejemet, a te igaz ítéleted elébe. Ihol vagyok!

A király nagy állhatatossággal végighallgatta Bánk bán beszédét, és közben ingyen semmiben sem változott meg az arca. Azt mondta:

– Bánk bán! Bízom a te hűségemben. Térj vissza hamar az országba, és híven járj el

a tisztedben, amit rád bízam. Ezt a mi keresztes hadunkat nem szabad késleltetni semmi törvénytétellel. Amikor Magyarországra visszatérek, törvényt teszek felőled.

Ezt mondta a király. Ezekkel a szavakkal Bánk bánt hazabocsátotta, maga pedig a sereggel tengerre szállt.

A BALATONI KECSKEKÖRÖM

– Balaton-vidéki népmonda nyomán –

A keresztes hadjárat miatt elszegényedett az ország, elszegényedett II. András király is. Mindig azon töprengett őfelsége, miképpen tehetne szert pénzre.

Egyszer jelentik neki, hogy él Zala megyében egy dúsgazdag pásztor, akinek annyi a pénze, mint a pelyva.

Úgy megörült ennek a hírnek a király, hogy maga ment el a pásztorhoz, és azt mondta neki:

– Derék hívem! Segíts meg nagy bajomban: elfogyott az ország pénze, el az enyém is.

Azt mondja erre a pásztor:

– Segítenék én felségeden jó szívvel, de bizony Istenemre, keresztény hitemre mondom, hogy egy lyukas poltúrám sincsen!

Megharagszik erre a király, és mondja nagy haraggal:

– No, ha nincs, hát ne is legyen! De Isten tudja, hogy van pénzed, hát ő büntessen meg, pusztulj el minden nyájaddal együtt!

Hát halljatok csodát! Abban a percben megnyílt a föld, csak úgy áradt a nyílásból a sok víz, és a pásztort minden nyájával együtt a hullámok elnyelték.

Így keletkezett a Balaton. A tó iszapjában még ma is megtalálhatjátok az elnyelt kecskék körmét, a balatoni kecskekörömöt.

JULIANUS BARÁT

– Rikárd barát jelentése nyomán –

IV. Béla király uralkodása alatt történt, hogy a magyarországi barátok, akik a népet keresztény hitre térítették, újabb tervet szőttek. Olvasták a magyarok krónikájában, hogy van egy másik, nagyobb Magyarország, ahonnan a hét vezér népével együtt kiszállt, mert az a föld az ott lakókat eltartani már nem bírta. A barátok megsajnálták azokat a magyarokat, akik ott élnek, és akikről ők is származnak, mert hiszen azok hitetlenül élnek. Ezért elhatározták, hogy az ázsiai magyarokat felkeresik, és őket keresztény hitre térítik.

Ahogy ezt elhatározták, kiválasztottak négy testvért, a legbuzgóbb ifjú barátokat, hogy ezek a pogány magyarokat felkeressék. De ugyan merre menjenek? A régiek írásaiból csak annyit tudtak, hogy kelet felé laknak, de hogy hol lehetnek, azt egyáltalán nem tudták.

A négy barát elindult vándorútra, három éven át keresték a pogány magyarokat,

jártak szárazföldön, utaztak hajóval is, de hiába: az ázsiai magyarokat nem találták meg.

Elmondták a többi barátoknak, hogy a hosszú úton mit tapasztaltak, s most már a sok tapasztalatot is felhasználták, amikor újra elküldték négy szerzetest a pogány magyarok felkeresésére.

Ezek a szerzetesek világi ruhát öltöttek fel, szakállukat és hajukat pogány módra megnövesztették, és útnak indultak.

IV. Béla király támogatta a szerzeteseket, az ő költségével jutottak el Bolgárián, a római birodalmon át Konstantinápolyba. Itt tengerre szálltak, és harminchárom nap múlva Szikhia földjére érkeztek, és Matrika városában megszálltak.

Szikhia népe kereszténynek vallja magát. De a fejedelemnek, ahogy mondják, száz felesége van. Szikhiában minden férfi teljesen leborotválja a fejét, és a szakállát megnöveli. A nemesek is simára borotvált fejjel járnak, de ők meghagynak egy hajtincset a bal fültövuik mögött.

Matrikában a barátok ötven napot töltöttek el, mert útitársakra vártak. Amikor elegen gyűltek össze, és vezetőt is szereztek, ismét útnak indultak. Tizenhárom napig vándoroltak olyan pusztákon, ahol sem embert, sem házat látni nem lehetett.

Végre arra a földre érkeztek, amelyet Alániának mondanak, és ahol keresztények és pogányok vegyesen élnek. Itt minden faluban van egy fejedelem, s egyik sem tekinti magát a másik alattvalójának. Emiatt folyton harcolnak egymás ellen: fejedelem fejedelem ellen, falu falu ellen küzd.

Alániában sokáig vártak útitársakra, de senki sem mert útnak indulni, mert a szomszédságban élő tatároktól nagyon féltek. Ezért aztán két szerzetes megunta a sok várakozást, és onnan hazatért.

De Julianus és Gellért testvér bátran kitartott. Pedig nagy nyomorúságban éltek: kanalat és más tárgyakat faragtak, ezeket eladták, és abból pénzeltek. De bizony nagyon vékonyán éltek, kenyeret sohasem láttak, csak kölest főzhettek maguknak.

Hat hónapig éltek Alániában, akkor végre néhány pogány társaságában útra keltek, és egy hatalmas pusztaságon át harminchét napig folyvást mentek. Ezalatt huszonkét, hamu alatt sült kenyérrel éltek, olyan kicsinyekkel, hogy ha öt nap alatt megeszik, akkor sem laktak volna jól belőle.

A hosszú vándorút alatt Gellért testvér megbetegedett, alig tudott vánszorogni, a kísérők pedig nem ismertek kíméletet, el akarták hagyni az úton. De Julianus testvér nagy önfeláldozással és bátorsággal támogatta, vezette testvérét, Gellért barátot. Pedig Gellért barát már annyira kétségbeesett, hogy azt mondta neki:

– Hagyj itt a pusztában, meghaltam én már, száraz tőke lettem. Miattam ne késlekedj, el ne mulaszd Isten munkáját!

De Julianus nem hallgatott rá. Támogatta, segítette, buzdította társát, s így haladtak nagy fáradtsággal a pusztában.

Egyszer Julianus észrevette, hogy a pogány kísérők valamit terveznek. Összedugták a fejüket, és tanácskoztak, néha pedig a barátokra mutogattak. Érezte Julianus a veszedelmet, de ugyan mit tehetett ellene? Egyszerre a kísérők rárohantak a két barátra, felsőruhájukat letépték, és meg akarták őket gyilkolni. A barátok kétségbeesetten mutogatták, hogy semmijük sincsen, aztán könyörögni kezdték életükért. Amikor a pogányok látták, hogy valóban nincs náluk pénz, életben hagyták őket.

Út és ösvény nélkül haladtak a pusztaságon, s végre a harminchetedik napon elértek a szaracénok földjére. De ott sem pihenhettek, mert szállási sehol sem kaptak: az éjszakát a mezőn töltötték esőben és fagyban.

Reggelre kelve Julianus bement a városba, és alamizsnát koldult. Amikor a város fejedelme megtudta, hogy keresztény szerzetes, megsajnálta, és bőven adott neki

alamizsnát.

Innen egy másik városba mentek, de ekkor már Gellért szerzetes olyan beteg volt, hogy tovább nem mehetett. Egy szaracén befogadta a házába, és ott a szerzetes rövid szenvedés után az Úrban elszenderült. Julianus a város mellett eltemette társát.

Ezután Julianus barát, aki magára maradt, elszegődött szolgának egy mohamedán paphoz és annak feleségéhez. Ezek éppen Nagy-Bolgáriába készültek, és Julianust magukkal vitték.

Nagy-Bolgária egyik városában, amelyről azt mondják, hogy ötvenezer harcost állít ki, Julianus egy magyar asszonyt talált, aki arról a földről jött ebbe az országba, amelyet a barát keresett.

Az asszony elmagyarázta a barátnak, hogy a magyarokat kétnapi járóföldre megtalálja, sőt az utat is megmutatta.

És valóban két nap múlva Julianus barát az ázsiai magyarokat megtalálta. Ott laktak a Volga folyó partján.

Amikor a pogány magyarok a barátot meglátták, és megtudták, hogy magyar, nagyon megörültek. Körülvezették a házakban és a falvakban, mindent megmutattak neki, és szívesen fogadták. Az ázsiai magyarok a barátot alaposan kikérdezték, mindent tudni akartak a magyarok királyáról és a nyugati országról. Julianus barát szavait szívesen hallgatták, akármiről szólt is. Nyelvét megértették, mert teljességgel magyar nyelven beszélnek.

Az ázsiai magyarok olyan pogányok, akiknek Istenről sejtelmük sincsen, de bálványokat sem tisztelnek. Úgy élnek, mint az állatok, földet nem művelnek, lóhúst, farkashúst és ilyesmit esznek, lótejet és vért isznak. Lovakban és fegyverekben bővelkednek. Ezek a magyarok a hadban nagyon serények. Ők is tudják a régiek hagyományából, hogy a nyugati magyarok tőlük származnak, de hogy merre lehetnek, azt nem tudják.

Ezeket a magyarokat a szomszédos népek sokszor megtámadták, de soha le nem győzték. Még a tatárok sem bírtak velük: amikor megtámadták őket, a magyarok legyőzték a tatár hadat. Ezért aztán a tatárok szövetkeztek a magyarokkal, és együtt tizenöt országot teljesen elpusztítottak.

A magyarok földjén Julianus találkozott a tatár fejedelem követével, aki tudott magyarul, oroszul, kunul, németül, arabul és tatáru. Ez a követ elmondta, hogy az a tatár sereg, amely onnan ötnapi járóföldre táborozik, Németország ellen indul, de még visszavárják a másik sereget is, amelyet a perzsák pusztítására küldtek el. Elmondta azt is, hogy a tatárok földjén túl van egy igen nagy nemzet, amely minden emberi fajnál magasabb és erősebb. Ez a nemzet is kiszáll a tatárokkal együtt, és ennek a nemzetnek a katonái mindenkit elpusztítanak, aki nekik ellenáll. Olyan hadjárat készül itt, amilyen még sohasem volt a világon.

Amikor a barát ezt meghallotta, elhatározta, hogy mindjárt hazaindul, és hírt ad Béla királynak. Hiába kérelték a magyarok, hogy maradjon még, mert a barát arra gondolt, hogy egymagában úgysem boldogulhatna itt, s ha meghal, senki sem ad hírt az ázsiai magyarokról és a tatárok készülődéséről.

Ezért Julianus búcsút vett a pogány magyaroktól, akik megmutatták neki a hazatérés útját. Júniusban indult haza, közben csak néhány napot pihent, s mégis csak karácsony második napján lépett be Magyarország kapuján.

Így találta meg Julianus barát az ázsiai magyarokat, és így hozott hírt a tatár veszedelemről.

A MAGYAROK ÉS A KUNOK VISZÁLYKODÁSA

– Rogerius püspök krónikája nyomán –

Nemcsak Julianus barát adott hírt a tatárok közeledéséről, hanem a menekülő népek is, amelyek egészen a magyar határig futottak.

Krisztus születésének 1239. esztendejében Kötény, a kunok királya követséget küldött IV. Béla királyhoz, és megüzente neki, hogy ő két ízben legyőzte a tatárokat, de harmadízben készületlen volt, és mivel sereget gyűjteni nem bírt, menekülnie kellett. A tatárok ezután az országát feldúlták. Ezért hát ha Béla király őt népével együtt befogadja, ő készen áll arra, hogy rokonaival, barátaival, minden marhájával és vagyonával Magyarországon letelepedjék, és a királyt a katolikus hitben kövesse.

Ennek hallatára Béla király szíve nagy örömmel telt meg, egyrészt azért, hogy egy ilyen, vele csaknem egyenlő fejedelem az ő hatalma alá akarja magát vetni, másrészt, mert ilyen módon Jézus Krisztusnak sok lelket nyerhetett meg. Ezért a követeket gazdagon megajándékozta, és Kötény királyhoz ő is követeket küldött. Ezekkel megüzente, hogy a fejedelmet és övéit kész befogadni. Miután a követek ide és oda jártak, Kötény király népével útnak eredt, hogy Magyarországra jöjjön, és itt letelepedjék.

194

Béla király csodálatos pompával, fényes kísérettel egészen országa határáig elébe ment, és annyi kitüntetést, tiszteletadást nyújtott neki, amennyit annak az országnak népe sohasem látott vagy hallott. Végre, minthogy a sokaság szűk helyen nem maradhatott, és a kun nép kemény, zabolátlan és fékezhetetlen volt, nehogy a magyarokkal összeütközzenek, a király megbízott egy tisztet, hogy a kunokat az országba bevezesse. És mindnyájuk költségeit, pedig a cselédek nem számolva negyvenezen voltak, a király viselte egészen országa közepéig.

Amikor a kunok Magyarországon kezdtek kóborolni, mivel végtelen baromcsordáik voltak, a legelőkben, vetésekben, kertekben, berkekben, szőlőkben és egyebekben a magyarokat erősen károsították. És ha a kunt vagyonában vagy személyében a magyar megsértette, mindjárt igazságot szolgáltatott vele szemben, olyan keményen, hogy más hasonlót tenni nem merészelt. Ha pedig a kun sértette meg a magyart, ennek azzal szemben nem volt igazsága. És ha követelőzni próbált, szavak helyett néha ütleget kapott.

Így a nép és a király között gyűlölség támadt.

Egy esztendő elmúltával, karácsony táján híre járt, hogy Magyarország Oroszországgal határos részeit a tatárok elpusztították.

Amikor a király erről megbizonyosodott, az Orosz-kapu védelmére, melyet Vereckei-kapunak is neveznek, elküldte seregével az ország nádorát. Ezután egész Magyarországon kihirdettette, hogy a nemesek, a várjobbágyok és a várak népei táborozásra készüljenek, s mikor a király értük küld, készen álljanak.

De a magyarok farsangi örömeikben nem hittek a királynak, azt emlegették, hogy a tatárokról már sokszor jártak hasonló hírek, és mindig kiderült, hogy semmivé váltak. Mások azt mondogatták, hogy a kunok szövetséget kötöttek a ruténokkal, és együtt akarnak harcolni a magyarok ellen, akiktől gyakran vereséget szenvedtek. Kötény is a tatárok szövetségese: azért jött Magyarországra, hogy a földet megismerje, és a nyelvet megtanulja. És amikor a tatárok betöréséről hall, harcot indít a király ellen, mert így a kaput könnyebben elfoglalhatják. Bizony, sokan szívesen vádaskodtak,

rágták a királyt is, amiért a kunokat behozta.

Amikor pedig már böjt felé haladt az idő, és az ilyenféle hírek egyre inkább terjedtek, a király Buda városába sietett. Összehívta az érsekeket, a püspököket és az ország nagyjait, és arról tanácskozott velük, hogy mit tegyenek ebben a nagy dologban. Végül figyelmeztette őket, hogy zsoldos vitézeit szereljék fel, és tartsák készenlétben.

Megtanácskozták Kötény király dolgát is, és a király végül fogságba vetette a kunok előkelőit, Kötény királyt és egész családját.

A közhit azt tartotta, hogy Kötény a tatárok szövetségese, sőt sokan azt hitték, hogy nem a tatárok, hanem a kunok rohanták meg az országot. Ezért aztán az egész nép ezt kiáltozta:

– Haljon meg! Haljon meg! Ő az, aki Magyarország romlását okozta!

A nemesek pedig azt mondták:

– Harcoljon a király a tatárok ellen, ha a kunokat ellenünk az országba behozta!

Mások azt kiáltották:

– Azokat hívja harcba a király, akiknek a mi jószágainkat eladományozta!

A király hallotta a kiáltozást, ezért követet küldött Kötényhez, és felszólította, hogy hozzá eljönni ne késlekedjék.

De Kötény, aki hallotta a nép sűrű kiáltozását, félt a büntetéstől, bár ártatlan volt, ezért azt üzent a királynak:

– Adjon mellém felséged olyan tisztet, akinek elég hatalma van rá, hogy a nép haragjától megvédelmezzen, akkor elmegyek.

Amikor ezt az üzenetet a követ átadta, a nép között még nagyobb kiáltozás támadt:

– Haljon meg! Haljon meg! – ezt kiáltozták.

És rögtön fegyveres magyarok és németek törtek be a palotába, ahol Kötény és kísérete tartózkodott, hogy erőszakkal hurcolják a király elé.

De Kötény és vitézei íjat, nyilat ragadtak, és szembeszálltak a támadókkal.

Ekkor hatalmas tömeg tódult oda, a palotát megostromolták, a kunokat elfogták, fejüket levágták, és a palota ablakaiból a nép közé hajították.

Némelyek ezt a bűnt az osztrák hercegnek róják fel, mások azt mondják, hogy a király parancsára történt. De minthogy bizonyosan tudjuk, hogy Kötény ártatlan volt, hihetetlennek tartjuk, hogy a király, aki őt keresztvízre tartotta, és biztonságát esküjével megpecsételte, ilyen nagy bűnt követett volna el.

Ezalatt a kunok, akiket a király a tatárok ellen hadba szólított, a magyarok segítségére egy szívvel-lélekkel elindultak. De amikor Kötény halálának hírért meghallották, nagyon megzavarodtak, és nem tudták, mit tegyenek.

Amikor Kötény halálhíre elterjedt, a magyar parasztok, akik gyűlölték a kunokat, felkeltek ellenük és könyörtelenül rabolták, gyilkolták őket.

A kunok erre összegyülekeztek, és nemcsak védekezni kezdtek, hanem szembeszálltak a parasztokkal, felégették falvaikat, és elrabolták jószágait.

Kemény csatát vívott a kunokkal Bulcsú csanádi püspök serege is. A sereg a Felvidék felé vonult, hogy a király seregéhez csatlakozzék, de a kunok megtámadták és szétverték. Maga a püspök, aki egy kocsiban betegen feküdt, nehezen menekülhetett el a kunok elől.

A kunok pedig, éppen úgy, mint a tatárok, a magyarok földjeit feldúlták, és a parasztokat könyörtelenül kardélre hányták. Fejedelmük halálát kegyetlenül megtorolták, mert amikor a magyarokat levágták, ezt kiáltották:

– Nesze ez a csapás Kötényért!

A SAJÓ MENTI CSATA

– Tamás esperes és Rogerius püspök krónikája nyomán –

Eközben a nádor, akit a király a Vereckei-kapu védelmére küldött, a bejárást fatörzsekkel, gerendákkal és kövekkel eltorlaszolta.

De a tatárok fejszés parasztokat küldtek előre, és a torlaszt széthányatták. Ezután nyílzáport zúdítottak a magyarokra, majd rohamra indultak.

Másnap a királyhoz követ érkezett a nádortól, s ez jelentette, hogy a tatárok a torlaszt lerontották, és a magyar sereg elvesz, ha a király sürgős segítséget nem küld.

De a király erre nem számított, nem is volt serege, amelyet mindjárt elküldhetett volna.

Amíg a király ilyen aggodalomban élt, a negyedik napon végre megjött a nádor, aki éjjel-nappal vágatott, és elmondta, hogy a Vereckei-kapuban megütközött a tatárokkal. A tatárok nyíllal vagy karddal minden katonáját elpusztították, ő is csak néhány társával bírt elmenekülni, hogy a veszedelmet hírül adja.

A király ezen nagyon elámult, aztán a főpapoknak, az ispánoknak és a zászlósuraknak erősen és szorosan megparancsolta, hogy mindnyájan katonaságot gyűjtsenek, és hozzá sereggel visszatérjenek.

Ezután meghagyta a váci püspöknek, az aradi meg a csanádi prépostnak, hogy rögtön menjenek a királynéhoz, és vele Ausztria határszélére siessenek, ott várják meg a dolog végét.

Maga a király Esztergom és Székesfehérvár városában sereget gyűjtött, azzal a Dunán átkelt, és Pest városában várta be a főpapok, az ispánok és a zászlósurak seregét.

Batu tatár vezér pedig, miután a Vereckei-kaput elfoglalta, rátört a falvakra, és kardja nem kegyelmezett sem asszonynak, sem gyermeknek.

A tatár vezér gyors vágatással Pest felé sietett, és március közepén már a város közelében járt. Előreküldött lovasai már a város határában jártak, ott égettek, gyilkoltak.

Béla király a tatárok ellen kivonulni vagy velük csatát kezdeni nem engedett,

A tatárok pedig folyvást ott keringtek: amikor az ember azt hitte, hogy elmentek, akkor visszatértek, és amikor azt gondolta, hogy visszafordulnak, ismét jöttek, az egész napot ilyen játékkal töltötték. És amikor vasárnap is ugyanígy tettek, akkor Ugrin kalocsai érsek, aki nehezen viselte el, hogy ezek a rablók annyi derék embert megzavartak, és még nehezebben azt, hogy a király a katonák előtt gyávának tűnik, a király parancsa ellenére kiment, hogy megütközzék a tatárokkal.

Amikor a tatárok a magyarokat megpillantották, mindjárt megfordultak, és lassan visszavonultak.

Erre az érsek vérszemet kapott, és gyors vágatással üldözőbe vette a tatárokat.

Végre mocsaras földre értek, és a tatárok gyorsan átkeltek a mocsáron. Az érsek egészen közel járt hozzájuk, a mocsárra nem is figyelt, csak az üldözésre gondolt. Csakhogy a tatárok könnyű fegyverzettel voltak, az érseket és katonáit pedig súlyos páncél terhelte. Ezért a mocsár fogva tartotta őket: sem átkelni, sem visszatérni nem bírtak.

Ekkor a tatárok gyorsan visszafordultak, a mocsarat körülvették, és a magyarokat a nyílveszők záporával elpusztították.

Ugrin érsek csak négy-öt társával menekült meg, és nagy haragot érzett övéi

pusztulása miatt, meg azért is, hogy a király nem küldött neki segítséget.

Amikor az urak csapatai megérkeztek, Béla király felvonult a tatárok ellen. A magyar sereg elérkezett a Sajó folyó partjára, és ott tábort vert.

A víz túlsó partján, rejtett helyeken, sűrű erdőkben lappangtak a tatárok. Olyan ügyesen elrejtőztek, hogy a magyarok nem tudhatták, merre vannak, és mekkora lehet az erejük.

Béla király szigorúan megparancsolta, hogy a magyarok egy csoportban, sűrűn egymás mellett verjék fel a sátrakat. Ezért aztán annyira összehúzódott az egész tábor, hogy szűk akolnak látszott. A sátrakat összezsúfolták, a köteleket egymáshoz erősítették, és úgy összebonyolították, hogy az utak valósággal be voltak hálózva. A vitézek alig tudtak járni-kelni a táborban, úgy érezték magukat, mint a halak a hálóban. A tábor kívülről szekerekkel és pajzsokkal is megerősítették, mert ez látszólag biztos védelmet nyújtott, pedig később ez okozta a legnagyobb veszedelmet.

Megjósolta ezt előre Batu kán, a tatár sereg fővezére, aki egy dombról megsejmelte a magyarok táborát, aztán azt mondta a tatároknak:

– Bajtársaim! Jókedvvel legyünk, mert azt a népet meggondolatlan tanács kormányozza. Most már nem menekülnek kezünk közül, mert nyáj módjára egy szűk akolba vannak berekesztve.

Aznap éjjel egy orosz szökevény kereste fel Béla királyt, és azt mondta neki:

– Uram király, a tatárok ma éjjel rohamra indulnak a tábor ellen, jól ügyelj, hogy meg ne lepjenek!

Az orosz szökevény igazat mondott, a tatárok támadásra indultak, és éjfélkor a folyó hídjához érkeztek.

Ekkor Kálmán herceg és Ugrin érsek erős csapattal kivonultak, és a tatárokat megtámadták. Most ők lepték meg az ellenséget: a tatárok egy részét levágták, más részüket a folyóba szorították. Ezután a hídfőt megerősítették, és nagy diadallal az öveikhez visszatértek.

A magyar vitézek azt hitték, hogy már tökéletesen győztek, ezért levetették a fegyvert, és álomra tértek.

Csak hogy a tatárok visszatértek, a hídfő őreit elkergették, majd a hídon meg a folyó gázlóján átkeltek, és hajnalban ott álltak a sík mezőn, a tábor közelében.

Az örök berohantak a táborba, nagy lármát csaptak, de alig bírták az alvókat felkelteni. És amikor felébredtek, nem azon járt az eszük, hogy az ellenséget megtámadják, hanem ágyukból lassan fölkelve inkább azon voltak, hogy gondosan megfésülködjenek, az arcukat megmossák, a karperecet felcsatolják.

De Kálmán herceg, Ugrin érsek és a templomos rend mestere, ahogy derék férfiakhoz illik, nem adták magukat nyugodalmas álomnak, hanem az egész éjszakát fegyverben töltötték, és mihelyt az ellenséget megpillantották, mindjárt rohamra indultak ellene. Vitézül harcoltak, de nagyon kevesen voltak a tatárok végtelen sokaságához képest, akik sáskák módjára keltek ki a földből.

Amikor Ugrin érsek látta, hogy legjobb vitézei elestek, visszavonult, és a táborban mindjárt felkereste a királyt. Minthogy nagyon szabadszájú volt, öfelségét nagy hangon korholni kezdte, amiért ilyen veszedelemben a táborban időzik, ahelyett, hogy a sereggel a tatárokra rohanna.

Ezután az érsek, a herceg és a rendfőnök új sereget szervezett, és ismét kirohant az ellenségre.

Ugrin érsek olyan vitézül dúlt az ellenség között, hogy mint a mennykőcsapást, messzire elkerülték. Bátran harcolt Kálmán herceg és a templomos rend főnöke is.

De végül győzött a tatár sokaság. Az érsek és Kálmán herceg súlyosan megsebesült, a rendfőnök pedig az egész olasz csapattal együtt elesett.

Reggeli hét óra tájban pedig az egész tatár sereg, mintegy tánckört formálva, a

magyar táborát bekerítette. Ezután az íjat felajzották, és nyílzáporral zúdították a táborra.

Amikor a magyarok látták, hogy az ellenség minden oldalról körülerítette őket, elvesztették a fejüket, és még gondolni sem tudtak arra, hogy csatára induljanak. A nagy veszedelem annyira megrémítette őket, hogy fel és alá szaladgáltak, mint a farkas marásától menekülő juhok. A dárdák és a nyilak záporát nem szemben, fegyverrel a kézben fogadták, hanem hátat fordítva. Ezért a lövésekre olyan sűrűn hullottak, mint ahogy a makk szokott potyogni a megrázott tölgyfáról.

Már minden reményük elenyészett, sarkukban lesekedett a halál, amikor a király és a herceg a zászlókat elhagyva, futásban keresett menekülést. Most már az egész sokaság teljes leikéből csak a futásra gondol.

Ekkor azonban maguk okozta bajba esnek: az utak kijárási ugránis az összekötözött kötelek, a sátorok sűrűsége miatt veszedelmesen el voltak rekesztve, ezért amikor szaladva kifelé rohantak, egyik a másikra rogyott, s nem kisebb veszedelem támadt abból, hogy a sereg egymást összetaposta, mint az ellenség nyilazásából.

Amikor a tatárok látták, hogy a magyarok futásnak eredtek, mintegy ajtót nyitottak előttük, és engedelmeskedtek nekik. Nem üldözték, hanem lépésről lépésre kísérték őket, nem engedték, hogy ide és oda szétszéledjenek. A boldogtalanok kincsei, arany- ezüst edényei, bársonyöltöneyei és fegyverei úton-útfélen hevertek, mert ekkor a tatárok a rablással nem is gondoltak. Mászt forgattak a fejükben. A magyarokat addig kísérték, míg azt látták, hogy egészen eltörődtek a fáradságtól, már futni sem képesek, és a kezüket sem bírják felemelni. Ekkor elkezdték őket jobbról-balról kopjával leszúrni, karddal nyakazni; senkinek sem kegyelmeztek, mindnyájukat leöldösték, mint a barmokat.

Mint ősszel a falevelek, úgy hulltak jobbra-balra a vitézek, a holttestek az út szélén hevertek, vérük rohanó patak gyanánt omlott. Ezután azt a nyomorult sokaságot, amelyet a tatárok kardja nem emésztett meg, nekiszorították egy mocsárnak, más útra térni nem engedték, s ott csaknem mindnyájan a vízbe és a sárba süllyedtek és megfulladtak.

A tatárok pedig a vérrel fecskendezett ruhákat, a lovakat, a kiomló vértől pirosuló aranyat-ezüstöt, mint valami közhalmazt vagy gabonakazalt, egybehalmozták, hogy megosztozzanak rajta. Osztozás közben megtalálták a király pecsétjét, s minthogy attól tartottak, hogy a nép a vereség hallatára futással elmenekül előlük, hallgassátok figyelmesen, milyen cselt koholtak.

Elfogott magyar papokkal levelet írtak az előkelőknek, a nemeseknek és a hazafiaknak a király nevében. A hamis levélben ezt írták:

“A kutyák vadságától és dühösségétől ne tartsatok, és házatokból kimozdulni ne merjete. Mert táborunkat és sátrinkat elhagytuk ugyan, de Isten segítségével mindent visszafoglalunk, és a tatárok ellen kemény harcot indítunk. Azért csak folyvást imádkozzatok, hogy az ellenség fejét betörhessük.”

Ezt a levelet a tatárokhoz csatlakozott magyarok terjesztették, és ez az egész országot elpusztította, mert mindenki elhitte, hogy a magyar király üzenetét tartalmazza, és így az ország lakói a tatárok cselének áldozatául estek.

TATÁR VILÁG MAGYARORSZÁGON

– Rogerius püspök krónikája nyomán –

A tatárok először feldúlták és kirabolták az országot, aztán visszacsalogatták a menekülteket a falvakba, és megkezdődött a tatár világ.

Minden falunak volt egy tatár királya, mindenben az parancsolt. A falusiak együtt dolgoztak, s amikor az aratás ideje eljött, közösen aratták le a termést.

A bírói hivatalt a kenézek látták el. A királynak is, a kenéznek is sok-sok ajándékot kellett adni: különösen a lovat, a barmot és a fegyvert fogadták szívesen.

A falusiak békességben éltek, vásárba jártak, dolgoztak megszokták a tatár igát.

Egyszer aztán az összes kenézek megparancsolták, hogy a falvakból minden ember, asszony és gyermek a színiük előtt ajándékokkal megjelenjen. Ettől a parancstól sokan megijedtek, és ismét visszamenekültek az erdőkbe. De legtöbben teljesítették a tatárok parancsát. Ezekről az ajándékot átvették, aztán egy hatalmas völgybe vezették őket, ott rútol meztelenre vetkőztették, és valamennyit meggyilkolták.

Amikor a tatárok meghallották, hogy Esztergom városa minden más városnál külön, elhatározták, hogy azt is meghódítják. De a Dunán nem tudtak átkelni, ezért megvárták a téli fagyot.

A magyarok is résen voltak, és ahogy befagyott a Duna, mindjárt törték a jeget, nem lehetett rajta átkelni.

Később már erősebb volt a fagy, de a tatárok még mindig haboztak. Gondoljatok csak el, mit eszeltek ki!

Sok lovat és barmot hajtottak a Duna partjára, és három napon át őrizetlenül hagyták az állatokat.

A magyarok azt hitték, hogy a tatárok már elvonultak, ezért hirtelen átvonultak a jégen, és a marhákat áthajtották.

Csak ezt várták a tatárok! Leshelyükről megfigyelték, hogy hol keltek át a magyarok, aztán egy rohammal annyian átvágtattak a jégen, hogy csak úgy feketélt tőlük a Duna partja.

De az esztergomiak felkészültek a támadásra. A várost árkokkal, kőfalakkal és fatornyokkal jól megerősítették, s erősen bíztak benne, hogy visszaverik a tatárokat.

A tatárok mindjárt körülvették a várost, és sok ezer foglyot hajtott oda, akik mind rőzsekévéket cipeltek. Azokból a kévékből a tatárok a sánc párkányánál magasabb falat rakattak.

Ezután a rőzsekévék mögé harminc hajítógépet állítottak fel, és ezek éjjel-nappal hajigálták a követ a fatornyokra és a város falaira.

A kőzápor olyan zavart okozott a városban, mintha köd szállt volna rá. A város lakói még védekezni is elfelejtettek – süketen és vakon bolyongtak a város utcáin.

Amikor a tatárok ezzel a kőzáporral a fatornyokat lerombolták, földdel töltött zsákokat kezdtek hajigálni, hogy az árkokat betöltsék. Eközben olyan heves nyílzáport zúdítottak a városra, hogy a védők még mutatkozni sem mértek.

Most már látták a magyarok, az ide menekült franciák és olaszok, hogy a külvárost nem védhetik, ezért felgyújtották a faházakat, és a belső városba visszavonultak. De nemcsak a házakat égették el, felgyújtották a ruhákat, a sok vég posztót, megölték a lovakat, hogy a tatárokat minden zsákmánytól megfosszák. Ezután minden vagyonukat jól elrejtették, az aranyat és az ezüstöt pedig a földbe elásták.

Amikor a tatárok megtudták, hogy az esztergomiak mindent elégettek, amivel ők gazdagodni akartak, rettenetesen megdühödtek. Rögtön körülzárták a várost, erős facölöpzetet építettek, hogy senki onnan el ne menekülhessen, hanem mindnyájan kard által pusztuljanak el. Ezután megvítették a palotákat, egymás után verték le a védőket, és mindenkit meggyilkoltak. A tatárok vérben áztatták a kardjukat, több embert elevenen égették el, mint a malacot, úgyhogy végül még tizenöten sem menekültek meg abból a városból.

A legszebb és leggazdagabb esztergomi úrnők, gyönyörűen felékesítve, külön palotába vonultak el. Amikor a tatárok őket is elfogták, kihallgatást kértek a nagy fejedelemtől. Azt remélték, hogy szépségük és gazdagságuk meglágyítja a fejedelem szívét.

De a fejedelem rájuk kiáltott:

– Én zsákmányért harcoltam, és a zsákmányt elragadtátok előlem! Ami rajtatok van, mind az enyém, ti pedig a halálé vagytok!

Azzal intett a szolgálknak, azok meg kifosztották és lefejezték az asszonyokat.

Esztergom fellegvárát a tatárok nem tudták bevenni, mert a spanyol Simeon bátor íjászaival elkergette őket. Nem bírták megostromolni Székesfehérvár városát sem, mert nagy mocsarak veszik körül, tehát hó- és jégolvadás idején még járni sem lehet arra. Ezért a pannonthalmi Szent Márton-vár ellen fordultak, de itt az apát vezetésével bátran harcolt a nép, és jól védelmezte a várat.

Egyszerre a tatárok parancsot kaptak a visszavonulásra, felhagytak az ostrommal, és megindultak kelet felé. Vitték magukkal a sok ezer foglyot, hajtották a gulyákat és a méneseket meg a juhcsordákat. Útközben minden erdőt és barlangot felkutattak, úgy nyomoztak a menekülők után. Akit elfoghattak, magukkal hurcolták.

A tatárok lassan vonultak ki az országból, nagy pusztaságot hagytak maguk után. Amikor már Erdély határát is átlépték, a magyar foglyok észrevették, hogy az örök kegyetlenebbek lettek, már nem adtak húst a foglyoknak, csak a barmok zsigereit, lábát és fejét vetették oda nekik. A tolmácsok pedig azt kezdték mondogatni:

– Na, magyarok, titeket is kardélre hánynak, amikor Magyarországból kivonultok!

Meghallották sokan ezt a figyelmeztetést, meghallotta Rogerius püspök is, aki ugyancsak ott menetelt a foglyok között. A püspök arra gondolt, hogy a biztos halál elől menekülni kell, ezért egyre nézelődött, vigyázódott.

Egyszer aztán úgy tett, mintha szükségére menne, befutott egy erdőbe, és ott elrejtőzött. Hűséges szolgálja is utána ment, gallyakkal és levelekkel betakarta, maga pedig távolabb rejtőzött el, nehogy egyikük felfedezésével a tatárok a másikat is megtalálják.

Két napig feküdtek abban a sírban, mozdulni se mertek, mert ezalatt mindig hallották a tatárok rettentő hangját. A tatárok ugyanis a marhacsapásokon jártak, és az elrejtőzött foglyok után kiáltoztak.

Végre nem bírták tovább, felemelték a fejüket, és csúszni kezdtek a földön, mint a kígyók.

Ezután Rogerius püspök és a szolgálja nyolc napon át bolyongott Erdélyben, míg végre Gyulaféhevár városához érkeztek.

De ebben a városban nem lehetett mást találni, mint emberi csontokat és romokat. A romok falai keresztények vérével voltak befecskendezve.

Gyulaféhevártól tíz mérföldnyire, az erdő mellett, egészen elrejtve van egy falu, amelyet a nép nyelvén Frátának neveznek. Ennek a falunak a népe is elmenekült: felment egy hegy tetejére, ott is egy magas sziklára.

Ezek a menekültek befogadták Rogerius püspököt és a szolgáját, megsiratták sok szenvedésüket, és elmondták nekik az ő menekülésüket. Végül fekete kenyérrel kínálták a püspököt. Ez a kenyér lisztből és tört cserfahéjból volt sütvé. A püspök letört belőle egy darabot, megette, és azt mondta:

– Édesebb ez minden lánglisztből készített süteménynél.

Itt éltek, ezen a magas sziklán a menekülők, nem is mertek visszatérni a faluba, amíg megbízható emberek nem jelentették: megjött Béla király, és az elpusztított országot újraépíti.

GALAMBOSKŐ

– Népmonda nyomán –

Kicsiny kísérettel, néhány hű lovassal menekült Béla király a tatárok elől. Fekete paripája fehér volt a habtól, de egyre csak sarkantyúzta, mert nyomában ott vágattak a tatár lovasok.

Végre egy rengeteg erdőségben egérutat vett a kis csapat, a tatárok nem követték, mert azt gondolták, bizonyosan ott pusztulnak a vad rengetegben.

Hiszen jól sejtették a tatárok, mert abban az erdőségben nem volt sehol tanya, sem egy kunyhó, de még egy patak sem csordogált.

A király erősen megéhezett, meg is szomjazott, de nem volt, aki egy falas ételt, egy csepp italt adott volna neki. Eleget bucsálódtak, szomorkodtak ezen a kísérők, de mit tehettek? Nekik sem volt semmijük.

Ahogy ezen szomorkodtak, egyszerre szárnyzuhogást hallottak: egy csapat galamb szállt el a fejük felett.

Körülnéznek a vitézek: ugyan merre szállnak a galambok?

A galambok a közeli sziklára szállottak, annak oldalában volt a fészük. A vitézek mindjárt leugrottak a lovukról, felmásztak a sziklára, és kezdték szedni a galambtojást. Úgy megszédtek a fészkeket, hogy két sisak megtelt galambtojással.

Futottak a vitézek a királyhoz, és mondták szíves kínálással:

– Fogyassza felséged!

A király éhét-szomját elverte galambtojással, s a királyi lakoma emlékére azt a helyet ma is Galamboskőnek hívják.

TESTHALOM

– Borsod megyei népmonda nyomán –

Amikor a mohi csata elveszett, Béla király és a vezérek Tiszapalkonya felé menekültek, de Bélahalmon megállottak, és tanácsot tartottak.

Néhány vitéz azt javasolta, hogy meneküljenek Erdély felé, de éppen akkor hozták hírrül, hogy már oda is betört a tatár.

Mit volt mit tenni: neki kellett vágni a Bükknek.

De most aztán ugyan merre tartsanak, hova forduljanak abban a rengetegben?

Volt a király kíséretében egy cigány katona, az mindjárt ajánlkozott, hogy minden baj nélkül átvezeti a csapatot az erdőn.

Jól van, elindulnak a cigány vezetésével, de a tatárok még nyilaztak utánuk, és egy fáradt nyílveendő a cigány lábába fúródott. Nagy sebet nem ütött, a cigány mégis elkiáltotta magát:

– Jaj, hogy a devla verjen meg!

Meghallja a király a jajgatást, előrevágat és megkérdi:

– Fáj-e, szolgám?

– Fáj, fáj, uram királyom, de csak kijussunk innen, mindjárt nem fog fájni.

– No, hát hogy addig se fájjon – mondta a király –, mostantól kezdve nemesember

vagy. Fáy legyen a neved, és tied lesz az a föld, ameddig majd az erdő szélétől a szemeddel látsz.

Szép lassan kiértek az erdőből azon az úton, amelyet a Bükkben ma is Béla útjának neveznek.

Amikor Járdánházához közeledtek, egy szép tisztáson letelepedtek. Ezt a tisztást ma is úgy hívják, hogy Királyszállása.

Ezután már nyitva állott előttük az út: a király megmenekült. De a többi menekült a tatárok mind elfogták, és Nemesbükk határában összeterelték. Ott a vitézeket mindenüktől megfosztották, aztán sorban lefejezték őket.

A rengeteg holttestet egy nagy gödörbe hajigálták, aztán sok-sok földet hordtak rájuk. A gödör helyén hatalmas, nagy domb nőtt, ezt ma is úgy hívják, hogy Testhalom.

A LIETAVAI CSODA

– Mednyánszky László elbeszélése nyomán –

A Sajó menti győzelem után már semmitől sem féltek a tatárok. Dzsingisz kán, a fővezérük négy sereget formált belőlük, és ezeket a világ négy tája felé elküldte, hogy Magyarországot teljesen elpusztítsák.

A virágzó országból néhány nap alatt üres pusztaság lett. A tatárok elhamvasztottak a városokat és a falvakat, rabszíjra fűzték a férfiakat és az asszonyokat, meggyilkolták az öregeket és a gyerekeket.

A Duna bal partján néhány falu mégis békességben élt, mert a tatárok a folyón és az erdős hegyeken nem tudtak átkelni. De télen, amikor a Duna befagyott, ezekre a falvakra is sor került. Ekkor támadták meg a tatárok Lietava községet is.

A falusiakat nem lepték meg, mert a figyelők előre jelentették:

– Fussatok, fussatok, itt a tatár!

Futott is mindenki, amerre a szeme látott. A munkabíró férfiak és asszonyok az erdőbe menekültek, az öregek és a gyerekek a templomban kerestek oltalmat. Ott volt a templom nyolcvanesztendő papja is, aki egyre vigasztalta, bátorította az ijedt híveket.

Nagy kiáltozással, hatalmas ostorpattogatással érkeztek a tatárok a faluba. Minden házba benéztek, mert ki akarták hajtani az embereket, s hát sehol egy élő lelket sem találtak. Ezen annyira feldühödtek, hogy a falut porrá égették. Ezután rátaláltak azokra, akik a templomban rejtőztek el. Döngetni kezdték a templom ajtaját, de betörni nem tudták, mert az ajtót gerendákkal és kövekkel jól megerősítették a menekülők. Ekkor az öreg pap kiszólt egy nyíláson:

– Kegyelmezzetek az öregeknek és gyerekeknek! Irgalmazzatok nekünk, akkor bebocsátunk a templomba!

A ravasz tatárok, akik nem akartak az ajtózárral kínlódni, mindent megígértek. Erre a menekülők kinyitották a templom ajtaját.

Ez kellett csak a tatároknak! Vérszomjasan berohantak a templomba, mindenkit kifosztottak, még a ruhát is letépték az öregekről, s végül az oltárt meggyalázták. Ezután ostorral támadtak a menekülőkre: kikergették őket a templom előtti térre. Ott azt mondták nekik:

– Aki hitét megtagadja, az életét megtarthatja. Erre az öreg pap azt mondta:

– Mindnyájan készen állunk arra, hogy hitünkért mártírhálált szenvedjünk!

Ettől még jobban megdühödtek a tatárok. Mindenkit felhajtottak egy közeli hegy tetejére, s azalatt a csapat másik része a hegy alatt karókat szúrt a földbe, mert oda akarták letaszítani a szerencsétleneket. Mindjárt elsőnek a papot választották.

– Hadd lássuk, segít-e rajtad a te istened!

A pap térdre hullott és imádkozott. De a durva tatárok megragadták, felhurcolták a tetőre, és letaszították a mélységbe.

Milyen rémület fogta el a tatárokat, amikor a pap nem zuhant le, hanem mintha egy láthatatlan kéz ragadta volna meg, eltűnt a szemük előtt. Ettől úgy megijedtek, hogy lóra kaptak, és mindjárt elvágattak onnan, mint a szélvész.

A bátor öreg papot egy sűrű bozót tartotta fel. Ezt a bozótot a tetőről nem lehetett látni, ezért a tatárok azt hitték, hogy csoda történt.

A pap nemsokára magához tért ájulásából, segítségért kiáltott, hívei pedig rudakkal és kötelekkel a bozótból kiszabadították, így menekült meg a lietavai pap, és ennek a csodálatos menekülésnek sokáig megünnepezték az évfordulóját. Mutogatták a templomban azt a képet is, amely a tatárdúlás és a menekülés jeleneteit ábrázolta.

CSOMBOD VÁRA

– Székelyföldi népmonda nyomán –

Az erdélyi Marosszéken, egy magas hegy csúcsán állott egykor Csombod vára. Maga Csombod vitéz híres volt erős karjáról, még híresebb nagy erejű hangjáról.

Amikor várából elindult, akkorát kiáltott, hogy ég és föld megrendült belé. Azért kiáltott, hogy megtudják, a hegyi útra nem szabad ráhajtani, amíg Csombod vitéz a várból le nem érkezett.

A magas hegy tetején, a vár mellett torony állott: onnan lesték az ellenséget. Mihelyt porfelleget láttak, meghúzták a harangot, de félrehúzták, úgyhogy a harang nyelve csak a palást egyik oldalát verte:

– Galang! Galang! Galang!

Mert az volt a megállapodás, hogy ha a vészharang megszólal, a szomszédos várak vitézei mind segítségül jönnek.

Hiszen Csombod félreverette a harangot a tatárjárás idején is, de ugyan hiába, mert a tatárok minden várat körülfáztak, sehonnan se jött segítség.

Amikor Csombod vitéz belátta, hogy a tatárok ellen a várat megvédelmezni nem bírja, a nagyharangot és minden kincsét elrejtette egy alagútban.

Hej, de sokan keresték azóta Csombod vitéz kincsét! Az egész Marosszék szentül hitte, hogy a kincs ott van a föld gyomrában. Aki nem hitte volna, annak megmutatták a patakocskát, amelyik a várhegy mellett folyt, mert annak a vize vereses színű volt.

– Látod-e, ezt a patakocskát a sok kincs festette veresre mondták a hitetlennek.

Hiszen akár hitték, akár nem, a vár régen elpusztult, a mesés kincs pedig azóta sem került elő.

A LES-HEGY

– Orbán Balázs elbeszélése nyomán –

Amikor a tatárok a Székelyföldet előzőnlötték, mindenütt kigyúltak az őrtüzek, mindenütt megszólaltak a harangok:

– Itt a veszedelem, jó a tatár!

Megszólalt a harang Máréfalván is, és a bíró mindjárt riasztotta a népet. A vigyázókat felküldte a Les-hegy tetejére, hogy onnan figyeljék, adnak-e jelt az udvarhelyi Budvárból, az asszonyokat meg a gyerekeket a Les-hegy derekán levő felső sziklabarlangba indította, mert veszedelemben mindig oda húzódott a község népe.

A tatárra sokat várni nem kellett, mert egyszerre futva jöttek a vigyázók:

– Emberek, jó a tatár!

Akkor a bíró vezetésével a férfiak bevonultak az alsó barlangba, mert onnan jó kilövés esett, harcba lehetett szállni az ellenséggel.

A tatárok pedig nagy kiáltozással, ostorpattogtatással bevágtattak a községbe. Keresték a magyarokat a házakban, keresték a templomban is, végre nyomot kaptak, és levágtattak a Les-hegy aljába. Onnan meglátták a két barlangot, leugráltak a lóról, és kezdtek felkapaszkodni a sziklán.

Akkor a bíró uram intett a legényeknek, negyedmagával ódaállott a barlang szájába, és kezdte nyilazni a tatárokat.

Hiszen nyilazhatta, mert annyian voltak, hogy kevés kárt tehetett bennük.

Amikor a bíró látta, hogy így nem sokra megy, célba vette a híres nagy orrú kánt, aki lóhátról irányította a tatárokat. Olyan jól megcélozta, hogy egy nyíllövessel szíven találta: a kán holtan fordult le a lováról.

Ettől úgy megrémültek a tatárok, hogy visszavonultak, és tanácskozni kezdtek. Azt határozták, hogy kiéheztetik a székelyeket, ezért a hegy aljában letelepedtek, és olyan táborot vertek, mintha mindig ott akarnának maradni.

Nemsokára elfogyott a székelyek ennivalója, szerezni meg nem lehetett, mert a tatárnak ezer szeme volt, őrizte a barlangot erősen.

Akkor a bíró a beszélőcsövön, mert a két barlangot cső kötötte össze, felszólt a feleségének:

– No, feleség, még egyet próbálunk. Éhen meghalni szégyen, fegyverrel megyünk a tatárra, aztán ahogy lesz, úgy lesz!

– Nem úgy lesz az, édes uram – mondta az asszony. – Gondoltam valamit, s azzal elkergetem én a tatárt.

Azzal az asszony szalmából fonatott egy nagy kalácsot, ami olyan volt, mint egy kályhakürtő, azért is kürtőskalácsnak hívják a Székelyföldön. A szalmakalácsot egy póznára erősítették, és a felső barlang nyílásán kidugták. Azt kiáltotta a bíróné a tatároknak:

– Lám, mi jól élünk, ti meg odalent éheztetek!

Amikor a tatárok látták, hogy a székelyeknek még ilyen kalácsra telik, nagyon megdühödtek, a falut feldúlták, felégették, és nagy haraggal elvágtattak onnan.

A székelyek pedig visszatértek, és a falujukat egy kicsivel lejjebb újra felépítették.

SZENT MARGIT LEGENDÁJA

– A Margit-legenda nyomán –

Erős fogadással megfogadta IV. Béla király, hogy ha Isten még egyszer országába

visszavezeti, és népét ismét felemeli, egyetlen lányát neki ajánlja, apácának nevelteti. Fogadásáról nem is feledkezett meg, és amikor egyetlen leánya, a kicsi Margit a tizedik évét betöltötte, bizony kolostorba küldte. Ott nevelkedett a király egyetlen leánya, távol az édesanyja jó szavától, távol a díszes és kényelmes palotától.

Ahogy nőtt, növekedett, egyre inkább távolodott a világi hiúságtól, és közeledett az egyházi tanításokhoz. Az apácák klostromában élt a Nyulak szigetén, amelyet később róla Margitszigetnek neveztek el.

Híre járt a közeli országokban, de még a távoli tartományokban is, hogy van Béla királynak egy szépséges szép lánya, s egymás után érkeztek a kérők Magyarországra. Megkérte Margitot a cseh király öfelsége, s megkérték sokan mások is, de ő annyira utálta a világi hiúságokat és gyönyörűségeket, hogy hallani sem akart házasságról.

Messze földről jöttek szerzetesek és apácák, de jöttek nagy nemes özvegyasszonyok, nagy uraknak és fejedelmeknek feleségei is, hogy a királykisasszony szent életében gyönyörködjenek.

Mert Szent Margit mindig térdre ereszkedett Jézus és Szűz Mária képe előtt, úgyhogy a sok térdepelés miatt térdének kalácsai megdagadtak és megkeményedtek. Életének minden napján örült, ha magát megalázhatta, és az apácánővéreknek szolgálatot tehetett. Amennyivel felülmúlta őket méltóságával és nemességével, annyival inkább iparkodott magát megalázni előttük.

A nemes magyar király egyetlen lánya, az ország büszkesége ott főzött a konyhán, elmosta a tálakat és a fazekakat, és hordta a tüzelőt. Télen is ő tisztította a halat, ezért aztán kezének bőre meghasadozott, s a vére kiserkedt.

Történt egyszer, hogy Szabina nővér, Donát úr leánya rákot főzött vacsorára a nővéreknek. De főzés közben a fazék a parázs közé esett, és mindenestül kigyulladt. Szabina nővér csak sikoltozott, de nem mert a fazékhoz nyúlni. Akkor lépett be Margit asszony, s amikor meglátta az égő fazekat, puszta kézzel megfogta, és kivette az izzó parázs közül. De halljatok csodát: a tűz sem kezét, sem ruháját nem égette meg.

A szent szűz a kolostor ebédlőjében is szolgált: felsöpört, kiszolgált a nővéreket, s egy falatot sem evett addig, míg a többiek az asztaltól felkeltek. De különben is, hogy magát megalázza, mindenkor a második asztalnál evett, miképpen a szolgálólányok.

Történt egyszer, hogy a szent szűz a nővérek kézmosó vizét, amelyet közösen használtak, ki akarta vinni, de a nagy csebret egyedül nem bírta. Ezért magához szólított egy nővért, éppen Boboldi ispánnak lányát, a büszke Csengét. Azt mondta neki:

– Szerető atyámfia, vigyük együtt a moslékos csebret! Csenge nővér semmit sem szólt, kivitte a csebret Margittal, de amikor az udvarra értek, letette a csebret, és a moslékos vízzel a szent szüzet arcul verte. Margit pedig ezt békességgel elszenvedte, elmosolyodott, és azt mondta:

– Szerető atyámfia, mit művelsz?

Ilyen szeretet és alázatosság élt a szent szűz szívében.

De híre járt egyszerűségének és engedelmességének is. A közedényekkel megelégedett, az étel hitványát válogatta, s panaszát ember soha nem hallotta. Amit a főnökasszony parancsolt, elsőnek teljesítette.

Ha a nővérek közül valamelyiknek atyja, anyja vagy rokona meghalt, a szent szűz mindjárt felkereste, vele sírt, és azt mondta:

– Akarta volna az Úristen, szerető atyámfia, hogy inkább énnekem történt volna, hogynem teneked.

Ha pedig a nővérek közül valaki meghalt, a szent szűz addig nem távozott a testétől, míg el nem temették, hanem ott imádkozott a holttest mellett, s úgy

megsiratta, mintha rokona lett volna.

Ez a szentséges szűz nagyon szerette a szegényeket, és maga is szegénységben akart élni. Ruhája mindig szakadozott és foltos volt. Néha a sárból vett fel posztófoltokat, és azzal foltozta meg köntösét.

Történt egyszer, hogy IV. Béla király eljött a lányához. Szent Margit nem mert atyja színe elé kerülni, mert erősen rongyos volt a köntöse. Hirtelen elfutott Kandida nővérhez, és megkérte, hogy foltot vessen a köntösére. Kandida nővér nagy munkával foltozta meg, mert a köntös már úgy elrongyolódott, hogy Margit asszony karjának húsa alóla kilátszott. Amikor pedig a főnővér, aki a ruhát osztotta, Margitot meglátta, azt mondta neki:

– Asszonyom, én teneked jobb palástot adok. De Margit asszony azt felelte:
– Ne úgy tégy, szerető atyámfia! Két hitvány palástot varrj össze, és foltozd meg, azt viselem én.

Fején egyszerű velumot, fátyolt hordott, mint a többi nővérek. De amikor meglátta, hogy a szolgálólányok durva, goromba fejkendőt hordanak, elcserélte a magáéval, és az övét a szolgálóknak adta. A sarui is mind leszakadoztak a lábáról. Amikor mindezt a főnökasszony látta, azt mondta a szent szűznek:

– Ha ezt a te atyád és anyád megtudnák, rajtunk nagy szégyent tennének.

De Szent Margit asszony azt mondta erre:

– Kérlek tégedet, szerető anyám, a Jézusnak szerelméért, hagyjad, hogy én ilyen tegyek.

A szent szűz ágya csak egy földre vetett gyékény volt, erre néha egy kődarabot tett párnának. Ezen nyugodott a magyar király lánya.

Vezeklővvel, korbácsolással testét erősen gyötörte, soha pihenést magának nem engedett. Ezért kora ifjúságában nagyon elgyengült, és érezte, hogy halála közeledik. Amikor az egyik nővért együtt elsírátták, azt mondta a főnökasszonynak:

– Én szerelmes anyám, én leszek az első a nővér után, aki meghalok. – És ez így is történt. Amikor a szentséges szűz megbetegedett, odahívatta a főnökasszonyt, és átadta neki az ő ládájának kulcsát.

Ő, szerető atyámfia, akarat szerint való szent szegénységnek szeretői, tartói és kívánoi, kik a mezítelen Jézust mezítelen követitek, lássátok, nézzétek, hajoljatok jól oda és lássátok, mit lelt a főnökasszony a magyar király lányának kincsesládájában! A szent szűznek ezek voltak a kincsei: ciliciumok vagy vezeklővek a derék sanyargatására. Az egyik megszakadozott már a gyakori viselés miatt, a másik cilicium pedig vasból készült, hogy nagy keménységgel szorítsa a testet. Egy vessző is volt ott, melyre a szent szűz sündisznóbőrt erősített, s azzal ostromozta magát. Találtak két nemezkapcát, melyek kétfelől hegyes vasszegekkel voltak kiverve, ezeket viselte a szent szűz a lábán.

Ezek voltak Margit asszony kincsei, melyekkel érdemeket gyűjtött, és ezekkel az érdemekkel segíti most a hozzá folyamodó bűnösöket.

Betegségének tizenharmadik napján, huszonkilenc esztendőskorában a szent szűz elnyugodott az Úrban. Legottan a szentséges szűznek az orcája csodálatos fényességgel megfényesedett, s olyan szép világosság támadt a szeme alatt, mintha egész arcát megaranyozták volna.

KUN LÁSZLÓ SZEMBESZÁLL AZ EGY HÁZZAL

– Lodomér érsek levele és Thuróczi János krónikája nyomán –

Nemhiába nevezték öfelségét Kun Lászlónak, csak a kunok között érezte jól magát. Együtt ivott, mulatott és táncolt a kunokkal, egészen pogány módon élt, minden szavával és minden tetteivel sértette az egyházat.

Volt a királynak egy Erzsébet nevű húga, akit apácának neveltek, ott élt a dunai Nyulak szigete kolostorában. Kun László pedig nem törődött ott a hely szentségével, a kolostorból elraboltatta hűgát, és férjhez adta egy cseh főúrhoz.

De már ezt nem tűrhette az egyház! Lodomér esztergomi érsek elküldött a királyhoz két tiszteletre méltó papot, s a két tisztelendő meg akarta magyarázni a királynak, hogy nagy bűnt követett el, amikor hűgát erőszakkal elraboltatta. De nem juthattak ám szóhoz! Mert ahogy beléptek, a király goromba szavakkal támadt rájuk:

– Az esztergomi érsektől kezdve az egész papi fajzatot kiirtom, halljátok-e! Ha tizenöt vagy még annál is több hűgom lenne, s mind apáca, csak kiragadnám őket a kolostorból, és törvényes vagy törvénytelen házasságra adnám a testvéreimet, hogy erős rokonságot állítsak magam mellé. Nem törődöm én vele, hogy amit cselekszem, megfelel-e az egyházi törvényeknek. A magam számára én vagyok a törvény, és nem tűröm, hogy valamiféle papok engem korlátozzanak.

Ezzel a király befejezte.

A papok szólni akartak, de a király kardja markolatára tette a kezét, és ajtót mutatott.

Erre a papok dolgukvégezetlenül eltávoztak.

Magyarország dicsőségének fénye Kun László idejében egészen elhalványodott.

Az országban háborúskodás folyt, egymás után borították tűzbe a falvakat és a városokat, az egyetértést lábbal tiporták, az ember farkasa lett embertársának. A nagy ínség miatt a gazdagok elszegényedtek, a nemesek paraszti sorba süllyedtek, a parasztok pedig nyomorúságban éltek.

A sok háborúskodás, pusztítás, tűzvész és rablás miatt az igásállatok úgy elfogytak az országban, hogy a kétkerekű kordét az emberek húzták, akik barmok módjára szekérbe fogva az állatok munkáját végezték.

El is nevezték ezt a kordét László király szekérének, mert Kun László uralkodása alatt fogták először hámba az embereket.

A vegyesházi királyok mondái

I. KÁROLY KIRÁLY LEGYŐZI CSÁK MÁTÉ SEREGÉT

– A Képes Krónika nyomán –

Valóságos kiskirály volt Csák Máté a Felvidéken, hatalmas birtokát egész hadsereg védelmezte. De még egy erős vár is őrizte a birtokot, s ha erős ellenség támadott, Csák Máté bevonult Trencsén várába, és ott védekezett.

Amikor I. Károly király elhatározta, hogy a főurak hatalmát megtöri, sereget indított Csák Máté ellen is. Nemsokára Trencsén vára alatt állott, és ostromolni kezdte az erősséget.

De Csák Máté sem hagyta magát: amikor meghallotta, hogy a király ostrom alá vette a várat, egész seregét ellene indította, sőt még fogadott is ezerhétszáz lándzsást, úgy vonult a vár alá.

Ekkor a király belátta, hogy ekkora sereggel nem szállhat szembe, ezért elvonult a vár alól, és a Szepességben katonákat toborzott.

Csák Máté pedig ezalatt Kassa városa ellen vonult. Már javában ostromolta a várost, amikor a hírszerzők jelentették, hogy a király nagy sereggel közeledik.

A király serege a Hernád folyó völgyében vonult fel, Csák népe pedig a magaslatokat foglalta el.

Csák Máté katonái úgy rohantak le a dombokról, mint az áradat, és mindjárt elsodorták a király első csapatait. Sokan estek a király vitézei közül, elhullott még Györké is, a király zászlóvivője.

De a király nem rettent meg, vitézül tovább harcolt.

Hullottak a vitézek, mint ősszel a falevél, estek a király legjobb katonái, mégis övé maradt a győzelem.

Így törte meg I. Károly király a felvidéki Csák Máté hatalmát, és így állította vissza a királyok ősi dicsőségét.

ZÁCS FELÍCIÁN MEGSEBESÍTI ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÚRASSZONYT

– A Képes Krónika nyomán –

Károly király erős kézzel fékezte meg az urakat, azután békét teremtett az egész országban. Békességben élt a nép, és lassan-lassan megbékültek a legyőzött urak is. De azért a hamu alatt ott izzott a parázs: a megbékült urak hamar a kardjukhoz kaptak.

Fényes udvartartást vezetett Erzsébet királyné úrasszony, Károly király felesége. Ennek az udvartartásnak legfényesebb csillaga Zács Klára volt, a híres Zács Felícián lánya.

Mindenkinek szemébe tűnt ez a szép lány, az udvar csillaga, hogyne tűnt volna fel Kázmér lengyel hercegnek, aki gyakran megfordult az udvarban. Szóltak is egymással – ennél több nem történt, mert Erzsébet királyné úrasszony erősen ügyelt az udvarhölgyek erényére. No de ennyi is elég a pletykának, a gyalázkodó rágalmazásnak! Rágalmazni kezdték Zács Klára hófehér erényét, s addig rágalmazták, amíg a rossz hír Zács Felícián fülébe is eljutott.

Zács Felícián csak nemrég békült meg a király udvarával, hiszen azelőtt a felvidéki Trencsényi Csák Mátét szolgálta. Ahogy a rágalmazó pletykát meghallotta, mintha esztét vesztette volna, rohant fel a királyhoz, aki családjával éppen ebédnél ült.

A királyi család a visegrádi vár alatt levő házban ebédelt, amikor Felícián kirántott karddal rájuk tört, hogy meggyilkolja őket.

A király jobbát emelte fel védelmére, Felícián kardja megsebesítette a kezét. Azután Felícián a királynéra rohant, és jobb kezéről négy ujját levágta. Ó, jaj, arról a jobb kézről, amely a szegényeknek oly sok alamizsnát adott, amely a templomoknak, oltároknak és papoknak drága bársonyruhákat készített!

Amikor Felícián a király két fiára akart támadni, a fiúk nevelői elébe álltak. A fiúk, Lajos és Endre elfutottak, de a két nevelő holtan terült el a padlón.

Ekkor János, a királyné úrasszony étkefogója Felíciánra úgy rárohant, mint valami fenevadra, csákányával nyaka és lapockája közé csapott, átszúrta, és földre terítette.

Meghallották a zajt a király őrt álló katonái, berohantak a szobába, és Felíciánt

szörnyű kardjukkal ízenként összevagdalták. Fejét Budára küldték, kezeit és lábait más városokba szállították.

Iszonyatos büntetéssel sújtották az egész családot. Felicián egyetlen növendék fia, akit hűséges szolgálja segített, menekülni próbált, de elfogták. Mind a kettőt ló farkára köttették, úgy végezték ki, holttestüket pedig a kutyák elé vetették.

Zács Klárát is kivonszolták a királyi palotából, és amiért akaratlanul is okozója volt a merényletnek, szörnyűségesen megbüntették. Az orrát és az ajkait levágták, nyolc ujját a kezéről lemetélték, csak a hüvelykjei maradtak meg. Több város és falu utcáján meghordozták lóháton, és a szerencsétlennek félholtan is ezt kellett mondani:

– Ilyen módon bűnhődik, aki a királyhoz hűtelen!

Feliciánnak egy másik lánya is volt, ezt Sebének hívták. Ennek is fejét vették, férjét örökös fogságra ítélték. Fiait egy tengeri szigetre a keresztesekkel elvitették, hogy a hazai földet többet sohase lássák. Végül Felicián nemzetségéből még sok nemest felkoncoltak.

ENDRE KIRÁLYFI

– Küküllei János és a Minorita krónikája nyomán –

Két derék fia volt Károly királynak, az idősebb, Lajos a magyar trónt örökölte, a kisebbik, Endre a szicíliai királyságot.

Endre királyfi, aki feleségül vette a szicíliai király unokáját, teljes joggal uralkodhatott volna, de felesége, Johanna királyné megfosztotta a királyságtól, mert maga akart uralkodni.

Amikor ennek híre járt Magyarországon, a királyi család nagyon elkeseredett, és Erzsébet királyné úrasszony, a két király édesanyja útra készült, hogy kisebbik fiát meglátogassa.

Fényes kísérettel indult útnak a királyné úrasszony, úriasszonyok, nemeslányok, bárók, lovagok és udvarnokok egész sokasága kísérte. Gazdag felszerelést vitt magával, a költségekre huszonhétezer márkát készített elő, Lajos király még négyezer jó aranymárkát küldött utána.

A velenceiek jó szolgálatot tettek: saját költségükön a tengeri útra két gályát szereltek fel a királyné úrasszony számára.

Nemsokára megérkezett a királyné Apuliába, ott már nagy ünnepséggel várta Endre király és felesége, Johanna királyné.

Mialatt Nápolyban időzött, a királyné úrasszony megállapította, hogy Johanna gögös és nagyravágyó, férjét nem tiszteli, és azon fáradozik, hogy Endre királyt megfossza a koronától és az országtól.

Amikor a királyné úrasszony ezt látta, nagyon felindult a szíve, mert a fájdalom fullánkja beléhatolt.

Ezután a pápa úrhoz fordult a királyné, de ott sem járt eredménnyel. Ezért szomorú szívvel elbúcsúzott fiától, és hazaindult.

Apuliából indult el, és Zengg kikötőjén át haladt, kerek egy esztendő alatt érkezett vissza Visegrádra.

Ezután Lajos király követeket küldött a pápához, és arra kérte, hogy öccsét, Endrét koronázza meg.

De a követek is hiába próbálkoztak, a pápa nem koronázta meg Endrét, és így Johanna királyné kezében maradt a hatalom.

Amikor a követek látták, hogy jó szóval nem érnek célhoz, vesztegetéshez folyamodtak, mert tudták, hogy az ajándékok még a bölcsek lelkét is megnyerik. Lajos király és Erzsébet királyné tudta nélkül cselekedtek: negyvennégyezer márkát ígértek a pápai kincstárnak, ha Endrét megkoronázzák.

Lajos király ugyancsak zavarba jött, amikor megtudta, hogy a követek az ő nevében ilyen nagy összegű pénzt ígértek. Arra is gondolt: ugyan miért fizessen azért, ami jogosan jár az öccsének? De végül mégis úgy döntött, hogy a pénzt elküldi, nehogy rosszindulatú emberek megrágalmazzák. Szétküldte hát az adószedőket minden megyébe, minden királyi városba, és nemsokára összeszedték a hatalmas pénzüsszeget. Pontosan be is fizették Kelemen pápa úr kincstárába.

Most már mindenki biztos volt abban, hogy Endrét késedelem nélkül megkoronázzák.

De Johanna királyné sem késlekedett: orgyilkosokat fogadott, hogy férjét megölse.

Csakhow Erzsébet királyné is elővigyázatos volt: magyar testőröket hagyott hátra, s ezeknek szigorúan megparancsolta, hogy egy lépést se tágítsanak Endre király mellől. Nem is tágítottak a magyarok, mindig ott jártak Endre nyomában, nehogy valaki bűnös szándékkal hozzáférjen.

De a ravasz Johanna egyszer azt mondta Endre királynak:

– Jó uram, szökjünk el Nápolyból, menjünk Averszába, szabaduljunk már egyszer az udvari néptől!

A jámbor király nem sejtette felesége szándékát, és azt mondta:

– Jól van, sok ott a vad, régen nem vadásztam már, menjünk Averszába!

– Hidd el, uram, nemes vadat ejtünk el Averszában – mondta a királyné kétértelműen.

Nagy titokban felkészültek, és már indultak volna, amikor a magyar testőrök kapitánya váratlanul jelentkezett:

– Felséged útra készül, ahogy látom. Merre kísérik?

– Felesleges a kíséret, jó uram, mert most felesége, Johanna királyné ügyel őfelségére – mondta mosolyogva a királyné.

De a testőrkapitány nem hagyta magát.

– Nekem szigorú parancsom van Erzsébet királyné úrasszonytól, hogy felségedet soha el ne hagyjam.

– Én pedig azt parancsolom, még nagyobb szigorúsággal, hogy hagyj magunkra! – kiáltotta indulatosan a király.

– Csak meg ne bánja felséged, hogy így bánt velem! – mondta a kapitány, azzal meghajtott magát, és magára hagyta a királyi személyeket.

Johanna jót kacagott rajta. Azt mondta az urának:

– Látod-e, jó uram, aki idegenben jár, mindig rémeket lát. Anyád is, kapitányod is azt képzei, hogy ők jobban ügyelnek rád, mint a hű feleség.

Most már Endre király is kacagott, mert hitt az álnok asszonynak.

Aznap Averszában tértek nyugovóra, s amikor a király első álmát aludta, egyszerre felzörgették. Meghitt kamarása szólította, ezért Endre király nem gyanakodott, fegyvertelenül lépett ki a hálósobából.

Abban a pillanatban orgyilkosok rohantak rá, megragadták a kezét, és meg akarták kötni. A király erős ökölcsapással felelt a támadásra, erre is, arra is elhullottak a támadók, de a sötét folyosó mélyéről hangok hallatszottak:

– Avanti, avanti! Előre, előre!

Amikor a király hallotta, hogy újabb csapat készül ellene, megnyitotta a hálósoba kilincset, mert fegyvert akart hozni. De az ajtó nem nyílt meg: a királyné elfordította a kulcsot.

Ekkor az orgyilkosok újra rohamra indultak. Kézzel akarták a királyt megfojtani, mert tudták, hogy anyjától csodálatos gyűrűt kapott, s míg azt hordja, fegyver nem járja a testét. Végül köteleket vetettek a nyakába, úgy fojtották meg.

Amikor Endre király holttestét Nápolyba szállították, egybesereglett az egész város, és úgy siratta mindenki, mintha tulajdon fiát veszítette volna el.

Endre királyt a nápolyi székesegyházban temették el, hogy nagyatyja, Martell Károly mellett nyugodjék.

Azt tartják, hogy sírjánál csodák történtek.

A borzalmas gyilkosság nem maradt bosszulatlan. Azok a férfiak és nők, akik Endre király ellen összeesküdtek, vagy az orgyilkosságban részt vettek, mindnyájan megbűnhődtek: kegyetlen halállal pusztultak el.

A NÁPOLYI HADJÁRAT

– Küküllei János és a Minorita krónikája nyomán –

Szállott a hír, hollószárnyon szállott: Averszában meggyilkolták a magyar királyfit.

Amikor a hír Magyarországra érkezett, már úgy tudták a hírhozók, hogy Johanna királyné ajándékával, egy selyemzsinórral fojtották meg Endrét, mert Erzsébet királyné úrasszony, aki erősen féltette fiát, olyan gyűrűt húzott az ujjára, amely méregtől, acéltól megvédelmezte. Jól tudták ezt a gyilkosok, azért pusztították el kínos halállal a királyfit.

Fájt a szíve Lajos királynak, erősen fájt, mert igen szerette a testvérét. De a fájdalom hamar átadta helyét a haragnak: meg akarta torolni az öccse halálát. Az is eszébe jutott, hogy a szicíliai királyságot sem engedi át másnak, mert ahhoz most már neki van joga.

De milyen más az anyai szív! Ki írhatná le annak fájdalmát? Az anya keserűségét, siralmát emberi nyelv el nem mondhatja. Kimondhatatlan keserűség tépte, mardosta Erzsébet királyné úrasszony szívét.

Urak és úrnők, hajadonok és özvegyek, Magyarország főnemesei mind összejöttek a királyné úrasszonyánál, és amikor látták a fájdalmát, amelyet ártatlan fiának halála miatt érzett, mindnyájuk szívét sírás és részvét hasogatta.

Erzsébet királyné úrasszony pedig nagy könnyhullatással, bús siratóénekekkel búcsúzott idegenben meggyilkolt, szívéről szakadott fiától:

*Jaj, kedves Andráskám,
Jaj, hogyan mondjam szívemnek a bánatját,
Édes kedves, édes jó gyermekem,
Kedves szép fiacskám?!
Jaj, Andráskám, szép gyermekem,
Tudol-e erről a szomorú sorsomról, Andráskám?
Jaj, hogyan mondjam, hogyan írjam, hogyan
magyarázzam az életem sorát,
Kedves, jó gyermekem?
Jaj, fiacskám, szép gyermekem,
Elhervadt mennyei vőlegény fiam,
Jaj, Andráskám, galambocskám,
Tőlem elrepülő gyönyörű angyalkám!*

*Jaj, kedves gyermekem,
Jaj, mondd meg apádnak ezt a szomorú életemet!
Jaj, Andráskám, jó gyermekem,
Jaj, be nagyon szomorú sorsot élek tenálad
nélkül!
Jaj, gyermekem, kedves jó fiacskám,
Jaj, hol találjalak föl,
Nékem elhervadott,
Kedves, szép gyermekem?!*

Siratta az olasz nép is az ártatlanul megölt királyt, s jöttek egymás után a követek Lajos királyhoz: ne tőrje Johanna uralkodását, vegye birtokába, ami őt illeti. Üzentek a királynak az olasz földesurak, a bárók, a nemesek, sőt a köznép is: jöjjön el közéjük, ismerje meg őket, és teremtsen igazságos rendet.

Lajos király pedig előreküldte Kont vezért egy erős sereggel, majd maga is felkészült a hadjáratra. Felszerelte a sereget, fekete zászlókat csináltatott, és ezekre Endre király képmását rávarratta, aztán szemlét tartott, majd elindult Nápoly felé.

Mekkora örömmel, milyen lelkesedéssel fogadták a magyar királyt az olasz városokban! Veronában ünnepi beszéddel várták, és gazdagon megajándékozták, Mantua, Bologna szívesen nyitotta meg kapuját előtte. Apuliában régi tisztelői várták, de odasereglett Apuliának csaknem valamennyi főnemes, számos város polgármestere és sok köznemes. Ezek mind elismerték uruknak Lajos királyt, és örök hűséget fogadtak neki.

De nem pihent ezalatt az ellenség sem. Károly durazzói herceg és Lajos tarantói herceg, aki Johanna királynét feleségül vette, hadat gyűjtöttek a magyarok ellen.

A két sereg Capua városa mellett találkozott. De alighogy felsorakoztak, egyszerre megbolydult az olasz sereg, eldobálta fegyvereit, és futásnak eredt. A magyarok jót nevettek ezen a vitézségen, aztán bevonultak Capua városába.

Innen Lajos király továbbsetett, mert Johannát akarta elfogni. De amikor Averszába érkezett hadával, Johanna már messze járt: három gályával elmenekült Franciaországba. A gonosz asszonyon Lajos nem állhatott bosszút, de kezébe került a durazzói herceg, s rajta megtorolta ártatlan öccse halálát. A herceget azon a helyen végeztette ki, ahol Endre királyt meggyilkolták, és testét egy ablakon át a kertbe dobatta.

A nápolyi hadjárat tiszteletet szerzett a magyar fegyvereknek és sok barátot Lajos királynak.

AZ APULIAI HADJÁRAT

– Küküllei János és a Minorita krónikája nyomán –

A nápolyi hadjárat befejezése után a király hazatért, de Apuliában hagyta Lacfi Istvánt, hogy Johanna királyné híveit megtörje. Lacfi István erdélyi vajda pedig éppen arra való vitéz volt, mert szívében az oroszlánok bátorsága lakozott.

Lacfi ostrom alá vette Foggia városát, mert ez Tarantói Lajos és Johanna királyné hűségén volt. Ostromgépekkel, faltörő kosokkal addig törette a falakat, míg végül a város már csak köhalomnak látszott.

Híre járt ennek az ostromnak mindenfelé, megtudták a bűnösök is: Tarantói Lajos

és Johanna megrémült a magyarok hatalmától. Ijedtükben mindjárt sereget fogadtak, erős esküvéssel lekötötték maguknak Werner vezért, a zsoldosok kapitányát, aki egykor azt ígérte Lajos királynak, hogy sohasem támad a magyarok ellen.

Werner vezette az ellenséges sereget, s vele szemben Lacfi István csapatai állottak. A két sereg Nápoly és Aversza között ütközött meg.

Ebben a csatában Lacfi István nagy győzelmet aratott. Kétszáz nápolyi lovag és számos főúr esett itt fogságba, rengeteg volt a zsákmány is.

Ezután Lacfi István hazatért, és egyenesen a királyhoz sietett. Azt mondta neki:

– Uram, király, siess, foglald el Apuliát, mely Isten segítségével a te kezébe kerülhet.

Mindjárt tanácsba szólította a király a vezéreket. A titkos gyűlésen elhatározták, hogy újra hadba szállnak, megindulnak Apulia felszabadítására.

A király mindig ott lovagolt a vitézek között, mellette járt Lacfi István, s úgy haladtak Zengg kikötőig, ahol hajóra szálltak. Nyolc nap múlva Ortonában kötöttek ki. Innen a király Barlettába vonult. Itt megpihent a sereg, majd elindult, hogy Canosa várát megostromolja.

A király az ostrom alatt sem tárgított, mindig ott volt a vitézek között. Amikor az ostromlétrákat a falnak támasztották, Lajos király az elsők között lépett a létra fokára. Mondta neki Toldi Miklós, aki minden lépésére ügyelt:

– Már megbocsásson felséged, de hadd menjek én előre!

– Bajban is királyé az elsőség – mondta Lajos király, azzal fürgén megindult felfelé.

Ment utána Toldi is, s egyszer csak látta, hogy felülről egy nagy kő ugrál lefelé a létra fokain, egyenesen a királlyal szemben. Feljebb lépett hirtelen, és buzogányával a követ elhárította, de az mégis lesodorta a királyt. Lajos király a magas létráról lezuhant az árokba! Mindjárt utána ugrott Toldi, pajzsával megvédte a kövek ellen, majd a többi vitéz is odafutott, és megmentették a királyt.

Nemsokára sátrában volt a sebesült király; a főemberek és a bárók aggódva álltak az ágya körül. Csendesen beszélgettek, tanácskoztak, aztán azt mondták a királynak:

– Már megkérjük az engedelmet, de mégse illik a királyhoz az ilyesmi.

Felségednek a kormányzás meg a hadvezetés a dolga. Nem szabad az életét így kockára tenni.

Erősen összetörte magát a király, mégis elmosolyodott, és így felelt az uraknak:

– Tanuljátok meg, hogy a királynak mindenben példát kell mutatnia.

A BAKFITTY

– A Dubnici Krónika nyomán –

Diadalmenetben vonult a magyar sereg az olaszok földjén, a városok kitárták kapujukat, a falvak népe házába hívta a katonákat, mert mindenki tudta, hogy Lajos király igaz ügyben jár.

De Lucera vára és városa mégsem adta meg magát, igaz, hogy nem is tehetette, mert megszállva tartották Tarantói Lajos katonái.

Amikor aztán a város lakói látták, hogy Lajos király erős sereggel közeledik, mégis meggondolták magukat, és feladták Lucera városát.

Lajos király hadisarcot vetett a városra, de másképpen a polgárokat nem bántotta. A sereget sem bocsátotta be a városba, ott tartotta a sátrakban, a magyarok ott ittak-

ettek, a városiak még irigykedve nézték őket. Addig irigykedtek, míg lassan-lassan ők is kimerészkedtek, s attól fogva vígan mulattak a katonákkal.

Bezzeg nem mulatott a király, de nem mulattak a vezérek sem. Egyre azon törték a fejüket, miképpen foglalhatnák el a felleget. Mert a vár erős falakkal volt körülvéve, és Lajos királynak ennél a seregnél ostromszere nem volt. Lovasokkal pedig nem lehet várat ostromolni.

Tudták ezt a várbeliek is, ezért teljes biztonságban érezték magukat. A magas mellvédek mögül gúnyosan kiáltoztak:

– Gyere fel, magyar! Szívesen látunk vasgombóccal!

A magyarok sem maradtak adósak, ők meg ezt kiáltozták:

235

– Inkább ti jöjjetek ide! Majd megitatunk a halál poharából! Ez ennyiben maradt.

De egyszer a király nagyot gondolt, magához intette Lacfi Dénest, és súgott valamit a fülébe. Nagyon tréfás dolog lehetett, mert a vezér jót nevetett rajta, aztán futott, hogy a király parancsát teljesítse.

Az bizony furcsa parancs volt.

Lacfi Dénes megfúvatta a kürtöket, felsorakoztatta a sereget, és azt mondta a katonáknak:

– Mindenki egy ingre vetközzék, szúrja a kardot az övébe, aztán sorakozás a vár előtt!

Ott mindjárt megtartotta az eligazítást, s halljatok ide: a legénység kürtszóra bakugrást, bakfittyet kezdett játszani!

Amikor a kürtjel elhangzott, az első sor futásnak eredt. A második jelre lehajolt: bakhátat csinált. Most a második sor indult futásnak, az első sort átugrotta, majd bakhátat csinált a harmadiknak, így bakhátaltak a magyarok, a vár alól indultak, de már egészen messze jártak.

Tetszett ez a játék az olaszoknak, kigyúlt a város népe, kiállt a várbeli katonaság is, és mind nézték, hogy játszik a magyar.

Akkor a magyarok visszafordultak, s most már a vár felé kezdtek ugrálni. Addig-addig ugrándoztak, míg a vár alá értek, ahol a felül álló katonák már nem láthatták őket. Akkor az első sor bakhátat csinált: két karját a sziklának feszítette. Ráugrott a másik sor, és így mindig feljebb-feljebb, míg felértek a mellvédre. Ott egyszerre kiugrottak, kirántották a kardot, és kezdték szabni az olaszokat. Futhattak azok fegyverért! Addig már elég magyar volt odafent, azok még a kaput is kinyitották az egész sereg előtt.

Most már semmit sem tehetett az őrség.

Az olaszok nagy rémülettel borultak arca Lajos király előtt, de ő azt mondta nekik:

– Nem a ti véretekre szomjazom én. Ti mehettek, amerre a szemetek lát, de a fegyvert itt hagyjátok!

A jószívű Lacfi Dénes még lakomára is meghívta a pórul járt őrséget, és amikor jóllakatta őket, azt mondta nekik:

– Most megtanultátok, hogy játszik a magyar. Amit tapasztaltatok, mondjátok el a többi olaszoknak is, nehogy megharagítsák a magyart, mert akkor csúfat látnak.

Ezzel a szóval elbocsátotta őket.

AZ ÉLETMENTŐ KIRÁLY

– A Dubnici Krónika nyomán –

Aludt még a tábor a Szele folyó közelében, de Lajos király már talpon volt, ellenőrizte az őrségeket, aztán lesietett a folyó partjára. Salerno ostromára készült, és hogy oda mehessen, át kellett vezetnie a sereget a folyón. De vajon talál-e gázlót rajta? Mert a folyó nem nagy, de az esőzéstől erősen megáradt.

Nézelődik, vigyázódik Lajos király a folyóparton, s hát egyszer megpillant egy magyar vitézt, aki két lovat itat. Nézi, nézi, meg kell hogy ismerje, mert nincsen vitéz az országban, akinek nevét meg ne mondaná, és valóban kiáltja már:

– Szeredai, hej, fiam, Szeredai!

Futva jött a vitéz a király elé, és mondta:

– Parancsára, király atyám! Mondta neki Lajos király:

– Édes fiam, ülj fel a lovadra, s menj át a vízen, hadd lássam, átkelhetek-e rajta a sereggel.

Bátor vitéz volt Szeredai, nem ijedt meg a maga árnyékától, de a Tisza mellett nőtt fel, hát jól ismerte a folyók fortélyát. Azért azt mondta a királynak:

– Kezedben az életem, király atyám. De én azt mondom, ezen ma nem lehet átkelni.

– Ejnye, fiam, talán félsz a víztől?

Ennél többet mondani nem kellett. Szeredai vörös lett, mint a főtt rák, futott a lovához, felpattant rá, és egyenesen nekifordult a víznek.

Szép lépésben bement a ló, de aztán szügyig, nyakig kezdett érni a víz, s egyszer csak Szeredai belefordult a folyóba, hiába is kapkodott, mert az örvény sodorni kezdte lefelé.

Lovon volt a király is, mindjárt odaugratott a partra, aztán nekifordította a lovat a víznek. Király, nem király, azzal ő nem gondolt, csak azt tudta, hogy ha az ő szavára valaki bajba került, azon neki segíteni kell. Jó lovával odaúsztatott Szeredai mellé, és hirtelen megragadta a haját. De ahogy megragadta, a nyeregből kicsúszott, éppen hogy a lábát a kengyelből kiszabadíthatta, és már mind a ketten ott forogtak az örvényben. Hiszen a király egymaga megszabadulhatott volna, de semmiképpen nem akarta Szeredait elhagyni. Vergődött, erőlködött a király, széles köpönyege is fenntartotta, mégse szabadult volna meg, ha lova vissza nem fordul érte. Mert olyan táltos paripája volt Lajos királynak, hogy bajban a gazdáját el nem hagyta. Akkor a király bal kezével a ló sörényét megfogta, jobbával Szeredait maga után vonta, s úgy nagy nehezen a vízből megszabadult.

Híre járt a táborban, de még az országban is: Lajos király az életét kockáztatta egy közvitézéért. Volt is becsülete a nagy királynak, nemcsak a palotában, hanem a tábortűz mellett is.

LAJOS KIRÁLY MEDVEVADÁSZATA

– A Minorita krónikája nyomán –

Mindig a nagyvadat üzte Lajos király, Zólyom megyében is medvére vadászott. Lesen állt a havasban, amikor váratlanul megrohanta egy sebesült medve. A király vakmerően szembefordult az állattal, pedig olyan közel volt, hogy csak vadászgerelyét használhatta.

A medve a gerelyt egy csapással félreütötte, aztán rárohant a királyra, és leterítette

a földre.

A király annyira bízott vadászszerencséjében, hogy egészen egyedül, minden kíséret nélkül állott azon a helyen, ezért senki sem segíthetett rajta.

A megdühödött medve marcangolni kezdte a király lábát: huszonhárom sebet ejtett rajta.

Szerencsére Besenyő János meghallotta a király kiáltását, és mindjárt segítségére sietett. Karddal rohant a medvére, és néhány csapással megölte, így mentette meg a királyt a halál torkából.

Akkor érkezett meg a király vadász mestere, Horvát Novak, és gondoskodott a sebesült király elszállításáról. De arról is gondoskodott, hogy a megmentésért járó jutalmat felvegye, mert Besenyő Jánost onnan gorombán elkergette, és az egész udvarral elhitette, hogy a medvét ő ölte meg.

A király súlyos sebeiből nemsokára felgyógyult, de Besenyő János soha jutalmat nem kapott.

LACFI PÁL HADJÁRATA

– A Minorita krónikája nyomán –

Békességre, szelídségre, az idegenek, a vendégek megbecsülésére oktatta István király a népet, de az utódai annyi hitvány idegent bocsátottak be az országba, és úgy meghizlalták őket, hogy sok magyarnak felforrt az epéje, hogyha erre gondolt. Ezért aztán szívesen fogott fegyvert, ha az idegent vághatta, kegyetlenül elbánt mindenkivel, aki útjába akadt.

Számított erre Albert osztrák herceg, s amikor a svábok fellázadtak ellene, mindjárt követet küldött Lajos királyhoz, és segítséget kért tőle.

Lajos király pedig parancsot adott Lacfi Pálnak, aki bátorságáról és kegyetlenségéről egyaránt híres volt:

– Indulj, fiam, eredj Svábsországba, segítsd meg Albert herceget!

Hiszen abban hiba nem volt!

Lacfi Pál négyszáz kemény íjással útnak indult, s nemsokára Svábsországban járt. Ott a lázadók szembefordultak a magyar csapattal, de vesztükre tették, mert Lacfi parancsára olyan nyílzáport zúdítottak rájuk, hogy abban a helyben háromszáz német elesett. Úgy hullottak a magyarok előtt, mint az ökrök a vágóhídon.

Ezután kardot rántottak a magyarok, és ezt kiáltották:

– Szent királyok, segítsetek!

A németek úgy megrémültek, hogy mindjárt feltartották a kezüket, és így könyörögtek:

– Ó, kedves uram, ne ölj meg!

Hiszen könyöröghettek! A magyarok olyan parancsot kaptak, hogy egy németet se ejtsenek fogságba, hanem mindegyiket részegítsék meg a halál poharából. Meg is tették: hatalmas kardjukkal a németek kezét és fejét levágták, s közben ezt kiáltozták:

– Veszteg, hitvány német! Ittátok a vérünket, ma mi isszuk a véretek!

Elhullottak ott a sváb lázadók, még hírmondó se maradt közülük.

Ezután az osztrák herceg hívatta Lacfi Pált és a magyar vitézeket. Bőséges ajándékot adott nekik, s küldött egy levelet is Lajos királynak. Azt írta a levélben:

– Köszönetet mondunk testvérünknek a segítségért. Amit mi ötezer fegyveressel és egész esztendei fáradozással meg nem cselekedhattunk, azt Lacfi Pál dicsőségesen

véghezvitte négyszáz magyarjával. Kérünk ezért, hogy Lacfi Pált királyi bőkezűséggel és kegyesen fogadd.

A PRÁGAI KALAND

– Ilosvai Selymes Péter költeménye nyomán –

Nagyon elbizakodott a cseh király és császár, elbizakodottságában gögös levelet írt Lajos királynak. Nem is levél volt az, hanem parancsolat, amit teljesíteni kellett. Azt írta a cseh király:

“Fiam, Lajos! Jó Magyarországnak adóját tetőled most kívánom. Parancsomra udvaromba személy szerint eljőjj, és énelőttem a tiszteletet bemutasd. Már tizenegy király eljött udvarlásomra, ne várasd őket, mert te leszel a tizenkettedik.

Károly, a csehek királya és császára”

Igen megbúsult a király, amikor ezt a levelet elolvasta. Eszes főtanácsosait mindjárt behívatta, és a levelet nekik is megmutatta.

Bezzeg nem búsult Lacfi András, amikor a levelet olvasta. Még örült is, hogy olvashatta. Azt mondta a királynak:

– Semmit se bánkódjék felséged a levélen! Toldival s néhány inassal menjen el nagy ártatlanul a cseh király elé, mi meg követjük a sereggel, elfoglaljuk Prága városát, úgy tisztelgünk őfelsége előtt. Ha már kezünkben a város, majd másképpen beszél a cseh király is!

Tetszett a terv a királynak, tetszett az uraknak is. Mindjárt nagy sereget gyűjtöttek, erősen felfegyverezték, és Trencsénen át bevonultak Csehországba. Nemsokára Prága előtt álltak, de a várost nem támadták meg.

Lacfi András meg félrevonta Lajos királyt, és azt mondta neki:

– Semmit se félj, király! Csak kérdezd meg a császártól, mi okért fárasztott minket ide. Amíg ott állasz előtte, mi a várost elfoglaljuk, azért semmit se félj a cseh császártól!

Vonul hát Lajos király, nyomában ott jár Toldi Miklós mint őfelsége inasa meg a csekély kíséret. Ahogy a császár elébe lépnek, ott ül a tizenegy király, a trónuson a cseh császár, oldalt meg a sok fegyveres katona; bizony Lajos király nagyon megijedt. Annaira reszketett, hogy ijedtében egyet sem tudott szólni.

De Toldi akkor sem félt. Vasalt csizmájával úgy nyomkodta a király lábát, hogy őfelsége sarkából még a vér is kicsordult.

Ül a császár nagy fenségesen, áll vele szemben Lajos király szótlanul s mögötte Toldi türelmetlenül. Benn a palotában síri csend van, de a város már megbolydult, idehallatszik a sivalkodás.

Egyszerre berohan egy cseh katona, magából kikelve, és szólni akar a császárhoz.

De nem hagyta ám Toldi! Egyet fordult, és a köntös ujjába tett buzogánnyal a csehet fültövön ütötte. Abban a helyben a cseh ebből a világból kimúlt és meghalt. De jött a második, s az már az ajtóból kiáltotta:

– Prágát a magyarok bevették! Vége van Prágának!

Toldi most már könnyökével is taszigálta a királyt, ezért Lajos király végre megszólalt:

– Értsem okát, császár, hogy miért hívatál, messze országból miért fárasztónál.

Hej, megijedt a császár, amikor hallotta, hogy a magyarok Prágát elfoglalták!
Mézesmázos hangon mondta Lajos királynak:

– Fiam, Lajos, békét hagyj most haragodnak, üzenj magyaroknak, hogy ne kóboroljanak. Vegyed, fiam, Lajos, atyafiságomat, e királyokat ismerd mint barátaidat, városomból küldd ki kóborló hadadat, örök békességet szerezzünk mi hit alatt.

De Toldi Miklós ezzel nem érte be. Előkapta héttollú botját, hatalmas buzogányát, és azt mondta a királyoknak:

– Meghiggyétek ti ezt, tizenegy királyok, agyatokba rontom aranykoronátok, uratokat, Lajost ha jól nem szolgáljátok!

Akkor a cseh király és császár meg a tizenegy királyok mind felállottak, és Lajos király előtt fejet hajtottak, mert erősen rettegetek Miklós nagy botjától.

Végre a cseh császár maga mellé ültette Lajos királyt. Nagy lakomát rendezett a magyarok tiszteletére, azok pedig vígan mulattak fényes Prága városában. Adót a császárnak nem vittek, de annyi zsákmányt szereztek, hogy a pénzt sisakkal, a skarlát posztó singjét a kopja hosszával mérték.

Amikor kimulatták magukat, Budára visszatértek, és ott Lajos király a magyar urakat még egyszer megvendégelte.

TOLDI MIKLÓS PÁRVIADALA

– Ilosvai Selymes Péter költeménye nyomán –

Sok érdeme volt a nagy erejű Toldi Miklósnak, becsülte is Lajos király érdeme szerint, egyszer mégis úgy megsértette, hogy Miklós három esztendőn át feléje sem ment a királyi udvarnak. Nem is hiányzott a fényes uraknak, de egyszer a király kopjatorést, újudvart hirdetett, s akkor mindenkinek eszébe jutott a Toldi Miklós neve. Hogyne jutott volna eszébe, amikor egy olasz bajnok egymás után porba vetette a magyar vitézeket! Hej, de sok kopját összetörtek Németújhely piacán, de hiába, mert mindig az olasz bajnok maradt a győztes.

Amikor Lajos király ezt látta, erősen szégyenkezett és felsóhajtott:

– Hej, ha Toldi Miklós itt lenne!

Meghallották a király szavát Miklós régi barátai, és Németújhelyből levelet írtak az öreg vitéznek.

Toldi Miklós pedig egy percet sem késlekedett. Mindjárt Pestre indult, ott egy szerzetestől barátruhát kért, és csuhában pattant fel kurta pej lovára. Nemsokára bevágatott Németújhely piacára.

Hej, megbámulta a nép az ismeretlen barátot! Akkora kopját hozott magával Toldi, hogy kötőrúdnak is beillett volna. Ezt az öklelőfát magasra felhányta, nyakában lobogott a csuklyája, alatta vágatott pej lova, csak úgy szikrázott a patkója.

Elbámult ezen maga a király is. Azt kérdezte az udvariaktól:

– Ugyan ki lehet ez?

De senki sem tudott a kérdésre felelni.

Most már az olasz vitéznek is hírül adták, hogy egy ismeretlen vitéz várja a piacon. Hiszen az olasz sem váratott magára sokáig, hamar felpattant jó lovára, és szembevágatott a baráttal.

Nagy csattanással egyberoppant a két vitéz. Az olasz mindjárt kiesett a nyeregből. Toldi meg leugrott a lováról, hogy a fejét vegye. De a király azt kiáltotta:

– Kegyelmezz neki!

Toldi megkegyelmezett, aztán a király parancsára felnyomta a sisakrostélyt. Hej, megörült a király meg a nép is, hogy él még a vén Toldi, s lám, erős karjával megvédelmezte a magyarok címerét!

A király visszahívta Toldit felséges udvarába, de az öreg vitéz nem kedvelte az udvari népet, ezért elköltözött Kassa városába. Mégis a király csak erőltette mindig, és egyszer gyűlésbe hívta az öreg Toldit.

Töprengett magában az öreg vitéz, most már mitévő legyen. Nem illik ő az urak, úrfiak közé, még kicsúfolják, gúnyt űznek belőle. De hát a király parancsa sem üres szó, azt teljesíteni kell. Végre azt határozta, hogy elmegy jó Lajos király fényes udvarába, de héttollú buzogányát is viszi magával a köntös ujjában.

Jól sejtette Toldi: a király apródjai gúnyolni kezdték a vénségét, hófehér szakállát.

Az egyik apród azt mondta:

– Ez az ember, azt vélem, molnár volt, és a lisztes zsákot fejéhez verték volt.

A másik így szólott:

– Bezzeg nem molnár volt. Nem látod-e inkább, hogy ez régen halász volt. Apró halacskákat merőn ez elnyelt, és a halaknak kalásza, szálkája az állán kiütött.

A harmadik meg egyenesen Toldihoz fordult, és azt mondta neki:

– Hallod-e, bátya! Az elébb malacot hoztak a királynak, te meg, látom, ludat hoztál. Hát hiszen az is kedves őfelsége előtt.

Hej, megharagszik erre a vén Toldi! Fogja héttollú buzogányát, egyet kanyarít vele, s lesz mindjárt sírás, hörgés és jajgatás. Amíg panaszra futhattak, három apród már holtan terült el a szobában.

Futottak az udvariak a királyhoz, és mindjárt panaszt tettek Toldi Miklós ellen. De már akkor Toldi is a király előtt állott, és így kiáltott rá:

– Király, ha nem nézném vitézi voltomat, majd fejedhez verném héttollú botomat! Másszor megfeddenéd apró kölkeidet, hogy meg ne csúfolnák vitézi vén fejemet!

A gyűlés Budáról mindjárt eloszlott. Toldi Miklós hazament Nagyfaluba, és onnan haláláig többet ki sem mozdult.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ MEGÖLETI KIS KÁROLYT

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Gyászba borult az udvar, gyászba borult az ország is, amikor Lajos király meghalt. Fiúutódja nem maradt, vajon ki lesz utána a magyarok királya?

A nemesség annyira tisztelte, oly nagyon szerette Lajos királyt, hogy a szokás ellenére lányát, Máriát választotta királyné. Hiszen ott áll mellette édesanyja, Erzsébet királyné, és híven szolgálja az asszonyi kormányt Garai nádor is, aki sohasem feledheti, hogy mit köszönhet Lajos királynak.

De a nemesség hangulata olyan, mint a szél vagy a tengerjárás: hol erre, hol arra csap; alig kezdte el Mária királyné az uralkodást, már főzni kezdték ellene a mérget. A nemesek rágalmazni kezdték a királynőt, és ilyeneket mondogattak:

– Nem való asszonykézbe a királyi kormánypálca! Mennyit küzdöttünk, milyen sokat harcoltunk Lajos királyért, az országért, s most mi a jutalom? Minden rangot az idegenek, a jöttmentek kaparintanak meg, nekünk semmi se jut. Aztán meg az asszonyok szeszélyesek! Egyszer erre, máskor arra gondolnak, még a birtokunkat, sőt az életünket is elragadhatják.

Addig-addig lazították egymást, míg végül elhatározták, hogy férfikirályt választanak. Ezért aztán követséget küldtek Nápolyba Kis Károlyhoz, hogy vegye át az ország kormányzását.

Kis Károly sokáig töprengett, erősen forgatta magában, vajon elvállalja-e a veszedelmet. A felesége sírt-rítt, s mindenképpen lebeszélte erről az oktalan vállalkozásról. De hiába töprengett, az asszony is hiába siránkozott, mert Kis Károly lelkében a nagyravágyás győzött: útnak indult Magyarország felé.

Amikor Kis Károly Magyarországra érkezett, Erzsébet királyné lányával együtt elébe kocsizott, és nyájasan hívta, hívogatta:

– Kedves rokon jöjj, lakjál velünk a királyi palotában.

De Kis Károly attól tartott, hogy a palotában meggyilkolják, ezért képmutatóan így felelt:

– Ó, én a nagylelkű Lajos királyt mindig tiszteltem, érdemeit szívemben hordozom, amíg csak élek.

Erzsébet királyné erre így felelt:

– Kedves fiam, milyen szép tőled, hogy szívedben hordozod a hálát néhai férjem, Lajos király iránt. Lám, rólunk sem feledkeztél meg, Lajos király özvegyéről és lányáról, s annyira szeretsz minket, hogy kedvünkért elhagytad feleségedet és gyermekeidet. Ilyen messze utaztál, csak hogy rajtunk segíts!

A szíves szavak gyűlöletet takartak.

Kis Károly nemsokára megszervezte a magyar nemeseket, akik így kezdtek beszélni:

– Miféle asszonyigát hordozunk mi? Az asszony nem királynak való. Kis Károlyt az Isten küldte nekünk, férfikirályt akarunk, ő legyen a királyunk!

Amikor Kis Károly látta, hogy a nemesek nagy része már az ő pártján áll, a budai palotát olasz őrséggel rakta meg, és a nemesek tanácsa nevében ilyen üzenetet küldött a palotába:

– Az asszony esze és keze gyenge az uralkodáshoz, ezért Mária királynő adja férfi kezébe a kormánypalcát.

Mária királynő sírva hallgatta a követ szavát. Azt mondta az anyjának:

– Inkább meghalok, de a kormánypalcát kezemből ki nem adom.

De a tapasztalt és ravasz Erzsébet királyné megnyugtatta:

– A királyságot, a kincset és a hatalmat éppen úgy a sors adja, mint a szegénységet, a bilincset és a halált. Ezért tűrjük el bátran a sors csapásait, mert a jó szerencse még visszatérhet hozzánk.

Hiába tiltakozott Mária királynő, Erzsébet királyné letörölte könnyeit, levonult Kis Károlyhoz, és derült arccal azt mondta neki:

– Igaza van a tanácsnak: a féktelen magyar nemzetet asszonyi kéz nem kormányozhatja. Vedd hát a kormánypalcát, és intézkedj tetszésed szerint.

Kis Károlyt nem kellett biztatni, mindjárt Székesfehérvárra indult, hogy a város közepén épített magas templomban megkoronáztassa magát.

A régi magyar királyok aranytól csillogó ruhában, fegyvertelenül vonultak be a templomba, de Kis Károly csak fegyveres őrség kíséretével mert belépni, annyira félt a királyné haragjától.

Erzsébet királyné és Mária királynő is ott volt a templomban, mert Kis Károly őket is meghívta a kegyetlen szertartásra. Az asszonyok sorra járták az oltárokat, aztán Lajos király temetőkápolnájába léptek. Ott keserves sírásra fakadtak, majd meghasadt a szívük, amikor a dicső király márványképét meglátták. Csókolgatták a hideg szobrot, és könnyükkel áztatták a vörös követ. Amikor szívük már kimerült a fájdalomtól, gyászukat és haragjukat elrejtették, és képmutató arccal mentek a koronázók gyülekezetébe.

Kis Károly már ott állott a szent palástban, mellette az urak és a főpapok. Egyszerre az esztergomi érsek, aki kezében tartotta a koronát, fennhangon megkérdezte a nemesi rendektől:

– Akarjátok-e Károlyt királynak?

Ekkor a nemesek egymásra néztek, egyik sem akart szólni, végre egyesek félelemből, mások a rábeszélés hatására azt kiáltották:

– Akarjuk!

Erre az érsek Károlyt felkente királynak, és a papok ünnepi éneklése közben feltette fejére a királyi koronát.

De milyen csodálatos dolog a közös akarat! Alighogy megkoronázták a királyt, mindenki úgy érezte, hogy rászédtek, mert ő ezt nem akarta. A nemesek megszánták a kifosztott asszonyokat, a főurakat furdalta a lelkiismeret, hiszen mindent Lajos királynak köszönhettek. Ezért aztán nem is volt lárma, kiáltozás, vidámság, mint a régi koronázásoknál. Sőt néhányan már azt kezdték hangoztatni, hogy megölik a zsarnokot, vérét ontják Kis Károlynak, akár mindjárt a templomban is.

Kis Károly koronázását baljóslatú előjelek kísérték. Amikor a szentmise után Szent István zászlaját a király előtt vitték, a zászló szövete beakadt az ajtószárnyba, és darabokra szakadt. Ezután pedig Isten háromnapos pusztító vihart küldött, a szél magas tornyokat és nagy házakat döntött le, a háztetőket pedig levegőbe sodorta. Nemsokára rengeteg holló jelent meg, ezek csapatostul röpködtek, ellepték a budai várat, és szörnyű károgaással töltötték be az eget és az emberek fülét. A hollók a palota tetejére szálltak, ott egymásnak estek, csőrükkel olyan erősen vágták egymást, hogy a palota teteje piroslott a vértől.

Kis Károly nagyon megrémült a jósjelektől, bár úgy tett, mintha nem törődne az égi jelekkel.

Pedig ezek az égi jelek földi veszedelmet jelentettek. Erzsébet királyné nem sokáig siránkozott, s nem bízta a sorsra a bosszúállást, hanem maga vette kezébe az ügyek intézését. Hívatta Garai nádort, és megbeszélte vele a haditervet. Amikor mindent kiterveltek, Erzsébet királyné barátságos beszélgetésre szólította Kis Károlyt, az ország koronás királyát.

Erzsébet királyné, a nádor és Kis Károly hosszasan tárgyaltak egymással. Szép egyetértésben beszélgettek, s a királyné egyre csak tartóztatta őfelségét.

Eközben a király olasz testőrei elszéledtek a palotában, annál közelebb húzódtak Garai nádor vitézei.

Amikor a királyné látta, hogy itt a kedvező pillanat, odafordult Garai nádor egyik vitézéhez, aki már várta a parancsot:

Vágd, fiam, vágd, Forgács,
Tied leszén Gimes és Gács.

Abban a pillanatban Forgács vitéz kirántotta kardját, amelyet palástja alatt rejtegetett, és súlyos csapást mért a király fejére. Ezután véres kardjával utat tört az előrohanó olaszok között, és csatlakozott Garai nádor kíséretéhez.

A király támolmogva, ingadozó léptekkel tért vissza szobájába. Másnap Visegrádra vitték, s ott nemsokára meghalt.

Hajnalban pedig a királyné hívei nagy kiáltozással járták be a város utcáit:

– Éjen Mária! Éljen Mária király!

Kis Károly szomorú pályafutása nagy tanulság: a nagyravágyás bűnbe visz, a bűnt pedig mindig megtorolja a végzet.

ZSIGMOND KIRÁLY TRÓNRA LÉP

– Tinódi Sebestyén költeménye nyomán –

Kevélykedni kár a jó szerencsében, ezt hamar megtanulta Mária királyné, mert Kis Károly hívei fegyvert ragadtak ellene, s innen is, onnan is ellene támadtak. A gazdag királyi lakásban nem volt nyugalma az asszonykirálynak, nem volt nyugovása édesanyjának, Erzsébet királynénak sem. De ugyan hova menjenek, merre találjanak erős falakat, biztos védelmet?

Tanácsot kérnek Garai nádortól, a nádor meg azt javasolja, menjenek az Alföldre, húzódjanak meg ott egy erős kővárban.

El is indulnak királyi hintóval, csekély kísérettel és néhány szekérrel. A hintó mellett ott lovagol Garai nádor, ott van Forgács is s még jó néhány vitéz a nádor kíséretéből.

De mi ez a csekély védelem, amikor Horváti János bán, Garai és a királynék régi ellensége, egész sereggel támad rájuk!

Kard ki kard! Van nagy csattogás és kiáltozás, a bán horvátjai egymás után verik le a királynék vitézeit.

Forgács Balázs egész csapat horvát ellen vív, sokat levág közülük, de végül letaszítják lováról, és az asszonyok szeme láttára levágják a fejét.

Garai nádor leugrik lováról, hátát nekiveti a hintónak, úgy védelmezi fényes kardjával az asszonyokat. Karddal, nyíllal támadják, de nem bírnak vele: aki közelébe kerül, halál fia.

Végre a hintó alá mászik egy katona, megragadja a nádor lábát, és kirántja alóla. Most már a földön fekszik: ott mindjárt fejét veszik.

A katonák az asszonyokat kemény kézzel rángatják ki a hintóból, rút szidalmazással, kemény taszítással viszik őket a bán elé.

Erzsébet királyné keserves könnyek között így könyörög:

– Jó uram, kíméld lányomat! Egyedül én vagyok oka Károly halálának, de az egészet Garai gondolta ki, ő pedig ma már megbűnhődött érte.

– Több szó ne legyen! – kiáltotta durván Horváti, azzal magára hagyta a királynét.

Nemsokára besötétedett, s ekkor a katonák összekötözték a királynét, elvitték a Boszna folyó partjára, és belevetették a vízbe.

Mária királynőt erős várba zárták, Horváti János kemény fogságban őriztette.

Eközben Brandenburgi Zsigmond, Mária mátkája hadat gyűjtött, és nagy haddal bevonult Buda várába.

Amikor Horváti János bán meghallotta, hogy Zsigmond nagy sereggel Buda várában van, erősen megijedt. Mindjárt felkereste Mária királynőt, és azt mondta neki:

– Az volt a szándékom, hogy megölselek, de visszaemlékeztem atyádra, akitől sok ajándékot kaptam, ezért kegyelmet adok. De csak akkor bocsátalak el innen, ha igaz hitedre megfogadod, hogy rajtam soha bosszút nem állasz. Ha vonakodol, mindjárt a halálnak adlak.

Mit tehetett Mária? A szentek ereklyéi előtt hitet adott, hites atyjává fogadta Horváti Jánost.

Akkor a bán szekereket rendelt, Máriát jó Budába felvitette, és mátkájának, Zsigmondnak átadta.

Lett nagy öröm jó Buda várában! A mátkapár felvonult nagy zengés-bongással, együtt vigadtak magyarokkal, csehekkel, idegen vitézekkel.

Ezután Mária királynő nagy gyűlést tétetett, az urakat összehívta Székesfehérvár városába. Ott a fényes gyülekezetben koronáját fejébe tétette, királyi istápját, pálcáját a kezébe vette, férjét, Zsigmondot pedig maga mellé állította, és bölcs beszéddel ezt mondta:

– Én uraim! Atyám, Lajos király meghagyta, hogy velem együtt Zsigmondot, az én férjemet megkoronázzátok. Akkor ezt jókedvvel felfogadtátok, szeretettel ma is felkiáltstok. Aranykoronát tettetek az én fejembe, azt tesztek most én is a Zsigmond fejébe, hogy legyetek hozzá mind igaz hűségbe!

Erre nagy örömmel mind felkiáltották, és közös akarattal Zsigmondot megkoronázták.

Csak hogy Zsigmond királyt a felesége igazgatja, és gyakori sírással egyre csak arra buzdítja, hogy János bánon bosszúját megállja.

Ebben az időben János bán Pozsega várában lakott, onnan ki sem mozdult, mert erősen félt a királytól.

Zsigmond király pedig a Duna mellett nagy sereggel elvonult, Pozsega várát körülvette, és erős ágyúkkal keményen lövette.

Horváti János bán már minden reményét elveszítette, mert a vár erős falai ledőltek. Végre egy éjjel a várból kiszökött, és Boszniában, Dobro várában húzódott meg.

Sok bosnyák, horvát és dalmata vitéz volt a várban, azokat Horváti felbízta, és velük az országot erősen támadta. Zsigmond birodalmát keményen feldúlta, sok szép gazdaságát elrabolta, falvait felgyújtotta.

De Zsigmond király sem késlekedett, megszállta Boszniát, és Dobro várát erős sereggel vette körül.

Amikor János bán ennek hírért meghallotta, ismét futásnak eredt, nagy hegyekben, sűrű rengetegben bujdosott, mert tudta, mi vár rá, ha a király kezébe kerül.

De a király törbe csalta: a bánt az erdőben elfogták Zsigmond katonái.

Nemsokára Dobro vára is megadta magát.

Ekkor Zsigmond király nagy vígan Pécs városába vonult. Ott János bánt szörnyű halálra adta: lófarkon a városra meghordoztatta, tüzes fogókkal testét fogdosztatta, végre négyfelé vágatta, és darabjait négy kapura kissegeztette.

Mária többi ellenségét is megölette, nagy bánatát így engesztelte.

Így forgott akkor az idő, mert asszonyvezére volt Magyarországnak.

ZSIGMOND KIRÁLY KIVÉGEZTETI HÉDERVÁRI KONTÓT ÉS TÁRSAIT

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Zsigmond király erősen zsarnokoskodott: az ország főurait arra szorította, hogy hűséggel szolgálják, s ha valaki vétett ellene, tüstént kivégeztette. Sokan némán tűrték ezt a zsarnokságot, de voltak olyan nemesek is, akik inkább akartak meghalni, semmint hitvány uralkodó alatt élni. Ilyenek voltak azok a nemesek is, akiket az utókor “harminc vitéz” néven ismer.

Közéjük tartozott a sok dicsőséggel övezett Kont István is, a Hédervári urak közül. Erejéről, vitézségéről nemcsak beszéltek, hanem tetteit lantpengetés mellett meg is énekelték.

Ezek a nemes vitézek bujdosnak, kóborolnak szerte az országban, és Zsigmond királyra nem csekély gyalázatot hoztak.

Emellett a király azt is gyanította, hogy lázadást szítanak ellene. Ezért elhatározta,

hogy elfogadják őket. Hívatta Vajdafi Györgyöt, aki a cselszövésben inkább kitűnt, mint a fegyverforgatásban, és azzal bízta meg, hogy a nemeseket erőszakkal vagy csellel elfogja, és hozzá kísérje.

Kont és társai a Száva folyó mellett táboroztak, és éppen hajnali álmukat aludtak, amikor Vajdafi rájuk tört.

A nemesek felriadtak, és mindjárt fegyver után nyúltak, de Vajdafi ígéretet kezdett: azt ígérte, hogy megbékíti a királyt. Különböző is félelmet keltett a nemesekben, mert sok vitézzel vette körül a tábor.

Vajdafi egy ideig kedves szóval tartotta a vitézeket, de amikor abba a városba érkeztek, amelyet Marámnak neveznek, bilincsbe verette őket, úgy kísértette fel Budára.

Útközben a nemesek megállapodtak egymással, hogy ha a király színe elé kerülnek, egyetlen szóval sem köszöntik, még a fejüket sem hajtják meg előtte. Ez így is történt.

Ott ült Zsigmond király a hívei között, a széles udvar közepén, és nagy büszkén várta a pártitűtöket.

A nemeseket színe elé vezették, de bizony senki sem köszöntötte a királyt, sem fejük, sem térdük meghajtásával neki tiszteletet nem mutattak.

Zsigmond király nagy haragra lobbant. Heves haragjában a nemeseket abban a helyben, a Szent György téren lenyakasztatta.

Többen beszéltek, hogy amikor Kont Istvánra került a sor, ő felemelt fejével szembefordult a csapással, és azt mondta:

– Sokszor láttam a fenyegető halált, és bátran a szemébe néztem. Ettől a haláltól sem félek, hanem látni akarom.

Amikor a nemeseket kivégezték, Kont István fegyvernöke, egy Csóka nevű ifjú nem tartotta vissza könnyeit, hanem panaszos sírásban tört ki.

A király meglátta, és így szólt hozzá:

– Hagyd abba a sírást, és ne könnyezz tovább. Én magam leszek a gazdád, és én többet adhatok neked, mint az, akit éppen most nyakasztak le.

Azt mondják, hogy erre a fiú így felelt:

– Én pedig neked, te disznó, sohasem szolgállok!

Ekkor a király parancsára ugyanolyan ítélet alá esett, mint a gazdája, s így teljes lett a kivégzettek száma.

Miután ezek a vitézek vérüket és lelküket kiadták, Buda külvárosának temetőjében örök nyugalomra helyezték testüket.

ZSIGMOND KIRÁLY VERESÉGE

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Amikor Magyarország gyepölőjét Zsigmond király fogta marokra, erős hadsereg védelmezte az országot, ezért öfélése nagyon elbizakodott. Pedig abban az időben Bajazet, a törökök nagy híré császára egy sereg országot meghódított, és Bolgáriát is megtámadta, holott az Zsigmond király szövetségese volt.

Erre Zsigmond király követeket küldött Bajazethoz, és megüzente neki, hogy hagyja abba a támadást olyan ország ellen, amely jog szerint hozzá tartozik.

A török császár pedig addig-addig halogatta a választ, míg közben egész Bolgáriát meghódította. Amikor ezt megcselekedte, hívatta a követeket, és bevezette őket egy

házba, amelynek falai tele voltak lándzsákkal, pajzsokkal és íjakkal. Bajazet megmutatta a fegyvereket, és így szólt a követekhez:

– Térjetek vissza Zsigmond királyhoz, és mondjátok meg neki, hogy ehhez a földhöz éppen elég jogom van.

Amikor a jog szót kimondotta, a fegyverekre mutatott.

Ezért aztán Zsigmond király minden hadi erejét összegyűjtötte, és hatalmas hadsereget szervezett. Szövetségest is keresett: a burgundi herceg harcias franciák bátor csapatait hozta el magával.

Megindult hát Zsigmond király a hatalmas sereggel, és baj nélkül átkelt a Dunán. Nem félt a török császártól, sőt egyesek azt tartják, hogy így beszélt:

– Miért félnénk mi egy embertől? Hiszen ha az égbolt súlya ránk szakadna, mi magunk a dárdáinkkal feltarthatnánk.

Ezután Rácországot feldúlták, sok zajjal és rablással az országon átvonultak, és megérkeztek Bolgária határára. Végül abban az évszakban, amikor a szőlőtőkék édes gyümölcsüket megadják művelőiknek, Zsigmond király Nikápoly vára mellett tábort ütött.

A törökök gyakran kicsaptak a várból, ingerelték a király seregét, néhány katonát meg is sebesítettek, de még gyakrabban sok sebbel vonultak vissza.

Amikor a törökök császára meghallotta, hogy Zsigmond király hatalmas sereggel betört az országába, egész hadi népét fegyverbe szólította, és seregével Nikápoly felé vonult.

Ahogy ezt a franciák meglátták, megkérték Zsigmond királyt, hadd támadjanak először ők a törökre. És meg sem várták, míg a király serege csatarendbe áll, már meg is támadták a törököket. Sokan közülük leugrottak paripájukról, amikor a törökök közelébe értek, és gyalog harcoltak, lovaik pedig visszafutottak a magyar táborba.

Ekkor a magyarok, akik a francia háborúskodás módjait nem ismerték, és csak azt látták, hogy a lovak a tábor felé vágtatnak, úgy megrémültek, hogy ők is futásnak eredtek. Azt hitték ugyanis, hogy a franciákat a török sereg elpusztította.

Futott a magyar sereg, sokan elestek a futók közül, mások pedig kegyetlen fogságba kerültek.

Maga a király is csak egy hajón menekülhetett meg, mert ha ez nincsen, bizony nem az égbolt súlyának, ahogy a gögös király mondta, hanem az ellenség fegyverének esett volna áldozatul.

HERVOJA BOSSZÚJA

– Thuróczi János krónikája és Tinódi Sebestyén költeménye nyomán –

Nagy úr volt otthon, a maga hazájában Hervoja spalatói herceg, de Zsigmond király udvarában kicsi volt a becsülete. A magyar urak csak figuráltak vele, mindig gúnyolták, folyton bosszantották.

Különösen Csupor bán ingerkedett vele, ahányszor csak meglátta az udvarban, mindig kinevette, és ökörböggéssel köszöntötte.

Nyelte a mérget Hervoja herceg, túrta a tréfa vastagját is, de szíve mélyén haragot forralt, és készült a bosszúállásra.

Eljött a bosszúállásnak is az órája: Hervoja herceg hadat gyűjtött, zsoldosokat is fogadott, és Magyarországot váratlanul megrohanta.

Amikor a király erről tudomást szerzett, mindjárt megbízta a vezéreket, hogy

induljanak Hervoja serege ellen, és Boszniaig meg se álljanak.

Ezt kétszer mondani nem kellett: Garai János, Maróthi János és Csupor Pál bán erős sereggel útnak indultak, s nemsokára Bosznia hegyei között jártak.

Ott várt rájuk Hervoja herceg válogatott sereggel. Nem is hátrált, hanem bátran szembeszállt a magyarokkal.

Harsogtak a kürtök, szólt a puska, tört a lándzsa, és hullott az ember. A magyarok már-már győztek, a bosnyákok mindenütt visszavonultak, amikor egyszerre a hegyek tetején nagy kiáltozás támadt:

– Fut a magyar! Fut a magyar!

A ravasz Hervoja bosnyákokat küldött a hegyek tetejére, azok kiáltoztak, hogy a magyarokat megzavarják.

Ez a kiáltozás megrémítette a magyar sereget, mert mindegyik csapat azt hitte, hogy a másik elfutott, így aztán az egész sereg futásban keresett menedéket.

A bosnyákok az összes vezéreket elfogták: fogságba esett Garai János, Maróthi János, de még Csupor Pál bán is.

Sötét tömlőébe zárták, erős vasakkal megvaszták a vezéreket, és nagy váltságdíjat követeltek a szabadulásért.

Drága árat fizetett a szabadságért Garai János, még nagyobb summa aranyért szabadult ki Maróthi János, de legrosszabbul Csupor Pál bán járt: őt semmi pénzért nem bocsátotta el a herceg. Hiába ígért akármennyit, a herceg nem bocsátotta meg, hogy Zsigmond udvarában mindig így köszöntötte: Bő! Bő!

No, ha így köszöntötte, Hervoja herceg meg is állottá a bosszúját. Erősen megkötöztette a bánt, aztán odahozatott egy nyers ökörbőrt, és azt mondta:

Éltedben szólasz vala te ökörszóval,
Immár te szólj most ökörábrázattal!

Nem volt irgalom: Hervoja parancsára nyers ökörbőrbe varrták a bánt, s úgy vetették bele egy nagy tóba.

PÉTERFI MIKLÓS KÉT HÁBORÚJÁRÓL

– Tinódi Sebestyén költeménye nyomán –

Zsigmond király idejében történt, hogy Péterfi Miklós két háborút viselt a török ellen.

Először Ikács, akit a török Bosznia királyának tett, ez a hitvány áruló tört rá Péterfi földjére, a szép Temesközre. De ha rátört, meg is bánta.

Hogyne bánta volna meg, mikor Péterfi Miklós összeszedte a vitézeket, de még a köznépet is, és hadra kelt egész seregével.

Amikor a két hadsor egyberoppant, a vezérek egymást keresték. Hiszen keresni egyiket sem kellett, mert mind a ketten a sereg élén lovagoltak.

– Ide fordulj, rablók királya! – kiáltotta Péterfi Miklós, és kopjával úgy megdöfte, hogy Ikács mindjárt leesett a lóról.

Akkor Péterfi Miklós is leugrott a magáéról, és csizmás lábával a király mellére lépett.

– Kegyelem! Irgalom! – könyörgött Ikács király.

De hiszen könyöröghetett, Péterfi Miklós egy csapással levágta a fejét.

Amikor a törökök és a bosnyákok látták, hogy a király elesett, mind futásnak eredtek, pedig többen voltak, mint a magyarok.

Péterfi lovasai sokat levágtak a menekülők közül, sok foglyot is ejtettek.

A szép zászlókat, a jó lovakat Péterfi elküldte Zsigmond királynak, aki jó néven vette a hadizsákmányt.

Amikor a török hírért vette, hogy a magyarok Ikács király seregét megverték, s magát a királyt elpusztították, mindjárt hadat kiáltottak. Olyan sereggel vonultak a Temesköz ellen, hogy még a föld is rengett, amerre jártak.

Ugyan fött a feje Péterfi Miklósnak, mert kevés volt a hadinépe, segítséget pedig sehonnan se várhatott.

Végre ravasz hadicselt eszelt ki: minden csordát és ménest összehajtatott, melléjük síposokat, dobosokat állíttatott. Akkor késő éjszakán a sereget és a sok barmot a török ellen indította.

A rettenetes nagy dobogás, a síp- meg a dobszó úgy megijesztette a török sereget, hogy mindjárt futásnak eredt.

A magyarok pedig utánuk, és vágták a futókat, ahol érték.

De hogy egymást megkíméljék, Péterfi kiadta a parancsot:

– Azt kiáltsátok: “Isten, Szent Mihály!” – akkor csak a törökben tesznek kárt.

Kiáltották is a magyarok a jelszót, vágták is a törököt keményen.

Addig vágták, míg a török is gondolt egyet, és kiáltani kezdte a magyarok jelszavát, de csak annyit tudott:

– Mihály! – A többi elfelejtette.

Így védelmezte meg a Temesközt Péterfi Miklós, nappal vitézséggel, éjszaka pedig ravaszsággal.

POKOLJÁRÓ TAR LŐRINC

– Tinódi Sebestyén költeménye nyomán –

Sok fertelmes bűne volt Zsigmond királynak: az urakkal kegyetlenkedett, a parasztnépet elnyomta, szavát nem tartotta, és igen sokat fajtalankodott a menyecskékkel. Megelégtették ezt a főemberek, egyszer fellázadtak ellene, és Siklós várába bezárták. De a büntetés sem változtatta meg: amikor kiszabadult, ott folytatta, ahol előbb abbahagyta.

Megelégtelte a sok fertelmes bűnt az udvar, megelégtették a vitézek is. De ugyan mit tehettek a felkent király ellen? Csak el kellett szenvedni minden bűnét, hibáját és rigolyáját.

Addig-addig szenvedték, míg egyszer az egyik vitéz, akit Tar Lőrincnek hívtak, kihallgatást kért öfelségétől, és azt mondta neki:

– Felséges uram, életem és halálom a te kezvedben vagyon. De mert énnekem nincsen drágább, mint a király lelki üdvössége, hadd beszéljek előtted őszintén, ahogy illik.

– Jól van, fiam, beszélj szíved szerint – mondta Zsigmond király.

Akkor Tar Lőrinc elkezdte:

– Felséges királyom, engem a társaim Pokoljáró Tar Lőrincnek neveznek egy idő óta. Azért neveznek így, mert álmomban megjártam a pokol minden szegeletjét.

– Aztán mit láttál a pokolban?

– Jaj, felséges királyom, éppen azt akarom elmondani. Ahogy beléptem, egy tüzes

ágyat láttam, és annak négy sarkánál négy tüzes ember állott. Abban a pillanatban szózatot is hallottam valahonnan. Azt mondta egy hang: “Azt az ágyat Zsigmond királynak tartják. A négy ember azért ég a kárhozat tüzeiben, mert a földi világban nagy bűnt követtek el. Az egyik főpap volt, hamis dézsmát szedett a szegényektől; a másik kancellár, és iratot hamisított; a harmadik mint nemesúr feldúlta a fegyvertelenek jószágát; a negyedik pedig hamis vámot szerzett, megvámolta a vásárosokat.”

De még más csodákat is látott Tar Lőrinc a pokolban! Volt ott egy tüzes kádfürdő, s ott a lángok között maga a király, Zsigmond feredett. Abban a tüzes fürdőben együtt főtt a rossz lányokkal, menyecskékkel, akiket életében bűnös szerelemmel szeretett. Tüzes ágy és tüzes fürdő várja a pokolban a magyarok királyát!

De Zsigmond király nem riadt meg ettől az álomlátástól. Azt mondta Pokoljáró Tar Lőrincnek:

– Lesz nekem arra nagy gondom, hogy az ágyamat a pokolból kiiktassam. Ezt az ágyat én éppen a mennyországba igazítom.

Azzal Zsigmond király a magyar koronának egy kis ágát elrontotta, tizenhárom várost az országból kiszakasztott, ezeket nyolcvanezer forintért elzálogosította, és ebből a pénzből Budán a Szent Zsigmond-templomot felépíttette. Abba a templomba kincseket szerzett, papokat állított, sok jószágot annak adott, csak hogy ágyát a pokolból a mennyországba vihesse.

Amikor Zsigmond király meghalt, és Nagyváradon eltemették, minden harangot meghúztak, számtalan misét mondtak, és a sok pap csak úgy forgolódott a koporsója körül. “Verítkeztek a kövér nyakú barátok, mert pendültek nagy sok aranyforintok.” A krónikás költő, Tinódi Sebestyén mégis azt mondotta róla: “Nagy kétségem vagyon, hogy égbe menjen.”

A PARASZTHÁBORÚ

– Thuróczi János krónikája és egykorú okmányok nyomán –

A régi jó királyok súlyos, nehéz aranypénzt verettek, azzal gazdagították az országot. Volt is becsülete annak a pénznek nemcsak az országban, hanem még idegen földön is.

De a költsékes, pompakedvelő királyok könnyű pénzt verettek, s ami az aranyból megmaradt, azt eltékozták. Könnyű pénzt veretett Zsigmond király is, amikor jelentették neki, hogy üres a kincstára. Hiszen verethetett, mert abból ő nem gazdagodott meg, az ország népe pedig végső ínségre jutott. Hogyne jutott volna, amikor az álnok főurak és a hamis főpapok még a könnyű pénzből is hasznót húztak – a nép kárára.

Azt találták ki az urak, hogy abban a három esztendőben, amikor a könnyű pénz volt forgalomban, nem szedték be a parasztoktól a járandóságot, de amikor Zsigmond király jó pénzt veretett, egyszerre követelték a háromévi tartozást súlyos aranypénzben!

Elöl járt ebben Lépes György atya, Erdély püspöke, aki még a más vallású román parasztoktól is tizedet követelt, sőt a nemeseket is megadóztatta.

De már ekkor betelt a mérték, azt mondták a tizedszedőknek a falvakban:

– Nem fizetünk a püspök úrnak, mert nincs miből!

Ebből érthetett volna mindenki, de Lépes György atya nem bírta felfogni.

Visszaküldte a tizedszedőket, hogy erőszakkal hajtsák be a tartozást. De azok ismét azzal tértek vissza, hogy a parasztok nem akarnak, és nem is tudnak fizetni.

Ekkor a püspök atya egyházi átok alá vetette őket, átok alá az atyafiságukat, apjukat, anyjukat, testvéreiket, fiaikat, lányaikat és minden hozzátartozójukat. Elvonta tőlük a szentségeket, ezért keserves szívvel az egyházon és a temető földjén kívül temetkeztek, húgaik és lányaik az egyházi szokások és törvények ellenére mentek férjhez.

A földesurak pedig szolgaságra vetették a népet, akár a megvásárolt rabszolgát. A parasztokat minden jogtól megfosztották; ki hol született, ott dolgozott, s ott is halt meg, mert az úr földjéről el nem költözhetett.

Ekkor az erdélyi magyarok, románok mind felzendültek, és közös akarattal együtt felkeltek a hamis papok meg a mohó urak ellen. Egybegyültek Alparét mellett, tábort vertek a Bábolna hegyén, és tanácskozni kezdtek. Együtt elhatározták, hogy az elviselhetetlen terhek tarisznyáját levetik, és régi szabadságukat, melyet a régi szent királyok Magyarország minden lakójának megadtak, ismét visszaszerzik. Amíg a tanácskozás folyt, egyre gyűlt a nép; néhány nap múlva negyvenezer magyar és román paraszt meg kisnemes volt a táborban.

A felkelők vezéreket választottak, fővezérnek közös akarattal Budai Nagy Antalt tették.

Budai Nagy Antal mindjárt tanácsot tartott a vezérekkel, és együtt elhatározták, hogy követeket küldenek az urakhoz, és megkérik őket, hogy vegyék le nyakukról a tűrhetetlen rabszolgaság jármát.

A követek tisztelettel odajárultak az urak elé, de azok meg sem hallgatták őket, hanem parancsot adtak a szolgáknak, hogy a követek fülét és orrát vágják le, úgy küldjék őket vissza a táborba.

Amikor Csáki László, Erdély vajdája meglátta, hogy a megcsonkított követek Bábolna felé indulnak, odakiáltott a lovas vitézeknek:

– Korpázd az bestyét! Vágjad az parasztját!

A kegyetlen lovasok mindjárt megsarkantyúzták paripájukat, utánavágtattak a véres, támolgó parasztoknak, és irgalmatlanul lekasabolták őket.

Amikor ennek hírért a parasztok meghallották, még jobban elkeseredtek, Budai Nagy Antal vezetésével a hegyről levonultak, és Dés város közelében az urak seregét nagy bátran megtámadták.

Bottal, cséphadaróval, nyárssal rohamoztak a parasztok; a tanult katonák először csak nevelték őket. De amikor közel értek, mintha a tüzes istennyila csapott volna le: a paripa elragadta a lovasokat, a gyalogság is meghátrált, mert a düh és a keserűség megacélozta a parasztokat. Budai Nagy Antal parasztjai elsöpörték a büszke Csáki László lovasságát.

Bezzeg másképpen beszéltek az urak ezután! Tárgyalásra szólították a parasztok vezéreit, és egyezkedni kezdtek velük.

Végül megállapodtak: az urak a járandóságokat csökkentették, és a szabad költözködést megengedték. Még ahhoz is hozzájárultak, hogy évenként egy alkalommal hét bölcs eszű vénember gyűljön össze a Bábolna hegyén, s ott hozza a nemesurak tudomására a parasztok panaszát. Hadd mondják el az öregek, hogy az urak közül melyik tartja meg a parasztot szabadságában, s melyik nem, s ha valamelyik nemes vétene, azt a többi ne védelmezze. Elrendelték és meghagyták azt is, hogy ha bárhol, bármelyik nemesember az elmúlt cselekedetek megtorlására és bosszulására törekednék, az olyant hitszegőnek és eskübontónak tekintsék.

Az urak csak azért egyezkedtek, hogy időt nyerjenek. Jól tudták, hogy negyvenezer paraszt nem marad fegyverben sokáig, bíztak abban is, hogy a parasztság visszatér a földjére. S hát még ha visszatérítik! Az urak fűt-fát ígértek a parasztoknak; a

románokat a magyarok, a magyarokat a románok ellen uszították, de hiába, a tábornak nem bírták megbontani. Csak a kispapok egy része hagyta el a tábornak, mert azokat felmentették a fizetés terhe alól.

Amikor az urak látták, hogy a parasztek nem ijednek meg, ismét hadat indítottak ellenük. De megint ők jártak pórul! A parasztek ismét megkergették az urak seregét, sőt Nagynyed és Kolozsvár városát is elfoglalták.

Most már a nemesek minden sereget összegyűjtöttek, úgy vették ostrom alá Kolozsvárt. Erős decemberi hideg volt, az élelem a városban elfogyott, s a vajda úgy körölvette a várost, hogy oda még a madár se repülhetett be.

Ekkor Budai Nagy Antal utolsó rohamra gyűjtötte össze a parasztek. Kivonult a városból, megrohanta az urak seregét, s egy kis csapattal a vajda lovasait megtámadta.

Egyenlőtlen volt a harc: a paraszteknek kevés volt a lovas katonájuk, fegyverük is gyenge, s velük szemben jól fegyverzett lovas testőrség állott. Egész csapat vette körül a parasztek vezérét, mert fejére nagy vérdíjat tűzött ki a vajda. Egymást taszigálva rontottak rá a lovasok, öten-hatan vágták, kaszabolták, úgy összehasogatták, hogy a csata után alig ismerték fel. Pedig meg kellett keresni, mert a vajda példát akart mutatni, elrettentő példát. Mutatott is: Budai Nagy Antal holttestét kilencfelé vágatta. Kegyetlen, kínos halállal végeztette ki a parasztek elfogott vezéreit: Torda városa mellett karóba huzattá őket.

A vajda krónikásai a parasztvezéreknek még az emlékét is gyalázták: azt híresztelték róluk, hogy minden nemből és polgárt el akartak pusztítani, hogy királyok, parasztkirályok lehessenek.

BECKÓ VÁRA

– Mednyánszky László elbeszélése nyomán –

Kemény öklű, nagy akaratú vajda volt Stibor úr, ezért a Vág folyó völgyében kiskirálynak nevezték. Hiszen nevezhették is, mert Stibor vajda éppen olyan könyörtelenül uralkodott a nép felett, mint a zsarnok királyok. Ha megharagudott, ég és föld reszketett a haragjától, de ha nevetett, még a határ is csengett a kacagásától.

Így csengett akkor is, amikor Beckó, a kiskirály udvari bolondja egy tisztáson mókázott, bolondozott a vadásztársaság előtt.

Beckó egy régi-régi verset mondott el, azon kacagtak az urak. Hogyne kacagtak volna, amikor Beckó komoly képpel szavalt:

Borjú nyerítését, uraim, kergettem, Varjú árnyékába szalmanyíllal lőttem.

Jót kacagott ezen Stibor vajda is, aztán így szólt Beckóhoz:

– No, Beckó, régen nem volt ilyen virágos jókedvem, kívánj tőlem, amit akarsz, minden kívánságod teljesül.

Gondolkozik, töprenkedik Beckó, hogy ugyan mit kívánjon. Ahogy gondolkozik, meglát egy sasmadarat, s az éppen egy magas sziklára szállt le. Olyan magas volt az a szikla, hogy még a szem is belefáradt, amíg oda felpillantott. Beckó meg nagy hirtelen azt mondta:

– Nagy jó uram! Építtessen nekem egy várat arra a kőszirtre! Erre aztán igazán nagyot nevettek a vadász urak. Még hogy arra a sziklára valaki várat építtessen! Ilyent is csak egy bolond eszelhet ki. Mondták is Beckónak:

– Te is megérdemled a nevedet, te igazi bolond! Egyszer kívánhatnál magadnak valamit, akkor sem tudsz egyebet kitalálni, csak bolondságot. Hiszen oda várat építeni

teljesen lehetetlen!

– Teljesen lehetetlen? – kiáltotta Stibor vajda haragra gerjedve. – Másnak talán lehetetlen, de Stibor vajdának minden lehetséges. Mához egy esztendőre azon a csúcson fog állni Beckó vára!

Hej, de sokan megemlegették ezt a fogadalmat! Mert Stibor vajda attól fogva kirendelte a jobbágyokat, a parasztokat és az iparosokat, hogy ott dolgozzanak látástól vakulásig. Kínlódott abban a munkában az ember, pusztult az igásállat, de nem volt megállás: építették a várat éjjel-nappal.

De még ez sem volt elég: Stibor vajda másokat is munkára kényszerített. Az arra járó szekereket, hintókat mind megállították, az utasokat leszállították, és nyolc napon át keményen dolgoztatták. De a hintókról csak a kocsisokat állították munkába, az urak és úrinők Stibor vajda vendégei voltak azalatt, míg mások dolgoztak.

Így épült könnyel, átokkal és verejtékkel Beckó vára. De Stibor vajda állta a fogadalmát: egy esztendő múlva ott állott a vár a csúcs tetején.

Attól fogva mintha mindennap lakodalom volna, az úri nép ott mulatott a magas sziklavárban. Velük mulatott Stibor vajda is, bár ugyan különös volt az ő mulatozása. Az egyik percben majd kirúgta a ház oldalát fényes jókedvében, a másikban majd felrobbant haragjában.

Így történt akkor is, amikor víg lakomázás közben meglátta, hogy kedves agara, a Cicke három lábon sántikálva jött be az ebédlőszobába. Ennek a kutyának elütötték a lábát!

Nyüsztítve ment az agár a gazdájához, s nem is nyüsztített hiába. Stibor vajda szörnyű haragra gyulladt és felkiáltott:

– Ide azt a gazembert, aki a kutyát megütötte! Halál fia legyen, akárki tette!

Futott az udvari nép, mintha szemét vették volna ki, s már hozták is Stibor öreg szolgáját, aki egykor ura fegyvereit hordozta a csatában, de most már csak a konyhában lábatlankodott. Stibor mennydörgő hangon kiáltott rá:

– Hogy merted elütni a Cicke lábát?!

Hebegett, dadogott, alig tudott szólni az öreg szolga:

– Nagy jó uram... én csak magamat védelmeztem... Kegyelem... irgalom...

De nem volt sem kegyelem, sem irgalom. Stibor kimondta az ítéletet:

– Fogjátok az öreget, és taszítsátok le a szikláról!

Hiába könyörgött az öreg szolga, hiába könyörgött az udvari nép, a kegyetlen parancsot teljesíteni kellett.

Ment is a hű szolga, indult a halálba. De mielőtt letaszították volna, megátkozta a gazdáját:

– Átkozott légy, Stibor –vajda! Te is így pusztulj egy esztendő múlva!

Stibor csak kacagott az átkozódáson. Többet nem is gondolt az öregre, de még az átkára sem.

Amikor az esztendő elmúlt, ismét vígan lakomáztak Beckó várában. A vajda sokat ivott, feje megfájdult a sok bortól, kiment hát a kertbe, és lepihent egy forrás mellett. Nemsokára elaludt.

Akkor a bokor alól egy vipera csúszott elő, és úgy megmarta a vajdát, hogy a szeme világát elveszítette.

A vajda fel és alá futott szörnyű fájdalmában, és ahogy futott, egyszerre oda ért, ahonnan az öreget letaszították.

– Megállj! – kiáltották a vendégek, akik észrevették a veszedelmet. De Stibor vajda nem hallotta meg a szavukat: eszeveszett fájdalmában belefutott a mélységbe.

Az öreg szolga átka beteljesedett: Stibor vajda megfizetett kegyetlenségéért.

Mondák Hunyadi Jánosról

HUNYADI JÁNOS EREDETÉRŐL ÉS NEMZETSÉGÉRŐL

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Egyszer Zsigmond király Erdélyben táborba szállott, ott az özvegységet erősen elunta, ezért a szolgáltaól kérdezősködni kezdett:

– Milyen nép él itt, ezen a földön? Vannak-e itt a környéken szép lányok vagy asszonyok?

Mondta erre az egyik inas:

– Felséges uram, egy gazdag bojárnak olyan szép lánya van, hogy annak a mását én még nem láttam.

Tetszett a szó a királynak, és mindjárt azt mondta az inasának:

– No, ha a mását még nem láttad, tüstént a szemem elé állítsd azt a szép lányt!

Nem kellett ezt kétszer mondani. Estére a király színe előtt állott a szép lány, Morzsina bojár lánya. Azt mondta a királynak:

– Felséges uram! Én nemeslány vagyok, a híres Morzsina-nemzetből való. Ha velem szerelmeskedni akarsz, mi lesz az én sorsom? Hogy lesz az én magzatomnak dolga? Erre legyen először felségednek gondja.

Mondta erre Zsigmond király:

– Ha gyermeked lesz tőlem, gondom lesz rád, szép jószágot adok teneked és magzatodnak. Még a nemzetségedet is felemelem, és nagyobb méltóságra viszem.

A király ezt hit alatt ígérte a lánynak, és a szavát még a keze adásával is megerősítette.

Zsigmond király néhány nap múlva elindította seregét, és bevonult a Havasalföldre. Ott megvívott a törökökkel, le is győzte őket. Ezután Nikápolyt megostromolta, és elpusztította.

Amikor onnan visszatért, ismét átvonult Erdélyen, és az előbbi helyen, az Isztrigy folyó partján megszállott.

A szállásról mindjárt elküldte az inasokat, hogy a szépséges Morzsina leányzóat elébe állítsák. Jött is a lány mindjárt, és azt mondta a királynak:

– Felséges uram! Amitől félttem, az megesett rajtam, mert gyermeket várok tőled. Az istenért is kérem felségedet, ne hagyj immár, mert igen nagy bajban leszek.

A király kivonta az ujjából az egyik gyűrűt, átadta a lánynak, és azt mondta neki:

– Semmit ne félj, ezt tartsd jegyül. Ezzel megoltalmazhatod magadat minden ellen. Cédulát is adok. Azonközben várj istentől.

Abban az időben élt Erdélyben egy havasalföldi bojár, akit Vojk Buthinak hívtak. Azzal közölte a szép lány a baját, Vojk pedig, látva szépségét és gazdagságát, elvette feleségül.

Nem sok idő múlva a szép asszony egy igen erős fiút szült Buthinak. A fiút megkeresztelték, és Jankulának nevezték. Jankulára nagy gondot viselt az anyja, ahogy a király neki meghagyta.

Amikor Zsigmond király ismét arra vonult hadával, hogy a törökkel megvívjon, a szép Morzsina felvette a kis Jankulát, bement a királyhoz, elébe tette a gyermeket és a cédulával a gyűrűt.

A király nagyon megörült a kis Jankulának. Meghagyta az asszonynak, hogy egy kis idő múlva a gyermeket vigye fel Budára, mert ott majd gondoskodik róluk.

Idővel a szép Morzsina ura meghalt, ő pedig kisfiával a bátyjához költözött. Nemsokára azt mondta bátyjának, Morzsina Gáspárnak:

– Szerető bátyám! Ezzel a gyermekkel Budára kell mennem. Kérlek, édes bátyám, jöjj velem, te sem bánod meg.

Kérdi tőle a bátyja:

– Jó húgom, mi a patvart járnál te Budán? Nagyon messze van az.

– Vagy messze, vagy nem messze, de énnekem fel kell mennem. Ha eljössz velem, nagy hasznot teszel a kis Jankulának, sőt az egész nemzetségünknek.

Elálmélkodott ezen Morzsina Gáspár, de csak azt mondta:

– Hadd haladjon a dolog valamennyire, ím, gondolkodom felőle. Majd meglássuk.

Egynéhány nap múlva az asszony mosni készült. A kis Jankulát a földre letette, hogy a porban játszódjon. De a gyermek erősen sírt.

Akkor az asszony odament, és Zsigmond király gyűrűjét Jankula kezébe adta, hogy azzal játszódjon, és vesztet hallgasson.

Jankula jó ideig játszódtott a gyűrűvel, hát egyszer egy holló meglátta a fáról a gyűrűt, odarepült, kikapta a gyermek kezéből, és felrepült vele a fára. Erre Jankula erősen kiáltozni kezdett.

Megijed az anyja, abbahagyja a szappanozást, fut a gyermekhez, feltekint a fára, hát a gyűrű ott fénylik a holló csőrében. Mindjárt fut a bátyjához, és nagy zokogással elbeszéli, hogy mi történt:

– Szerelmes bátyám! Mit tegyünk? Az átkozott holló minden szerencsénket elveszti! Mert a csőrében van Zsigmond király gyűrűje, amelyet jegyül adott nekem. Ha az a gonosz holló elviszi a gyűrűt, a király nem állja meg az ígését, melyet nekem tett. Bizony gyűrű nélkül soha nem merek a király elébe kerülni, nem merem szegény Jankula dolgát előtte említeni. Jaj! Jaj! Hova legyek?

Morzsina Gáspár is elijedt, megragadta iját és tegzét, azzal megindult a húga után.

Íme, hát a holló ott van a fán, és csőrével forgatja a gyűrűt.

Morzsina egy nyílvezzővel hozzá lőtt, de a nagy hirtelenkedésben hibát tett, és nem találta el a hollót. Mindjárt másik nyílvezzőt vett elő, és azzal úgy mellbe lőtte a hollót, hogy az a gyűrűvel együtt a fáról leesett. Most már nagy örömben voltak mind a ketten.

Morzsina Gáspár is megértette hűgától Zsigmond királynak minden dolgát, ezért felvitte őket Budára.

Az egyik napon, amikor a király ebéd után a vár piacára kiment, a szép Morzsina a kis Jankulával elébe járult, és odanyújtotta a királynak a cédulát meg a gyűrűt.

– Felséges uram! Lásd meg ezeket, kérlek. Felséges uram, megemlékezzél az ígéreteről, és ne utáld meg szegény fejemet és fiadat. Könyörülj, felséges uram, szegény nemzetségemen is.

Zsigmond király elpirult egy kevéssé, de mindjárt rámosolygott Jankulára. Aztán visszaadta a gyűrűt, és azt mondta:

– Jól tetted, hogy feljöttél, és felhoztad a gyermeket. Ahogy ígértem, gondodat viselem, Jankulát úrrá teszem, és nemzetségedet is felemelem.

A király mindjárt szólította Bán Ferencet, és meghagyta neki:

– Ezeket vidd jó szállásra, és viselj gondot rájuk. Mindenből elégük legyen, s nekem meg juttasd eszembe, hogy később örömmel bocsássam őket haza Erdélybe.

Bán Ferenc kiment velük, átvitte őket Pestre, és egy polgár házában jó szállást csinált nekik. Ott mindennap jóltartották őket, mintha mindig lakodalomban volnának.

A király pedig gyakorta átvitette a kis Jankulát Budára, és ott játszadozott vele.

Amikor visszabocsátotta, szép gyűrűket fűzött a nyakára, és aranyláncokkal övezte fel, meg nagy aranyforintokat függesztett a nyakába.

Egy hónap múlva Bán Ferenc úgy látta, hogy nagyon jókedvű a király, ezért azt mondta neki:

– Felséges uram, ideje volna a kis Jankulát jó válasszal visszabocsátani. Meghiggye felséged, Jankulából igen nagy ember lesz!

A király megajándékozta őket Hunyaddal és a körülötte fekvő szép, gazdag jószágokkal. Parancsolatot is írt az erdélyi vajdának, hogy megoltalmazza őket minden veszedelem ellen. Jankulának és az egész Morzsinai-nemzetnek címet is adott, a címeren egy holló aranygyűrűt tartott a csőrében. Ezenfelül a király szép jószágot adott nekik Hátszegben, s az asszonyt egy hatlovú hintóval is megajándékozta. Amellett még útiköltséget is bőven adatott nekik, így bocsátotta őket nagy örömmel vissza Erdélybe.

Attól fogva a szép Morzsinai ott lakott fiával Hunyadon, azért nevezték Jankulát Hunyadi Jánosnak.

Amikor Jankula már szép ifjúvá serdült, először a Csákiakat szolgálta, és ezeknél kezdte az ő emberségét megmutatni.

Amikor pedig Zsigmond király Németországba ment, Hunyadi János is igen szépen felékesítette magát nagy szép, drága öltözetekkel, és a királlyal együtt Németországba elment. Ott jelesen vitézkedett, aztán dicséretes névvel visszajött Magyarországra. Itt hadban és békességben olyan eszesen és jámborul viselte magát, hogy mindenütt és mindenkinél nagy becsületet szerzett.

HUNYADI JÁNOS IFJÚSÁGA

– Teleki József elbeszélése nyomán –

Sok bátor apród, derék vitéz szolgált Lazarevics István szerb fejedelem udvarában, de egy sem léphetett az ifjú Hunyadi János nyomába. Vadászaton, lesen és csatában, mindenütt megállta a helyét.

Egyszer a fejedelem vadászatra indult, s hát éppen előtte felszökött egy farkas.

Hunyadi János éppen ott lovagolt mellette, hát a fejedelem rákiáltott:

– Fogd el, fiam, élve-halva!

Ennél többet mondani nem kellett. Az ifjú sarkantyúba kapta lovát, és a farkas után vágatott. Amikor egy folyóhoz értek, a farkas belevetette magát, és úszva próbált menekülni. De az ifjú lovával utána ugratott, majd kikaptak a szárazra, s ott sem hagyta abba az üldözést.

A sűrűben már gyalog üldözte, végre elfogta a farkast, megölte, bőrét lenyúzta, és átadta a fejedelemnek. Ahogy átnyújtotta, ezt mondta:

– Uram, megtettem, amit parancsoltál. Megöltem a farkast, íme, itt van a bőre, tégy vele, amit tetszik.

A szerb fejedelem elámult ezen a csodán, és azt mondta:

– Ez az ifjú még sokra viszi.

Lazarevics fejedelem jóslata nemsokára beteljesedett.

KEMÉNY SIMON

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Ha a török prédára éhezett, nem sokat töprengett, betört Erdélyországba, és onnan mindig sok zsákmánnyal tért vissza. Hiszen megtehetette, mert a föld népének védelmezője nem volt, az urak csak a maguk birtokával törődtek.

Egyedül Hunyadi János szánta meg a szegénységet, csak az ő keze szorult ökölbe, amikor a felégetett falvakat látta. Nem is várta meg, míg a török betört, sokszor megelőzte a támadásban.

Így járt vele a híres Mezőt bég is, aki úgy tanyázott Marosszentimre mellett, mintha a hazájában volna. De azért mégsem, mert itt bátrabban rabolt és fosztogatott.

Hunyadi pedig megelégtelte a török vakmerőségét, és váratlanul megrohanta Mezőt bég táborát. Az első rohammal elsöpörte a törököt, de aztán a bég mozgósította a tartalékot is.

Egyszerre Hunyadi azon vette észre magát, hogy a török három felől támad rá. Hirtelen tömött sorokba szorította a katonaságát, aztán lassan hátrálni kezdett. Váratlanul átkelt az Ompoly vizén, és visszavonult Gyulafehérvárra. Ott várta be a székelyek seregét.

De ezalatt Mezőt bég is felkészült a csatára. Összehívta legjobb tisztjeit, legbátrabb vitézeit, és azt mondta nekik:

– Az oroszlánt csak az pusztíthatja el, aki a szívét eltalálja.

Ilyen oroszlán a magyar hadsereg is, annak pedig Hunyadi János a szíve. Csak úgy győzhetünk, ha Hunyadit elfogjuk vagy megöljük.

– Úgy legyen! – kiáltották a tiszték, ezt kiáltották a közvitézek is.

Az egész török sereg felkészült a harcra, és mindenki Hunyadit akarta levágni. De Mezőt bég ezzel sem érte be. Azt mondta a vitézeknek:

– Jól figyeljete, hogy Hunyadit mással össze ne tévesszétek! Ez a vezér mindig ott jár, ahol legerősebb a küzdelem. Fehér paripája kiragadja a legnagyobb sűrűből. Hunyadi ezüstsíksíkját visel, karján címeres pajzs van, rajta egy holló, amelynek csőrében gyűrűt láttok. Erről megismeritek.

– Megismerjük, és meghal – mondták erre a tiszték és a janicsárok.

Eközben Hunyadi is felkészült a csatára. Feltette ezüstsíksíkját, felöltötte címeres páncélját, és elővezettette hófehér paripáját.

Ekkor azonban alvezére, Kemény Simon megállította, és azt mondta neki:

– Uram, a kémek jelentették, hogy az egész török tábor egyedül a vezért keresi, magára Hunyadira támad. Cseréljünk fegyvert, páncélt és lovat, mert ha én elesem is, így a győzelmet biztosítjuk.

Hunyadi egy percig gondolkodott, aztán szó nélkül intett Kemény Simonnak, hogy vesse le a páncélját. Ott mindjárt fegyverzetet és lovat cseréltek.

Nemsokára szemben állott a két sereg. A magyar sereg élén, hollós címerrel a karján, hófehér paripán Kemény Simon állott.

Amikor a két sereg összeroppant, minden török vitéz a fehér paripán lovagoló, hollós címerű lovagra támadt.

De a székelyek nem hagyták a vezért: keményen aprították a janicsárt. Hiszen apríthatták, mert annyian voltak, mint a sáska.

Nemsokára a hollós címerű lovag mellett ott feküdt a török sereg színe-virága, de hiába, mert csak úgy özönlött oda a sok török.

Végre a sok sebtől a vezér már ellankadt, egyszerre a lova is összeroskadott alatta. A székelyek rémülten látták, hogy a vezér elesett, a törökök pedig rettenetes hangon üvöltöttek:

– Hunyadi meghalt! Hunyadi meghalt!

Már-már megzavarodtak a magyar és a székely hadsorok, amikor az Ompoly mellől új sereg bontakozott ki, és a sereg élén ott vágatott maga a vezér: Hunyadi János!

– Itt van Hunyadi! – kiáltotta mennydörgő hangon, s bár Kemény Simon páncélját viselte, mindenki megismerte hangjáról és kardjának csapásáról. Nyomában ott vágattak a legjobb vitézek, akik súlyos kardcsapással álltak bosszút Kemény Simon haláláért.

A törökök iszonyúan megrémültek, amikor Hunyadit meglátták. Mintha sírjából kelt volna ki, túlvilági alaknak látszott.

Az egész török sereg futásnak eredt, a magyar meg keményen üldözte. Levágták ott magát Mezőt béget is, de még növendék fiának sem adtak kegyelmet.

Annyit zsákmányoltak azon a helyen, hogy a török boglárók árából templomot emelhettek a csata színhelyén.

HUNYADI JÁNOS AJÁNDÉKA

– Dugonics András elbeszélése nyomán –

Volt a Hunyadi János táborában egy derék tiszt, aki nagyon gyenge lovon járt, és semmiképpen se bírt jó lóra szert tenni.

A vezér, aki mindent megfigyelt, ezt is észrevette, de nem tette szóvá. Csak magában töprengett, miképpen segíthetne ezen a derék tisztén.

Egyszer aztán ebédre hívta a tisztet, és ebéd közben így szólt hozzá:

– Egy kérésem volna, ha megengedi, íme, én már fiatal nem vagyok, ezért tapasztalom is, hogy nékem a fiatal, serény lovak veszedelmesek. De kegyelmed alatt láttam egy derék, csendes paripát, és úgy tartom, hogy az nékem nagyon alkalmas lenne. Én mást adnék kegyelmednek helyette, mégpedig sokkal serényebbet és jobbat.

A tiszt erre nem felelt, csak meghajtotta magát, és megköszönte a vezér jóakarátát.

Nemsokára a tiszt maga vitte be lovát a vezér istállójába. A lovászok Hunyadi parancsára azt mondták neki:

– Tessék választani a vezér paripái közül. A két legjobb paripán kívül bármelyiket elvezetheti kegyelmed.

De a tiszt egy lovat sem akart elvezetni.

Amikor Hunyadi ezt megtudta, parancsot adott, hogy a két legjobb paripa közül az egyiket, amelyiken addig csak ő maga járt, állítsák be a tiszt istállójába.

Ez az ajándék és az ajándékozás módja olyan ritka, mint amilyen ritkák a Hunyadi Jánoshoz hasonló férfiak.

A KŐHALMI BÍRÓ

– Mednyánszky László elbeszélése nyomán –

Erdély déli részén, magas hegy csúcsán állott egykor a kőhalmi vár, alatta épült Kőhalom község, melynek rendje és tisztasága arról tanúskodott, hogy szászok lakták. A vár már régen romba dőlt, de az egyik bástyán sokáig mutogattak egy pár lábbilincset. Hallgassátok meg a történetét! Hunyadi János idejében a török gyakran betört Erdélybe, kirabolta a falvakat, megsarcolta a városokat. Ezért minden községben és városban keménykezű, bátor vezetőt választottak, akit nem fogott el a félsz, amikor a törököt meglátta. Ilyen volt a híres vörös királybíró is, aki a kőhalmi szászokat kormányozta.

A kőhalmi bírót Helvignek hívták, de mindenki vörös királybírónak nevezte, göndör vörös haja és égő tekintete miatt. De olyan is volt a királybíró, mint a tűzláng: szemének pillantásával megperzselte a bűnösöket, és szinte megemésztette a gonosztevőket. Kemény és igazságos bíró volt, ezért sokan igazságos vörös királybírónak nevezték.

Volt a vörös királybírónak egy hűséges szolgája, akit Menengesnek hívtak. Ez jól ismerte a természet titkait, és gyakran csúffá tette Kőhalom hiszékeny polgárait. Varázsolt és bűbájoskodott mindaddig, míg egyszer a polgárok összeröföntek, és feljelentették Menengest mint varázslót és boszorkányt.

Nagy volt a veszedelem, mert ekkor a boszorkányokat máglyahalál fenyegette. Márpedig Menenges gyakran tüzet fújt a szájából, vagy a bort vízzé és a vizet borrá változtatta, és azt tartották, hogy ezt csak az ördög segítségével tehetette.

Szerencsére az ügyet a kőhalmi bíró tárgyalta, és Helvig úr nem hagyta cserben hű szolgáját. Felmentette a boszorkányság vádja alól, de a tárgyalás után azt mondta neki:

– Hallod-e, Menenges! Ha még egyszer varázsolsz, nem kerülöd el a tűzhalált; érted-e?

– Értem, uram – mondta Menenges, s attól fogva nem varázsolt többet.

Nem sokkal a tárgyalás után történt, hogy egy nagy török sereg betört Erdélybe, és az egyik csapat nemsokára ott állott a kőhalmi vár alatt. Az aga ezt üzent a szászoknak:

– Kő nem marad másik kövön, kőhalmi polgár nem marad elevenen, mert lassú tűzön pirítom meg valamennyit, ha tüstént nem fizettek tízezer aranyat!

De a vörös királybírónak nem szállt inába a bátorsága. Magához intette hű szolgáját, Menengest, és lement vele az aga táborába. Megállt az aga előtt, és azt mondta neki:

– A váltságdíj felét, ötezer aranyat itt hoztam magammal. A másik felét három hónap múlva a polgárok hiány nélkül elküldik Konstantinápolyba, csak ne pusztítsd el a községet. Amíg a pénzt meg néni kapod, elmegyek veled kezesnek, tégy velem, amit akarsz.

Tetszett a töröknek az ötezer arany, tetszett a vörös királybíró bátorsága is, de azért hatalmas lábbilincset veretett rá meg a szolgájára, úgy vitte magával Konstantinápolyba.

Hej, de sokat szenvedett a vörös királybíró, de még a szolgája is a három hónap alatt! Nappal nehéz munkát végeztek, éjjel pedig sötét zárkában nedves szalmán feküdtek. S hát még mikor a három hónap eltelt, és a pénz nem érkezett meg!

Azt mondta az egyik éjjel a vörös királybíró:

– Hallod-e, Menenges! Én téged egykor a boszorkányságtól eltiltottalak. De most azt mondom, csinálj valami varázslatot, másképpen elpusztulunk.'

Mondta erre Menenges:

– Jó uram, régen várom már a szavadat. Ne félj, segítek én a mi dolgunkon. Úgy

pihenj ma a szalmán, hogy holnap otthon alszol a paplanos ágyban.

Hitte is, nem is a királybíró Menenges szavait, de akárhogy volt, mégis reménykedni kezdett, hátha a szolgálja valamiképpen hazavarázsolja.

Másnap, amikor munkába indultak, Menenges arról panaszkodott, hogy erősen fázik, és a nagykabátját magával vitte. Amikor délben a rövid pihenő ideje elérkezett, azt mondta a vörös királybírónak:

– Uram, én most ráülök erre a kabátra, te ülj mögém, kapaszkodj a nyakamba, hunyd be a szemed, s ki se nyissad, amíg nem szólok.

Úgy is történt. A királybíró ráült a nagykabátra, átölelte Menenges nyakát, behunyta a szemét, s hát egyszerre érezte, hogy megmozdul a kabát. Aztán olyan szélvihar támadt körülötte, hogy majdnem elvesztette az eszméletét. Amikor már nem bírta tovább, félig ájultán leesett a földre. De akkor már Menenges ott állott mellette, szép gyöngéden meglegyezte, és azt mondta neki:

– Nyisd ki a szemedet, jó uram, mert otthon vagy!

A vörös királybíró felnézett, hát ott voltak Kőhalom határában!

Akkor Menenges a kezét rátette a lábbilincsre, az pedig mindjárt lehullott a lábukról.

Amikor Kőhalomra beértek, a polgárok azt se tudták, hova legyenek örömükben.

Ettől kezdve a vörös királybíró Menengest úgy tartotta, mint tulajdon testvérét. A bilincset pedig emlékezetül kifüggesztették a kőhalmi vár bástyájára.

SZILÁGYI ÉS HAJMÁSI HISTÓRIÁJA

– A Szendrői Névtelen költeménye nyomán –

Rigómezőnél is vitézül harcolt Hunyadi, de hiába küzdött, legyőzte az árulás és a török túlereje. Az életét is csak úgy őrizhette meg, hogy két derék vitéze, Szilágyi Mihály és Hajmási László feltartóztatta a törököt, amíg a vezér elmenekült.

De a két vitéz fogságba került, rabbá esett, ott sínylődött sok derék társával a konstantinápolyi tömlöcben.

Piros pünkösöd napján, áldott szép időben a rabok a rostély mögül kinézegettek, Szilágyi Mihály meg a kobzát elővette, és azon keserves nótát vert:

Esztendőnek előtte házamnál vígan lakom vala

Az én atyámmal és vén anyámmal, hajadon húgommal.

A sötét tömlöc mellett fényes palota állott, s abban lakott a török császár lánya, gyöngö virolája. Kikönyökölt az ablakba, úgy hallgatta a magyar ifjú bús énekét.

Hiszen hallgathatta, mert mintha neki szólott volna a másik nótá:

Hej, páva, hej, páva!

Császárné pávája!...

Ha én páva volnék,

Jó reggel felkelnék,

Folyóvízre mennék,

Folyóvizet innám,

Szárnyim csattogatnám,

Tollamat hullatnám.

Fényes tollaimat
Szép leány fölszedné,
Az ő édesinek
Kalapjába tenné,
Bokrétába kötné.

Titkos éjjel a császár lánya, gyöngé violája lement a sötét tömlőébe, megkereste Szilágyi Mihály vitézt, és nagy bűjét, sok szomorúságát szép szavakkal enyhítette, vigasztalásokkal elcsendesítette. Addig-addig vigasztalta, míg egyszer azt mondta:

Te vitéz úrfi! ha felfogadnád te igaz hitedre,
Hogy el-kiviszel Magyarországra, te lakó földedre,
És feleségül engem elvinnél, én felelnék erre!

Ahogy ezt Szilágyi Mihály meghallotta, mindjárt ezt felelte:

Csak szabadíts ki, és felfogadom én igaz hitemre,
Császár leánya, téged elviszlek én lakó földemre.

Akkor a török császár lánya, gyöngé violája a tömlőtartót félrevonta, sok kincssel megvásárolta, az pedig a vitézeket egy sötét éjszakán szabadon bocsátotta.

A császár lánya elvezette a vitézeket az istállóba, ahol a török császár paripái állottak. Adott az ifjoknak két aranyos kardot, azok meg a lovászmestereket és a lovászokat mind lefejezték, három lovat megnyergeltek, a többinek elvágta a nyakát. Török ruhát öltöttek, azzal lóra pattantak, és a császár lányával együtt elvagtattak.

Másnap reggel a szolgák jelentették a császárnak, hogy a rabok elszöktek, 'a lovászokat megölték, s még a lovakat is elpusztították. Hát még mikor azt is megmondták, hogy a török császár lánya is velük tartott! Rettenetes haragra gyűlt a török császár.

– Fővadják, vezérek, mindenki utánuk, vissza kell hozni őket! Eközben csellel, karddal utat nyitott a két vitéz, de mikor a vezérek csapata utolérte őket, egy szép szigeten elrejtették a török császár lányát, maguk pedig szembefordultak az üldöző törökökkel.

Nagy haraggal támadott a török, de a két ifjú megvívott a szabadságért meg a szerelemért. Kit levágtak, kit megszalasztottak, immár szabadok voltak!

Akkor elmentek a szép szigetre, hogy a császár lányát megkeressék. Nagy sírásban találták, mert erősen aggódott az ifjakért, aggódott szerelmes mátkájáért.

Lett nagy öröm, amikor egymásra találtak! Most már vígan mentek, nemsokára az ország határát is elérték. Ekkor azt mondta Szilágyi Mihály:

– No, édes mátkám, ez már az én hazám földje, itt már te az enyém, én a tiéd!

De Hajmási László közbeszólt:

– Vívjunk meg mi ketten a lányért, hadd legyen egyikünké! Azt felelte erre Szilágyi Mihály Hajmási Lászlónak:

Szerelmes társam, a nagy istenért kérlek én tégedet,
Engedd énnekem, mert neked otthon vagyon hitestársad!

Esedezni kezdett a török császár lánya is, és azt mondta a vitézeknek:

– Vessetek engem inkább szablyára, úgy öljetek meg, de egymást kíméljétek!

De hiába szólottak, hiába beszéltek, Hajmási László csak nem engedett.

No, hát akkor kard ki kard!'

Ahogy összezsaptak, Szilágyi Mihály úgy elcsapta Hajmási László kezét csuklóban, hogy mindjárt elejtette a kardot.

Most már belátta Hajmási László is, hogy vetkezett, s így szólott:

Szerelmes társam, a nagy istenért én tégedet kérlek,
Megbocsáss nekem, mert ez jutalma a bűnös embernek.
Énnekem vagyon két szép kisfiam, jámbor házastársam,
Légy egészséggel, szerelmes társam, megbocsáss énnekem!

Így búcsúzott el egymástól a két vitéz, Szilágyi Mihály pedig megtartotta hittet fogadott szavát, feleségül vette a császár szép lányát.

HUNYADI JÁNOS BUJDOSÁSA

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Hiába fáradozott Hunyadi János, hasztalan erőlködtek a vitézek, a rigómezei csata sorsát nem fordíthatták meg.

Most már a puszta életet kellett menteni: Hunyadi sebes lován elvágatott, és napokig bolyongott a sűrű erdőségben.

Már három napja egy falas ételt, egy korty italt nem látott, amikor a lova is elállott: kidőlt.

Alig támolygott már a bujdosás negyedik napján, amikor két erdei tolvaj rárohant, hogy kifossza.

Mindjárt feltűnt a tolvajoknak a széles aranylánc, amit Hunyadi a nyakában viselt. Egyik a láncon függő keresztet, másik a láncot rángatta, erősen összevesztek, hogy kié legyen a lánc.

Amíg a két hegyi tolvaj egymás ellen fordult, Hunyadi hirtelen megragadta az egyiknek kardját, és azzal az egyik tolvajt levágta. A másik úgy megijedt, hogy gyorsan futásnak eredt.

Tovább bujdosott a kormányzó, és már a reményét is kezdte veszíteni, amikor az ötödik napon egy pásztorra talált.

A hegyi pásztor mindjárt látta, hogy jeles férfiúval van dolga, tisztelettel megszólította, és azt kérdezte tőle:

– Ugyan miért bujdosik kegyelmed? Mert jeles vitéznek nézem, s mégis alig állhat a lábán az éhségtől.

Hunyadi János pedig elmondta neki, hogy ő a magyar hadak vezére, és a törökök Rigómezőnél legyőzték a seregét. Aztán hozzátette:

– Most hát adj egy falas kenyeret, mert halok meg éhen.

– Adok, hogyne adnék – mondta a pásztor –, jöjj velem a kunyhómba. – Ott kenyeret, hagymát, vizet rakott elébe.

Hunyadi pedig mindjárt hozzálátott. Annak utána gyakorta mondogatta, hogy soha jobb ízű vacsorát nem evett, mint akkor. Másnap kelve elvezérelte őt a pásztor, és bevitte Szendrőbe.

NÁNDORFEHÉRVÁR OSTROMA

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Amikor Mahomet török császár Görögországot leverte, úgy elbizakodott, hogy azt mondta:

– Egy az isten az égben, egy fejedelem uralkodjék a földön!

Így beszélt a császár, a török vajdák, basák és bégek pedig rátörtek a városokra meg a falvakra, égettek, romboltak, pusztítottak, és rabszíjra fűzték a parasztokat.

Forrt, forrongott a gyűlölet a magyar népben, bosszúért kiáltottak az elpusztított falvak és városok, de az uraknak más gondjuk volt, nem törődtek a nép bajával. Egyedül Hunyadi János szíve keseredett el a nép üldözése miatt. Amikor meghallotta, hogy a török martalócok Erdély földjét pusztítják, felfegyverezte a népet, és szembeszállt a rablókkal. Tanyák határában, falvak közelében, városok körül folytak a harcok, s Hunyadi János mindenütt viasztörítette a törököt.

Amikor Hunyadi csatáinak hírére Izsák vajda meghallotta, mérhetetlenül felháborodott. Még hogy a dicső török csapatokat egy hitvány gyaúr megtámadja s megveri! Ez a vajda, aki Szendrő várának kapitánya és egész Rácország birtokosa volt, nagy hadat gyűjtött, és a falvakat meg a városokat erősen raboltatta. Éppen Nándorfehérvár alá vonult, mert annak kapitánya Hunyadi János volt, s ott pusztított legkegyetlenebbül.

De nem sokáig pusztíthatott! Mert Hunyadi nagy sereget gyűjtött, és nyílt mezőn szembeszállt az ellenséggel.

Nagy rohammal támadott a török, de a magyar sem engedett. Már az első ütközetben sokan lefordultak a lóról, de az elesettek helyébe mások léptek: a magyarok egy lépést sem hátráltak. Hunyadi mindig ott jelent meg, ahol legnagyobb volt a veszedelem, népét biztatta, az ellenség szívében pedig félelmet keltett.

Amikor Izsák vajda látta, hogy a magyarok vagy győzni, vagy halni akarnak, megijedt ettől az elszántságtól, hátat fordított, és gyors vágatással Szendrő vára felé indult. Ahogy ezt a török sereg észrevette, mindjárt futásnak eredt.

Hunyadi pedig üldözőbe vette a futókat, és egészen Szendrő várának faláig üldözte őket. Végül nagy győzelemmel, sok zsákmánnyal tért vissza Nándorfehérvár várába.

De már ezt a török császár sem nézte tétlenül. Négyszázezernél több katonát, rengeteg hadigépet szállított hajón a vár alá. Addig egyetlen várat sem ostromoltak ilyen nagy előkészülettel.

Amikor a török császár előkészületének híre járt, Hunyadi János nem volt a várban, hanem arról tanácskozott, miképpen szervezzék meg az ország védelmét. Hiszen tanácskozhatott! Mert a többi urak mind irigykedtek rá, s azt mondogatták:

– Ki-ki a magáét védelmezze! Ha Nándorfehérvárt rábízták Hunyadira, ám védje meg, ha tudja!

Ezzel aztán a tanácskozásnak vége lett, Hunyadi pedig elindult, hogy felmentő sereget szervezzen.

Ezalatt a török császár hozzákezdett az ostromhoz. A hadigépeket a síkságon állították fel, s ezek hatalmas köveket hajigáltak a vár falaira. Éjjel-nappal dörögtek a hadigépek, rettenetes mennydörgésük egészen Szegedig elhallatszott. Úgy okádták a füstöt, hogy a napfényes, tiszta eget sűrű ködfelhő borította el, és a lengedező szellő kénbüzzel keveredett. Sem a forró nyári nap, sem a hűvös éjszaka sötétje nem nyújtott pihenést az ostromlottaknak, mert az ostromlók sem pihentek.

Egymás után omlottak le a vár magas tornyai, ledőltek a védőfalak és a bástyák,

amelyek addig az embereket oltalmazták. Most már a hatalmas kövek az embereket pusztították. A vár védői egészen kétségbeestek, a halálfélelemtől megdermedtek, és mindnyájan a biztos halál közeledését várták.

Ekkor jelent meg a Duna partján Hunyadi János, a magyarok reménysége és a törökök félelme. Csekély számú sereget hozott magával, mert nem volt ideje katonák toborzására. Ebben a kicsiny seregben is sok volt a paraszt katona, aki fegyverforgatást nem tanult. De Hunyadi bízott ebben a kis seregben, bízott a parasztokban, s nem is csalódott.

Hunyadi először arra törekedett, hogy az ellenség hajóit a folyóról elűzze, és a várban levőknek fegyveres segítséget vigyen. Számított ebben a vízi csatában a halászhajók kis bárkáira, és számítása bevált: a mozgékony halászhajók könnyen elsurrantak a török hajók között, és több oldalról támadva, sokat felgyújtottak közülük. A magyarok bátran rohantak rá a törökök hajóira, s egymás után lángra lobbantották őket. De sok magyar is elesett a nagy vízi csatában. A rettenetes vérontás miatt a Duna vize véres foltokkal kavargott, és a katonák gazdag lakomát adtak a halaknak.

Lángban álltak a török hajók, s a magyar vitézek büszkén vonultak fel a várba. Ott úgy fogadták őket, mint a magyarok szabadítók.

Hunyadi János pedig egyenesen a kapitányokhoz ment, és azt mondta nekik:

– Ugyan mitől féltetek? Vagy talán most láttok először törököt? Ezek azok, akiket olyan sokszor megszalasztottunk! Annyiszor láttátok már őket, miért éppen most zavar ez a látvány titeket? Bízatok Krisztusban, akinek nevéért annyiszor öntöttük vérünket, és ismét győzni fogunk!

Ezekkel a szavakkal és még sok hasonlóval Hunyadi ismét bátorságot öntött a kapitányok és a katonák szívébe. Ezután megerősítette a várat az új katonasággal, és minthogy ezek a fegyverforgatásban járatlanok voltak, megkezdte kiképzésüket.

Ezalatt a törökök táborában is nagy tanácskozás folyt. Mahomet császár összehívta a török sereg vezéreit, és így szólt hozzájuk:

– Mindnyájan emlékeztek arra, hogy atyám, Amigát császár éppen hét hónapig ostromolta Nándorfehérvárt, s mégsem tudta meghódítani. Ezért győzelem nélkül, szégyenszemre vonult el a vár alól. De most másképpen lesz! Mert amit Amurát hét hónap alatt nem tudott teljesíteni, teljesíti Mahomet tizenöt nap alatt!

Egymásra néztek a török vezérek, s mind azt gondolták, hogy Hunyadi nem adja meg olyan könnyen a várat. De szólni egyik sem mert; végre az anatóliai vajda, a hadjárat fővezére mégis megszólalt:

– Ó, hatalmas császár! Boldog vagyok, hogy felséges színed előtt megszólalhatok. Félek ugyan attól, hogy elvesztem hozzád való kegyességedet, mégis meg kell mondanom: a magyarok erősebben védik váraikat, mint a görögök.

Nem tetszett ez a szó a császárnak, de nem felelt rá, csak kiadta a parancsot, hogy az ostromot folytatni kell.

Folyt is az ostrom, rettenetes erővel folyt. Néhány nap múlva minden torony ledőlt, és a falak nagy része is romokban hevert. Az árkok eltűntek, színig megteltek földdel – most már szabad volt az ostromlók útja!

Az ostrom tizenötödik napján, ahogy a török császár előre megígérte, megindult a nagy támadás.

Hajnalhasadáskor szörnyű dobpergéssel, erős trombitaszóval és harsány kiáltozással rohamra indult a török.

Már az első rohammal betört a vár belsejébe, és elseperte a gyenge magyar védelmet.

De a belső várban nagy közelharc folyt, a magyar vitézek végső elszántsággal verekedtek, visszaszorították a törököt, aztán ismét meghátráltak, majd újra

előretörtek.

Hunyadi János mindenütt ott volt: buzdított, fenyegetett és harcolt; ahol ő járt, mindig fellángolt a küzdelem.

A közvitézek első soraiban ott harcoltak a vár kapitányai, Szilágyi Mihály és Kanizsai László, ott harcolt a többi tiszt is, mind példát mutattak a vitézeknek.

Ekkor történt, hogy egy torony védelmében az egyik vitéz, Dugovics Titusz birokra kelt egy törökkel, aki zászlóját ki akarta tűzni a bástyára. Amikor látta, hogy semmiképpen sem bírja a törököt leküzdeni, átnyalábolta ellenfelét, és a mélybe vetette magát.

Háromszor kiűzték a törököt a várból, de mindig újra visszatért, mert győzte erővel: sok volt a tartaléka.

Mint a hullámozó tenger, úgy elborította a sok török a várat, a védőket visszaszorította, a házakat felgyújtotta, és mindenütt kitűzte a török zászlót.

Már felharsant a török táborban az örömkriálás, a győzelmi zene, már készült az egész sereg a felvonulásra, amikor a magyar vitézek még egy kétségbeesett támadásra indultak. Egymáshoz illesztették a pajzsot, és ezt kiáltották:

– Uram Jézus, segíj meg!

Ezzel a kiáltással a törökre vetették magukat.

A törökök pedig, akik már nem vártak támadást, hirtelen úgy megzavarodtak, hogy futásnak eredtek.

Erre a magyarok visszanyerték bátorságukat, mindnyájan szívet nyertek, és kardjuk élével üldözni kezdték az ellenséget. Lerohantak a hadigépekhez, amelyek őrizetlenül maradtak, megrongálták a gépeket, és felgyújtották a török táborát. Ezután a mezőnek fordultak, és üldözőbe vették a menekülő törököt. Csak a sűrű éjszaka vetett véget a mészárlásnak.

A gőgös Mahomet, a törökök elbizakodott császára vágatva menekült, futva futott a magyar vitézek előtt. Minden felszerelését, összes katonáját elhagyta, már csak a saját életére gondolt.

De aztán eszébe jutott, hogy még azt a hitvány életet sem érdemes megmenteni, és azt mondta a kísértő szolgáltnak:

– Mérget adjatok nekem, rögtön ölni akarok! Haljak meg inkább, semhogy ilyen gyalázzal térjek vissza országomba!

De a szolgáltnak volt eszébe: nem adtak mérget a török császárnak. Ezért aztán a császár elgondolkozhatott azon, hogy elbizakodott elmével az egész földkerekségen uralkodni akart, s íme, paraszti kezek győzték le, amelyek eddig kapát és nem fegyvert forgattak.

És aki sok trombita és dob hangja mellett, vidáman érkezett a vár alá, most az éjszaka csendjében, gyalázzal futott el.

HUNYADI JÁNOS HALÁLA

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Kora ifjúságától kezdve folytonosan háborúzott, a kormányzás gondja is elfárasztotta: Hunyadi János korán megöregedett. Amikor seregét ragályos betegség támadta meg, nem hagyta el a vitézeket, és maga is súlyosan megbetegedett. Ekkor Zimonyba vitték, és hű társa, Kapisztránói János szerzetes attól kezdve mindig az ágya mellett ült, és imádkozott érte.

Amikor Hunyadi János lelkét visszaadta Megváltójának, nagy siralom támadt az egész országban. De nemcsak Magyarországon siratták: az egész kereszténység megrendültén gyászolta legjobb vitézét. Fenn a magas égboltozat csillagai előre megjósolták halálát: nem sokkal halála előtt történt, hogy egy csodálatos üstökös jelent meg a magas levegőben.

Amikor Mahomet császár Hunyadi halálának hírére meghallotta, lehajtotta fejét, és sokáig hallgatott. Ezután azt mondta:

– Ellenségem volt, mégis sajnálom halálát, mert Hunyadinak nem volt párja a fejedelmek között.

Egykor Krózus, a hatalmas Lúdia királya, akinek nagy birodalma, gazdagsága és szép családja volt, azt mondta Szólón athéni bölcsnek:

– Hiszed-e, hogy én boldog vagyok? Azt mondta erre Szólón:

– Ezt halála előtt senki sem tudhatja. Erről bizonyosságot szerzett Tellusz, ez a derék athéni polgár, aki késő öregségéig békében élt, derék fiák vették körül, majd öregkorában hazájáért fegyvert fogott, és győzelmes csatában esett el.

Szólónnak igaza volt: Krózus később birodalmát, kincseit, sőt családját is elveszítette.

Mindezt azért említettük, mert halála után látjuk, hogy Hunyadi János nagy és boldog ember volt. Isten két fiúval áldotta meg, akik felől a legjobb reménységben lehetett. Egész életében hírnév és dicsőség vette körül. Nagyszerűen halt meg, akárcsak Tellusz: legyőzte és megszalasztotta a török császárt. Hatalmas győzelmet aratott, és övéi diadalkiáltásai között halt meg.

Hunyadi János testét Gyulafehérvárra szállították, és ott illő végtisztességgel eltemették. Kapisztránói János így búcsúzott tőle:

– Üdv, mennyei csillag, ország koronája, lehulltál.

HUNYADI LÁSZLÓ ÉS CILLEI ULRİK PÁRVIADALA

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Hunyadi János halálának hírére a nép gyászba borult, de a Hunyadi-család ellenségei örvendeztek, mert már évek óta arra törekedtek, hogy a család sok kincsét és vagyonát maguknak megszerezzék. Különösen Ciliéi Ulrik gróf fenekedéit a Hunyadi árvák ellen. Annyira gyűlölte őket, hogy egészen nyíltan mondogatta:

– Addig nem nyugszom, míg ezt a kutya fajzatot ki nem irtom! A gróf fogadkozását hírül vitték a Hunyadi fiúknak is. De híre járt ennek az egész országban, ezért a nép még inkább pártját fogta az árváknak, és még jobban meggyűlölte Cillei grófot.

Még egy esztendő sem telt Hunyadi János halála óta, s az urak már fondorkodni kezdtek az árvák ellen. Rávettek a királyt, hogy országgyűlést hirdessen, s arra hívassa meg Hunyadi László grófot is. Azt remélték, hogy ott Hunyadi fiát elfoghatják.

De Hunyadi László gróf nem feledkezett meg atyja tanácsáról: annyi fegyverrel vonult az országgyűlésre, hogy senki se mert rá kezdet emelni.

Ezután László király elindult, hogy Nándorfehérvár környékét megtekintse. Erre a szemleútra elhívta Hunyadi Lászlót is.

Ekkor néhány tanácsadó suttogni kezdett. Azt mondogatták Hunyadi Lászlónak:

– Vigyázz magadra, míg nem késő! Ulrik gróf ellened fordította a király lelkét. Már odáig vitte, hogy a király minden magyart meg akar fosztani címeitől. A németek jobban engedelnek akaratának, nekik adja a méltóságokat. Ezért azt tanácsoljuk, ölesd

meg Ciliéit, amíg nem késő.

De Hunyadi László elutasította ezt a tervet, mert elborzadt az orgyilkosság gondolatától. Ehelyett egy reggel felkereste szállásán Ulrik grófot, mert a kibékülés útját kereste.

A két gróf bezárkózott egy szobába, hogy egymással tárgyaljon.

Hunyadi László vitézei ott állottak az ajtóban, s azt hallották, hogy odabent egyre hangosabb a szóváltás. Aztán lábdobogás és fegyvercsörgés hallatszott.

Erre a vitézek betörték az ajtót, és látták, hogy a két gróf viaskodik egymással. Mindjárt kardot rántottak, rárohantak Ciliéire, súlyosan megsebesítették, aztán levágták a fejét.

Hej, milyen félelem töltötte el a királyt, de még a kíséretét is, amikor a vértől csepegő kardokat meglátták! Mindnyájan attól tartottak, hogy ugyanazt a poharat kell kiinniuk, amelyet Ulrik gróf felhajtott.

Amikor a király látta, hogy sem őt, sem a németeket nem támadják meg, nagyon megnyugodott. De azért parancsot adott, hogy vonuljanak mindjárt Temesvárra.

A várból Erzsébet úrasszony, Hunyadi László és Mátyás édesanyja sietett elébük. Az özvegy fekete gyászba volt öltözve, ezt viselte Hunyadi János gróf emlékezetére.

Ekkor Hunyadi László a király lába elé borult, úgy kért tőle bocsánatot, amiért Ulrik grófot megölette.

A király felemelte Lászlót, ünnepélyesen megbocsátott neki, sőt Mátyással együtt testvérének fogadta. Arra is megesküdt, hogy nem áll bosszút Ciliéi Ulrik haláláért.

Ünnepi szertartást is rendezett: a testvérré fogadás jeléül levettette velük a gyászruhát, és saját bíborvörös ruhába öltöztette őket.

Ó, nemszeretem ruha! Kívül rózsapiros voltál, bélésed pedig nyestbőr, amely később rókabőrré változott! Ó, hamis testvéri szerződés! A régi magyar királyok adott szavukat jobban megőrizték, mint László király ezt az esküt.

HUNYADI LÁSZLÓ HALÁLA

– Thuróczi János krónikája nyomán –

Az ország bárói, akik Hunyadi János életében még mukkanni sem mertek, most váltig unszolták a királyt, hogy büntesse meg László grófot, amiért rokonát, Ciliéi Ulrikot megölette. Azt mondták a királynak:

– Te vagy a király, és őt követi egész Magyarország. A főurak és a tömeg kegyei gögössé tették, ezért merte Ulrik grófot, a te rokonodat megöletni. Attól kell tartani, hogy ez az elbizakodott fiatalember még veled is így bánik. Király vagy, de addig Magyarországon nem uralkodói, amíg László él.

A sok rábeszélés, pletykálgodás és hírhordás erősen hatott László király lelkére. Feléledt lelkében az a parázs, amely Ulrik gróf halála óta már-már feledésbe merült, és csak pislákkolt, most a sok rábeszéléstől szítva újra izzani kezdett.

Amikor a bárók látták, hogy a király már hajlik kívánságuk teljesítésére, keresték az alkalmat, mert tervüket minél előbb végre akarták hajtani. Ugyanis attól tartottak, hogy titokban kifőzött cselszövésüket elárulhatja valaki.

Eközben hírül hozták, hogy a török betöréssel fenyeget. Ezért László gróf, aki apja példáját akarta követni, Felső-Magyarországon katonákat toborzott, és ezeket elvezette egészen Pest városáig. Itt engedélyt kért a királytól, hogy a török ellen vonulhasson.

Ekkor azonban közbeléptek a bárók, és azt mondták a királynak:

– Ne engedje felséged László grófot távozni, míg. öccsét, Mátyást ide nem hivatja.

• László grófnak pedig azt mondták:

– Hívasd az udvarba öcsédet, Mátyás grófot. Hadd legyen itt a király mellett, nehogy valami cselt szőjenek ellened, amíg távol vagy.

Ezzel a ravaszsággal a cselszövés mesterei behálózták a grófot, aki megfélekezett atyja tanácsáról, pedig Hunyadi János váltig azt mondogatta:

“Soha együtt a királynál ne legyetek, egyik mindig maradjon seregénél, hogy a másikat, ha szükséges, megsegítse.”

De hiába volt a bölcs tanács, László gróf megüzente Mátyásnak, hogy mielőtt ő hadba szállna, jöjjön fel Budára.

Amikor Erzsébet asszony, a két gróf édesanyja ezt az üzenetet meghallotta, nagyon megijedt. Mintha a jövődőt megérezte volna, azt mondta Mátyásnak:

– Apád emlékére kérlek, ne menj fel Budára!

De Mátyás arra gondolt, hogy most már László gróf az atyja, s az ő parancsát kell teljesítenie, ezért elindult, hogy bátyját felkeresse.

Amikor Mátyás Budára érkezett, a cselszövők nagy örömmel fogadták. A két testvér semmit sem sejtett, amikor Gara László nádor, akiben László gróf nagyon megbízott, bejelentette, hogy a királynál megbeszélés lesz. Erre a megbeszélésre Hunyadi László grófot is meghívták. A gróf gyanútlanul elment, s ott a királyi palotában mindjárt elfogták.

Mátyás pedig semmit sem tudott arról, ami a bátyjával történt. Különben őt is őrizet alá vetették, egy budai házból nem léphetett ki.

Három napig tartották fogságban Hunyadi Lászlót. Ezalatt meghozták ellene a halálos ítéletet, de titokban ítélték el, titokban folyt kivégzése is.

Késő este vezették ki László grófot a vár piacára, s erős katonai őrsgálattal vették körül a verpadot. Háromszor sújtott rá a hóhér, s bár hátrakötött kézzel a földön hevert, onnan saját erejéből felállt, és érthető szóval ezt mondta:

– Három sebet kaptam, eleget szenvedtem. Isten és ember előtt engem már büntetni nem lehet.

Milyen igazat mondott a gróf! Hiszen még a gyilkosnak, a rablónak is elengedik a büntetést, ha három csapást kiállott. De neki, éppen Hunyadi Lászlónak nem engedhették el. Mert az ott állók kívánságára, akiknek ez nagyon szíven fektet, a hóhér negyedszer is odasújtott, és a gróf fejét levágta.

Ó, jaj, mekkora fájdalmat, mekkora szomorúságot okozott a gróf halála! A szegény magyarok, a nemesek éppen úgy, mint a parasztok, mind szomorkodtak, összekulcsolt kézzel, lehajtott fejjel jártak, mintha mély álomban lépkednének. Patakokban ömlött a könny az emberek arcán! Ha Magyarország népét a kikiáltók szavai, a szörnyű fenyegetések féken nem tartják, és László grófot nappal viszik a Szent György terére, ahol egykor a harminckét nemeset lefejezték, akkor a néptömeg az életveszedelemből kiragadta volna. Sokan jöttek akkor szőlőmunkára a városba, és annyira szerették László grófot, hogy vérüket is szívesen ontották volna érte.

De a cselszövő bárók mindezt jól tudták, azért rendelték el, hogy a grófot titkon vegyék őrizetbe, és a kivégzést este, sötétben hajtsák végre.

László gróf testét fekete lepelbe takarták, halottas ágyra helyezték, majd a Mária Magdolna-templomba vitték. A test mellett egész éjszaka virrasztó őrök állottak. És végre hajnalhasadtával Hunyadi László testét kivitték, Krisztus Testének Szentséges templomában elhelyezték, de a gyászolókat oda sem bocsátották, és halotti szertartást sem rendeztek.

Így hervadt el a Hunyadi-család szép reménysége, egész Magyarország drága virágszála.

Mondák Mátyás királyról

MÁTYÁST KIRÁLLYÁ VÁLASZTJÁK

– Benczédi Székely István és Thuróczi János krónikája nyomán –

Amikor László király meghalt, erősen megijedtek azok az urak, akik Hunyadi László halálát okozták. Hogyne ijedtek volna meg, amikor Szilágyi Mihály nagy sereggel közeledett Buda felé.

Pedig Szilágyi Mihályt nem a bosszúállás szándéka vezette, ő ennél többre vágyott: a trónt akarta megszerezni unokaöccsének, Hunyadi Mátyásnak.

Amikor Szilágyi Mihály a fegyveres sokasággal Pest városába érkezett, az isteni akarat csodálatos jeleket mutatott. Az első éjszakán, abban a hideg télben minden csillag fényesen ragyogott az égen, a Duna vize pedig olyan erősen befagyott, hogy a jég hátán úgy járhattak, mint a sík mezőn.

Reszkettek is az urak a budai várban, mert Pest felől minden baj nélkül fel lehetett vonulni a várba. Ha most Szilágyi Mihály bosszút forral, vége az életüknek...

De Szilágyi Mihály megüzente az uraknak, hogy nem áll bosszút Hunyadi László haláláért.

Ekkor az urak felbátorodtak, levonultak Pest városába, hogy a király megválasztásáról tárgyaljanak. Ott sokat tárgyalni nem kellett, mert a köznemesség sokasága, negyvenezer ember állott a Duna jegén, és mind Hunyadi Mátyást élte. A gyerekek pedig ezt a dalt énekelték a pesti utcákon:

Mátyást mostan választotta
Mind ez ország királtságára,
Mert ezt Isten adta nekünk
Mennyországból oltalmunkra.

Ezen a napon is csoda történt: a választás híre még ki sem szivárgott, de a pesti nagytemplomban már felhangzott a hálaadó ének.

Amikor aztán az egész nép megtudta, hogy Mátyás lett a király, mindenki nagy örömmel ujjongott. Minden templomban meghúzták a harangokat, harsogtak a kürtök, szóltak a sípok, és olyan nagy hangon énekelt mindenki, hogy megtelt a levegő.

A választás éjszakáját annyi máglyarakás világította meg, hogy az emberek azt hitték, a csillagok szálltak le az égboltról. Soha még királyválasztás ennyi örömmel, ennyi dicsőséggel nem történt.

De nemcsak Magyarországon örültek ennek a választásnak! Erdélyben még sokkal nagyobb volt az öröm, mert a Hunyadiak onnan származtak, s maga Mátyás Kolozsvár városában született.

Ezért aztán Szilágyi Mihály, aki az egész választást rendezte, a választás után levelet küldött az erdélyi rendeknek. Azt írta a levelében:

“Ti láttátok a fenséges Mátyás urat, amikor megszületett, szemetek előtt

nevelkedett, ezért magatokénak nevezhetitek. Nyissátok hát meg a vigasság forrásait, örvendjetelek, vigadjatok, ujjongjatek, és adjatok hálát a jószágos Istennek azért a boldogságért, amelyben a magyar nemzet részesült.”

Örült egész Magyarország, vele örvendezett szép Erdélyország, amiért a törökverő Hunyadi János fiát, az ifjú Mátyást királlyá választották.

HUNYADI JÁNOS FIÁT KIRÁLLYÁ KORONÁZZÁK

– Délszláv történeti ének –

Magyar urak jó Budába, egybegyűlnek nagy tanácsba,
Magyar urak, bánok:
Hányja-veti a tanácsuk, hogy ki légyen a királyuk.
Misics István uraságra esik ekkor választásuk,
Úri választásuk.

A dolognak hírért hallja, mindent megtud János vajda,
Nyomban készül gyors útjára, pattan nyergeit paripára
Híres János vajda.

Vágtat méné jó urával, egyenesen Buda várnak.
Elkísérte gyors útjában édes fia, kis Mátyása,
Fia, kis Mátyása.

Paripája gyorsan éré a budai erősségbe,
Hol az urak lakomára egybegyűltek, ott leszállta,
Úri lakomára.

Adj'istennel jó hozzájuk jó vajdájuk, Magyar János,
És az urak valahányan tisztelettel felállának,
Magyar urak, bánok.

Őt ültetik díszes székre, lakománál asztalfőre,
És amikor végén járnak úri ebéd lakomának,
Magyar urak, bánok,

Felkel és int, asztalt bontat jó vajdájuk, Magyar János,
Azután meg az uraknak emígy szólva halkán
János, jó vajdájok:

Ki az, akit énnélkülem királyságra kijelöltek?
Most az urak tisztelettel csendes hangon így feleltek,
Magyar urak, bánok:

– Misics István urasága emelkednék királyságra!
És most ismét Magyar János csendes hangon szól hozzájuk,
János, jó vajdájok:

– Koronánkat ide kérem, hadd röpítsük a felhőkbe,
És figyeljük éberséggel, kinek száll le a fejére,
Jó magyar vezérek!

Azt emeljük királyságra, az lesz urunk jó Budába!
És az urak hajlongással hallgatnak a jó tanácsra,
Magyar urak, bánok:

Felröpítve koronájuk, magasra a levegőbe,
A korona leszálltában, íme, Mátyás fejét érte,
János fiát érte.

Ilyet látva, csodálkoznak, nem tetszik ez bizony soknak,
S egyik-másik bátorsággal szól ily szókkal a vajdának,
Magyar urak szólnak:

– Nem ruházzuk tireátok az országot, királyságot!
Ilyen szókra az uraknak így felel János vajda,
Híres János vajda:

– Nem azért jött kis Mátyásom, hogy ő legyen a királytok,
Azért jött el kis Mátyásom, paripámra kell vigyázzon,
Kis fiam, Mátyásom.

Nem sok idő telt azóta, s Magyar János ismét szóla:
– Koronánkat ide kérem, hadd röpítsem a felhőkbe,
Jó magyar vezérek,

És figyeljük éberséggel, kinek száll le a fejére!
Azt emeljük királyságra, az lesz jó urunk Budába!
Magyar urak, bánok!

S a korona leszálltában, szállá ismét kis Mátyásra.
És az urak valahányan üdvözlik a királtságban,
Mátyást királtságban.

Ám egyikük megtagadja: atyja maga, János vajda.
A koronát ő leveszi Mátyás fürtös szép fejéről,
Mátyás szép fejéről,

Édes fiát szólítgatja, a jobb kezét megragadja,
S a budai palotából kivezeti, kizáratja,
Mátyást kizáratja.

És kezd szólni ily szavakkal Magyar János az uraknak:
– Koronánkat harmadízben röpítsük fel a felhőkbe,
Jó magyar vezérek!

És figyeljük éberséggel, kinek száll le a fejére!
Azt emeljük királyságra, az lesz jó urunk Budába!
Híres magyar bánok!

S koronájuk harmadízben felröpítik a felhőkbe,
Ott, hol állt a palotájuk, szállton-szállt a koronájuk,
Magyar koronájuk.

Elröpült és le se szállott a budai palotában!
Szállton-szállott, amíg végre leszállt Mátyás szép fejére.
Mátyás szép fejére!

Most az urak valahányan üdvözlik a királyságban,
Most már meg nem tagadhatta jó atyja se, János vajda,
Mátyást édesatyja.

Nyomban meg is koronázta a tanács ott Budavárba!

MÁTYÁS KIRÁLLYÁ VÁLASZTÁSA

– Mátyásföldi népmonda nyomán –

Mátyás király szegény családból származott, s ha tán nemes is volt, csak bocskoros, s így lett belőle ostoros szolga. Orra nagysága vagy tán egyéb ok miatt ingerkedtek vele a parasztok, de Mátyás is visszavágott a gúnyolódóknak. Egyszer gazdája kiküldte szántani. Délfelé járt már az idő, amikor a másik szolga is kiment a mezőre. Ez csak félvállról beszélt Mátyáshoz, ő meg mit sem törődve a beszéddel, dolgához látott.

– Tudod-e, mi az újság? Az urak Budán összegyűlve királyt akarnak választani. Neked jó nagy orrod van! Nem szagolod ki, ki lesz a nép ura?

A szolga gúnyos szavaira Mátyás ekként válaszolt:

– Az új királyt ma angyalok teszik, az lesz, aki vasasztalról eszik. – Azzal az ekéjét megfordította, s ebédjét a szántóvason költötte el.

Amikor a másik szolga ezt látta, gúnyolódva mondta: –Te koldus, te lennél a király? No, ha ostrom nyele kizöldül, míg egy fordulót szántok, akkor csakugyan te leszel a király, én meg a bolondod!

Hogy történt, hogy nem, de az ostornyél kizöldült, s íme, jöttek az angyalok, s a koronát Mátyás fejére akarták tenni. Matyi húzódozott, s az ösztökével még meg is ütötte a koronát, azóta görbe a keresztje, de bizony csak ő lett a király.

A CSEH KIRÁLY KÖZLI MÁTYÁSSAL, HOGY KIRÁLLYÁ VÁLASZTOTTÁK

– Bonfini krónikája nyomán –

Hunyadi Mátyás szomorú fogságban élt Prágában, Pogyebrád György cseh király udvarában. Amikor Mátyást királlyá választották, Szilágyi Mihály követek útján értesítette erről Pogyebrádot.

A cseh király ebéd közben bontotta fel Szilágyi Mihály levelét, és ahogy elolvasta,

Mátyást az asztalnál mindjárt feljebb ültette.

Mátyás ezen nagyon csodálkozott. Attól tartott, hogy a király tréfát űz vele. Meg is kérdezte tőle, miért kellett feljebb ülnie.

De Pogyebrád csak azt mondta, hogy várjon nyugodtan, mert ebéd után örvendetes, jó hírt fog hallani.

Erre Mátyás elhallgatott, de izgalmában még enni sem tudott.

Ebéd után Pogyebrád így szólt:

– Nagy örömhírt mondok neked, Mátyás, de ugyan mit adsz érte? Mert az olyan nagy öröm számodra, hogy a legnagyobb jutalmat is megérdemlem érte. Megadod-e önként, amit kérek?

Erre Mátyás így felelt:

– Király! Számomra egy igazi öröm van, s ez a szabadság híre. Adj szabadságot, s akkor mindent megfizetek, amit csak kérsz. De aki rabságban él, annak parancsolnak, attól senki semmit nem kér.

Ekkor Pogyebrád így szólt:

– Üdvöz légy, Mátyás, Magyarország királya, üdvöz légy, Pannónia fejedelme! Pest városánál a magyarok összejöttek, és szabad akaratukból királlyá választottak atyád érdemeiért, kiváló képességeidért, mert abban bíznak, hogy miként egykor Hunyadi János igazságosan kormányozta és szabaddá tette őket, úgy teszi most szabaddá a magyarokat az ivadéka is.

Azért ültettelek az asztalnál magam elé, hogy ebből megértsed, nagy király lettél, nálam jóval hatalmasabb.

De most arra kérlek, Mátyás, kössünk örök szövetséget, és ezt a szövetséget a szent házasság kötelékével erősítsük meg. Ezért hát adj rá hitet, hogy lányomat feleségül veszed, nem méltatlan ő Hunyadi fiához. Végül, Mátyás fiam, légy szabad, és feleségeddel együtt uralkodjál!

De mivel hatalmas és gazdag királyságot nyertél el, járulj hozzá, hogy apósod, aki életedet megmentette, szabadságodat visszaadta, hatvanezer aranyat kapjon a magyaroktól, és így könnyebben viselje szerencsés házasságod súlyos költségeit.

Mátyás a követelésekbe beleegyezett, ennél többet is megadott volna, csak hogy onnan elszabaduljon. Esküvel biztosította Pogyebrád királyt, hogy minden kívánságát teljesíti.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS FRIGYES CSÁSZÁR

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Ahogy Mátyás király trónra lépett, Frigyes császár mindjárt hadat indított ellene. Feldúlta és kirabolta a dunántúli megyéket, és aki szembezállott seregével, azt fegyverrel és tűzzel pusztította el.

Amikor a német sereg közeledett, pártoskodó magyar urak is csatlakoztak hozzá: elárulta Mátyás királyt Zsigmond gróf, elárulta Újlaki Miklós is, aki háromezer fegyverest vitt magával a császár táborába.

De Mátyás király fel sem vette, egyet sem sápolódott rajta, hanem sereget gyűjtött, és Nagy Simon kapitányt elindította a császár hadnagya ellen.

Bátor szívvel volt a király, és semmit sem félt, mert azt mondta:

– Ha én megverhetem a németet, ez nagy tisztességemre lesz, mert azt mondja minden ember: “Lám, az ifjú Mátyás király megverte a római császárt.” Ha pedig

elvesztem a viadalt, azt mondják: “Lám, a tudatlan ifjat verte meg.”

Mátyás király abban is bízott, hogy vele voltak atyjának barátai, a jámbor alföldi hősök és azok a gyakorlott vitézek, akik sokszor diadalmat vettek az ellenségen.

Nagy Simon kapitány pedig elindította a sereget, és először azokat az urakat támadta meg, akik Mátyás királytól elpártoltak. Fegyverrel és tűzzel pusztította őket, sok árulót megítatott a halál poharából.

A Vas megyei Körmend mellett, ahol a császár serege táborozott, Nagy Simon bátran csatát kezdett. Erősen biztatta a hősöket, és intette őket, hogy bátor szívvel vitézkedjenek.

Ezután egyberoppant a két sereg. Keményen vívtak egymással, de a németek és a magyar árulók többen voltak, és visszaszorították a támadókat.

Amikor Nagy Simon látta, hogy kevés az ő népe, és ilyen nagy erőnek ellen nem állhat, megparancsolta az övéinek, hogy lassan adjanak hátat, és vonuljanak vissza. Hátról pedig erős csapatot rendelt, hogy az harcoljon azok ellen, akik utánuk sietnek.

Ekkor a magyar pártosok a trombitásokkal megtérőt fúvattak, mert megelégedtek a győzelemmel, és nem akarták, hogy a németek még több magyar vért ontsanak.

Nagy Simon pedig meghátrált, a vert sereggel Budára vonult, s csaknem meghalt szégyenében. A többi hősök is halálra bánkódtak a vereségen, és csaknem tűzbe tették magukat az ő jó nevük elvesztése miatt.

De Mátyás király vidám orcával fogadta őket, és azt mondta nekik:

– Ne bánkódjatok, hősök, ezen. Így jár a szerencse. Ez a vereség a jövőre diadalmak biztos jele. Mert úgy akarja a szerencse, hogy először apró szégyeneket és károkat kóstoljon a fejedelem, akinek annak utána jó szerencséje lesz. De akinek először igen jó szerencséje van, az végre nagy szerencsétlenségbe esik.

Nagy Sándor azt kérte az istenektől, hogy először kóstoltassák meg vele a keserűt, úgy adják azután az édest és a jó szerencsét. Úgy volt Polükratész először igen jó szerencsés és igen diadalmas, de annak utána nagy szégyenvallásokban forgott, végül elveszett.

Nem csoda, hogy a hadjáratban nem győztetek, mert azok igen sokan voltak, ti pedig igen kevesen hozzájuk képest. Most már arra viseljünk gondot, hogy nagyobb diadalommal eltöröljük ezt a kis szégyent.

És a király önmagában gondolkodni kezdett, miképpen vehetné elejét okossággal ennek a veszedelemnek.

Ezután követeket küldött Újlaki Miklóshoz meg Zsigmond grófhhoz, és azt üzentek nekik:

– Magyarok vagytok, s jól tudjátok, mit szenvedett eddig Magyarország a pártoskodás miatt. A régi veszedelmekből a jövőre jól megérthetnétek. Sokkal tisztességesebb volna tulajdon atyátokfiának, az igaz, választott királynak engedni, semmint az idegennek.

Térjetelek hát udvaromba, itthon fő tisztségeket viselhettek, csak ismerjétek el Mátyás királyi címét. Egyebet semmit tőletek nem kívánok.

Sokszor megjárták a követek az utat, míg végre a két pártos úr ismét a királyhoz hajlott.

És Mátyás király nagy okossággal a boszniai királyság címével lekötölte Újlaki Miklóst és Felső-Magyarország főkapitányságának nevével gróf Zsigmondot. Mihelyt őket kirándította a császár pártolásából, mindjárt meglankadott a császári igyekezet.

De azért a császár, aki a korábbi diadalomért felfuvalkodott, ismét sereget gyűjtött, és mindenfelől segítséget hívott. Szólította Újlakit és társait is, de ezek vesztig maradtak.

Mátyás király sem késlekedett, erős hadat szerzett, és a sereg vezetését Zsigmond grófra bízta.

Amikor a két sereg egymással szemben állott, Zsigmond gróf tanácskozássra szólította Nagy Simont, és azt mondta neki:

– Lehetetlen dolog az, Simon, hogy pártoskodás nélkül királyt ne emelhessünk, mert ki ezt magyarázza felőle, ki azt. Én azelőtt ellene támadtam Mátyás királynak, te pedig miellenünk vívtál, és gonosz szerencséből valamennyire te is, úgy, mint én, megfertőztetted a nevedet. De most kérlek tégedet, emberkedjünk mind a ketten, és vitézségünkkel töröljük el előbbi véttségünket, hogy a gyalázat helyett tisztességünk legyen. Ezért ha van kedved hozzá, ana kérlek, hogy igen reggel, még virradat előtt induljunk ki a sereggel, és üssük meg a császár táborát. Mert gyakorta igen jó vakmerő bátorsággal megijeszteni az ejlenséget, kiváltképpen a németet. Mert a németek természet szerint kevélyek. Ha az ellenségben valami félelmet látnak, annyira elhiszik magukat, hogy azután már senki sem állhat ellenük. Ha pedig valamennyire megijeszthetik őket, annyira félni kezdenek, hogy soha többet a helyükre nem állanak. Hívjuk hát össze a hadnagyokat és a századosokat, adjuk elő a tervünket, hallgassuk meg a tanácsukat, és intsük őket, hogy ki-ki virradat előtt felkészüljön, s amikor a dobot megütik, üssük meg az ellenséget.

Amikor Nagy Simon a tervet meghallotta, nagyon dicsérte a gróf tanácsát. Ezért aztán összehívták a hadnagyokat meg a századosokat, és velük mindent elvégeztek. És a végzés szerint még hajnal előtt megütötték a császár táborát.

Amikor a németek meglátták, hogy rajtuk vannak a magyarok, igen megijedtek, bár a táboruk körül volt véve szekerekkel.

Mindenfelől nagy lárma, kiáltozás és zenebona támadt, A németek egy része a tábor megoltalmazására sietett, mások a sereget akarták csatasorba állítani.

Alig vonultak ki a németek a táborból, a magyarok mindjárt rájuk csaptak. Az első rohammal elsöpörték őket.

Amikor a többi német látta, hogy a sereggel mi történt, nem várta meg a magyarok rohamát, hanem futva futott, a tábor másik kijáratán elmenekült.

De Nagy Simon a lovasokkal a németek után vágatott, és futás közben sokat levágott közülük.

Ezalatt Zsigmond gróf seregével a tábor elfoglalta, aztán megtérést fúvatott a trombitásokkal. Amikor a sereg felsorakozott, a gróf a vitézeket megdicsérte, majd a király elé vezette őket.

Mátyás király nagy örömmel fogadta a sereget. Erősen örvendezett rajta, hogy a császárnak a maga erejéből keményen visszafizethetett.

Frigyes császár pedig nagyon bánkódott a vereségen. Szégyellte, hogy az ifjú Mátyás diadalmas lett ellene, és kételkedni kezdett abban, hogy a magyar királyi birodalmat valaha is elnyerheti.

A VÁLTSÁGDÍJ

– Szeretni György krónikája nyomán –

Kezdetben Mátyás király nagyon szegény volt, mert Mátyás anyja minden kincsét Szilágyi Mihálynak adta, hogy fiát segítse. Amikor Szobi Péter, a király egyik rokona Budára látogatott, nagy szomorúsággal látta a fiatal király szegénységét. Nagyon megsajnálta Mátyást, hosszasan gondolkozott, aztán azt mondta neki:

– Mit csinálsz, király? Az ország határán naponta megjelennek a törökök, gyakran be is törnek, és már megyéket és városokat gyújtanak fel. És te ezzel nem törődöl?

Hol van hát az esküd, amelyben megfogadtad, hogy egész Magyarországot megvédelmezed?

Amikor Mátyás király ezeket a szavakat meghallotta, keserves sírásra fakadt.

Szobi Péter pedig így folytatta:

– Hagyd a sírást, majd megsegít az Isten. Csak fogadd meg a szavamat, jó tanácsot adok én neked.

Tüstént hirdess gyűlést a nagyuraknak, és amikor megjelennek, hívasd meg őket ebédre. Az ebéd végén azt mondd nekem:

“Te, Péter apám, fogoly vagy.”

Én pedig szabódni kezdek:

“Ugyan miért teszi ezt felséged? Semmi rosszat nem tettem felségednek.”

És Mátyás király úgy cselekedett. Amikor Pétert fogságba ejtette, az ötvenezer forintot ígért a király megsegítésére.

Azt mondta erre a király:

– Adj még többet, mert addig ki nem megy Buda várából, míg hatvanezer márkát meg nem fizetsz.

És a nyolcadik napon Péter átadta a királynak a váltságdíjat. Amikor a többi urak látták, hogy a várkapu be van zárva, és kétszáz gyalogos őrzi a kaput, nagyon megijedtek. És külön-külön a főemberek és a bárók ki negyvenezer, ki százezer márkát ígért a királynak, és a nyolcadik napon mindegyik át is adta.

Látta a király a nagy kincset, nagyon megörült, és mindjárt háborút hirdetett a török ellen.

Szeged mezején, a Szeged folyó partján vert tábort, innen megindult, elvette a töröktől Szabács várát, amely Rácország határán állott, és Jajca várát Bosnyákországban.

Így oltalmazta Mátyás király az országot, melynek gyepölőjét haláláig igazgatta. És a magyarok népe dicsérte a királyt ilyenképpen:

– Áldott legyen Mátyás király!

MÁTYÁS KIRÁLY HÁBORÚI

– Zrínyi Miklós nyomán –

Mihelyt az országnak botját kezébe vette Mátyás, még nem is szoríthatta jól össze a markát, máris három olyan ellensége támadott, hogy mindegyik azt gondolta, elnyeli őt országostul. Két világbíró császár, német és török, a harmadik a cseh Giskra, akit nehéz volt kipusztítani, mint a nyüvet a rohadt sebből.

Nosza most, vitéz király, lássuk, vagy-e olyan, mint Hercules, Jupiter fia, aki még bölcsőjében két sárkányt ölt meg egyszerre, mindegyik kezével egyet. Tedd hozzá országodnak szegénységét, tárházadnak ürességét, népednek rémületét az ellenségtől: mit fogsz csinálni, hová fogsz kapni?

Vezéredet, Nagy Simont a harcban legyőzték, fut a te vitéz sereged a német előtt, Vas vármegye füstöt vetett, füstölög: távolról is megláthatod.

De mit érne az arany, ha a tűzben füstté lenne, mire való volna a kormányos, ha csak jó időben tudna hajókázni? Ezeket a háborúságokat a végzet mind Mátyás szerencséjére hozta, hogy a dicsőséget és a halhatatlanságot megérdemelje.

Azért hát összeszedi a király minden elméjét, minden erejét, kegyelmet ígér árulóinak, és ismét magához hódítja őket. Ráküldi ismét Nagy Simont a római

császárra, s az meg is veri az ellenséget. És kirázza a császárnak a kevély német gondolatokat a fejéből: félni kezd, aki azelőtt ijesztett. De Mátyás király nagylelkűsége megmenti ettől a félelemtől: a császárnak kalácsot vet a torkába, a koronáért hetvenezer aranyat vet neki, és azzal a fősvény szemét befedi.

Másfelől Rozgonyi Sebestyén a cseheket minden likból kiűzi, de a király nélkül Giskrát nem veheti ki. Rátámad a király Giskrára minden erejéből, és mert ő a nagyobb, annak szelídíthetetlen elméjét megszelídíti, és a tolvajoknak kapitányából magának hívet csinál és állhatatos, vitéz embert. Más király alig várhatta volna, hogy kezébe kaphassa, hogy diadalmenetben hurcolja városról városra, de Mátyás király ilyen hiú gondolatokat nem gondolt, ő a jónak szolgálatára volt, s ezt inkább kívánta, mint a maga dicsőségét.

Harmadikfelől megütötte az országot a török. Hali bég, aki akkor híres hadviselő basa volt, két úttal is próbára tette a király hadiszerencsáját, egyszer a Száva és a Duna között, másszor Erdélyben. De drágán megvette volna oda nem mentét, mert mind hada, mind maga gyalázatosán járt: a prédát, vitézeinek felét és egész tisztességét odahagyta. Meg is írta a török császárnak, hogy a magyar királynak csak az esztendői ifjak, de vitézsége, de bölcsessége, de szerencséje érett és vastag, ezért el ne mulassza személy szerint kijövetelét, nehogy a török birodalom egy gyermek miatt hátramaradjon.

Mátyás király cselekedettel megbizonyította Hali bég levelét, mert ráment Jajca várára, amelyet erőssége miatt senki más meg nem vehetett, egyedül Mátyás király tehette, könnyen be is vette, a török császárnak örök gyalázatára és bosszúságára.

Ennek megtorlására, a vár visszavételére eljött ugyan Mahomet császár nagy készüllettel, és keményen ostromolni kezdte Jajcát.

De Mátyás király nem aludta el a vár oltalmát, mint azelőtt a török császár, hanem rázúdította hadát Szapolyai Imre deák vezetésével. Azt üzent a török császárnak:

– Verd meg, ha mered, császár, ezt a deákot, nézd szemben a király hadát, ha olyan bátor vagy, amilyennek magadat mondod.

De Mahomet nem kívánt szembenézni a király hadával, elkelt Jajca alól, mint a füst, otthagya sátorait, ágyúit, ott sok gazdagságát. Ezért még a kis leányzók is közénekkel énekelték Mahomet császárról:

Mikor magyar király zászlóját látá,
Jó lovának száját futni bocsátá.

MÁTYÁS KIRÁLY MEGBÜNTETI A PÁRTÜTŐKET

– Zrínyi Miklós nyomán –

Sokat háborúzott Mátyás király, sok adót is szedett, ezért aztán Erdély és Moldva felütötte a fejét, a király szerencséjének ellene mertek rúgni. Pedig bolondok, nem jól gondolták meg a végét. Nehéz az alattvalónak az igazságos királya ellen támadni, mert a király méltósága csak maga is eloszlathatja a bolond és pártolkodó felhőket.

Erdély az adónak nagyságát veszi okul, de rosszul. Szükséges a királynak az adó, főképpen az olyan királynak, mint Mátyás volt. Mert nincs a népeknek nyugalma hadsereg nélkül, nincs hadsereg zsold nélkül és zsold adó nélkül.

És Mátyás király sem bolond épületekre, sem eszelős költséges vendégségekre, sem bolondok gazdagítására nem költötte az ország jövedelmét, hanem hazája

megmaradására, dicsőítésére és öregbülésére. Kicsoda nem kívánná a maga értékével segíteni a királyt?

Moldvának még kevesebb az oka a pártütésre, azért nagyobb ostora is. Mert megzabálott a jó szerencsében, nem ülhet veszteg székében, s ahogy mondják: “Ritkán jár együtt az embereknel a jó szerencse és a józan ész.” Amikor az ember fölöttébb nagyra akarja csinálni állapotját, elvesztegeti. “Zabolázd meg szerencsédet” – mondja a józan okosság; nagy bölcsesség az, ha valaki célt tud állítani a maga kívánságának.

Mátyás király serénységét dicsérhetjük: nem hagyott a pártütésnek időt, hogy nagyobbra terjedjen, mindjárt ráment eredetiben. És nemcsak egy mestersége volt a dolgok véghezvitelében: Moldva fegyver nélkül nem szelídülhetett meg – fegyverrel büntette. Maga a király is megsebesült a moldvaiakkal vívott ütközetben, de hát vérrel virágzik a vitézség.

Erdély beismerte vétkét, a király megkegyelmezett neki. De néhány urat számkivetésbe hajtott, s amikor ezek a király feledékenységére számítottak, és a határnapig nem mentek el, hóhér kezére adta őket.

A két példával a király a többieket is megtanította: nem kell a király kegyelmességével és törvényével játszani.

MÁTYÁS KIRÁLY DICSŐSÉGE

– Zrínyi Miklós nyomán –

A történetírók elbeszélik, hogy Mátyás király Bécs megszállásakor felettébb nagy bátorsággal, de még nagyobb veszedelemmel forgolódott a bástyák körül. Az ilyen vakmerőség a fővezérekben nem kívánatos, s nem is dicséretes; egy puskapattanás elpusztíthatja életét és azzal országának minden szerencsáját. Annál inkább kívánatos a bátorság, amely a népnek példát mutat.

Azt írja Plutarkhosz, hogy egyszer egy generális hadjárat után számot adott a maga cselekedeteiről, és akkor egyik katonája szóval ellene támadott, és azt mondta neki:

– Amint látom, te nagy biztonságban hadakoztál, mert fegyver miatt még egy karcolást se látni rajtad annyi időtől fogva. Én pedig, aki ugyanabban a hadjáratban vettem részt, nézd, mennyi becsületes sebet vettem fel hazámért, s nem kíméltem magamat úgy, ahogy te kímélted.

Erre a generális így felelt:

– Barátom, értetlenül szólsz. Engemet nem azért küldöttek, hogy én a magam harcolásával magamnak hírt szerezzek, hanem azért, hogy ezzel a haddal, amelyet az én kezemre és okosságomra bízta, legyőzzem és megverjem az ellenséget, s ezt én meg is cselekedtem, amint magad is látod. De egyszer, amikor ostromot rendeltem el, az történt, hogy az ellenség egyik lándzsája mellettem esett le, és csaknem megsebesített. Én egyedül ezt az esetet szégyellem, a többivel mind kérkedhetem.

Ebből tanulhat minden hadviselő, főképpen aki legfőbb, hogy a maga személyét próbára tenni nem dicsőség, hanem vétek.

Mi hát a dicsőség? Mit kell a hadvezérnek tudni?

A hadvezéreknek és a királyoknak semmi sem olyan szükséges, mint jól parancsolni. Mert aki jól parancsol, annak jól engedelmeskednek.

Régente Iphikratészt valaki megkérdezte:

– Ki vagy te, hogy ilyen nagyra tartod magadat? Milyen rendű, milyen nevű és

rangú vagy? Gyalogos vagy-e vagy lovas?

A nagy hadvezér azt felelte:

– Egyik sem vagyok ezek közül, hanem az vagyok, aki mindezeknek tud parancsolni.

Ilyen volt Mátyás király is, akinek örök emléke lesz a magyaroknál.

Saskeselyűket kergetett, és azoknál magasabban járt vitézséggel, serénységgel, az ő tekintete oroszlánhoz hasonlított, az ő haditudománya mindent meghaladott, az ő jóságáért a föld jól termett, és az ország az egész ország-világ előtt tündöklő volt.

SZILÁGYI MIHÁLY FOGSÁGA

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Egyszer Mátyás király levelet írt Szilágyi Mihálynak, és abban megkérte, jöjjön el a Tisza mellé, mert igen fontos dologról kell egymással szólniuk.

Szilágyi Mihály pedig elment a mondott helyre, nem tartott semmitől, s hát egyszerre a király katonái kezdik kötözni. Igen elcsodálkozott ezen Szilágyi Mihály, de felháborodott rajta a nép is. Mind azt mondták, mondogatták:

– Mi patvart cselekedik a király? Így kell-e fizetni a jámbor rokonának az ő nagy jótettéért? Ördög vigye el ezt a dolgot!

Szilágyi Mihály pedig nagy bánattal önmagában így panaszkodott:

– Ó, balgatag ifjú! Nem látod-e, milyen nagy szégyenbe visznek ezek a gonosz, irigy és áruló fondorlók? Nem bánkódom én a saját veszedelmemen, mert én immár eleget éltem, elég tisztességem vagyon. De terajta bánkódom, mert királyi nevedet szidalomba hozod minden embernél. Én semmi gonoszt nem cselekedtem, méltatlanul műveltetted ezt rajtam.

Hírül vitték Mátyásnak, hogy mit mondott Szilágyi Mihály, azért erősen meghagyta a katonáknak: úgy ügyeljenek rá, mint a szemük világára.

A király Világos várába záratta a nagybátyját, és két porkolábot rendelt az őrizetére. Ezek a porkolábok ügyeltek Szilágyira, de meg is becsülték, ahogy illett. Étellel-itallal jóltartották, s a tiszteletet mindenképpen megadták neki. Egyszer azt mondta nekik Szilágyi:

– Idős ember vagyok, nagyon megszoktam a szakácsom főztjét. Hozassátok már el, hadd lakjam jól kedvemre.

Hogyne hozatták volna, hiszen egy szakáctól nincs mit tartani. De ez a hűséges szakács nem érte be azzal, hogy gazdáját jóltartotta, mindig azon járt az esze, hogyan tudná megszabadítani Világos várából. Aztán mást gondolt, s egy reggel kinézett a konyha ablakán, és így kezdett kiáltozni:

– Rajtunk a török! Hamar, hamar, minden ember fegyvert fogjon!

Meghallják a szót a porkolábok, riasztják a katonákat, s már vágatnak is kifelé a várból.

A szakács meg Szilágyi három inasával szépen leballagott, és a nagykaput utánuk jól bezárta. Akkor a fogházra törtek, Szilágyi Mihályt onnan kihozták, és a várat mindjárt a kezébe adták.

Eközben a porkolábok észrevették, hogy a török füstté váltott, és nagy zsörtölődéssel jöttek hazafelé. Igende a kaput zárva találták, és most már Szilágyi Mihály parancsolt kifelé a várból.

A porkolábok rohamot indítottak a vár ellen, de Szilágyi Mihály ágyúlövessel felelt

nekik, így hát szégyenszemre a vár alól elpironkodtak.

Most már Szilágyi Mihály vette kezébe Világos várát: parasztnépet hívott oda, és a várát élelmiszerrel jól megrakatta. A katonaságot Mátyás király ellen soha fel nem használta, annál inkább a török ellen: a kontyosok mindig véres fejjel mentek el Világos alól.

SZILÁGYI MIHÁLY HALÁLA

– Szerémi György krónikája nyomán –

Egyszer Szilágyi Mihály kilovagolt Nándorfehérvárból, és a sík mezőn megpillantotta a rácok fejedelmét, aki csekély kísérettel ott vadászott. Mindjárt megrohanta a rácokat, és a fejedelmet elfogta. Nándorfehérvárra kísértette, és hat hónapig kemény fogságban tartotta. Eközben sokszor maga elé hozatta a rác fejedelmet, és mindig azt kívánta tőle: adja át Szendrő várát.

A rác fejedelem jól tudta, hogy addig meg nem szabadul, míg a várát át nem adja, ezért teljesítette volna Szilágyi követelését, de a felesége meg a rác bárók semmiképpen sem adták fel a várát.

Akkor a rác fejedelem könyörögni kezdett Szilágyinak, hogy nagy váltságdíjért bocsássa szabadon.

Szilágyi Mihály hajlott is arra, hogy a fejedelem kérését teljesítse, de az udvari diák, akit Lászlónak hívtak, lebeszélte róla:

– Uram, a rác fejedelmet semmiképpen el ne bocsásd, mert ha elbocsátod, később nagyon megbánod. A fejedelem nagy úr, és kegyetlen bosszút áll rajtad. Ha már elfogtad, semmi szín alatt el ne bocsásd.

De nemsokára eljöttek a rácok főemberei, és ötvenezer márkát kínáltak Szilágyi Mihálynak, ha a fejedelmet szabadon bocsátja.

Ekkor Szilágyi Mihály százezer márkát követelt; a fejedelem azt is megígérte. Amikor megegyeztek, abban is megállapodtak, hogy Szilágyi a fejedelmet az ország határára elkísérteti, és a rácok ugyanoda hozzák a százezer marka váltságdíjat.

De László diák még akkor is kitartott mellette, hogy a fejedelmet nem szabad elbocsátani. Egyre azt bizonygatta Szilágyi Mihálynak, hogy a megbékélt ellenségnek nem szabad hinni.

László diák szavait a rác fejedelem is hallotta, és mélyen a szívébe véste.

Ezalatt a rácok főemberei elsiettek a pénzért. Nemsokára visszatértek Szendrő várából, elhozták a százezer márkát, és gondos őrizettel elhelyezték a határon. Csakhogy titkon, egy közeli rejtekhelyen kétszáz jeles rác vitézt is felállítottak.

Ezután a rác főemberek megjelentek a fejedelemért, Szilágyi Mihály pedig László diákot küldte el velük, hogy a százezer márkát a határról elhozza.

László diák pedig nagyon félt a rácoktól, de semmiképpen se tudta magát kimenteni, ezért elindult néhány lovassal és egy jókora szekérrel. Ahogy a kijelölt helyre megérkeztek, a kétszáz rác lovas rájuk rohant, és elfogta őket. A magyarokat a kincssel együtt elvitték Szendrő várába.

A fejedelem pedig nem felejtette el László diák szavait. Jól megebédeltette a diákot, aztán felhívatta a kovácsokat. Megparancsolta nekik, hogy készítsenek egy erős vashadarót. Amikor elkészült, László diák szájába tétette, és a nyelvét azzal sodortatta. Azt mondta a fejedelem:

– Régen elengedett volna engem a te urad, és szabad lettem volna, ha te nem adtál

volna neki tanácsot azzal a nyelvvel, amely most a szájadban szenved, s ettől magad is szenvedsz.

Nem sokáig szenvedett a diák, mert a kínzás miatt hamarosan meghalt.

Szilágyi Mihály meg dúlt-fúlt haragjában. Sereget gyűjtött, betört a rácok országába, ostrom alá vette Szendrő várát, de nem tudta bevenni.

Nemsokára Szilágyi Mihály újra hadba szállt: huszonnyolcezer vitézével a török császár ellen indult. Tábornok vert a Rigómezőn, ott várta be a törököt.

A török császár pedig tudta, hogy Szilágyinak kevés a katonája, ezért bátran vonult ellene. Le is győzte a magyarokat: maga Szilágyi Mihály harc közben leesett a lóról, és élve került a császár fogságába.

A török császár azt követelte Szilágyitól, hogy adja át neki Nándorfehérvárt, mert másképpen az ő kezéből meg nem szabadul. Azt mondta erre Szilágyi:

– Kezedben az életem, de a várat fel nem adom, mert az nem az enyém, hanem a magyar királyé.

A török császár sokszor próbálta rábeszélni, hogy adja fel a várat. Megengedte neki, hogy őrizetlenül sétáljon Konstantinápoly városában, és megígérte, hogy négy török várat ad Nándorfehérvárért.

De Szilágyi Mihály olyan állhatatos volt, hogy semmiképpen sem engedett, sem jó szóval, sem fenyegetéssel nem tudták rávenni az árulásra. De egyszer mégis mást gondolt, mert azt mondta a császárnak:

– Három nap múlva kedvező választ adok felségednek. Megörült ennek a császárnak, mert Nándorfehérvárt mindenképpen meg akarta szerezni.

Ekkor Szilágyi engedélyt kért rá, hogy szolgáját Nándorfehérvárra küldje. Ez a szolga levelet vitt a vár kapitányának. A levélben ez állott:

“Parancsolom, és meghagyom neked, hogy készülj fel a harcra. Bocsáss be ötszáz törököt a város külső kapuján, s ha bejöttek, pusztítsd el mind a latrokat, hogy még hírmondó se maradjon közülük. Mert bizony tudd meg, hogy én soha többé Magyarországra nem megyek.”

A kapitány elolvasta a levelet, és keserves sírásra fakadt. De a követnek semmit sem árult el, a levél ugyanis titkos volt, nehogy a török megértse a tartalmát.

A kapitány azt felelte Szilágyinak:

“Bízzék benne nagyságod, hogy minden úgy leszen, ahogy kívánta.”

Ennyit írt a kapitány, s a levelet Szilágyi Mihály mindjárt átadta a török császárnak.

Megörült a császár a levélnek, és mindjárt megkérdezte Szilágyitól:

– Ugyan hány török katonát küldjék a vár elfoglalására? Felelte erre Szilágyi Mihály:

– Elég lesz ötszáz lovas, és menjünk mi is velük.

A török császár előreküldte az ötszáz lovast, ők pedig távolról szemlélték, hogy mi történik.

A lovasok előtt megnyílt a kapu, de amikor az udvarba értek, megszólaltak az ágyúk, és a törököket mind egy szálra elpusztították.

Amikor a török császár ezt látta, mérhetetlen haragra gerjedt. Szilágyit mindjárt vásra verette, és sötét tömlőébe záratta. Harmadnapra éles fűrész hozatott, Szilágyit egy oszlophoz köttette, és részenként tízfelé vágatta.

MÁTYÁS KIRÁLY VISSZASZERZI A KORONÁT

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

A magyar királyok koronája idegen kézre került, zálogban volt Frigyes császárnál – vissza kellett szerezni minden áron.

Mátyás király megbízta Vitéz Jánost, a nagyváradi püspököt, hogy tárgyalást kezdjen a császárral.

Vitéz János nagy titokban Bécsbe utazott, sokszor tárgyalt a császárral, és a sok tárgyalásból az lett, hogy a császár hetvenezer arany váltságdíjat követelt a koronáért.

Amikor a magyar urak meghallották, hogy mit követel a császár, nagyon elbúsultak, mert nagy csoda volt nekik, hogy saját koronájukat olyan szertelen nagy summán kell megváltaniuk.

De hiába búsultak, Mátyás király a tanács elé vitte a dolgot, és közösen elhatározták, hogy megadják, amit a császár követel. Ezután a tanács hét férfiút választott: ezekre bízta a korona kiváltását és tisztességgel való hazahozását.

Nemsokára elindultak a követek, és háromezer lovas katonát vittek magukkal, hogy a koronának megadják a tisztességet.

Amikor a követek meghallották, hogy Frigyes császár Bécsújhelyen tartózkodik, csapatostul oda vonultak, és bebocsátást kértek.

De Frigyes császár a várból meglátta, hogy milyen sokan jöttek, nagyon megrémült, mindjárt bezáratta a kapukat, és az őrséget a vártára küldte. Azt üzent a magyar követeknek:

– Nem illik ilyen sokasággal bejönni a városomba, nem is bocsátók be többet kétszáz fegyveresnél. Jöjjön hát Vitéz János püspök kétszáz kísérvél, a többiek vonuljanak vissza.

A magyar követek azt üzenték vissza:

– Ne tartson tőlünk a császár öfelsége, mi a magyar korona tisztességéért jöttünk ennyien.

De hiába üzentek, a császár csak Vitéz János püspököt bocsátotta be kétszáz kísérvél.

Kereken egy hónapig tárgyalt ott a császár a püspökkel, míg mindent apróra elvégeztek.

Amikor a tárgyalásokat befejezték, a többi követet és a kíséretet ismét odaszóltatták. De a városba nem léphettek be, ott táboroztak Bécsújhely külvárosában.

Alig érkeztek meg a követek, már veszekedni kezdtek a császárral. Mert a magyar követek először a magyar koronát kívánták kezükbe, a császár pedig a váltságdíjat akarta előbb megkapni, s azután a koronát átadni.

Végre János püspök és a passauai püspök olyan orvosságot találtak ennek, hogy a követek hozzák a pénzt a város kapuja elé, a császár emberei pedig hozzák oda a koronát, ott azok leszámolják a váltságdíjat, ezek pedig jelen tartják a koronát.

Úgy is történt. A követek odavonultak, leszámolták a hetvenezer forintot a koronáért, a császár emberei pedig a követek kezébe adták a koronát.

Mihelyt a koronát átvették, a követek mindjárt visszatértek Sopronba. Ott fennszóval kihirdették, hogy ha 'valaki a szent koronát látni akarja, oda jöjjön, mert kiállítják, hogy minden ember szabadon megláthassa. Az emberek eljöttek Sopron körül minden városból és faluból, hogy lássák a szent koronát mint egy szent ereklyét.

Ezután a követek Mátyás királyt keresték fel, aki éppen a török ellen hadakozott.

Mátyás király Jajca várát igyekezett megszállni, és most megnőtt az igyekezete, mert kezében volt a királyi korona, és a római császárral megszerezte a békességet.

MÁTYÁS KIRÁLY ELFOGLALJA JAJCA VÁRÁT

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Magas hegyen állott Jajca vára, és a hegy alatt két nagy folyóvíz folyik, mind a kettőnek erősen sziklás a partja. A hegy alatt a két folyóvíz egybeszakad, majd beleömlik a Száva folyóba.

Jajca volt a boszniai királyság fővárosa, egykor István király uralkodott benne.

Történt egyszer, hogy Mohamed császár szép szóval beszélgetésre hívta a királyt, az el is ment gyanútlanul. A török császár mindjárt elfogatta, és a bőrt róla levonatta, így pusztult el István király, és így vette birtokába Mohamed császár Rácországot, Boszniát és Szerbia nagyobb részét.

Mátyás király pedig nagyon bánta, hogy az ő királyságának birodalma csak a Száva folyóig terjed. Ezért titkon üzenetelni kezdett a jajcabelieknek, akik már nagyon nehezelték a török uralmát.

A városbeliekkel egyetértve a várost azonnal meghódította, de a várat ostromolni kellett.

Mátyás keményen szorongatta a várbelieket, az utakat mind elzáratta, és éjjel-nappal lövette a várat.

Végre akkora lett az ínség a várban, hogy Harám bég, a vár parancsnoka személyesen kereste fel Mátyás királyt.

A király nagy tisztességgel fogadta Harám béget.

– Nincsen élésem a várban, ezért feladom, ha minden vagyonommal és az összes rabokkal elbocsátasz. Ha el nem bocsátasz, tudd meg, hogy néhány nap alatt a török császár itt terem rajtad.

Mátyás király így felelt:

– Én ezt a hadat a szegény rabokért indítottam, ezért legkisebb szolgálmat sem hagyom török rabságban.

Sok szót váltottak, vitatkoztak is eleget, végül úgy állapodtak meg, hogy Harám bég feladja a várat, s aki a várban levők közül Mátyás királyt akarja szolgálni, tisztességben ott maradhat, aki pedig el akar menni, azt minden vagyonával együtt elbocsátja a király.

Maga Harám bég jó példát mutatott: kétszáz vitézével együtt mindjárt Mátyás király szolgálatába állt.

A király pedig, hogy a télben ne hivalkodják hiába, köröskörül huszonhét várat és várost meghódított.

Miután az országban mindent elrendezett, és Jajca várát hadinéppel, éléssel és hadiszerszámmal megerősítette, nagy vígsággal visszatért, és karácsony ünnepére felment Budára.

Az egész tanács nagy örömmel fogadta Mátyás királyt, akinek ebből a diadalomból nagy híre támadt az egész kereszténységben.

MÁTYÁS KIRÁLY SZENDRŐ VÁRA ELLEN VONUL

– Szerémi György krónikája nyomán –

Erősen fájlalta Mátyás király, hogy Szendrő vára a török császár hatalmába került, s mind azon törte a fejét, miképpen szerezhetné meg azt az erős várat.

Addig törte ezen a fejét, míg egyszer magához hívatott egy tisztet a nándorfehérvári várból, és azt mondta neki:

– Fiam, tudd meg, ki a parancsnok a szendrői várban, és iparkodj barátságot kötni vele.

Nem kellett ezt kétszer mondani, a tiszt eljárt a dologban, s nemsokára jelentette a királynak:

– Uram királyom, barátságot kötöttem a basával.

– Jól van, fiam. Most már mondd meg neki, hogy Mátyás király mindig jóakarója volt, s az is marad.

Így üzengetett Mátyás, míg egyszer azt üzenete a basának:

– Mátyás király megfogadja, és szavát meg sem másolja, ha a basa Szendrő várát átadja, három várost és három várat ad érte cserébe. A basának nincsen egyéb dolga, mint hogy átadja Szendrőt, amikor Mátyás ostrom alá vette.

Jól van, a basa megfontolja az ajánlatot, aztán ezt üzeni:

– Ha Mátyás király nekem ad három várost és három várat, én is átadom Szendrő várát. De az ajándékozás írásban álljon, és a király hite legyen rajta!

Megörült ennek a király, mindjárt kiállíttatta az adománylevelet, és hitet tett a török basának.

Amikor Nagy Simon bán a levelet átadta, a török nagyon megörült, és azt mondta:

– Eredj vissza a királyhoz, és mondd meg neki, amit üzenek. Készüljön fel hadifegyvereivel, vegye körül ostromzárral Szendrőt, mert ha a török császár a tizenötödik napig segítséget nem küld, a basa feladja a várat.

Vitte az üzenetet nagy sietve a bán, a király pedig mindjárt levelet íratott az ország lakosainak, a báróknak, a nemeseknek és nem nemeseknek meg a tiszteknek, hogy készüljenek fel a háborúra, mert rövid idő múlva indul a törökre.

Felkészül a király, felkészülnek az urak is. Vonul a sereg Szendrő felé, már Szalánkeménél járnak, amikor vágató lovas éri utol a sereget.

A király mindjárt megismeri hűséges futárát.

– Mit hoztál, fiam?

– Semmi jót, felséges királyom! Betört a német a Dunántúlra, gyűjt és fosztogat mindenfelé, feldúlta már Zalát és Somogyot!

Ez a hír annyira megindította a királyt, hogy először szóhoz sem tudott jutni. Amikor magához tért, nagy keserőséggel, iszonyatos haraggal ezt mondta:

– Ó, gaz németek! Milyen szerencsét, a kereszténységnek milyen hasznát veszítem el miattatok! De Isten segítségével most rátok viszem a halált!

Azzal keserű szívvel visszatért Budára, és elküldte a német ellen egyik vezérét, a híres Magyar Balázst.

Iszonyú haraggal rohantak a vitézek a németekre, kit földre terítettek, kit elfogtak, és megkötözve a királyhoz küldtek. Csak kevesen voltak, akik gyors lábuknak köszönhatték a szabadulást, ezek Bécs irányában úgy elfutottak, hogy hátra se mertek pillantani.

MÁTYÁS KIRÁLY MEGSZÉGYENÍTI A TÖRÖK KÖVETET

– Oláh Miklós elbeszélése nyomán –

Egyszer egy török követ, akit szokás szerint felvezettek Mátyás király udvarába, a kapun át bepillantott, és meglátta a csodálatos függőkerteket. Egy kissé megállt, majd körülnézett, és szinte elkáprázott a szeme, amikor a palotát megpillantotta. Megbámulta a csarnokok ragyogását, az arany- és ezüstdíszek gazdagságát meg a sok kincset.

A sok szépség annyira megzavarta, hogy minden mondanivalóját elfelejtette. Hát még mikor odaért a király elé, akinek nagy szemei vérben forogtak! Úgy megijedt, hogy semmi mást nem tudott mondani, csak ezt ismételgette:

– A császár köszönt! A császár köszönt!

Amikor a király megkérdezte, hogy hát ezenkívül mit akar mondani, a követ semmit se felelt. Ekkor Mátyás odafordult az udvari néphez, és azt mondta:

– Látjátok, ugye, milyen vadállatok pusztítják országunkat, és más keresztény birodalmak határait?! Valóban, amennyire rajtam múlik, azon leszek, hogy zabolát vessek ezeknek a vadaknak a szájába, ne szaladgáljanak ilyen szabadon!

Mindjárt parancsot adott, hogy a követet vezessék el a szállására. Azt mondta neki:

– Eredj innen, térj magadhoz, és máskor légy eszeden! Az uradnak meg azt üzenem, hogy máskor olyan követet küldjön, aki legalább egy üzenetet képes átadni.

De azért bőkezűen megajándékozta a követet, az pedig szégyenszemre kullogott el Budáról.

UDVARI BOLONDOK PÁROS VIASKODÁSA

– Bonfini krónikája nyomán –

Addig biztatta a pápa úr Mátyás királyt, míg hadba nem szállott apósa, a cseh Pogyebrád ellen.

Amikor Mátyás már Brünn városát is meghódította, Pogyebrád is oda sietett seregével, hogy legalább a fellegvárat felmentse.

A cseh király nagy sereggel vonult fel, ott haladt el seregével a magyarok tábora előtt.

Mátyás király fent táborozott a dombtetőn, onnan könnyen megtámadhatta volna apósa seregét, de nem tette.

Amikor a cseh sereg a magyar tábor előtt elhaladt, egyszerre Pogyebrád megpillantotta Mátyás királyt, és így szólt hozzá:

– Hát így bánsz velem, édes fiam? Mint ellenség támadod meg atyádat? Bárcsak egy szoros helyen találkoznánk, hogy megvívhassunk egymás ellen!

Mátyás azt mondta erre:

– Térj észre, apám! Párviadalra szólítasz? A fejedelmek a csatamezőn, teljes fegyverzetben küzdenek egymás ellen. Tehát ha igazi fejedelemnek tartod magad, ám vívj meg velem lóháton, legyen köztünk fejedelmi párviadal!

De a vén király nem fogadta el az ifjú Mátyás ajánlatát, csak dűnnyögött magában, és seregével továbbhaladt.

Ezután a két tábor között sátrat vertek, oda a két fejedelem bevonult, és heves vitába kezdett.

Később lakomát rendeztek. Lakoma közben egy magyar és egy cseh udvari bolond versengett egymással, hogy az uralkodók gondját elűzze.

Ekkor felállott Sternberg Zdenkó, a cseh királyi kormányzó, és azt mondta:

– Azt javaslom, vívjon egymással párviadalt a két udvari bolond. Akinek a bolondja győz, azé a fejedelemé az igazság.

A két király elfogadta a kormányzó javaslatát, s mindegyik biztatni kezdte a maga bolondját.

A magyar alacsony termetű volt, a cseh sokkal magasabb és erősebb. Mindenki azt jóslgatta, hogy a cseh fog győzni.

A két udvari bolond összecsap egymással, mind a kettő kézzel-lábbal erőlködik, hogy a másikat legyőzze. Egyszer a cseh ragadja meg a magyart, aztán a magyar kezdi gyomrozni a csehet.

A sátorban nagy láрма támad, a magyarok is, a csehek is hangosan biztatják a maguk bolondját.

Végre a magyar derékon kapja a csehet, felemeli a levegőbe, hogy földhöz teremtsen.

Ekkor előugrik egy cseh vitéz, megragadja a magyar karját, és visszatartja. Ezzel megakadályozza a viadal folytatását.

Megharagszik erre Zdénkó, aki a párviadal bírója volt, s jól pofon vágja a cseh vitézt, amiért közbeavatkozott.

Nagy zaj és kiáltozás támad, mindenki fegyveréhez kap, de a két uralkodó lecsendesíti a vitézeket.

Ekkor Pogyebrád nagy haraggal rákiált Zdénkóra:

– Kormányzó! Te zavart és ellenségeskedést támasztottál köztem és a fiam között! Ezt a bűnödöt soha meg nem bocsátanám, ha Mátyás maga nem kért volna neked kegyelmet.

De a békeség ezután sem állott helyre: a fejedelmek egymástól elbúcsúztak, és dolgukvégezetlenül tértek vissza táborukba.

A TESTVÉRISÉG

– Bonfini krónikája nyomán

Sok bátor cseh vitéz harcolt Mátyás seregében, de bátorságával ezek közül is kitűnt Svehla, aki minden lovastornában győztes volt.

Amikor a székesfehérvári tornán is győzött, a király odahívatta magához, és azt mondta neki:

– Fiam, Svehla, sok jót hallottam felőled, most láttam is ügyességedet, mégis azt mondom: ügyelj magadra! Mert én azt is tudom, amit mások nem sejtene, és ha Magyarországon is rossz útra térsz, bizony nem kerülöd el az akasztófát!

De Svehla olyan vakmerő volt, hogy még a király fenyegetésétől sem ijedt meg. Azt mondta Mátyás királynak:

– Amíg harminc fogam van, senkitől sem félek. Ez annyiban maradt.

Mátyás nemsokára Zágráb felé indult seregével, s hát a harmadik mérföldkőnél Svehla a király előtt terem.

– Már megkérem felségedet, bocsásson el minket, néhány társammal itt maradnék Magyarországon.

De Mátyás nem bocsátotta el, mert gyanakodott, hogy Svehla rosszban töri a fejét.

Ekkor Svehla ötven társát felbiztatta, és együtt megszöktek a király seregéből. Még egy csapat kóborlót maguk mellé vettek, aztán minden híradás nélkül megrohanták Kosztolány várát, Mátyás király birtokát.

Amikor Svehla a várban berendezkedett, üzent társainak, akik Csehországban kóboroltak, fosztogattak és raboltak.

Ez a kóborló társaság, amelyet "testvériség"-nek neveztek, örömmel jött el Magyarországra, mert Svehla gazdag zsákmányt ígért nekik.

Svehla először Pozsony ellen vezette a kóborlókat, de a várat nagyon erősnek találták, ezért inkább Nagyszombat ellen vonultak.

Volt a kóborlók között egy magyar kapitány is: Podmaniczky Balázsnak hívták.

Amikor meghallotta, hogy a testvérek Nagyszombat ellen indulnak, kiállt elébük, és azt mondta nekik:

– Testvéreim, hű társaim! Jól tudjátok, hogy én magyar vagyok, és hazámat mindennél jobban szeretem. Ezért hát küldjétek hadba akárhova, megyek a lengyelekre, a csehekre vagy a németekre, de azt semmiképpen sem tehetem, hogy tulajdon hazám ellen fordítsam a fegyvert. Azért azt kérem tőletek, hogy induljunk másfelé, vagy ha mégis Nagyszombatot akarjátok megostromolni, bocsássatok el, hadd távozzam közületek.

Ezt a többiek megértették, és minthogy az ostrommal nem akartak felhagyni, Podmaniczky Balázst maguk közül elbocsátották.

Podmaniczky pedig egyenesen Nagyszombatba ment.

Este érkezett a város kapuja elé, a kapu már zárva volt, az örök pedig semmiképpen sem akarták bebocsátani.

Akkor Podmaniczky odahívatta a bírót, és azt mondta neki:

– Veszedelem van a késlekedésben! Nyakunkon a testvériség serege, mindjárt megszállja a környéket, s ha a várost elfoglalja, itt kő nem marad másik kövön. Azért hát bocsássatok be, hátha megvédhetem a várost.

A bíró megértette, hogy itt a veszedelem, mindjárt bebocsátotta Podmaniczkyt, s rábízta a város védelmét.

Podmaniczky tüstént összeszedte a fegyverbíró férfiakat, és előkészült az ostromra.

Sokáig nem készülődhetett, mert másnap megjelentek a testvérek, és követelték, hogy a várost tüstént adják fel. Azzal fenyegetőztek, hogy kő kövön nem marad, ha a kaput mindjárt ki nem nyitják.

Ekkor a magas bástyán megjelent Podmaniczky Balázs, és fennszóval lekiáltott:

– Hej, testvérek, testvérek! Jól ismertek engem, ismeritek a szavamat meg a kardomat is. Azt mondom én nektek: vonuljatok el tüstént, mert fenyegetéssel semmire se mentek. Van itt a városban katona is, eleség is éppen elegendő, és itt van Podmaniczky kardja is a védelemre.

A testvérek tanácskozni kezdtek, és addig tanácskoztak, míg elhatározták, hogy visszavonulnak Kosztolány várába. A várat jól megerősítették: kettős sánccal és kettős árokkal vették körül.

Hej, de sokszor kicsaptak abból a várból! És ahova kicsaptak, ott mindent elpusztítottak. Felégették a falvakat, fel a mezővárosokat, elhajtották a nyájakat, levágták a pásztorokat.

Mindenki sírt, mindenki jajgatott azon a környéken, de hiszen sírhatott, jajgathatott, sehol nem talált védelmet a testvérek ellen. Végre követeket küldtek Mátyás királyhoz, tőle kértek segítséget.

Mátyás király éppen Zágrábban tartózkodott, amikor a követek rátaláltak. Egy perceg sem késlekedett: másnap már megindította seregét Esztergom felé.

Nemsokára a Duna partján járt, itt hajókat hozatott, átkelt a folyón, aztán gondosan kikémlelte a helyet, majd ostrom alá vette Kosztolány várát.

A királynak nem voltak ágyúi, rohammal meg nem akart támadni, mert sajnálta katonáit, ezért elhatározta, hogy a rablókat kiéhezteti.

A rablók, akik a nagy sietségben nem halmoztak fel elég élelmiszert, hamarosan

éhezni kezdtek. Most már látták, hogy csak az éhenhalás és az akasztófa között választhatnak.

Ekkor Svehlának jó ötlete támadt: elhatározta, hogy seregével együtt elmenekül a várból.

Kivárt egy sötét éjszakát, néhány fatörzsből hidat építtetett, s az éjszaka sötétjében azon a hídon seregének nagy részével elmenekült.

Mátyás király csak hajnalban vette észre, hogy üres a kalicka, mert a jómadarak elrepültek. Pedig a vár nem volt egészen üres, Svehla háromszáz katonát hátrahagyott. Velük maradtak a tábornok kísérei rosszféle nőszemélyek is.

Amikor Mátyás király megtudta, hogy a rablók megszöktek, mindjárt üldözőbe vette őket. A katonákat kis csapatokra osztotta, és szétküldte az erdőbe, mert a rablók mind oda húzódtak.

A rablók menekülésének hírére a parasztok is vérszemet kaptak: ők is üldözni kezdték a rejtőzködő testvéreket. Akit csak megtalálhattak, abban a helyben kegyetlenül meggyilkolták.

Kevesen menekültek meg a rablók közül: nagyobb részüket a parasztok megölték, kétszázötvenet pedig a katonák fogtak el.

Maga Svehla lóháton bolyongott az erdőben: éhen-szomjan bujdokolt, azt az utat kereste, amely Morvaországba vezet.

Bolyongás közben egy favágóra talált, és azt mondta neki:

– Ide hallgass, jóember! Ha elvezetsz a morva határra, neked adom ezt a lovat és minden fegyveremet. Mindörökre hálás leszek szolgálatodért.

A paraszt nem bízott benne, erősen gyanakodott, mert tudta, hogy sok rabló bolyong a környéken. Azt kérdezte tőle:

– Hogy hívnak?

– Az én nevem Svehla.

Most már tudta a favágó, hogy kivel áll szemben!

Megragadta a ló kantárát, lerángatta róla a nagy vitézt, aki a háromnapos éhezés miatt egészen legyengült, és így kiáltott rá:

– Te vagy hát az a Svehla! A gonosztevők királya, a rablók vezére! Végre csak hogy a kezembe kerültél! Hányszor elhajtottad a juhomat! Mennyi bajt hoztál a házamra! Ne ígérj nekem semmit, mert enyém vagy már te is lovastul, fegyverestül!

A favágó mindjárt megkötözte a rablót, elvezette Csejte várába, és átadta Szénás Lászlónak, a várnagynak.

Szénás László mindjárt megírta a királynak, hogy Svehlát erős zár alatt tartja, és levelében megkérdezte: mitévő legyen a fogollyal?

Mátyás király nagyon megörült a hírnak, és meghagyta, hogy Svehlát jól megkötözve vezessék elébe.

Szénás László rögtön teljesítette a király parancsát, Svehla kezét-lábát jól megkötöztette, erős őrcsapatot adott melléje, úgy küldte el a királyhoz.

A király pedig így szólt a rablóhoz:

– Megmondtam, ugye, hogy az én kezemből nem menekülhetsz? Azt is megmondtam, hogy ha rossz útra térsz, irgalom nélkül felakasztatlak. De te azt felelted erre, hogy amíg harminc fogad van, addig senkitől sem félsz. Látod-e, hova juttattam a gazságod? Pedig hányszor megmentettelek a kötéltől! Azért tettem, mert becsültem a vitézségedet.

De most mit tettél? Nem elég, hogy a népet kiraboltad, még tulajdon társaidat, a testvéreket is elhagyta a bajban, és magad a hátsó kapun osontál el. Rablásod és hitszegésed akasztófára juttat, mert a végzetet késleltetni lehet, de elkerülni lehetetlen.

Hiába könyörgött, hasztalan fogadkozott Svehla, a király nem bocsátott meg neki.

A rablók kivégzését Mátyás rábízta vezérére, Magyar Balázsra.

Magyar Balázs a vár előtt egy sor akasztófát állíttatott fel, ezek közül hármat nagyobbra ácsoltatott. Aztán elővezettette a kétszázötven rablót, és sorban felakasztatta őket.

Svehlára és társaira a végén került sor: a legmagasabb akasztóóra a rablók vezérét, a másodikra a papjukat, a harmadikra pedig Svehla fegyverhordozóját köttette fel.

Amikor a várbeli rablók meglátták, hogy mi történt, annyira megrémültek, hogy megadták magukat. Ezeket foglyul ejtették, Budára szállították, és a Csonka-toronyba bezárták.

Abból a cseh seregből, amely hétezer katonát számlált, csak nagyon kevesen menekültek meg. Csaknem az utolsó szálig megemésztette őket az éhség, elpusztította az akasztófa és a börtön.

MAGYAR BALÁZS HAZATÉRÉSE

– Dugonics András elbeszélése nyomán –

Amikor Magyar Balázs, Mátyás király hadvezére a felvidéki hadjárat után hazatért, átkelt a Balaton vizén is.

Hirtelen napfogyatkozás támadt, és az evezőslegény ettől nagyon megrémült, szinte kétségbeesett.

Ekkor Magyar Balázs fogta a köpenyét, rávetette az evezőslegény fejére, és azt kérdezte tőle:

– Csoda-e, hogy nem látod a napot? Felelte az evezős:

– Már hogy lenne csoda? A köpeny miatt nem is láthatom. Ekkor Magyar Balázs levonta az evezőslegény fejéről a köpenyt, és azt mondta neki:

– Az se csoda, fiam, hogy most a napot nem látod, mert annak világosságát köpönyeg gyanánt eltakarja a hold. Ha elmegy előle, tüstént meglátod a napot.

Ezáltal megbátorította a révészt, és szerencsésen át is értek a vízén.

Amikor Magyar Balázs hazaérkezett, a fiától várt számadást, mert az egész birtokot rábízta.

A fiú pedig nagyon megörült, amikor édesapját meglátta, és mindjárt mutogatni kezdte, mennyit szerzett, milyen sokat gyűjtött, hogyan takarékoskodott.

De Magyar Balázs arca egyre inkább elfelhősödött. Sehogy se tetszett neki ez az ügyeskedés, takarékoskodás, zsugoriság. Végre kifakadt, és azt mondta a fiának:

– Édes fiam, a pazarlás esztelenség, a fösvénység pedig alacsonylelkűség. Sohase feledd a régi öregek szólását: a disznónak, fösvénynek holtuk után hasznuk.

GISKRA

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Mátyás király erős kézzel ragadta meg az ország gyeplőjét, nem sokáig tűrte a cseh urak kóborlásait, akik a Felvidéket háborgatták. A kisebb urak ellen erős sereget küldött, és a sereg élére Szapolyai Imrét, az ország kincstartóját állította. A kóborlók

fejedelme, a híres Giskra vezér ellen maga a király akart fellépni.

Szapolyai Imre először Sáros várát hódította meg, azután Bicsét, Szepest és Késmárkot vette be. Visszanyerte a felvidéki kastélyokat is, kit fizetéssel, kit feladással.

Most már csak Giskra volt hátra, a kóborlók fejedelme.

Giskrát nemhiába nevezték fejedelemnek, mert ő magától belátta, hogy Mátyás király ellen semmit se tehet. Ezért hosszú levelet írt a királynak, ebben előszámlálta a dicsőséges csatákat, amelyeket vívott, megírta a viszálykodás történetét is. Végül elmondta, hogy ő Mátyás királyságát Isten dolgának tartja, ezért nem is akar győzedelmes jobbjára ellen tusakodni, avagy vívni, inkább kezébe adja minden várát és erősségét.

Mátyás király nagyon megörült Giskra levelének. Mindjárt követeket küldött hozzá, és kérte, adja azoknak kezébe a várakat és az erősségeket.

A követek pedig hiteles levelet adtak Giskrának, és annak védelme alatt elvezették Mátyás királyhoz.

A király vidám orcával fogadta Giskrát, és azt mondta neki:

– Tudd meg, hogy engemet jótételekkel soha le nem győzől. Mert rútság, ha a királyt legyőzik viadalokban, de sokkal nagyobb rútság, ha legyőzik őket jótételekkel. Nyilván van előttem a te emberséged és hűséged, ezért nem bocsátlak el, hogy más embernek szolgálj. Azt akarom, hogy énnekem szolgálj, olyan emberséggel és hűséggel, ahogy a meghalt László királynak szolgáltál. Minthogy jószágomat, váraimat minden ostromlás és munka nélkül megadtad, ezért Sólymos és Lipppa legyen a tiéd, ennek felette megajándékozlak huszonötezer arannyal. Ím, megházasítlak, és tisztességes nemzetségre, az urak közé helyeztetlek Magyarországon. Ezután énvelem együtt hadakozzál.

Amikor Giskra ezt meghallotta, sírva fakadt, és így szólt:

– Felséges uram! Mi dolog ez? Én inkább büntetést érdemelnék, s nem ilyen ajándékozást. Mármost örökké való hű szolgálatomat ígérem és fogadom meg felségednek.

Néhány hónap múlva a király házasságra kiválasztotta Ország János lányát.

Giskra feleségül vette, és azután mindéltig híve maradt a királynak.

SZABÁCS VIADALA

– Heltai Gáspár krónikája nyomári –

Amíg Mátyás király a csehek ellen hadakozott, a törökök felbátorodtak, egyre feljebb vonultak, végre a Száva folyó partján erős várat építettek, és ezt Szabács várának nevezték. Amikor pedig meghallották, hogy Mátyás király Magyarországra visszatért, Szabács várát mindenképpen megerősítették, és a sereg legjavát a vár őrizetére küldték.

Mátyás király erős sereggel indult a török ellen. A Száva vizén baj nélkül átkelt, aztán árkot ásott, és palánkot rakatott, hogy senki a várba élést ne vihessen. Amikor ez megvolt, felhúzatta az ágyúkat, és éjjel-nappal folyvást lövette a várat. Ezután rohamra küldte a sereget: erős harc folyt a falakon, de a török viasszorította a magyarokat.

Ekkor a király elhatározta, hogy maga indul kémszemlére. Csónakba szállt, csak egy inast és egy evezőst vitt magával, és a sötét éjszakában kémlelni kezdte a

bástyákat.

De egyszerre a törökök észrevették a csónakot, és ráigazítottak egy tarackot. A tarack golyója az inast elsodorta a király mellől, de Mátyás nem ijedt meg, tovább vizsgálódott, és csak akkor tért vissza, amikor mindent szemügyre vett.

Az egész magyar tábor csodálkozott a király vakmerőségén.

Már hosszú ideje folyt az ostrom, de csak nem volt eredménye. Ekkor a király fortélyokat kezdett kigondolni.

Az egyik éjjel a táborból elbocsátott egy nagyobb sereget, és titkon a vár mögött egy völgybe irányította. Ezután kora reggeltől napestig szüntelenül ostromolta a várat – a másik sereggel. Amikor pedig besötétedett, elindította a tábor, és elvonult a vár alól.

Éberren figyelték ezt a törökök. Amikor látták, hogy a magyar tábor elvonul, nagyon megörültek, mert azt hitték, Mátyás megunta az ostromot. Nagy lakomát csaptak, enni-inni kezdtek, egyesek lepihentek, mások a várból kijöttek, és minden félelem nélkül a szabadban járkáltak:

Ekkor hirtelen előbukkant az elrejtett sereg a völgyből, és váratlanul megrohanta a várat. Mire a török észbe kapott, a magyarok minden bástyát elfoglaltak. Azokat pedig, akik kinn rekedtek, mind egy szálig levágták.

A király sem késlekedett: a másik sereggel visszafordult. A király jelenlététől szívet vettek a vitézek, és még keményebben vívtak a török ellen. Sok törököt levágtak, akkor a többi megadta magát.

Mátyás király Szabács várát jól megerősítette. Nagy árkot ásatott, és a Száva vizét úgy elvezette, hogy attól fogva Szabács egy szigetben állott.

Amikor híre járt, hogy Mátyás király az erős Szabácsot bevette, nagy öröme volt az országnak rajta, és mindnyájan hálát adtak Istennek. Örültek rajta az olaszok is: a pápa Rómából egy püspököt küldött követségbe, és vele ötvenezer aranyat ajándékba.

MÁTYÁS KIRÁLY LAKODALMA

– Bonfini krónikája nyomán –

Amikor Mátyás király megtudta, hogy szép menyasszonya, Beatrix hercegnő Székesfehérvárhoz közeledik, lóra pattant, és a főurak fényes kíséretével elébe vágtatott.

Téli idő járt, magas volt a hó, az olaszok erősen fáztak, maga Beatrix hercegnő is bámulva nézte a fehér világot, mert Olaszországban ritka a nagy hóesés.

A király a nyolcadik mérföldkőnél találkozott menyasszonyával, onnan díszmenetben jöttek egészen Székesfehérvárig.

Az út végig vörös posztóval volt borítva, és az út két oldalán mindenütt ujjongó, kiáltozó nép állott. Harsogtak a trombiták, szóltak a kürtök, énekeltek az emberek, olyan látvány és hangverseny volt ott, hogy aki látta és hallotta, soha el nem felejtheti.

Büszkén, boldogan és fényesen ragyogott a hercegnő, aki az első szánban ült. Szép homloka, ívelt szemöldöke, telt halántéka, piros orcái, derűs szeme, szabályos orra és gyönyörű ajka úgy megnövelte ritka szépségét, hogy a nézőket magára Venusra, a szerelem istennőjére emlékeztette.

Ezután megrendezték a koronázás szertartását, majd december közepén a király Budára vitte feleségét.

Beatrix szépsége és szellemessége annyira meghódította Mátyás királyt, hogy

mindig csak a felesége mellett akart maradni.

Budán fényes, gazdag lakodalmat rendeztek.

A lakodalom több napon át folyt. Az egyik napon lovagi tornát rendeztek, a másikon érdekes látnivalókat mutattak be.

Amikor a király felvonult, marokszámra szórta a pénzt a nép közé.

De Mátyás király is szép ajándékokat kapott: minden város ajándékkal lepte meg, ajándékot hoztak a főurak és a külföldi fejedelmek is. Annyi aranyat, kincset és drágakövet hoztak Budára, hogy a királyi kincstár színültig megtelt vele.

Ekkor mindenkinek örömet szereztek: a börtönökben őrzött rabokat kibocsátották, az adósságok fizetésére haladékot adtak, és országosan kihirdették, hogy a hitelezők ne merjék követelni a pénzüket. Ezért aztán az egész ország nagy örömmel örvendezett Mátyás lakodalmán.

JAKSITH DEMETER VESZEDELME

– Szerémi György krónikája nyomán –

Amikor Mátyás király Bécset ostromolta, gyakran került sor összeütközésre, mert a városból kicsaptak a vitézek, és összeverekedtek a magyarokkal. Egy erős német napról napra kijárt a mezőre, levágott néhány magyart, aztán ott forgolódott, csúfolkodott, hogy senki se mer szembeszállni vele.

Elnézte ezt Mátyás király egyszer, elnézte másodjára is, de amikor harmadik alkalommal dicsekedett fennen a német, azt mondta:

– Aki ezt a latort leveri, egy várat kap tőlem minden jövedelmével.

Meghallotta ezt Jaksith Demeter, ez a jeles rác vitéz. Azt mondta Mátyás királynak:

– Ha megkapom a várat minden jövedelmével, megvívok a némettel.

– Vívj meg, fiam, bátran, tied lesz Kórógy vára.

Jaksith nem késlekedett, rögtön lóra pattant, kirántotta kardját, és azt mondta a társainak:

– Igaz tanúim, jó katonapajtasaim, mindjárt meglátjátok az én vitézségemet. Ti a csapat ellen harcoljatok, a vezért én magam levágom.

Azzal odavágtatott a mező közepére, és egyetlen csapással a páncélos németet kettéhasította.

Amikor a német a lováról leesett, Jaksith is leugrott a magáéról, megragadta a német holttestét, és futott vele a király sátrához. Ott megállt, meglódította, és egy hajítással a testet a sátorba bedobta. Azt kiáltotta:

– Itt a német, király! Add meg a várat!

Mátyás király elcsodálkozott a vitéz erején, de meg is botránkozott a szilajságán. Azt mondta neki:

– Miért ölted meg a német bajnokot? Jobb lett volna, ha élve vezeted elém. Én megbecsülöm a vitézeket, és holtukban sem bánok velük úgy, mint a kutyaival szokás.

De azért teljesítette, amit ígért, Jaksithnak adományozta Kórógy várát.

Jaksith pedig a királynak sem engedett. Azt mondta neki: –Jól gondold meg, király! Ha győzni akarsz, győzzünk, különben hagyjuk az egészet az ördögbe!

Amikor a király látta, hogy Jaksith ennyire szilaj és fékezhetetlen, azt kérdezte az uraktól:

– Ím, lássátok, hogy cselekszik és miképpen beszél ez a vitéz. Már ugyan mit

tegyünk vele?

Azt mondták erre az urak:

– Küldje el felséged a török ellen. Ali bég éppen most tört be Erdélybe, hadd álljon be Jaksith a magyarok seregébe, Kinizsi Pál majd becsületre tanítja.

Így is történt. Mátyás király a rácokat Jaksith vezetésével Erdélybe, a török ellen küldte.

Jaksith vitézül harcolt a török ellen is, de szilajságát még Kinizsi sem tudta megfékezni. Hiába intette, hiába tanította, egyre csak kegyetlenkedett a foglyokkal. Túrte ezt Kinizsi, ameddig tűrhette, de aztán megunta, és Demetert hazaküldte az apjához, a rác fejedelemhez. Annak az udvarában azt tehetett, amit akart.

Történt egyszer, hogy Jaksith Demeter néhány társával vadászatra indult, és szembetalálkozott két török basával, a Gházi testvérekkel, akik ugyancsak vadásztak. A rácok többen voltak: abban a helyben elfogták a törököket.

Jaksith Demeter a foglyokat a fejedelmi udvarba vitette. Ott azt mondta nekik:

– Ütött az utolsó órátok!

A Gházi testvérek a lábához borultak, úgy könyörögtek, hogy irgalmazzon nekik. Gazdag váltságdíjat ígértek, ha szabadon bocsátja őket.

Jaksith úgy tett, mintha ezen gondolkoznék, pedig rosszban főtt a feje. Azt mondta a két basának:

– Vessetek kockát! Aki nagyobb számot dob, azt szabadon bocsátom.

Gházi Musztafának volt nagyobb szerencséje: hatot dobott.

Ekkor Jaksith Demeter arra kényszerítette Musztafát, hogy testvérét nyársra húzza, és elevenen megsüsse. Aztán minden fogát kiverte: úgy bocsátotta szabadon.

Attól kezdve Jaksith csak fegyveresek kíséretében mert megindulni, a töröknek még az árnyékától is félt, pedig azelőtt ugyancsak vakmerő volt. Hiszen félhetett is, mert Gházi Musztafa bosszút forralt ellene.

Nem sokkal ezután történt, hogy Mátyás király hívatta Jaksith Demetert, és azt mondta neki:

– Fiam, te jól beszélsz törökül. Indulj, fordulj, vidd el a levelemet Konstantinápolyba.

Hej, megrémült erre a szóra a nagy vitéz! Kérve kérte a királyt:

– Uram, ne gyilkolj meg! Ha a törökhöz küldesz, engem élve többé nem látsz!

De amit Mátyás király kimondott, annak meg kellett lenni. Jaksith nagy bánatosan hazament, végső búcsút vett családjától, Gergelytől, hűséges diákjától, azzal elindult a török császár városába.

Konstantinápolyi baj nélkül megjárta, de visszafelé jövet bajba került. Szendrő vára mellett, egy kis erdőben erős csapattal várakozott Gházi Musztafa, s amikor a rácok odaértek, Jaksithot megrohanta.

Bátran védekeztek a rácok, de a törökök többen voltak: Jaksithot minden vitézével együtt levágták.

Így halt meg Jaksith Demeter, akinek ugyanolyan mértékkel mértek vissza, mint ahogy ő mért másnak.

Szállott a halálhír, messzire szállott, mint a fekete holló. Itt is, ott is leszállott a házakra, és elkárogta a nagy vitéz halálát. Elkárogta Jaksith Demeter házában is. A családja megsiratta, Gergely diák pedig ilyen búcsúztatót írt róla:

Így betelek én uramnak a nagy gondolása.

Kiből vala királynak igen nagy bánatja,

Mert szemével követét többé nem látja.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS KINIZSI

– Dunántúli népmonda nyomán –

Történt egyszer, hogy Mátyás király a Bakonyban, Nagyvázsony környékén vadászott. Nagy meleg volt; a király beüzent a barátok klastromába, hogy erősen megszomjazott.

Mindjárt futottak a barátok, és aranykupában finom somlai bort hoztak a királynak.

De Mátyás király hozzá sem nyúlt, hanem azt mondta:

– Ilyen melegben nem iszom bort.

Meghallotta ezt a malomajtóból Kinizsi Pál, az erős molnárlegény, aki éppen malomkövet faragott. Beugrott hát a korsóért, és futott vele a királyhoz.

Amikor odaért, azt mondták a barátok:

– Ejnye, fickó, hát a tálca hol maradt?

Visszafut Kinizsi, felkapja a malomkövet, és azon nyújtja a korsót.

Mátyás királynak megtetszett ez a derék legény. Ott nyomban nekiajándékozta Nagyvázsonyi. Szót váltott vele, bevette seregébe, aztán harcba küldte a török ellen.

Amikor Kinizsi bátorságával is kitűnt, Mátyás még jobban megszerette, és egyszer azzal bízta meg, hogy követségbe menjen a török császárhoz.

De Kinizsi, aki a csatamezőn nem ijedt meg a töröktől, semmiképpen se akarta vállalni ezt a kitüntetést.

A király így biztatta:

– Jó hívem, Kinizsi Pál! Ha a török a te fejedet leütné, én a fejed helyébe harmincezer török fejet vágatok le!

Úgy bizony – mondta erre Kinizsi –, de a harmincezer fej közül egy se illik úgy a Palkó nyakára, mint ez a mostani fejem.

MÁTYÁS KIRÁLY VEZÉREI LEGYŐZIK A TÖRÖKÖT

– Bonfini krónikája nyomán –

Amikor Mátyás király meghallotta, hogy Szendrő körül török sereg gyülekezik, mindjárt követet küldött a Délvidék kapitányához, Kinizsi Pálhoz, és az erdélyi vajdához, Báthori Istvánhoz, és mind a két vezérnek erősen meghagyta, hogy a török ellen felkészüljön.

A vezérek sem késlekedtek: a határokat megerősítették, aztán kémeket küldtek mindenfelé, hogy a török szándékát megismerjék.

A kémek csakhamar azt jelentik a vezérnek, hogy Ali bég megindult hatvanezer törökkel Erdély ellen.

Báthori vajda bátor lélekkel felfegyverkezett, és megindította seregét a török ellen. Eközben sűrűn küldözte a futárokat jó társához, Kinizsihez. Arra kérte Kinizsit, hogy míg ő előlről támad, Kinizsi hátulról kerülje meg az ellenséget.

Amikor a törökök Erdély határához érkeznek, és ellenállásra nem találnak, zsákmányolni kezdenek, rabolnak, gyújtogatnak, falvakat dúlnak fel, mezővárosokat borítanak lángba, és bátran nyomulnak előre a Maros folyó síkságán.

A törökök elárasztották az egész vidéket, óriási zsákmányt szereztek, és azzal el akartak vonulni.

Báthori vajda most hátulról követi őket, hogy alkalmas helyen rajtuk üssön.

Amikor a törökök Kenyérmező falujához érkeztek, amely nem messze fekszik Gyulafehérvár városától, a falu közelében megálltak, és bevárták a vajda seregét.

Egyikük sem akarta a harcot elkerülni: amint megvirradt, mind a két sereg leszállott a síkságra.

Amikor a magyar sereg felsorakozott, Báthori István így szólt a vitézekhez:

– Vitézlő társaim! A törökök veszedelmes és céltalan háborút viselnek, amikor a tehetetlen császárért és a zsákmányért küzdenek. Bezzeg mi a legszentebb hadat vívjuk, mert a hazáért, gyermekünkért és asszonyunkért harcolunk. Ezért ma úgy harcoljatok, hogy vagy az utolsó szálig levágjátok az ellenséget, vagy becsülettel és dicsőséggel haljatok meg! Báthori István mindenütt veletek lesz, a csata sűrűjében fog harcolni, ő ma vagy győz, vagy az égiek vendége lesz!

Ezután a vajda felállította a sereg két szárnyát, ő maga vértess lovasaival a középben helyezkedett el. Erős hátvédet hagyott, és mind a két szárny elé két-két lovascsapatot rendelt.

Ezután a két sereg előretör, és nagy hevedéssel összecsap.

A folyóparton szászok állanak, ezek nem bírják a török támadást feltartóztatni. Nagy veszedelemben kerültek a balszárnyon harcoló székelyek is. Így aztán Báthori mind a két szárnyat visszavonta; a székelyek behúzódtak a vértess sorai közé.

Ekkor a vajda megindította a négyszögbe állított lovasságot. Ő maga az első sorban állt; megsarkantyúzta lovát, de a ló az első lépésnél elbukott vele.

Ezt a vitézek rossz előjelnek tartották, és arra kérték a vajdát, vonuljon vissza a közeli Szászbányára, de ő így szólt:

– Ne féljete az előjelektől, kövessetek bátran, bajtársaim! A ló a sebektől borzad, de seb nélkül nincsen háború. Higgyétek el, ez a ló még ma győztesen hoz vissza!

Ezekkel a szavakkal ráront a törökre. A csüggedőket felbátorítja, és olyan heves támadást intéz a török ellet, hogy az első csapatokat azonnal legázolja.

Amikor Ali bég ezt meglátja, mindjárt egyesít négy török csapatot, és azok élén maga száll szembe a vajdával. Ebben az ütközetben vitéz vitéz ellen, vezér vezér ellen harcol.

Már hat seb borítja a vajdát, lova is megsebesült, a holttestek egészen körülveszik. Hull a török, de helyébe ezer özönlik azonnal.

Már egészen reménytelenül küzdöttek a túlerővel szemben, a török a visszavonulás útját is elzárta, amikor a hegytetőn megjelent Kinizsi Pál négyszögbe állított vérteseivel.

Amikor Kinizsi megpillantja a csatateret, int a trombitásnak, és nagy trombitaharsogással ráront a törökre. Hátulról támadja meg az ellenséget, és már az első rohammal elsöpri a török hadsort.

Kinizsi Pál két kardot vesz a kezébe, és mint az üvöltő oroszlán, mindenütt vérben gázol. Amerre rohan, mindent letipor, hatalmas fegyverétől úgy hull az ember, mint a fűszál. Most azt harsogja, hogy az utolsóig vágni kell az ellenséget. Úgy dörög a szava, hogy még a hátrálok is meghallják. Amikor pedig látja, hogy övé a győzelem, kétszeres bátorsággal harcol, utat vág az ellenség seregén át, és így kiáltoz:

– Hej, Báthori, hol vagy, Báthori? Hol vagy, tisztaság tükre, hit bátyája, rendíthetetlen becsületesség mintaképe? Bárhol vagy, felelj, ha élsz-e még, Báthori! Én vagyok itt, Pál, érted és a haza üdvéért halni kész!

– Itt vagyok, Pál, itt vagyok, és még élek. De sok seb borít engem, s már fenyeget a halál, ezért te légy a haza oltalmazója!

Kinizsi ezt a nagy öldöklés közben is meghallotta, és így felelt:

– Ha még élsz, bíznod kell, mert megszabadítlak!

Ekkor Kinizsi legázolja a vajda csapatát szorongató törököt is.

Most már látja a török, hogy minden oldalról körülkerítették. Ekkor a török katonák futásnak eredtek: a környező hegyek közé menekültek.

A magyarok pedig elfoglalták a török táborát, és gazdag zsákmányt szereztek. Ezután üldözőbe vették a törököket, és mindenütt felkutatták őket: a síkon folyt a legnagyobb mészárlás, de a hegyekben sem kisebb az öldöklés. A törökök úttalan utakon menekülnek, de hiába, mert a környéket jól ismerő parasztok mindenütt megtalálják őket.

Maga Ali bég hirtelen ruhát cserélt, magyarul kezdett beszélni, és egy pásztor vezetésével a hegyek közé menekült. Az éjszakát egy kis kunyhóban töltötte. Virradatkor lóra szállt, és így szólt a pásztorhoz, akinél az éjszakát töltötte:

– Eredj a vajdához, és jelentsd neki, hogy Ali bég volt a vendéged.

Azzal megsarkantyúzta lovát, és elvágtatott.

A magyarok az összes foglyokat megszabadították. Ujjongott, kiáltozott a sokaság, sokan a felszabadítók kezét-lábát csókolták.

Amikor az ellenséget az utolsó szálig levágták, a trombiták gyülekezőt fújtak, és mindnyájan egybesereglettek a csatatéren. Minthogy már rájuk sötétedett, nem térhettek vissza a táborba, ezért a győzelmi lakomát a csatamezőn rendezték.

Az ellenség elfoglalt táborában ételt-italt bőven találtak, asztalt a holttestekre terítettek, mert ezek szerte a mezőn olyan sűrűn feküdtek, hogy bármerre fordultál a mezőn, mindenütt holttestbe botolhattál. A katonák odatelepedtek a lakomához. Testük felüdült a bőséges ételtől, lelkük pedig felvidult az örömtől és a bortól. Dúsan lakmároztak a megszabadított rabok is, akik mindjárt elkezdtek fosztogatni az ellenséges tábor.

Lakomázás közben vitézi dalokat énekeltek, és ott mindjárt megverselték a főemberek és a vezérek vitézségét.

Majd amikor a bor felhevítette őket, vitézi táncba fogtak. Fegyveresen járták a katonatáncot. Az ütemesen felhangzó biztatás mindent betöltött. Azután az általános örömben, amikor minden katona különböző taglejtésekkel neveltette társait, egyszer csak Kinizsit is táncba hívták.

Kinizsi hirtelen a kör közepébe ugrott, és keze segítségével, pusztán a fogával derekánál felragadott a földről egy megölt hórihorgas törököt, majd ütemesen körbetáncolt. Ez a nagy erejű férfiúhoz illő tánc inkább csodálkozást, mint nevetést váltott ki a nézőkből.

Nagy örömben az egész éjszakát álmatlanul töltötték.

Másnap a két vezér ujjongó sereggel tért vissza Gyulafehérvárra. Sokan hátramaradtak, hogy társaik holttestét összeszedjék, és közös sírba eltemessék. A magyarok közül mintegy nyolcezer estek el, a törökök harmincezer katonát veszítettek.

A király még nagyon aggódott Erdély miatt, amikor a győzelem hírmondója megjelent, és jelentette, hogy a törököket mind egy szálig levágták.

MÁTYÁS KIRÁLY BOROSZLÓBAN

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Sok földet, sok várost, sok falut foglalt el Mátyás király Csehországban, de még

Morvaországban is. Eleget szomorkodott ezen László, a csehek királya, de úgy félt Mátyástól, hogy a kezét sem merte felemelni őellene. Csak az apjának, Kázmér lengyel királynak panaszkodott rossz sorsáról.

Hiszen nemhiába panaszkodott. Kázmér király egymás után írta, írogatta a leveleket Mátyás királynak, és minden levélben azt kérte, adná vissza a fiának, László királynak az elfoglalt földet. Még azt is megígérte, hogy a magyar király minden költségét megtéríti.

Mátyás király erre azt üzenté vissza:

– Az én hadjáratom költsége négyszázezer arany. Ha ezt a summát a lengyel király megfizeti, tüstént kivonulok, de ha nem, egy lépést sem teszek.

Hej, megharagudott a lengyel király, amikor Mátyás levelét olvasta! Még hogy négyszázezer aranyat fizessen a kivonulásért! Mindjárt üzent a fiának, hogy keljen hadra Mátyás ellen, és maga is katonákat toborzott.

Ezalatt Mátyás is tanácskozott az urakkal. A tanácskozás után zsoldot kiáltott, és egybegyűjtött tízezer katonát. A sereggel gyorsan vonult Boroszló felé, mert a város lakói azt üzenték, hogy annak nyitják meg a kaput, aki előbb odaér.

Amikor a sereg Boroszlóhoz érkezett, Mátyás király megkérdezte az uraktól:

– Jó lesz-e beszállani a városba, vagy csak kívül kell maradni? Eleget töprengett, sápolódott ezen a király is, a kíséret is, végre megszólalt Tamás deák, aki a püspök kíséretéhez tartozott:

– Ha az én dolgom volna, belül is szállanék a városba, kívül is. Mert ha a város előtt, a külvárosban lenne a táborom, különbnék tartanám, mint ha benn volna a városban, így a kerítésről, a tornyokról és a bástyákról igen szépen megoltalmazhatnánk az egész tábor.

Amikor ezt Mátyás király meghallotta, dicsérte a deák tanácsát, és reggel népét a külvárosba szállította, a város kerítése mellé. És hogy a városnak semmiben nehézségére ne legyen, megtiltotta erősen, hogy az ő seregéből bárki bemenjen a városba. A tábor pedig mindjárt megerősítette árokkal és töltéssel, ágyúkkal és mindenféle hadiszerszámokkal.

A lengyelek is tábort ütöttek, és csatára hívták a magyarokat.

De Mátyás király okosan cselekedett, és megcsalta a lengyeleket. Mert a lengyelek és a csehek seregesen jöttek a táborra elé, és viadalt kívántak. Mátyás király pedig nagy csendességben maradt, és egy embert sem bocsátott ki a táborból.

A lengyelek, a csehek napestig ott lézengtek, fárasztották a lovukat, ők maguk is koplaltak. Végre elunták magukat, ismét a táboruk felé tartottak, nagy búsulással és nagy szitkokkal. De ahogy a táboruk felé tértek, mindjárt rajtuk voltak a magyar huszárok, és ökleitek, vágták őket, többet el is kaptak közülük, mindennap foglyokat hoztak. Ha pedig az ellenség visszafordult, a huszárok mindjárt hátat fordítottak, és bevágtattak a táborba.

Ezután a lengyelek a tábort ostromolni kezdték, de a magyarok a kerítésről, a tornyokról és a bástyákról kisütötték rájuk a sok ágyút, és visszahajtották őket nagy kárral.

Máskor Mátyás király indította el a népét, mind dob, mind trombita nélkül; nagy csendességgel és hirtelen-váratlanul megütötte a lengyel tábor, és nagy kárt tett benne.

Amikor pedig a lengyelek és a csehek nagy sereggel kivonultak, hogy a magyarokat megtámadják, Mátyás király visszaindította a népét, és békével bement táborába. Az ellenség gyakorta nekikészült; ütközetet kért a királytól, de Mátyás király csak veszteg hallgatta, és semmi választ nem adott nekik. Eközben szüntelenül nyugtalanította a lengyeleket. Körül a városokba csapatokat küldött, s azok rácsaptak a lengyelekre, amikor élésért kimentek.

Mátyás király szép színpadokat rakatott a táborba, és azokra felküldte a városbeli szépasszonyokat, s velük táncot járatott a vitézekkel és a polgárokkal, a lengyelek és a csehek szeme láttára. Amikor a hősök így vigadtak, a király a lengyel és cseh urakat meg a vitézeket táncba hívta – így bosszantotta őket. Gyakorta megvendégelte Mátyás király a polgárokat, a polgárasszonyokat fenn a színpadon, és együtt vigadtak. Azután a vitézek kivonultak a táborból, és nagy vígan ökleitek az ellenséggel a szépasszonyok szeme láttára.

Ezt a boroszlóiak ugyancsak meghálálták: minden élést, ételt-italt úgy adtak, hogy az ára is olyan volt, mint kezdetben.

De a lengyelek és a csehek táborában igen megszűkült, a sok hiábavaló erőfeszítés miatt az emberek és a lovak elerőtlenedtek, napról napra fogyott a nép, mert sokat levágtak, a kerítésbeli tornyok pedig mind tele voltak foglyokkal.

Mátyás király titokban meghagyta két vezérének, Szapolyai Istvánnak és Kinizsi Pálnak, hogy huszárokkal Lengyelországot beszárguldják, és a falvakat meg a városokat felgyújtsák. A huszárok ezt megtették, és elrémtették egész Lengyelországot. Megrémült a lengyel királyné asszony is, és követet küldött urához, Kázmér királyhoz, megüzente neki az egész ország veszedelmét, és igen kérte, hogy hamar hazasiessen, ha az egész országot el nem akarja veszteni.

Amikor Kázmér király ezt a hírt meghallotta, nagyon megijedt, s nem tudta, mit tegyen. Boroszló alatt nem végezhetett semmit, mert Mátyás király csak csúfolja, s nem akar semmi viadalomnak állni, ott pedig elvész az országa.

Végre a lengyel és a cseh urak közbenjártak, és békéltetni kezdték a királyokat.

A királyok hiteles levelet adtak egymásnak, és meghatározott napon hárman a mezőn összegyűltek: Kázmér lengyel király, László, az ő fia, a cseh király, és Mátyás király.

Először Kázmér lengyel király szólalt meg, és azt mondta:

– Mátyás atyámfia, az én fiam, László király panaszkodik énnekem, hogy nála van ugyan a királyi név, de az ország nagyobb része a te birtokodban van. Miért háborítod az én fiamat az ő méltóságában? Mi az oka annak, hogy senkit nem tűrsz meg magad mellett? Te követni akarod Július Caesart és Nagy Sándort, de megemlékezzél róla, hogy nagyravágyásból korai halált hoztak magukra.

Ezért, atyámfia, Mátyás, ne légy nagyravágyó! Hitvány nemzetségből származtál, és fogházból jutottál a királyi méltóságra. Sok jeles dolgot cselekedtél, de megemlékezzél arról, hogy csavargó a szerencse. Ez okáért add vissza az én fiamnak, László királynak az ő jószágait. Gondold meg, mit illik cselekedni egy jámbor és felséges királynak. Erre menjen a tanácsod, hogy mindkétfelől tegyük le a fegyvert, és mint szerelmes atyafiak, örök békességben éljünk.

Amikor Kázmér király a beszédet bevégezte, Mátyás nem kisebb bátorsággal így felelt neki:

– Szerelmes atyám, Kázmér király! Megköszönöm, hogy engemet a szerencse állhatatlanságára tanítasz. De hiszen én mindenkoron szerettem a békességet, és fiádat, László királyt úgy szerettem, mint saját atyámfiát. Ezért megígérem az összes tartományokat, amelyeket Morvaországban, Csehországban és Sziléziában megszálltam, ha leteszitek a négyszázezer aranyforintot, amelyet a hadra elköltöttem. De ha ezt a summát le nem teszitek, akkor a legkisebb falucskát sem bocsátom kezetekbe.

Nagyon megbúsult ezen a válaszon a lengyel király, és azt mondta:

– Mást kellene gondolnod, atyámfia, Mátyás, és nem kellene olyan keménynek lenned, mert ilyen módon a hadak le nem szállnak közöttünk.

László cseh király, aki akkor tizenhét esztendő fiatal volt, lágyabb szóval kérlelte Mátyás királyt, de hiába, mert ő nem engedett. Ekkor mind a két király erősen

megharagudott, és mind a kettő haddal fenyegetőzött.

Most már Mátyás király is megharagudott, és azt mondta:

– Én bízom Istenben, és az én igazságomért meg merek vívni mind a kettőtökkel: egyik napon az atyával, a másikon a fiával.

De Kázmér király azt mondta erre:

– Ennyi munkánk hiába esett, de kérlek, három nap múlva gyűljünk ismét össze.

Közben gondolkodj a békesség alkalmas módjáról.

Amikor az urak mind a két táborban megértették, hogy a királyok tárgyalása nem járt sikerrel, erősen esedezni kezdtek a királyoknak, hogy egyezzenek meg egymással.

Ezért aztán amikor a királyok ismét összejöttek, nagy tisztelettel köszöntek egymásnak, és bementek a lengyel király sátrába. A sátorban vagy három órán át tárgyaltak egymással, végre ilyen feltétellel egyeztek meg:

Minden ember békességgel hazatér országába, és ezután egyik se árt a másiknak. Morva és Szilézia Mátyás király birtokában marad, de az ő halála után László király kiválthatja négyszázezer aranyforintért. László királyé lesz egész Csehország, de Mátyás is él a cseh királyi címmel. A foglyokat mindkét részről elbocsátják, és ezután semmiféle álnokság, csalárdság és harag nem forog közöttük.

Amikor a királyok így kibékültek egymással, beszélítették az urakat, hogy ők is aláírják a békességet.

Ezután a királyok megrázták egymás kezét, összeölelkeztek, és nagy édes beszédekkel szóltak egymással.

Amikor a királyok megbékülését kihirdették, a sereg mindkétfelől nagyon megörült.

Ezután Mátyás király ebédre hívta a királyokat. Felvonatta szép és drága bársonysátorát, abba egy soklépcsős, szép bársonyos és gyöngyös, magas pohárszéket helyezettett, megrakva aranyos és szép drágaköves poharakkal, kupákkal és mindenféle edényekkel.

A három király letelepedett egy négyszegletű asztalhoz, és körülöttük udvart állottak az urak és a jeles vitézek.

Vége-hossza nem volt a sok szép és drága ételnek. A királyok nagy vigassággal voltak, és egymásra köszöntéseket mondtak.

Amikor a hosszú ebédet elvégezték, a királyok felkeltek az asztal mellől, és elbúcsúztak egymástól. És Mátyás király megajándékozta szép s királyi ajándékokkal a királyokat és a fő-fő urakat. Ezért aztán mindnyájan dicsérték Mátyás király emberséges és felséges voltát.

BÉCSÚJHELY OSTROMA

– Bonfini krónikája nyomán –

Bécsnek büszke várát már meghódította Mátyás, de Bécsújhely erős vára és városa még ellenállt. A király vezérei erősen körülzárták, és egy esztendőn át szüntelenül ostromolták, mégsem tudták elfoglalni.

Ekkor Mátyás tanácsot kért a csillagjósoktól, és amikor ezek csupa jó előjelt mutattak, maga is táborba szállott. Éppen ideje volt, hogy Bécsújhely alatt a sereget felkeresse, mert a katonák egy része már téli táborba akart vonulni, s még a vezérek is készen álltak rá, hogy visszaforduljanak.

Mátyás ekkor elbocsátotta azokat, akik jogosan kérték, és friss csapatokkal

erősítette meg az ostromlókat.

Bécsújhely városa síkságon fekszik, talaja mocsaras és vizenyős. Forrásokban annyira bővelkedik, hogy bárhol ásol le három-négy lábnyira, mindenütt felfakad a víz.

A város árakai nagyon mélyek, és igen szélesek. Mind a két oldalon négyszögletes kövekkel vannak kirakva.

Az árkokban annyi a víz, mint a tengerben, még hal is van bennük.

A város négy szegletre épült, kapuja is négy van. Ha a piac közepén megállasz és körül nézel, minden irányban egyenesen a kapukat látod. Négy külvárost is találsz, ezekben éppen olyan épületek állnak, mint a városban. A külvárosokat is sánc és vízzel teli árok veszi körül.

A város falait háromszoros árok és számos torony védelmezi. A fal minden szögleténél és a kapunál egy-egy torony áll, s ezek valóságos erődök, tele katonával meg hadifelszereléssel.

Zápolyai István és társai, akik ott harcoltak, három-négy ostromlótoronyt állítottak fel az első mérföldkőnél, de a várost jobban megközelíteni nem bírták, mert a nyílt és sík terepen egy domb se volt, amely mögött meghúzódhattak volna.

A király megérkezése után az ostrom megélénkült. Mátyás összefüggő árokkal és sánccal vette körül a várost, hogy semmit oda be ne vihessenek. Az árok és a sánc mellé erős őrséget is állított.

Néhány nap múlva a király éjszakai támadást indított, és a Bécs felé eső külvárost elfoglalta, majd felgyújtotta.

Az őrség katonái nagyon megrémültek, és a felvonóhídon át a város falai mögé húzódtak.

Nemsokára Mátyás a Pannónia felé eső külvárost is elfoglalta.

Ekkor a város védői a többi külvárost is lerombolták, mert nem bíztak abban, hogy megvéddhetik.

A bécsújhelyiek annyira megrémültek a szokatlan éjszakai támadásoktól, hogy rémületükben az egész várost feladták volna, ha Mátyás folytatja a rohamot.

De a király nem támadott tovább, mert azt tartotta, hogy célját így is elérte.

Másnap Mátyás a legnagyobb ágyúkat állította a város falaival szembe, és a falakat éjjel-nappal törette. Ezután csapóhidakat készíttetett, hogy a sereg az árkokon átkelhesse.

A király gyakran szólítja megadásra a polgárokat, de senki se hallgat a felszólításra. Ekkor a király azzal fenyegetőzik, hogy az egész várost elpusztítja.

De a várkapitány, aki nemrég Bécs alatt harcolt a király ellen, azt feleli:

– Síromat már kiválasztottam. Itt halok meg, de a várost fel nem adom.

Az ellenfelek nagyszerű szavakat váltanak egymással, pedig a városban már alig akad valami ennivaló, és a királynak is fogytán a pénze, ami a háborút táplálja.

Ekkor a király parancsára a katonák karóból és vesszőkből henger alakú kosarakat fontak. Ezeket a kosarakat földdel meg kövel megrakták, és éjjel a falak mellé állították. A felállított kosarak között sövényt húztak, és a közöket kiásott földdel megtöltötték. Ilyen módon védőfalat építettek az ostromlóknak. A védőfal mögött ostromlógépeket állítottak fel, és ezekkel a város bástyáit lerombolták.

A király erősen ágyúztatott egy tornyot; ha ezt sikerül ledönteni, akkor a törmelék az árkot feltölti, és így utat nyit a katonáknak a városba.

De a várparancsnok mindjárt felfogta a király szándékát. Azonnal kibontotta a torony város felőli oldalát, és fagerendákkal támasztotta alá, hogy ha azt felgyújtják, a törmelék a falakon belül hulljon le.

Amikor aztán a tornyot annyira ágyúzták, hogy már csaknem összedőlt, a várkapitány megparancsolta, hogy gyújtsák fel. Mindjárt fel is csapott a láng, amelyet

a torony fából készült szerkezete táplált. Amikor a tűz a gerendákat és az oszlopokat megemésztette, a torony ledőlt – de a város felé!

A király látta, hogy reménye nem vált valóra, mégis rohamra indított három cseh csapatot.

A csehek csatarendbe fejlődtek, felkúsztak a töltésre, és eljutottak a mellvéd tetejére. Hárman közülük leugrottak, de a várvédők mindjárt levágták őket.

Amikor a katonák és a polgárok észrevették, hogy a csehek a mellvédet megszállták, mind oda futottak a falakról, és szorongatni kezdték őket. Ugyanekkor egy titkos kapun segédcsapatokat küldtek ki a csehek ellen.

Amikor Mátyás király látta, hogy Mars, a hadak istene nem kedvez neki, visszaszólította katonáit. De azért nem engedett, másnap töretlen erővel folytatta az ostromot.

Végre megtört a polgárok bátorsága. Már külső segítségben sem reménykedtek, ezért szívesen feladták volna a várost, de a helyőrség nem engedett, tovább folytatta a harcot.

Ekkor Mátyás elhatározta, hogy kiéheztetéssel foglalja el a várost. Hiszen elfoglalhatta volna erővel is, de csak nagy öldöklés árán. Márpedig kímélni akarta a katonákat, és a várost is meg akarta szabadítani a háború dühöngésétől.

Mátyás király hét hónapot töltött itt táborban. Erre az időre királyhoz méltó palotát építtetett, s a palota mellett is kápolnát emeltetett.

Történt egyszer, hogy a király palotájának díszes szobájában ebédelt, és egy ágyúgolyó három felszolgáló inasát elpusztította. A véres látvány a királyt nem ijesztette meg: mozdulatlan maradt, és a félelemnek semmiféle jelét sem mutatta.

Végre a várkapitány is megtört: megüzente, hogy a várost feladja. A feladásnak az volt a feltétele, hogy a katonaság elvonulhat, sőt háromszáz megrakott szekeret is magával vihet.

A király ezeket a feltételeket elfogadta.

Amikor a város átadásának napja elérkezett, a katonaság kivonult, Mátyás pedig csapatokat küldött a városba, hogy a tornyokra kitűzzék a Corvinus- és a magyar zászlót.

Ezután a királyné vonult be a városba, hogy fogadja férjét, aki diadalmenetet készített elő.

Mátyás király megvárta a csillagok kedvező állását, és három nap múlva vonult be a városba. Örvendezve, nagy pompa közepette, baldachin alatt lépkedett, előtte járt a papság és a hivatalviselők rendje. A felvonulásban nem vitték a király előtt a hadizsákmányt, az ostromot ábrázoló képeket, foglyok sem meneteltek előtte.

A király után lovas- és gyalogoscsapatok következtek. A katonák lelkesen kiáltoztak:

– Éljen a győzelem! Éljen Corvinus, a felséges király! Éljen Corvinus, a fővezér!

A különböző nemzetek fiai a maguk nyelvén kiáltoztak, a magyarokkal együtt éljenezték Mátyás királyt.

És ami egészen csodálatos, mégis valóság: a katonák a legyőzöttekkel nem erőszakoskodtak, még dolyfősek sem voltak. Senki közülük a polgárokat nem szidalmazta, nem is bántalmazta. Sőt a katonák abban versenyeztek, hogy melyikük önt először életet házigazdájának a hosszú éhségtől megsápadt arcába. A katonák jószívúsége következtében néhány városi polgár annyit evett, hogy felfúvódott, és ebbe belehalt.

Ezután Mátyás király egy tágas mezőre felvonultatta minden csapatát, és az egész sereget hadirendbe sorakoztatta. Maga a csapatok elé lépett, és csendet parancsolt. Parancsát nemcsak a katonák, de még a lovak is mind megtartották. Ezután intésére előrevitték az első csapat zászlaját. Ezt a király buzdító szavakkal átadta egy öreg

katonának, akinek nem volt sarkantyúja. Az öreg azért nem hordott sarkantyút, nehogy az ütközet hevében lovát véletlenül megsarkantyúzza, s főként, hogy ne tudjon elmenekülni a csatából.

A király ezután tizenkét kardot, ugyanannyi csatabárdot és buzogányt osztott ki azoknak, akik kitüntették magukat. Ezek aztán körülállták a zászlótartót. Most a zászló előtt és mögött egy-egy lovascsapat vonult el. Mindenki megtartotta menet közben a sort, mert ha csak egy ujjnyival előbbre léptetett volna a többinél, nem kerüli el a mindent meglátó vezér haragját. Olyan félelmetes volt a fegyelem, és a fővezér iránt olyan nagy volt a tisztelet, hogy mindenki nyomban végrehajtotta a parancsát, s még az életét is semmibe vette, csak hogy a parancsot teljesítse.

Ezután minden csapat előrenyomult egy kissé, és a király jelére egymás után különböző harci alakulatba, ék alakba, körbe, három- vagy négyszögbe, olló és fűrész formába fejlődött. Mindenki megtartotta helyét, és mindnyájan nagy jártassággal és ügyességgel végezték a gyakorlatokat.

A király bemutatta feleségének, hogyan harcol a felállított csatasor. Sorakoztatta a csapatokat, majd az arcvonal két szárnyára kisebb csapatokba osztva páncél- és lovasdandárt helyezett. A középre két lovasdandárt állított, és közéjük osztotta be a gyalogosokat. Az első sorban a nehézfegyverzetű katonákat helyezte el, a másodikba a lándzsásokat, az íjászokat, a parittyásokat és a könnyűfegyverzetűeket állította, a harmadik csatasorba a kipróbált katonákat küldte, akiket csak a végső küzdelemben szoktak bevetni. A két szárny elé könnyűfegyverzetű lovasokat rendelt. Ezek olyan gyorsak voltak, hogy talán még a madarakat is utolérték. A felállított csatasor teljességgel olyan volt, mint egy skorpió.

Ezután minden csapat elvonult Beatrix királyné előtt. Bonfini, a király olasz tudósa, aki nagyon megbámulta a gyakorlatot, azt mondta:

– Itáliában ilyent nem lehet látni.

Történeti könyvében meg is írta a magyar vitézekről:

„Sehol sem látsz katonát, aki jobban túrná a hőséget, a fagyot, a fáradságot és az éhséget, aki buzgóbban teljesítené a parancsot, és készségesebben vállalná a halálos veszedelmet, aki jobban elítélné a zendülést, aki a táborban nyugodtabban és tisztességesebben élne, aki jobban tisztelné a mértékletességet és a tisztaságot jobban tartózkodnék a hamis eskütől és a meg nem engedett szerelemtől. A lovasok nagy része nős és családos. Azt mondják, sohasem szegik meg a házastársi hűséget, pedig három esztendeig katonáskodnak.

A magyar vitézeknek nagyobb a bátorságuk és a kitartásuk, mint a spártaiaknak. Télen éppen úgy táboroznak, akárcsak nyáron. Saját szememmel gyakran láttam, hogy hóval borított lyukakban türelmesen teleltek, csak hogy az elkezdett ostromot félbe ne szakítsák. Úgy másztak elő a lyukakból, mint az egerek.

Ha a magyar parancsot kap, képes az őrhelyen egész éjjel nyeregben ülni, s helyéből nem mozdul, a kemény fagy miatt panaszt nem tesz. Ha keze vagy lába a hidegtől megdermed, rendületlen lélekkel tűri a szenvedést. A gyerekeket is táborban nevelik, ott oktatják őket hadimesterségre.”

MÁTYÁS KIRÁLY BECSÜLETE

– Galeotto Marzio és Dugonics András nyomán –

Történt egyszer, hogy Pogyebrád György cseh király fiait rábízta Mátyás királyra.

Amikor a pápai követ ezt megtudta, sürgetni kezdte Mátyást: vessen véget a hosszú háborúnak, amelyet a csehek ellen vív.

Ekkor Mátyás király megkérdezte a pápai követtől:

– Hogyan vethetnék gyorsan véget a háborúnak, amikor a csehek igen jó katonák, és nagy seregekkel rendelkeznek? Magad is láthattad, milyen nehezen tudtam Olmütz és Brünn várát megvívni.

A követ azt mondta erre:

– De hiszen kezdedben vannak György király fiai, vesd őket fogságra, és mindjárt vége lesz a háborúnak. Ezt teljes becsülettel megteheted, mert hiszen veled jöttek Olmützbe, és te nem adtál arról írást, hogy visszabocsátod őket.

Mátyás így felelt erre:

– György király fiai velem jöttek a városba, mert hittek a szavamnak. Ezért nem is vetem rabságra őket, hanem becsületesen hazabocsátom a rám bízott fiúkat. Nálam egyre megy, hogy akár arckifejezéssel, bánásmóddal vagy valami jellel mutatok-e jóindulatot valaki iránt. Aki csak írásra, becsületszóra bocsátja el ellenségét bántatlanul, az nem a becsületet, hanem a becsület látszatát félti. De aki őszintén tiszteli becsületszavát, akár szóban, akár másvalami jellel adta is, az mindig meg is tartja. Ezért ne is próbálj ilyesmire buzdítani, mert az ilyen eljárástól mindig irtóztam.

Egy másik alkalommal történt, hogy egy fiatal nemes állásért esedezett Mátyás udvarában.

Ezt a szegény ifjút csupa reménységgel táplálták a/ udvariak. Észrevette ezt a fiatalember, ezért egyenesen a királyhoz ment, és tőle kért hivatalt.

Mondta neki a király őszinte szóval:

– Fiam, én most neked hivatalt nem adhatok.

Felderül erre a fiatalember arca, s mondja nagy örömmel:

– Köszönöm szépen felséged gráciáját.

Már menni készül, amikor a király megállítja. Mátyás azt hitte, talán rosszul értette, amit mondott. Meg is kérdezte tőle:

– Ugyan mit köszöntél meg, amikor semmit sem adtam?

– Fölséged jóakarátát és őszinte szavát köszöntem meg. Mert engem az udvariak közel két esztendeig csupa reménységgel tápláltak, fölséged pedig bizonyossá tette, hogy a hivatalt el nem nyerhetem. Most tehát más kenyeret keresek.

Ez annyira megtetszett Mátyás királynak, hogy az ifjat megboldogította.

AZ ARANYSZŐRŰ ÉS A FEKETE BÁRÁNY

– Bukovinai székelly monda –

Mátyás királynak volt egy igazmondó juhásza, aki soha nem hazudott neki.

Egyszer a burkus király vendégségbe ment hozzá, és beszélgetés közben Mátyás elkérkedte magát, hogy neki milyen híres jó juhásza van. Ezt nem lehet soha hazugságban találni.

Azt mondta a vendég király: ő megmutatja, hogy meghazudtolja. Fogadtak. Elment ki a lányával a mezőre.

Volt Mátyás királynak egy aranyszőrű báránya. Azt mondta a lány a juhásznak:

– Add nekem ezt az aranyszőrű báránykát!

– Hát – azt mondja a juhász – a bárány a gazdámé, nem az enyém. Mit fog szólni, ha odaadom?

– De hát mégis – azt mondja –, nekem mint királylánynak add ide!
 Addig incselkedett vele, hogy odaadta.
 Na, a juhász, mikor a burkus király meg a lánya elmentek, megijedt, hogy ő mit csinált. Mit mond a gazdájának, hogy hova lett a birka, hova lett a bárány. Kell menjen, hogy jelentse, hogy nincsen meg.
 Megyén, gondolkodik. A botját felállítja, a kalapját ráteszi: az lesz Mátyás király. Odamegy, hogy ő jelenti:
 – Felséges királyom, jelentem, hogy nincs az aranyszőrűbárány!
 – Hát hova lett?
 – A farkasok megették.
 – Hát akkor nem vigyáztál rá. Miért nem ették meg a többit is, miért csak ezt az egyet?
 Nem, ez nem jó. Megyén tovább, megint felállítja a botját, megint köszön neki:
 – Felséges királyom, elveszett az aranyszőrű bárány.
 – Hát hova lett?
 – Hát a kútba esett, vagy hova lett, nem tudom.
 – Miért nem vigyáztál rá, miért nem veszték el a többiek? Nem jó, ez is hazugság!
 Még megyén, még gondolkozik, még a botját felállítja, a kalapot ráteszi, az Mátyás király, jelenti neki:
 – Felséges királyom, hát megvallom az igazat: elcseréltem az aranyszőrű bárányt egy fekete bárányért.
 Akkor ő elment be, gondolta, ez így már jól van, ez már nem lesz hazugság.
 Bement. Ott várják, hogy most mit mond. Ő meg jelenti:
 – Felséges királyom – azt mondja –, nagy baj történt odakint a nyáj között.
 – Hát mi történt, szolgám?
 – Elveszett az aranyszőrű bárány.
 – Hát hova lett?
 – Hát megmondom igazán: elcseréltem egy fekete bárányért. (Mert fekete bárányért cserélte.)
 – És hol van az a bárány?
 – Ott ül – azt mondja – középen.
 És akkor megnyerte a fele királyságot meg a burkus király lányát, mert nem hazudott.

MÁTYÁS KIRÁLY MEGLECKÉZTETI MIKLÓS PÜSPÖKÖT

– Galeotto Marzio nyomán –

Amikor Miklós püspök, a pápa magyarországi követe megérkezett Mátyás király udvarába, mindenki tisztelettel és szeretettel fogadta. A püspök is jól érezte magát Magyarországon, ezért amikor elvégezte a rábízott ügyeket, Budán letelepedett, és a király vendégszeretetére bízta magát. Mátyás pedig bőkezűen és gazdagon ellátta a püspök urat.

De Miklós püspök nem olyan ember volt, amilyennek a külseje mutatta: tisztas arca és nyájas beszéde tiszteletet parancsolt, de a bárány bőrében farkas rejtőzött, mert a püspök ravasz politikával, hamis hízelgéssel az ország előkelőit mind megcsalta, egyedül a király látott át a szitán.

Mátyás maga is nyájas beszédű volt és ravasz, sokat forgolódott ilyenfajta emberek

között, ezért éppen olyan színleléssel beszélt a püspökhöz, ahogy a püspök beszélt öhozzá.

Miklós püspök olyasmibe fogott, ami legkevesbé sem illett egy pápai követhez, hanem legfeljebb valamiféle hitvány besúgóhoz. Majd az egyik, majd a másik főúrra árulkodott, és ezzel az árulkodással akarta a király szívét megnyerni.

A király pedig mindent ráhagyott, és úgy tett, mintha minden szavát elhinné. Sőt, hogy a besúgó nyíltabban beszéljen, még biztatta is a püspököt, és ilyeneket mondott neki:

– Alig bírom elhinni, hogy ez és ez az úr ellenségem lehetne, hiszen nincsen arra oka, hogy ellenem támadjon.

Csak ez kellett a püspöknek! Mindjárt még hevesebben kezdte bizonygatni, hogy a nevezett úr a király ellensége. Amikor aztán azt hitte, hogy a királyt egészen a markában tartja, még vakmerőbb lett, és azok ellen is fellépett, akik csak jót tettek vele. Így aztán egyetlen előkelő ember sem akadt, akit ez a gyalázatos vipera meg ne mart volna.

Amikor Mátyás király már eleget látott, elhatározta, hogy a püspököt példásan megbünteti. Egyszer így szólt hozzá:

– Nem tartom valószínűnek, amit a magyar urakról pletykáltál, mert mindezt nem tudod bizonyítani.

Erre a püspök tűzbe jött, és kijelentette, hogy ő mindezt szemébe is megmondja az uraknak.

Ekkor a király figyelmeztette a püspököt, de az makacsul kitartott az álláspontja mellett.

Nemsokára az urak Budán tanácsot tartottak, és a gyűlésen Miklós püspök is részt vett.

Ekkor a király félrehívta a püspököt, és megkérdezte tőle, hajlandó-e az uraknak szemébe mondani a vádakát.

Miklós püspök pedig igennel válaszolt, mert azt remélte, hogy erre a szembesítésre nem kerül sor.

Mátyás király ekkor kézen fogta a püspököt, szembeállította az urakkal, és azt mondta neki:

– Íme, itt van az ideje, hogy megtedd, amit már régen kívántál. Mondd meg most nyíltan mindazt, amit nekem titkon sugdostál. Leplezd le ezeket az urakat, mondd a szemükbe, hogy a királyt elárulták!

A püspök, amikor látta azok tisztas arcát, akik vele csak jót tettek, méltóságukhoz és kincsekhez juttatták, egészen megzavarodott, remegni kezdett, és ölbe tett kézzel, lehorgasztott fejjel hallgatott.

Ekkor a király azt mondta neki:

– Ha nem nézném, hogy a pápa úr követe vagy, bizony megtanítanálak arra, mi a becsület! De így is megmondom: a követhez nem illik, hogy ártatlanokat veszedelembe taszítson. Most pedig takarodj országomból, mert ha két nap múlva meglátlak, olyan példát mutatok veled, hogy az egész világ megtudja belőle: Mátyás sohasem volt barátja az ilyen gaszágoknak és besúgásoknak.

A püspök abban a pillanatban eltávozott.

AZ INGYEN NEM TEMETŐ PAP ÉS MÁTYÁS KIRÁLY

– Szegedi népmonda nyomán –

Mikor egy szegény asszonynak meghalt az ura, elment a paphoz, hogy temesse el, de ő nagyon szegény, nem bír fizetni.

A pap azt mondta, hogy fizessen, ha azt akarja, hogy az urát eltemesse.

A szegény asszony másodszor is elment a paphoz, de a pap az urát nem temette el.

Sírva ment a szegény asszony az utcán hazafelé, arra ment Mátyás király, megkérdezte:

– Miért sír?

– Meghalt az uram, a pap meg nem temeti el, mert nem bírok fizetni, nincs pénzem.

– Menjen el a paphoz, kérdezze meg, hogy eltemeti-e.

– Voltam már kétszer, hiába is megyek pénz nélkül, azt mondta, nem temeti el.

Mátyás király adott a szegény asszonynak egy aranyat, hogy adja oda a papnak, meg adott pénzt koporsóra is, hogy kettőt vegyen, két koporsót. Majd ő is ott lesz a temetésen: vigyék ki a sírhoz mind a két koporsót.

Az asszony elment a paphoz harmadszor is, odaadta neki az aranyat.

– Á, tudtam én, hogy van neked pénzed, csak nem akarsz fizetni, még aranyad is van!

A pap aztán eltemette szépen, palástban. Mikor már leeresztették a halottat a sírba, azt mondja Mátyás király a papnak:

– Te nem akartad ennek a szegény asszonynak a halottját pénz nélkül eltemetni?

Fogjátok meg a papot – mondta az embereknek –, tegyétek abba a másik koporsóba, temessétek el őt is!

A PAPRÓL, AKI A SZEGÉNY ASSZONY GYERMEKÉT NEM AKARTA INGYEN MEGKERESZTELNI

– Göcseji népmonda –

Egyszer Mátyás egy olyan házba, tévedt, ahol egy szegény asszonynak nemrégén gyermeke született. A csecsemő már egyhetes volt, de a pap semmiképpen sem akarta megkeresztelni, mert a keresztelési díjat nem tudták kifizetni.

Mátyás a csecsemő ruhájára s a keresztelés költségeire pénzt adott, s megmondta, hogy másnap menjenek a paphoz, és jelentsék ki, hogy a gyermeket külön misén kívánják megkereszteltetni. A bért fizessék ki, s mondják meg, hogy a gyermeknek van már keresztapja.

Másnap a keresztelésen Mátyás király is megjelent mint keresztapa. Mikor a pap azt kérdezte, hogy mi legyen a gyermek neve, Mátyás azt felelte:

– Mátyás legyen a neve!

– De micsoda Mátyás? – kérdezte a pap.

– Azt ne kérdezze, csak Mátyás!

Akkor zubbonyát kigombolta, s mutatta neki az aranykeresztjét.

– Most kereszteltél utoljára, ezután nem leszel lelkiatya, dolgos ember lesz belőled, mert így bánsz a szegénységgel.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A GYOMORBAJOS PÜSPÖK

– Szeged vidéki népmonda nyomán –

Egy püspök panaszkodott Mátyás királynak, hogy nincsen étvágya, nem bír enni: gyomorbajos.

– Segítek én rajta, ha akarja – mondta Mátyás király –, kigyógyítom!

A püspök beleegyezett.

Mátyás király elvitte oda, ahol a szegény emberek kubikolnak, adott neki talicskát, szerszámot, és azt mondta, hogy csak kubikoljon a többi emberrel, majd visszajön ő akkor, mikor megjön az étvágya.

Otthagyta Mátyás király egy hónapig, mikor aztán elment hozzá, megkérdezte:

– Van-e étvágya?

– Az étvágyam megjött, csak az a baj, nincs mit enni! Mátyás visszaadta neki a hivatalát – az sem panaszkodott többet, hogy nincs étvágya!

VÉRRÉ VÁLIK, MINT BARÁTBAN A LENCSE

– Dugonics András elbeszélése nyomán –

Azt mondják Mátyás királyunk felől, hogy két barátot csak azért záratott egy szobába, mert azt merték panaszkodni, hogy mindig lencsén tartják őket.

A király egy-két napig koplaltatta a barátokat, a harmadik napon pedig lencsét adatott nekik. De szigorúan meghagyta a lencsehordó inasnak, hallgassa meg, mit beszélnek a barátok egymás között.

A barátok pedig a lencséhez láttak, és jóízűen megették.

Hogy az inas a szavukat meg ne értse, azt mondták magyaros deáksággal:

– Véré válet – azaz: bizony jó.

Ezzel az inas visszament a királyhoz, és azt mondta neki:

– A barátok jóízűen megették a lencsét, és szüntelen azt mondták, hogy vérré válik bennük.

Azóta mondják: vérré válik, mint barátban a lencse.

MÁTYÁS KIRÁLY MEGLECKÉZTETI AZ ELBIZAKODOTT TUDÓST

– Galeotto Marzio nyomán –

Élt az esztergomi érsek palotájában egy szerzetes, aki azt híresztelte magáról, hogy az egész hittudomány a kisujjában van. Ez a szerzetes, akit Gattus Jánosnak hívtak, annyira elbizakodott, hogy egyszer azt találta mondani:

– Hallom, hogy Hunyadi Mátyás, a magyarok királya is foglalkozott a hittudománnyal. Szívesen elbeszélgetnék vele, mert még ő sem kérdezhet tőlem

olyant, hogy én arra meg ne feleljek.

Ez annyiban maradt.

De történt egyszer, hogy Mátyás Esztergomon át vette útját, és megszállt az érsek úrnál.

Az érsek úr kitűnő lakomát készíttetett a király tiszteletére, és Gattus Jánost is meghívta, hogy őfelségének örömet szerezzen. Ugyanis mindenki tudta, hogy Mátyás szeret lakoma közben tudósokkal vitatkozni.

Gattus pedig lakoma közben hányaveti módon viselkedett, az ételtől és a sok italtól nagyon nekibátorodott, fitogtatta tudományát, s azt állította, hogy nincsen olyan bonyolult kérdés, amelyre ő meg ne felelne.

De Mátyás király jól ismerte a hencegőknek ezt a fajtáját, és mindig ügyesen elbánt velük. Gattust is biztosította róla, hogy nagyon tiszteli jártasságát, aztán feltett neki egy kérdést, amelyre még addig választ senkitől sem nyert:

– Hogyan lehetséges, hogy Krisztus urunk nem mérte igaz mértékkel a jutalmat, amikor Péter és János apostol érdemét nem vette tekintetbe? Péter elárulta, megtagadta, esküvel erősítette, hogy Krisztust nem ismeri, mégis a pápaság méltóságával tüntette ki; Jánost pedig, aki mindhalálig hű maradt hozzá, jutalom és kitüntetés nélkül hagyta. Mit jelent ez? Azt jelenti-e, hogy a tanítványok csak kerüljék az üldözést, meneküljenek a kínzások elől, és tagadják meg a Krisztust? Ezt kérdezem, és várom a magyarázatot.

Gattus János hosszan és körülményesen újra elmondta, amit a királytól hallott, aztán elhallgatott. Izzadt, vörösödött, de csak nem tudott a kérdésre megfelelni. Végre azt mondta:

– Az isteni titkok okait feszegetni balgaság.

De Mátyás ragaszkodott hozzá, hogy kérdésére választ kapjon. Erre Gattus azt mondta:

– Felséges király! Én az összes könyvtárakat ismerem, minden hittudományi tanítás a kisujjamban van, ezért mondhatom: erre a kérdésre senki sem adhat választ. Ez isteni titok.

Erre Mátyás király előhozatta Szent Jeromos egyik munkáját, fellapozta, és olvasta, amint következik:

– “Krisztus tizenkét apostola közül azért választott ki egyet, s tette valamennyi fejévé, hogy a viszálykodásnak elejét vegye. De miért nem Jánosra esett a választása, aki ártatlan volt? Ebben a kor határozott: Péter volt az idősebb.”

Az egyházatya szavaihoz Mátyás ezt fűzte hozzá:

– A bűnös, áruló és szökevény Pétert azért teszi Krisztus az ártatlan János elébe, hogy bűnösöknek reményt nyújtson a bocsánat elnyerésére. Mert a bűnös és áruló Péter, aki mint feleséges ember ismerte az emberi gyengeséget, könnyebben bocsánatot és feloldozást adhat a bűnökbe merült embereknek, és kegyesebben bánhat a megtérő bűnösökkel. Nagyon is világos tehát, hogy miért nem János, hanem Péter lett az egyház feje, s te, Gattus János, mindezt az isteni titkok közé soroltad. Tudatlanságotat leplezni próbáltad, s ez nem méltó sem hozzád, sem egyetlen tudóshoz.

Ezekkel a szavakkal a lakoma véget ért, és Mátyás király éles elméje nagy bámulatot keltett.

MÁTYÁS KIRÁLY TERMÉSZETÉRŐL

Mátyás királynak csodálatos természete volt.

Mert az bizony csodálatos, hogy a király ágyúdörgés mellett a táborban nyugodtan álomba merült, otthon pedig a legnagyobb kényelemben is elkerülte az álom, ha a kamarások suttoztak, vagy halkán beszélgettek.

Amikor Szabács várát ostromolta és bevette, hajítógépekből szórt kövekkel törette a falat, a föld rengett és zajlott, a király pedig elaludt, de a legcsekélyebb suttogásra felébredt, így tehát a suttogás felriasztotta azt, akit a harcolók zaja és az ágyúdörgés elaltatott. Ne tulajdonítsa ezt senki a király gyanakvásának vagy óvatosságának, mert hiszen mindenütt ilyen volt a természete, háborúban és békében egyaránt.

Egyszer a királynak fülébe jutott, hogy a szolgák közül néhányan mérget kevertek számára – ez a hír eleinte valószínűnek is látszott.

A király azonban így szólt:

– Aki igazságosan és törvény szerint uralkodik, annak nem kell félnie, hogy környezete megmérgezi vagy leszúrja. Különben is, ami valószínű, az még nem bizonyos.

Ilyen szavakkal tette nevetségessé a besúgókat, mert arcukon és viselkedésükön észrevette, hogy csak áskálódnak a szolgák ellen.

Mátyás király szívesen hallgatta azokat a történeteket, amelyek királyok tetteiről szóltak, és mindig okos megjegyzéseket fűzött hozzájuk.

Egyszer az egyik udvari ember, aki mindig érdekes történeteket szokott elbeszélni, a következő históriát adta elő.

Alfonzo nápolyi király, aki egy időben Tiburban lakott, gyakran rendezett fényűző lakomát. Kitűnő főszakácsot tartott, aki a közeli római piacon vásárolta az élelmiszereket.

Történt egyszer, hogy egy halászmester egy hatalmas, pettyegetett angolnát vitt eladni. Az egész piacon nem volt több angolna, ezért a halászmester vérszemet kapott, és azt mondta:

– Annak adom, aki többet fizet érte.

A pápa főszakácsa mindjárt lecsapott rá, és azt mondta:

– Három arany!

De Alfonzo király főszakácsa se hagyta magát:

– Hat arany!

A pápa főszakácsa nem adta meg magát:

– Tíz arany!

– Húsz arany!

De már ekkor a halászmester is közbeszólt:

– Harminc arany az ára!

Erre a pápa főszakácsa elhallgatott, a királyé pedig leolvasta a harminc aranyat, és a halat nagy büszkén elvitte.

Amikor Tiburba érkezett, mindjárt eldicsekedett a királynak a vásárlással.

Elmondta, hogy a pápa főszakácsának az orra elől elcsípte az egyetlen angolnát.

Alfonzo királynak nagyon tetszett ez a költséges tréfa, megdicsérte a főszakácsot, sőt még meg is ajándékozta.

Amikor az udvari ember a történetet befejezte, mindenki Mátyás királyra nézett. Vajon mit szól ehhez? Tetszik-e neki ez a tréfa?

Mátyás pedig így szólt:

– A pompát és a bőkezűséget soha senki sem kárhoztatta, hanem azért ha az én főszakácsom ilyen módon akarta volna nekem mutogatni a bőkezűségét, csak abban

az esetben dicsértem volna meg, ha a megvásárolt angolnát a pápának ajándékozta. Ugyanis ezáltal minden okos ember belátná, hogy az ő ura sem a pénzt, sem a torkosságot nem becsüli sokra. Ilyen módon belátnák, hogy az angolnát nem fősvénységből hagyta ott, és nem is torkosságból vásárolta meg. Tehát a főszakács csak akkor érdemelt volna dicséretet, ha így cselekszik.

AKKOR FELELJ, MIKOR KÉRDEZNEK!

– Dugonics András nyomán –

Mátyás király elunta a szolgák locsogását, ezért megparancsolta nekik, hogy csupán akkor szóljanak, mikor őket valamiről kérdezi.

Egyszer elküldte az egyik szolgát a tárnokhoz, hogy hívja meg ebédre. Jól van, a szolga megjárja az utat, s nem szól semmit.

Amikor az ebéd ideje eljött, mindenki megjelent a tárnokon kívül.

Előszólítja Mátyás a szolgát, és megkérdi tőle:

– Elhívtad-e a tárnokot?

– Elhívtam, uram – felelte a szolga.

– Hát eljön-e?

– Azt mondta, hogy sok foglalatossága miatt nem jöhet. Felpattan erre Mátyás.

– Hát erről miért nem szóltál?!

– Mert erről nem kérdezett felséged.

MÁTYÁS KIRÁLY MEGAJÁNDÉKOZZA GALEOTTO MARZIÓT

– Galeotto Marzio nyomán –

Újesztendő napján a magyarok ajándékot szoktak osztogatni, hogy az új év szerencsés legyen. Szokásban van az is, hogy a királytól ajándékot kérnek, mégpedig úgy, hogy mindenki saját mesterségének szerszámaint eléje tartja: a kürtös a kürtjét, a trombitás a trombitáját, a lantos a lantját, a szakács a fazekát és húsvilláját, a többiek pedig szintén saját mesterségük eszközét viszik elébe.

A király néhány aranyat vetett a kürtbe, a trombitába és fazékba meg a többi szerszámba is beledobta az ajándékot; még a királyi pincemester is megismerte csengéséről, hogy aranypénz hullott a kancsójába.

Az ajándékozás estig is eltartott, mert nagyon sokan várakoztak a király bőkezűségére.

Galeotto Marzio, az olasz tudós szintén jelen volt, de nem azért, hogy ajándékot kapjon, hanem hogy a király ajándékait tréfával fűszerezze, így aztán mindenki eltelt vidámsággal és jókedvvel. Ekkor a király Galeottohoz fordult, és így szólott hozzá:

– Hát te miért nem nyújtod elem a mesterséged eszközét, hogy te is ajándékot kapj? Látod, ezek itt kürtöt, fazekat, kancsót, a pincemester iccét, a kocsisok lóvakarót, a szabók tűt és ollót, a csizmadiák dikicset és árt nyújtottak elem, és mindegyik megkapta a maga ajándékát.

Galeotto azt felelte, hogy nem hozott magával ilyen szerszámokat. A király erre így szólott:

– A te szerszámaid a könyvek, amelyeket írtál, mert ezek az én könyvtáram díszai.

Galeotto ekkor megparancsolta fiának, hogy könyveit hozza elő a király könyvtárából.

Amint ezeket odavitték, Mátyás király bölcsessége nagyszerűen megnyilvánult: ugyanis mindenki előtt megmutatta, hogy a szakácsokat, a kocsisokat és más efféle embereket nem szíve sugallatából, hanem nemzete szokását követve jutalmazta meg, ezzel szemben a tudós férfiakat nem valami szokás kényszeréből, hanem szíve szerint becsüli. Mert az előhozott könyveket annyi arannyal és ezüsttel halmozta el, és olyan sok pénzt is tett hozzá, hogy Galeotto egymaga több és értékesebb ajándékot kapott, mint a többiek együttvéve.

A királynak ez a tette nyilván megmutatta, hogy sok embert csak szükségből tart maga mellett, mert nem lehet el szolgálatuk nélkül, de a kiváló férfiakat lelke mélyéből tiszteli, becsüli, és méltó ajándékokkal jutalmazza. Mert hiszen a többiek sokat kértek, de nem sokat kaptak, Galeotto pedig, aki egy szót sem szólt, és ilyesmit nem is remélt, de nem is óhajtott, az ajándékok mennyisége és értéke szempontjából a legelső helyre került.

MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVTÁRA

– Bonfini krónikája és Galeotto Marzio nyomán –

Mátyás király budai palotáját mindenki megbámulta; egyesek a tágas ebédlőket, a fényes hálószobákat dicsérték, mások a berakásokkal ékes ajtófélfákat vagy kandallókat, amelyeknek tetején szebbnél szebb szobrok állottak. Sokan megbámulták a könyvesházat is, amely görög és latin könyvekkel volt tele. Különösen a könyvek kötése tetszett a látogatóknak: minden köteten Mátyás király címerét Játták. Ezért aztán a Corvin névről el is nevezték a könyveket Corvináknak.

Tetszett a díszes könyv mindenkinek, de az olvasáshoz ekkor még kevesen éreztek kedvet.

Történt egyszer, hogy Mátyás szürkületkor bement a könyvesházba, mert maradt néhány perce, amit kedves könyvei között tölthetett. Hát ahogy belépett, megpillantott egy rongyos fiút, aki a hátsó kijáraton el akart illanni.

– Megállj! – kiáltotta a király.

A fiú megállt, és álló helyében úgy reszketett, mint a nyárfalevél. Hóna alatt egy Corvina letépett kötését szorongatta.

A fiú nem mert felelni a király szavára, csak állt, és reszketett a félelemtől.

A király megsajnálta, és azt mondta neki:

– Fiam, a könyvnek te a kötését tépted le, pedig annak a benne levő tartalom az értéke. Én is azt tisztetem, amit a tudósok és az írók alkottak, azért köttetem be díszesen a könyveket. Te nem is tudod, mitől fosztottad meg magadat, amikor a kötést ellopod, és a betűt itt hagyod.

De már akkor rohantak a könyvtárosok is, és nyakon csípték a tolvajt. Mindegyik ütni akart rajta egyet, hogy saját vétkét takargassa, hiszen az ő hibájuk volt, hogy a fiút a könyvesházba besurranhatott.

De a király megvédte a fiút, és azt mondta a könyvtárosoknak:

– Vegyétek el tőle, amit el akart lopni, aztán hagyjátok futni. Elég büntetés az neki,

hogy egész életében a tudatlanság sötétjében kell botorkálnia.

Ebben az időben még a főurak sem ismerték az olvasás örömét.

Történt egyszer, hogy az urak a tanácsterem előszobájában gyülekeztek, mert a királyhoz még nem lehetett bemenni. A főurak csendesen beszélgettek, nézelődtek, vitatkoztak és tréfálkoztak: múlatták az időt, ahogy ők maguk mondták. Múlt is az idő, kinek így, kinek másképpen, s hát egyszer Báthori Miklós püspök, aki egykor Olaszországban tanult, kihúzott zsebéből egy kis kötetet, és olvasni kezdte.

Az urak megbámulták és kinevették a püspököt, mert szokatlan volt előttük, hogy azon a helyen, ahol beszélgetni vagy udvarolni szoktak, valaki könyvet olvasson.

Ahogy javában nevették a püspököt, kilépett Mátyás király, és mindjárt a püspök védelmére kelt. Azt mondta az uraknak:

– Nagyon helyesen teszi Báthori Miklós, hogy a tétlenséget kerüli, olvas és tanul, amikor csak teheti. Akik kinevetik, ostobaságukról tesznek bizonyosságot. Hát nem hallottatok Catóról, erről a bölcs és jeles római férfiúról? Cato a tétlenséget bűnnek tartotta, ezért minden percét okosan és előrelátóan beosztotta. Mindig volt nála könyv, s míg a római szenátus tagjai összegyülekeztek, olvasással töltötte az időt. Ha Báthori Miklós is ezt teszi, ezért dicséret illeti meg, s nem csúfolódás.

A fecsegő urak elszégyelltek magukat, s attól fogva a püspök háborítatlanul olvasgathatott a palotában.

MÁTYÁS KIRÁLY LAKOMÁJA

– Galeotto Marzio nyomán –

Magyarországon az a szokás, hogy négyszegletű asztalnál étkeznek, és mindent lében szolgálnak fel, a mártások pedig az ételek minősége szerint különböznek egymástól. A libát, a kacsát, a kappant, a fácánt, a foglyot és a seregélyt, ami az országban bőven található, éppen úgy, mint a marha, a bárány, a sertés vagy a vaddisznó húsát, más- és másféle lében, kirántva és becsinálva szolgálják fel.

A magyarok valamennyien egy tálból esznek. A falatok kiszedésénél és a húsevésnél villát nem használnak, nem úgy, mint Itáliában szokásos. Minden magyar egy-egy szelet kenyeret tart a kezében, és arra veszi ki a közös tálból a megkívánt falatot. Ezt aztán darabokra szedi, és ujjával emeli a szájához.

A magyaroknál rendesen nem osztják szét előre az ételt. Ezért aztán alig akad vendég, aki a gazdagon megterített asztal mellett kezét vagy ruháját tisztán tudná megőrizni. Ugyanis a sáfrányos mártás le szokott csöpögni, és bepiskítja a vendéget.

A magyarok sáfrányt, szegfűszeget, fahéjat, borsot és sok más fűszert használnak.

A mártástól és a sáfrányos létől a vendégek ujjá valósággal csepeg, de Mátyás király, aki ugyancsak kézzel nyúl mindenhez, sohasem csepegteti le magát, pedig nagyon figyel a társalgásra.

Mátyás lakomáin mindig vitáznak egy-egy jelentős kérdésről, vagy tréfálkoznak, esetleg énekelnek. Itt ugyanis sok énekes és lantos van, akik magyar nyelven énekelnek a hősök viselt dolgairól. Az ének mindig valamilyen hőstetről szól, az anyagnak bővében vannak: a dalok többnyire a török elleni vitézkedésről szólnak. Szerelmes dalt ritkán énekelnek. A szöveg szépen hangzik: a magyarok, akár nemesek, akár parasztok, körülbelül egyforma nyelvet használnak. Beszédükben ugyanaz a kiejtés, a szavak használata és a hangsúly. Ezért a hősi dalokat egyaránt kedvelik az urak és a parasztok, meg is értik az ország szívében éppen úgy, mint az

ország határain.

De hogy a lakomához visszatérjünk: Mátyás király gyakran beszélt evés közben, máskor figyelemmel hallgatta mások beszédét, olykor pedig hősi dalok előadását. De bármilyen figyelemmel kísérte mindazt, ami az asztalnál történt, sohasem feledkezett meg a tisztaságról. Ő is mártásos húst fogyasztott, mint a többiek, de míg azoknak az ujjá és a ruhája mindig foltos lett, a király folt nélküli ruhában és tiszta kézzel kelt fel az asztaltól.

MÁTYÁS ÉS HOLUBÁR

– Galeotto Marzio nyomán –

Messze földről felkeresték Mátyás király udvarát, mert híre járt a király bőkezűségének. Eljött Magyarországra a nagy erejű Holubár is, akit a német udvarban legyőzhetetlennek tartottak.

Holubár vitéz lándzsavívásban legyőzhetetlen volt: az olasz vívást gyakorolta, és minden ellenfelét megcsúfolta. Tompa lándzsával küzdött, és vágató lóról taszította le ellenfeleit; senki se állhatott ellene a rohamának.

De Budán hegyes lándzsát használtak, és olyan betanított lovakon vívtak, amelyek ide-oda ugráltak.

Hatalmas termetű, rőt szakállú vitéz volt Holubár, a budai nép ugyancsak megbámulta, amikor az udvarba fellovagolt.

Mátyás király szívesen fogadta a jeles vitézt, és azt mondta neki:

– Jól vigyázz, derék vitéz, mert a magyarok hegyes lándzsával vívnak, és nálunk hamar megkóstolod a földet!

– Felséges királyom, attól én nem félek. Állítsa szembe a legjobb vitézeket, mindegyiket leverem a lováról – mondta Holubár.

– Nem úgy lesz az! – gondolkozott el a király. – Mást mondok én neked. Holnap magam vívok meg veled, addig légy a vendégem.

Holubár nagyon megijedt. Már megbánta, hogy olyan országba jött, ahol a király is viaskodik. Mért ha a királyt letaszítja a lóról, biztosan karóba kerül a feje.

Így töprengett magában, hangosan pedig azt mondta:

– Nem vívhatok felséged ellen, mert esetleg megsebzem, földre vetem, és súlyos kárt teszek felséges személyében.

– Ne gondolj te azzal, Holubár vitéz! Csak magadra ügyelj, és holnapra jól készülj fel.

Másnap sok ezer ember gyűlt össze a budai vár piacán: mindenki látni akarta a király viaskodását.

Mátyás az összecsapás előtt magához hívatta Holubárt, és azt mondta neki:

– Esküdj meg előttem, Holubár vitéz, hogy úgy vívsz meg a magyar királlyal, mintha legnagyobb ellenségeddel küzdenél.

Hiába szabadkozott Holubár, meg kellett esküdnie a király előtt.

Ekkor Mátyás azt mondta neki:

– Ha én fordulok le a lóról, vitézeim nem állnak bosszút rajtad. De ha kedvezel nekem, halál fia vagy!

Ezután a két vitéz lóra pattant. Az első összecsapásban elkerülték egymás lándzsáját, a második összecsapás után Holubár lova farán át a földre bukott.

Mátyás király is erős ütest kapott a mellére, ezért lassan leereszkedett a földre, de a

kantárszárat nem bocsátotta el.

Holubárt félholtan, törött karral szedték fel a földről.

A király gondosan ápoltatta, pénzzel, ruhával és fegyverrel is megajándékozta.

MÁTYÁS KIRÁLY SZERENCSEJE

– Bonfini krónikája nyomán –

Minden dolgában szerencsés volt Mátyás király, a szerencse mindig a tenyerén hordozta. Háborúban golyó nem találta, kalandon baj nem érte, ármány egy hajaszálát sem görbítette meg. De legszerencsebb a kockajátékban volt.

A cseh hadjárat idején történt, hogy a királynak elfogyott a pénze. Hiszen írt a kincstartójának, sürgette is a pénzt, de hiába, csak nem érkezett meg, a katonák pedig erősen zúgolódtak, mert nem kapták meg a zsoldjukat.

Mátyás azt mondta a zúgolódó katonáknak:

– No, fiaim, még csak egy napot adjatok! Holnapra meglesz a pénz.

Hiszen szép szó az ígéret, hanem azt meg is kell tartani!

Aznap este a tisztek kockajátékba kezdtek, és erős harcot vívtak egymással. Nagy volt a tét: a tiszt urak aranypénzben játszottak.

Egy bátrabb tiszt azt mondta a királynak:

– Ne csak a csatamezőn, itt is felséged vezesse a sereget! Álljon közénk, hadd lássuk, kinek szolgál a szerencse!

A király nem kérette magát: leült a tisztek közé, és elkezdett kockázni.

Egész éjjel folyt a játék. A királynak olyan jól szolgált a szerencse, hogy reggelre tízezer arany állott előtte. Éppen annyi kellett a katonák zsoldjára.

Mátyás király a zsoldot mindjárt kifizette.

Attól kezdve mindenki látta, hogy a szerencse a királyt a tenyerén hordozza, és sehol cserben nem hagyja.

NINCS ROSSZABB A SAJTNÁL

– Galeotto Marzio nyomán –

Mátyás király asztala nemcsak a testnek, hanem a léleknek is táplálékot nyújtott. A bölcs király szellemes szavakkal, okos beszédekkel fűszerezte az ételeket.

Történt egyszer, hogy az urak az asztalnál az ételekről vitatkoztak. Mindegyik a maga kedves ételét dicsérte, és semmiképpen se tudtak egyetérteni. Amikor hiába vitatkoztak, mert mindegyiknek mást diktált az ízlése, az ókori bölcsek tekintélyét kezdték idézni.

Ekkor Mátyás király azt mondta:

– Most én idézek egy magyar közmondást, ez is felér a többi idézettel. Az én közmondásom így szól: “Nincs rosszabb a sajtnál.”

De az uraknak ez sem tetszett. Sokan azt mondták, hogy az uborka vagy a barack, esetleg a hal kevésbé ízletes, mint a sajt. De a király nem hagyta magát. Biztatta őket,

hogy csak gondolkozzanak, mert a közmondás mindig bölcsességet tartalmaz.

De az urak hiába törték a fejüket, sehogys em értették meg a közmondást.

Akkor Mátyás azt mondta:

– Ide hallgassatok, urak! Ez a közmondás: “Nincs rosszabb a sajtnál” – azt jelenti, hogy amikor semmink sincsen, rosszabb ez a nincs, mint amikor csak sajtnk van. Tehát nincs rosszabb a sajtnál.

Az urak elszégyellték magukat, hogy a király így túljárt az eszükön, és a nép közmondásával rászedte őket.

MÁTYÁS KIRÁLY MEG AZ ÖREGEMBER

– Baranyai népmonda –

Egyszer Mátyás király nagyurakkal járta az országot. Megszólított egy öregembert, aki valamikor katonája volt, mert Mátyás király megismerte ám később is, hogy ki szolgált nála.

– Tisztességgel öreg – mondta a király.

– Köszönöm az asszonynak! – felelte az öreg.

– Hány pénzért dolgozik?

– Hatért!

– Hányból él kend?

– Kettőből.

– Hát négyet hova tesz?

– Azt a sárba dobom!

– Hány még a harminckettő?

– Már csak tizenkettő.

– Meg tudná-e fejni a bakkecskét?

– Meg én!

– Amíg a képet meg nem látja, addig meg ne magyarázza senkinek, amit most beszélünk.

A király továbbment. Az uraknak nagy birtokot ígért, ha meg tudják magyarázni a kérdéseket. Az urak meglepték az öreget, és kérték, hogy magyarázzon meg mindent.

– Addig nem mondhatom meg, míg a király képét nem látom mondta az öreg.

Megállapodtak tíz aranyban.

– Tisztességgel öreg, ez azt jelenti, hogy az asszony mossa rám a ruhát, a tiszta ruha pedig tisztesség. Azért mondtam, hogy köszönöm az asszonynak.

– Miért dobja a pénzt a sárba?

– Mert kettőből magam élek, négyet meg a fiamra költök, az pedig annyi, mintha a sárba dobnám.

– Hát az mit jelent: hány még a harminckettő?

– Megmondom tíz aranyért! Leolvasták a tíz aranyat.

– Legénykoromban harminckét fogam volt, de most már csak tizenkettő van.

– Hát a bakkecskét hogyan feji meg?

– Ahogyan most az urakat megfejem!

– No megálljon! Megmondjuk a királynak, hogy megmagyarázta a beszédet, pedig a király képét nem is látta!

– Én nem láttam a király képét?! Itt van ni! – S mutatta az aranyakon a király képét.

Az urak elsompolyogtak.

HOGYAN OSZTOTTA BE ÉLETÉT AZ ÖREGEMBER?

– Szeged vidéki monda nyomán –

Amikor Mátyás király egy faluba bement, a falu végén talált egy nyolcvanesztendő öregembert – az öreg sírt. Kérdezte tőle Mátyás király:

- Miért sír, bácsikám?
- Hogyne sírnék, amikor az apám megvert!
- Él még az öregemnek az apja?
- Él – mondja az öreg.
- Szeretném látni, milyen ember. Bementek az udvarra, megtalálták az apját.

Köszönti Mátyás király, és megkérdi:

- Bácsikám, miért verte meg ezt a fiát? Azt mondja az öreg:
- Hogyne vertem volna, fikomadta rossz kölyke! Hogy megsértette az apámat!

Megkérdi Mátyás király:

- Hát még a maga apja él?
- Él ám!
- Szeretném látni!

Bementek a szobába, hát ott ül az öreg. Mátyás király azt kérdi tőle:

– Öreg, látom, maga elég öreg, hogy élt ilyen szép időt? Hogyan osztotta be az életét?

– Beosztottam az életemet: háromat a hattal, hatot a kilencel. Azt mondja erre Mátyás király:

– Ezt meg ne fejtse senkinek, míg a képemet meg nem látja! Aztán megkérdezte tőle:

- Meg tudna-e fejni három bak kecskét?
- Meg.

Azzal Mátyás király elment haza, azt mondta azoknak az uraknak, akik rangot kértek tőle, hogy fejtsék meg neki, hogyan osztotta be az öregember az életét: háromat a hattal, hatot a kilencel. Ha meg nem fejtik, a halál fiai!

Az urak elmentek szerte az országba, hogy az öreget megkeressék.

Egyszer az egyik úr ráakadt, és megkérdezi tőle:

- Nem tudná ezt nekem megfejtetni?
- Én meg tudnám, de nem ingyen! – mondja az öregember. Addig alkudtak, hogy ezer aranyat fizetett az úr.

Mikor az úr odaadta az ezer aranyat, odaténfergett a másik, kérdezte az öregembert, meg tudná-e fejteni ezt meg ezt.

– Én meg – mondja az öregember –, ezer aranyért fejtettem meg a másiknak is.

Odaténfergett a harmadik úr is, ennek is ezer aranyért fejtette meg.

Mentek az urak Mátyás királyhoz jelenteni. Mikor a megfejtést megmondták, hívatta Mátyás az öreget.

- Öreg, mondtam, hogy ne fejtse meg, míg az én képemet nem látja!
- Uram, nem egyszer láttam felséged képét, hanem háromezerszer! – Akkor felmutatta a háromezer aranyat, és elmondta Mátyás királynak, hogy fejte meg a három bakkecskét.

Háromnapos kenyérnél puhábbat nem evett, hatéves bornál fiatalabbat nem ivott,

és kilenc hónapban a feleségével egyszer volt.

BUDÁN CSAK EGYSZER VOLT KUTYAVÁSÁR

– Nógrádi népmonda nyomán –

Egyik alkalommal, ahogy megy a határban Mátyás király, ott lát egy szegény embert két rossz lovon szántani. De igazán olyan rossz lovak voltak, hogy meg kellett őket magázni, hogy továbbvonszolják az ekét.

Mátyás király odaköszön:

- Adjon isten jó napot, jó munkát! Halad-e valahogy? Fogadja a szegény ember:
- Adjon isten, én haladni csak haladnék, de a lovaim olyan gyengék, minden pillanatban várom, hogy kidőlnek.
- Hát miért nem abrakolja őket jobban?
- Haj, abrak, abrak! Bárcsak a családomnak kenyere volna, de se családomnak, se lovamnak ennivalója nincs!

A szegény ember szomszédjában szánt egy gazdag paraszt olyan négy lovon, hogy majdnem elrepülnek az ekével. Azt mondja Mátyás király a szegény embernek:

- Miért nem szól a szomszédjának, hogy segítse kifordítani magának ezt a földet?
- Hej, kérem, ez olyan büszke, nyakas paraszt, hogy az ilyen magamfajta emberrel szóba sem áll. Tán még a levegőt is irigylti tőlünk.

Akkor azt mondja Mátyás király a szegény embernek:

- Ide vigyázzon, barátom! Adja el a két lovát, és az összes pénzen vegyen kutyákat. Mindegy, hogy a kutya milyen fajta, csak minél többet vásároljon, és ekkorra meg ekkorra hozza fel Budavárra, Mátyás király palotája elé. Azon a napon lesz ott kutyavásár.

Úgy is csinált a paraszt. Eladta a két lovacskát, és összevásárolta a lovak árán a kutyákat. Bizony jó néhány kutyát összevásárolt, talán egynéhányat még úgy is adtak neki, hogy vigye el a portáról.

Akkor a jelzett napon betereli a kutyákat a királyi vár elébe.

Arra a napra Mátyás király a nagyurakat összehívta, és kötelezte őket, hogy legalább egy kutyát mindegyik megvásároljon.

Húsz forintnál olcsóbb egy kutya sem lehet, de ha valaki kétszáz forintot ad egyért, az még nemesebb lesz.

A legelső kutyát Mátyás király vette meg, jó summa pénzt nyomott a szegény ember kezébe.

A kutyavásár nagyon rövid ideig tartott, pillanatok alatt elkelt az egész kutyasereg.

A szegény ember hátitarisznyájában viszi a sok pénzt, és dicsekszik otthon főnök-fának, hogy a két ló árán vett kutyákért mennyi rengeteg pénzt kapott.

Amikor ezt a gazdag paraszt meghallotta, fogta, eladta mind a négy jó lovát, sőt még a két szép növendék csikáját is, ráadásul két-három tehenet, és ennek az árán a környéken a legszebb kutyákat vásárolta össze.

Mikor a kutyákat összevásárolta, hajcsárokat fogadott melléjük, és elszállította Budavárra. Ott jelentkezett a királynál, hogy kutya vásárt csinál.

De Mátyás király azt mondta:

- Jaj, kedves barátom, Budán csak egyszer volt kutyavásár, és többé sohasem lesz! Csináljon a kutyáival, amit akar!

Erre a dúsgazdag paraszt mérgében szétverte az egész kutyanyáját, dühösen

hazament, és haláláig átkozta a budai kutyavásárt.

A TÖK ÉS A CSIKÓ

– Nógrádi népmonda nyomán –

Mátyás király egyik faluban, ahol meghált, korán reggel, ahogy felkel, megy az utcán végig, és arra lesz figyelmes, hogy egy ember nagyon vígan füttyöl. Odaköszön neki:

– Jó reggelt adjon isten, barátom! Magának valami nagyon jól mehet a sora, hogy ilyen korán reggel jólesik a füttyölés.

– Hát hogy a sorom jól menne, azzal nem dicsekedhetem.

– Hát akkor mire van a jókedve?

– Hát arra, hogy most füttyölök egyet, az lesz a früstök. Délben füttyölök egy másikat, az lesz az ebéd, este füttyölök egy harmadikat, az lesz a vacsora.

– Hát enni mikor eszik? – kérdi Mátyás király.

– Hát majd ha lesz – azt mondja. Kérdezi Mátyás király:

– Mondja, mit szokott ebben a kertben termelni?

– Hát krumplit, kukoricát, tököt, zöldségeket.

– Ide figyeljen, barátom! Mátyás király nagyon szereti a tököt. Őszkor a legszebb tököt, ami a kertjében terem, vigye el neki a budai várba.

Hát az ember egész nyáron ápolgatja a tököt. Ősz felére az egyik tök egész hatalmasan megnő. Akkor leveszi, és elindul vele Budára, Mátyás királyhoz. Persze mikor a vár kapujába ér, az őrség megkérdezte, hogy mit akar.

Azt mondja a szegény ember:

– Ezt a tököt hoztam Mátyás királynak.

Az örök nagyot kacagtak, s el akarták kergetni, de Mátyás király valahogy észrevette, és megparancsolta, hogy engedjék be.

Mikor beér, Mátyás király jól megtraktáltatja, ad neki ezer forintot a tökért, meg még külön útra való zsebpénzt is kapott, hogy az ezer forintot hiány nélkül hazavigye.

Mátyás király a tököt a fogadóteremben helyeztette el.

Mikor megy a szegény ember hazafele, útközben egy kis szíverősítőt is bebegyelt az útszéli kocsmákban. Ahogy beér a faluba, előveszi az ezer forintot, és lobogtatja, hogy mit kapott ő Mátyás királytól a tökért.

A szegény ember szomszédjában egy zsíros nyakú paraszt lakott. Amikor meglátja az ezer forintot, amit a szomszédja a tökért kapott, majdnem megütötte a guta.

De akkor a zsíros nyakú paraszt gondol egyet. Neki van egy hároméves, gyönyörű szép csikója. Olyan, hogy igazán ritkítja párját. Mennyit fog ő ezért kapni Mátyás királytól, ha egy tökért ezer forintot adott!

Egyik reggel fogja a csikót, és elvezeti Budára Mátyás királyhoz.

Mikor a kapuba ér, kérdezik, mit akar.

– Mátyás király öfelségének hoztam ezt a csikót. Mátyás királynak jelentést tesznek róla.

Akkor Mátyás király intézkedik, hogy eresszék ki a csikót a ménesbe, az embert pedig vezessék elébe.

Mátyás megkérdezte a parasztot, hogy hova való.

Amikor a paraszt megmondja, hogy honnan való, Mátyás király mindjárt rájött, hogy a tökök embernek a szomszédja. Azt már ottjártában megállapította, hogy

nagyon gazdag paraszt. Intézkedik, hogy jó ebédet adjanak neki. Mikor az ebédnek vége volt, így szól Mátyás király:

– Ide figyeljen, barátom! Látja ott a sarokban azt a tököt?

– Látom, felséges királyom.

– Hát az egy ezerforintos tök. Fogja, ezt adom én viszontajándékba a csikóért.

Felveszi a paraszt a tököt, de alighogy a kapun kijött vele, földhöz puhintotta, és nagy zsörtölődéssel, káromkodással hazaballagott. Amikor hazaért, az első útja a szegény emberhez vezetett nagy adta-teremtettével.

– Az ördögök szánkáztassák meg magát a neve napján a tökével együtt! Azt kaptam a csikóért!

Mikor a faluban az esetnek híre futott, volt, aki a zsíros nyakú parasztot talán sajnálta, de a község nagy része ugyancsak örült rajta, hogy így kibánt vele Mátyás király.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TANÍTÓ

– Nógrádi népmonda nyomán –

Mikor Mátyás király uralkodott, tudjuk, hogy járta az országot. Egyik este bekerült egy faluba. Bemegy a kocsmába, s ott érdeklődik, hogy hol kaphatna ő szállást egy kicsit olyan jobb helyen. Azt mondja a kocsmáros:

– Hát itt csak egyedül a tanító van, nagy családdal, szegény ember, de nagyon jószívű. Próbálja meg, hátha adna szállást.

Elmegy Mátyás király a tanítóhoz, szívesen is fogadja, és megígéri neki a szállást is. Kérdi a tanító, hogy nem éhes-e. Mire Mátyás azt mondja:

– Hát bizony nem vagyok jóllakva!

Akkor a tanító engedelmet kér, hogy egy kis időre kimehessen. Elszalad a kocsmába, vesz keserű túrót, kolbászt, paprikás szalonnát és egy kis puha kenyeret. Azzal megy vissza, tányérra rakja, egy kis savanyúságot is tesz mellé, viszi be a vendégnek. Ők ketten hozzáfognak a vacsorához, jól befalatoznak. Vacsora után elbeszélgetnek egy kicsit a község sorsáról, a gyenge tanítói fizetésről, aztán pihenőre mentek.

Mátyás király korán szokott kelni. A legelső útja a kocsmába vezetett. Ahogy ott szétnéz, látja, a söntés oldalán a kántor kabátja felakasztva, ami este rajta volt, mikor ő odaérkezett. Kérdezi Mátyás a kocsmárost, hogy nem eladó-e a kabát.

– Nem eladó. Este a tanító zálogba hagyta itt, ennivalót vitt érte, mert valami vendége volt.

Mikor Mátyás megérkezett Budára, írt a tanítónak, hogy ekkor és ekkor Mátyás király előtt megjelenjen Budavárban. A tanító megijedt, hogy mit akar tőle a király, honnan ismeri őt a király. Bizony szívszorongva készült a nagy útra.

Közben Mátyás király intézkedett, s arra a napra egy sereg nagyurat beidézett a várba. Meghagyta az uraknak, hogy mindegyik a kabátja belső zsebébe nagyobb csomó pénzt tegyen, kinek milyen a tehetsége. Meg fog jelenni egy ember az ebédnél. Ebéd után ő kezdi az idegen emberrel a táncot, és utána mindenki azt tegye, amit ő.

A tanító pont ebédre érkezett meg. Reszketett, félt, hogy mi lesz ővele. Akkor ijedt csak meg nagyon, mikor a király közölte vele, hogy együtt ebédelnek. Bizony szegény tanító féltében alig mert az ételhez hozzáfogni. Mátyás király újból és újból ösztökélte, hogy csak fogyassza az ételeket, és igya rá a jó tokajit.

Mikor az ebédnek végére jártak, a cigánybanda rákezdet egy magyar csárdásra. A király feláll, leveti a kabátját, a tanítónak a nyaka közé teszi, s elkezd a táncot. A király példáját követve a nagyurak is vetik le a kabátjukat, sorba mennek táncolni a tanítóval. De a pénzzel megtömött kabátokat mindegyik a tanító nyaka közé dobja.

Már annyi volt a kabát, hogy majd összeroskadtsz alatta.

Mikor a táncnak vége van, azt kérdezi tőle a király:

– Emlékszik-e arra az estére, amikor egy vándorlónak szállást adott, és a kabátját bezálogosította a kocsmába ennivalóért? Tudja meg, kedves tanító úr, hogy én voltam a vándorló, akinek szállást adott. Azért a nagy szívességért, amit nekem tett, ez a kabát mind a magáé a zsebben levő pénzekkel. Amíg maga él, nem lesz rá szüksége, hogy még egyszer a kabátját elzálogosítsa. Most isten nevében menjen haza, és ne feledkezzen meg Mátyás királyról.

MÁTYÁS KIRÁLY MEG A SZÁLLÁSADÓ CIGÁNYOK

– Szegedi cigány népmonda nyomán –

Mátyás király kiadta parancsba, hogy szállást nem szabad adni senkinek, csak a vármegyeházán. Akkor aztán, hogy próbát tegyen, felöltözött muzsikus cigánynak, a hóna alá vett egy hegedűt, s megindult faluról falura. Bevetődött egy cigányházhoz.

– Jó estét, sógorasszonykám – azt mondja –, hát a sógorkám hol van?

– Oda van basabélni, hegedülni.

– Sógorasszonykám, itt hálnék én maguknál!

– Jaj, sógorkám, itt bizony nem lehet! Mátyás király, ha megtudja, felakaszt bennünket.

– Elgyalogok, elmegyek én korán reggel, sógorasszonykám!

– Hát akkor mit csináljunk, sógorkám! – Vitt be neki szalmát, és Mátyás király lefeküdt.

Hajnalban hazajön a cigány.

– Hát ez kicsoda itt, asszony?

– Hát a sógorkám!

Akkor a cigány felköltötte, és azt mondta a feleségének:

– Hozd a káposztát meg a bogdít, a cipót.

Ettek egy jóízűt. Utána megint aludtak, mert még hajnal volt. Amikor kivilágosodott, Mátyás király elkészönt tőlük:

– Isten áldjon, sógorkám meg sógorasszonykám!

– Aztán el ne árulj bennünket, sógorkám, hogy itt háltál! –Isten ments! Meg sem állok én ebben a faluban, megyek tovább.

Meg is voltak egy darabig, a cigány meg a cigányasszony. Egyszer jön ám a levél, hogy egy bizonyos napon jelenjenek meg Mátyás király előtt.

– Jaj nekünk, most megette a sógorkád a fejünket! Felakasztat bennünket Mátyás király!

Mit volt mit tenni, elmentek hozzá akkor nap. Mikor felmentek, Mátyás király mindjárt becsukatta őket egy tömlőbe. Egyszer csak viszik ám be Mátyást is közibük ugyanabban a ruhában, ugyanazzal a hegedűvel. Aj, de mikor meglátta a cigány meg a cigányasszony, nekiestek Mátyás királyt ütni-verni, piszkolni.

– Vigyen el az ördög, te nagyorrú, most temiattad felakasztat Mátyás király!

Egykettőre kivitték Mátyás királyt. Ha benn hagyták volna, talán agyon is ütik!

Egyszer hívatják őket Mátyás király elébe. Ott állnak a király előtt; kérdezi a király tőlük:

– Hát nem tudtátok, hogy nem szabad szállást adni senkinek se?
– Jaj, felséges királyunk, odajött a szegény sógorkánk, fájt nagyon a lába, megsajnáltuk. Nem bírt szegény továbbmenni!
– De még vacsorát is adtatok neki!
– Alássan megkérem a felséges királyunkat, adtunk neki – azt mondja a cigányasszony.

– Hát mit adtál neki enni?
– Hát, felséges király, egy kis káposztát meg bogdit.
– Aztán tudnál-e most olyan káposztát főzni, meg bogdit sütni?
– Ó, uram királyom, tudnék én, csak volna miből!

Na, mindjárt a cigányasszony lett a szakács. Mátyás király kiadta a főszakácsnak, hogy mindent, amit a cigányasszony kér, adjanak neki.

Mikor megfőtt a káposzta, megsült a bogdi, Mátyás király összehívta a minisztereit: ettek. Mikor jóllaktak, azt mondta a cigányasszonynak:

– Süss most egy akkora bogdit, mint egy taligakerék! Mikor megsült a bogdi, Mátyás kiszedte mind a belét a bogdinak, aztán telerakta arannyal. Átadta a cigánynak meg a feleségének, és rájuk parancsolt:

– Ezt a bogdit úgy szegjétek meg, hogy senki se lássa, csak ti ketten;! Ha megtudom, hogy másképpen tesztek, menten felakasztatlak. Amint hazamentek, nyomban szegjétek meg.

Mikor ez mind megvolt, Mátyás király kocsiba fogatott, a kocsit megrakta ennivalóval, és hazavitette őket. Mikor hazaértek, a kocsist elküldték, akkor aztán megszegették a bogdit. Kidúlt belőle a sok arany. A cigány meg a cigányasszony holta napjáig emlegette Mátyás királyt.

HÁNY VÉKA A GELLÉRTHEGY?

– Baranyai népmonda nyomán –

Mátyás király feladta a mérnökeinek, hogy mérjék fel a Gellérthegyet, hogy hány vékával lenne. Egyhónapi időt adott nekik, különben megfosztja őket a rangjuktól, ha nem tudják kimérni.

Az utolsó napon, mikor mentek mérni, találkoztak egy cigánnyal. Persze a reményük el volt veszve.

Azt mondja a cigány:

– Hej, uraim, adjanak egy kis sivárdarabot! Azt mondja a főmérnök:
– Van is nekünk kedvünk szivarozni! Nemhogy szivarunk volna!

Azt mondja a cigány:

– Mi bántja ázs urakat, hogy uan somorúak, talán tunnák segíteni.

A főmérnök mégis elszánta magát, s elmondja, hogy Mátyás király milyen föladatot adott nekik. Azt mondja a cigány:

– Isen, uraim, egyserű ázs égés. Mondják Mátyás királynak, ha nagyobb lesz a véka, mint a hegy, akkor eggyel se lesz.

Persze erre előkerültek nemcsak a szivardarabok, hanem az egész szivarok is.

Jelenti a főmérnök Mátyás királynak, hogy végeztek a méréssel.

– No, hát ha végeztek, mondják meg, hány vékával lesz. Azt mondja a főmérnök:

- Felséges királyom, ha a véka nagyobb lesz, mint a hegy, akkor eggyel se lesz.
- No, tudom, valami cigánytól tanultátok ezt!

CSUKA FOGTA RÓKA

– Bukovinai székelly monda –

Volt egyszer egy szegény sváb varga.
Amint járkál ott víz mellett, meglátja, hogy egy róka lesi a halakat. Nézegette ott, hogy mi lesz. Hát látja, hogy egy nagy harcsa ott úszik, a róka utána kap, és a szájába harap. A csuka is a róka szájába, és nem tudták egymást elengedni.
Akkor fogta a szegény sváb varga a rókát csukástul, és elvitte a királyhoz.
Amikor az ajtón akar bemenni, azt mondja az ajtónálló őr:
– Úgy engedlek be, ha felét nekem adod annak, amit kapsz. Megyén a másik ajtóhoz, ott is azt mondja az őr, hogy:
– Csak úgy eresztelek be, ha amit kapsz, annak a felét nekem adod.
Hát megígérte annak is.
Na, bekerült a király elébe, és mutatja, hogy mit fogott.
Mivel nem tudott jól magyarul, ilyenformán mondta:
– Csuka fogta róka, róka fogta csuka, varga fogta mind a kettőt.
A király jót nevetett, és mondta a kincstárosnak, hogy adjon száz aranyat neki. Azt mondja a varga:
– Nem, felség, száz botot!
Hát a király csodálkozik, hogy mi lelta a vargát. A varga csak azt hajtogatja, hogy neki száz botot adjanak. Azt mondja erre a király:
– Na, ha olyan nagy kedved van a botra, húzzátok deresre, és adjatok neki, amennyit kér!
A varga azt mondja:
– Nem nekem, uram, ott annak a két őrnek kell adni ezt a jutalmat, mert azoknak ígértem oda.
A király megértette, amit a varga mondani akart: lehúzták a két őrt, és kiolvasták nekik a száz botot. Mátyás a vargát gazdagon megjutalmazta.

MÁTYÁS KIRÁLY MEG AZ IHÁSZ

– Vas megyei népmonda –

Egyszer Mátyás király az országot járta álruhában. Egy este, vándorlás közben egy ihásznál, juhásznál állt meg, és kérte, hogy fogadja fel bojtárnak. Fiatal ember volt még akkor Mátyás király.
– Nem kell nekem ilyen vékonypénzü kölyök! – mondta a juhász, de mivel már erősen estére járt az idő, megengedte, hogy ott aludjon nála. – Na, fiam, fogjál egy birkát! Levágjuk, aztán lesz jó vacsora! – mondta az ihász. Gondolta, mégiscsak megpróbálja, hátha ügyesebb lesz, mint amilyennek látszik.

Akárhogy kergette, hajszolta a király a birkákat, egyet sem tudott kifogni közülük. Mindegyik kiugrott a kezéből, mert nem tudta, hol kell megfogni. Nem hagyja ám magát a birka sem, ha arra kerül a sor!

Az ihász egyből megfogta a birkát, levágta, aztán finom paprikást főzött a bográcsban.

– No, öcsém, akármilyen életteretlen vagy, gyere ide, lakjál jól, van itt elég! – mondta az ihász, mert jószívű ember volt.

Éhes volt már nagyon a király, alig várta, hogy készen legyen a vacsora. Az ihász a bicskájával kiszúrta magának a falatot, amelyik sorra következett, de a király csak nézett.

– Mi az, fiam, neked még bicskád sincsen? Milyen ember vagy te? – kérdezte tőle, de a király csak hümmögött.

Megsajnálta az ihász, aztán adott neki valahonnan egy régi kusztorát, bicskát, ami már semmire sem volt jó, de hát ha semmi sem volt, hát az is jó volt. Nagyon megörült a király, mert szégyellt volna kézzel nyúlni az ennivalóhoz, mikor az ihász olyan szépen evett.

Hát így aztán ketten ettek paprikást, szemben ültek egymással.

Mátyás királynak megtetszett néhány falat, aztán átnyúlt a bogrács másik felére, a juhász elé, és ette a húst. Egy darabig csak nézte a juhász, aztán megsokallta. Megfordította a bicskáját, megfogta a hegyénél fogva, aztán jó nagyot ütött a király kezére.

– Jegyezd meg, öcsém, hogy nem illik a tálban más elé nyúlkálni! Mindig csak magad elől egyél, öcsém!

Fájt a keze a királynak, de tetszett neki nagyon, amit a juhász mondott, meg amit tett vele, mert neki is járt az udvarában néhány magas rangú úr ebédre, és bizony neki sem tetszett, hogy a tálban elébe vájkálnak.

Hajnaltban elköszönt az ihásztól, elment hazafele.

Egyszer két királyi belső ember érkezett az ihászhoz a király parancsával, hogy ekkor meg ekkor jelenjen meg előtte. Megmondták az ihásznak, hogy a városban melyik házban kell jelentkezni.

Főtt a feje az ihásznak, hogyan juthatott ő a király eszébe. Nem csinált ő semmi olyast, amivel megharagította volna a királyt! Mert azt sem gondolhatta, hogy ő olyast tett volna, amiért kitünteti őt a király. Egészen belebetegedett, mire elérkezett a rendelt nap.

Bement a megjelölt házba, ott már várta az ihászt két ember. Megtisztázkodott, rendbe hozták teljesen a ruházatát, aztán bekísérték a királyi palotába. Ott aztán mondták neki, hogy a király ebédre hívatta magához. Nagyon elcsodálkozott ezen az ihász, elámult nagyon, hogy milyen fényes gyülekezetbe került. Nem sokat nézelődhetett, mert a két udvari ember megmutatta neki, hogy hova kell leülnie. Éppen csak őreá vártak, mert amint leült, a szolgák kihozták az ebédet. Finom birkapaprikás volt az ebéd, olyan finom volt, mint amit ő szokott csinálni.

Ízlett is nagyon az ihásznak!

Nagy, hosszú asztal mellett ültek, az asztalfőn a király ült egyedül, de az ihász nem ismert rá, pedig nem messze ült tőle.

Szemben ült vele valami fényes gróf, akire a király nagyon haragudott, mert olyan természetű volt, hogy mindig a másik elé nyúlt, amikor ettek. Most is úgy tett: a király csak nézte. Az ihász is nézte, de csak egy darabig. Eszébe jutott, hogyan kell jó magyarosan megtanítani az ilyen embert az illendőségre. Fogta a bicskáját, megfordította, és a hegyénél fogva vette a kezébe, aztán jó nagyot ütött a gróf kezére.

– Tanulja meg, hogy nem illendő dolog más elé nyúlkálni a tálba!

– Maga ne tanítson engem! – kiabált a gróf.

– De bizony fogadd meg ezt a tanítást, mert én is megfogadtam! – szólt oda a király, aki nagyon örült az ihász bátorságának.

– Az nem járja, hogy csak úgy ráüssön a kezemre! – kiabált a gróf.

– De bizony rá kell a te kezedre is ütni, kedves grófom, ha nem jót teszel azzal a finom kezeddél! – mondta a király. – Ez az ember helyesen tette a törvényt.

– Ilyen közrendű ember nem tehet törvényt egy grófon! kiabált a gróf.

– De bizony tehet az törvényt még a királyon is, ha a király olyat tesz, amit senki se tehet meg a másik ellen! – mondta a király.

A juhász csak ámult-bámult.

– Felséges királyom, mikor bántottam én ilyenért a királyt?

– Hát nem emlékszel rá, mikor adtad nekem ezt a kést? – kérdezte a király.

Akkor a juhász megismerte, hogy a kést ő adta annak a vékonypénzű gyerekeknek, amilyenek akkor látta a királyt.

– Emlékezz csak vissza, hogy tanultam én tőled akkor, de a gróf úr is tanult, és most meg is fizeti neked a tanítást.

Akkor a gróf a legszebb gyémántos nyakláncát leakasztotta a nyakából, és a juhász nyakába tette.

– Köszönöm a tanítást, felséges királyom! – mondotta a királynak, de a király csak azt mondta:

– Ha én meg tudtam köszönni a tanítást ennek a szegény ihásznak, te is meg tudod tenni, kedves grófom. Addig köszönd meg, míg jókedvem van. A nép jobban tudja, mi az igazság útja, mint a grófok. Ha a népre hallgatsz, mindig jót teszel!

Így aztán a gróf megköszönte a juhásznak, hogy illendőségre tanította.

Ezért mondta a nép, amikor meghalt Mátyás király, hogy “oda az igazság”, mert ilyen király sem előtte, sem utána nem uralkodott a népen. Mert az uraknak más volt mindig az igazságuk, mint a népnek.

AZ URAK MEG A NÁDAS

– Baranyai népmonda nyomán –

Egyszer Mátyás király az urakkal kint járt a mezőn, és amikor egy nádas mellett elmentek, látták, hogy a nádak nagyon lankadtak. Azt mondja erre Mátyás:

– Erre is eső kellene!

De az urak azt mondták rá:

– Felséges királyunk, ugyan miért kellene erre eső, amikor mind a vízben áll?

Mátyás nem szólt semmit.

Aztán meghívta az urakat vacsorára, de ahogyan bementek hozzá, lehúzatta lábukról a sarut. Úgy ültek az urak a vacsora mellett, hogy lábuk vizes dézsába lógott.

Volt azon a királyi vacsorán mindenféle jóféle, de italt nem adatott a király.

Az egyik úr erősen megszomjazott, és azt mondta:

– De uram királyom, innivaló is kellene! Azt mondja rá Mátyás:

– Ti azt mondtatok, hogy a nádnak vízben van a lába, elég az neki! Én azt mondtam, hogy eső kellene rá, de ti nem hittétek!

Az urak elhallgattak.

A FORTÉLYOS LÁNY

– Keresztúrfiszéki népmonda nyomán –

Volt Mátyás királynak egy móc jobbágyfaluja, s a király egyszer erősen megneheztelt erre a falura, ezért ráparancsolt, hogy a malomkövet a malom udvarán nyúzzák meg, mert ha nem, tudják meg bizonyosan, hogy minden nagyobb gazdának fejét véteti.

A szegény mócok három hétig mindennap falugyűlést tartottak, s mégsem tudtak annyira menni, hogy megegyezzenek benne, miképpen lehetne a malomkövet megnyúzni.

Volt egy szegény móc a faluban, s annak egy tizenhét esztendő lánykája. Azt kérde a lányka az apjától:

– Apám, hova megyén mindennap? Hol eszik, hol nem eszik, s nem mond senkinek semmit.

– Hova megyek? – azt mondja. – Nem tudod, hogy ez a kegyetlen király ránk parancsolt, hogy a malomkövet nyúzzuk meg a malom udvarán?

– Édesapám, menjen el a bíróhoz, és mondja meg a bírónak, hogy többet falut ne gyűjtsen. Onnan menjen el a királyhoz, és mondja meg neki:

– Fölséges király, életem-halálom kezében vagyok, én követ vagyok, engem küldött a falu. Hogyha a fölséges király vérét nem veteti annak a malomkőnek, a falu meg nem tudja nyúzni!

Azt kérdezi a király a falu követétől:

– Ugyan ki adta ezt a tanácsot neked? A falu nem tudta adni, a faluban csak a jegyző vagy a bíró – ez a kettő lehetett. Valid meg, mert ha nem, most mindjárt ötvenet kapsz!

– Fölséges király, életem-halálom kezében vagyok, nekem egy tizenhét esztendő lányom van, az adta nekem ezt a tanácsot.

Azt mondja a király:

– Megállj, te móc, mert a lányod kihúzta a tövisét a falu lábából, s ütötte a magáéba!

Fordul a király, fölveszen egy új fazekat, akinek az oldala be volt esve.

– Mondd meg a lányodnak, hogy ezt a fazekat úgy befódja, hogy ezen se folt, se varrás ne látszódjék, mert ha látszik, akkor neked is fejedet vétetem, a lányodnak is.

Elveszi a móc a fazekat, viszi hazafelé, megérkezik a lányához.

– No, édes lányom, kihúztad a tövisét lábából a falunak, s ütted a magadéba. Né, ehejt küldött a király egy fazekat! – S elmondja a parancsolatot.

– Jól látom, édesapám, hogy küldött. No, édesapám, üljön le, egyék-igyék s nyugodjék.

Mikor fölkelte volna az édesapja, azt mondja a lány:

– Édesapám, vigye vissza ezt a fazekat a királyhoz, s mondja meg a királynak, hogy fölséges király, az én lányom árvasággal nőtt fel, de nem látta, hogy egy zsákot vagy inget színére megfoldott volna valaki. Hanem ha a fölséges király kifordíttatja ezt a fazekat, én becsületemre fogadom, hogy befódom ügyesen.

A király félrefordult, elkacagta magát.

– Megállj – azt mondja –, mert küldök én a lányodnak bajt, ha nem volt.

Megyén a király, vészen három fő kendert, kezébe adja a mócnak.

– Nesze, te móc, vidd el a lányodnak ezt a három fő kendert. Mondd meg a

lányodnak, hogy ebből künnvaló-bennvaló cselédimnek, egy kompánia katonámnak fehérenemű gúnyát fonjon, szőjön, mert ha nem, elpusztítalak lányostul együtt.

Megindul a szegény móc hazafelé nagy bús lélekkel. Megérkezik haza.

– No, édes lányom, ehejt küldött a király három fő kendert, ebből künnvaló-bennvaló cselédjeinek s egy kompánia katonájának fehérenemű gúnyát szőjél, fonjál.

Azt mondja a lány:

– Üljön le, édesapám, nyugodjék.

Azalatt kimegyen a lány, megyén a favágóra, fölveszen két kicsi facskát, mint két pipaszárat, akkorát.

– No, édesapám, megnyugodott-e?

– Meg, édes lányom.

– Menjen el a királyhoz vissza, instálja meg a királyt, hogy én árvasággal nőttem fel, nekem szövőszékem egy szikra sincs, azon instálom a fölséges királyt, hogy akár magával, akár mással abból a két eszközéből nekem egy szövőszéket csináltasson, de oly móddal, hogy abból ki se vegyen, s ahhoz ne is tegyen. Akkor én fogadom becsületemre, hogy nemcsak a bennvaló cselédjeinek, hanem az egész országbéli katonájának tudok fonni-szőni abból a három fő kenderből, amikor az készen lesz.

Félrefordul a király, s elkacagja magát.

– Te móc, hány esztendő a te lányod?

– Tizenhét, fölséges király.

– Mondd meg a lányodnak, hogy ezen s ezen a nap itt legyen. De se úton, se útfélen ne jöjjön, se gyalog ne jöjjön, se lóháton, s mégis idejöjjön! Ajándékot is hozzon, s anélkül is jöjjön!

Elbúcsúzik a móc a királytól, megyén haza.

– No, édes lányom, én megmentődtem a járástól, hát menj tézis.

– Mit mondott a király, édesapám?

– Azt mondta a király, fiam, hogy ezen s ezen a nap odamenj, se úton, se útfélen, se gyalog, se lóháton ne menj.

– Jól van, édesapám.

Megyén a lány egyszeribe a faluba. Tudott egy szamarat, elkéri, oda is adják, ő elviszi haza, s számárnak szénát, zabot ad. Élig várja azt a napot, hogy indulhasson. Még egyszer meggondolja magát a lány, hogy vesz egy pár házigalambot. Hogy megveszi őket, viszi haza.

Megérkezik az az áldott nap, amelyiken menni kellett a király elejébe. Megindul a lány az útnak a kellős közepén számaron. Vitte a pár házigalambot a hátán.

Várja a király a móc lányt. Megérkezik.

– Adjon isten jó napot, felséges király!

– Isten hozott, te móc lány!

– Itt vagyok parancsolatodra, fölséges király! Úton se jöttem, útfélen se jöttem, ajándékot is hoztam, a nélkül is jöttem.

Hívja a király:

– Gyere be, hány esztendő vagy?

– De azért se jöttem, fölséges király, hogy bemennek, mert be merek jönni.

Egyszeribe kétfelé nyitja a két fatálat, s a két galamb elrepül. Papot hívat a király, egyszeribe megesketi őket a pap. De azt mondja a király:

– No, lány, te immár a feleségem vagy! Hanem azt parancsolom neked, még most előre, hogy te az én hírem nélkül soha senkinek tanácsot ne adj az én udvaromban, mert másként rosszul lesz dolgod!

– Nem is adok, fölséges király, senkinek tanácsot.

Jól élnek két-három esztendeig együtt, de a király mindég vadászni járt.

Két szegény ember volt azon a városon. Egyiknek volt egy kicsi fakó szekere, a

másiknak egy csitkós kancája. Mindennap jártak az erdőre, úgy hordogattak egy-egy kicsi fát az erdőről a cimborával, a kancával s a szekérrel.

De egyszer, mikor mentek az erdőre, hideg szél fú az erdő felől. Amelyiké volt a kanca, ült a kancán, amelyiké volt a szekér, ült a szekéren, de hazafelé szemmel, mert a hideget nem állhatta szembe, hogy fújja.

Azt mondja egyszer, aki a szekéren ült:

– Állj meg, komám, mert a szekerem megcsitkózott. Azt mondja, amelyik a kancán ült:

– Ott biz az én kancám!

– Ott biz az én szekerem! – azt mondja a másik. – Nem látod, hogy az alól maradt ki a csitkó?

Abból a helyből megtértek vissza, elmentek haza. Hazulról elmentek a király elejébe. Hát a királyt nem kapják otthon.

A királyné leülteti őket, s kérdi, hogy mi bajuk a királlyal. Elkezdte a kancás ember:

– Fölséges királyné, kicsi dolog, semmiség az egész. Ennek a komámnak van egy kicsi szekere, nekem egy kancám. Mentünk az erdőre együtt. Ez a komám azt mondta, hogy álljak meg, mert a szekere megcsitkózott. Megálltam, s megtértünk. Nem tudtuk megosztani a csitkót, ide kellett folyamodjunk a fölséges király elejébe.

Ahogy a két pörlekedőt végighallgatta a királyné, azt mondta nekik:

– Ó, ti boldogtalan két ember, ugyan bizony ti mit osztóztok, mit veszekedtek együtt ilyen dolog fölött, hisz azért a világ lecacag titeket. Hanem én azt mondom nektek, hogy menjetek haza, kössétek meg a kancát a szekérhez. Ha az a kutya csitkó a szekeret szopja meg, úgy a szekéré, de ha a kancát, úgy a kancáé.

Elpróbálja a két szegény ember, de hát a kutya csitkó nem a szekeret szopja, hanem a kancát. Erre megharagszik a szekeres ember, odafut, kirántja a csitkót az anyja alól, behúzza a szekér alá, s azt mondja:

– No, hogy a kutyák egyenek meg, ha az erdőn a szekerem alatt voltál, hát légy ott most is!

De a csitkó visszafutott az anyja alá, s ismét szopni kezdett.

Jól van, a király megérkezik a vadászatból, a két pörlekedő ember most kapja magát, s ismét elmennek a király udvarába, s füléről farkára elbeszéli a dolgot magának a királynak is, hogy eddig mi történt a csitkóval. A király megharagudott azért, mégpedig ugyan erősen, hogy ilyen bolondsággal mennek hozzá alkalmatlankodni, jól elszidta a szekeres embert, s azt mondta, mindjárt fejét véteti vagy fölakasztatja.

De megharagszik immár a király a feleségére is, mert tudta, hogy tanácsot adott másnak az ő híre nélkül.

– No, édes feleségem – azt mondja –, te állhatatlan móc lány! Mit fogadtál volt, mikor elvettelek? Hogy senkinek tanácsot nem adsz! Mégis adtál. Hanem velem többet egy tányérból nem mártasz!

– Vagy igen, édes uram – azt mondja –, még egy ebédet készítek, aztán elmegyek.

Az ebédet megkészíti, s akkor azt mondja a király:

– Hat lovat a hintó elejébe fogass be, s ami legdrágább kincsed, vigyed, amerre tetszik, mert velem tovább nem lakói.

Hat lovat hintó elejébe fogat egyszeribe a királyné. Az urát már az asztalnál ellátta volt álomporral s egyet-mással. Neki drágább kincse nem volt, mint a kedves ura. Megfogatta a legényekkel, s beletéteti a hintóba, hajtja két éjszaka s három nap.

Megébred az ura egyszer az úton, széjjelne.

– Édes kincsem, hova viszel?

– Tudod-é, mit mondtál volt? Hogy ami legdrágább kincsem, tegyem hintóba.

Nekem drágább kincsem nem volt, mint te: én viszlek.

– Az isten megfizeti, állj meg, édes kincsem, térjünk haza! Én többet veled nem próbálok hiába, többször kezed alá nem szólok.

Megtérnek haza szerencsésen. A király egyszeribe lakodalmat hirdet újból. Eltelik a lakodalom. Tál, tányér elég volt, de istenes ember, aki egy csöpp levét kapott volt.

Még máig is élnek, ha meg nem haltak.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS AZ OKOS LÁNY

– Moldvai csángó ballada –

Olyan álmot látott ifjú Mátyás király:

Üvegablak alatt nagy hosszú almafa,
Tizenkét szép ága, háromszáz levele,

Háromszáz levele, hatvanhat virága.

Csak odatalála igen öreg apa.

– Nézd csak, apa, nézd csak, milyen álmot láttam:

Üvegablak alatt nagy hosszú almafa,

Tizenkét szép ága, háromszáz levele,

Háromszáz levele, hatvanhat virága.

Meg nem mondod nekem, hogy az mire megyén,

Meg nem mondod nekem, hogy az mire megyén,

Mindjárt fejed veszem, mindjárt fejed veszem.

Ő is hazamene, mindjárt sírni foga.

Azt is csak meglátá szép növendék lánya,

Azt is csak meglátá szép növendék lánya:

– Mit sírsz, apa, mit sírsz, ismét mit keseregsz?

– Hogy ne sírjak, hogy ne, hogy ne keseregjek,

Halld, mit mondott nekem ifjú Mátyás király:

Olyan álmot látott, üvegablak alatt

Nagy hosszú almafa, tizenkét szép ága,

Tizenkét szép ága, háromszáz levele,

Háromszáz levele, hatvanhat virága.

Meg nem mondom neki, hogy az mire megyén,

Mindjárt fejem veszi, mindjárt fejem veszi.

– Ne sírj, apa, ne sírj, ismét ne keseregj.

Menj el, mondd meg neki:

Nagy hosszú almafa, nagy hosszú esztendő,

Tizenkét szép ága, tizenkét szép hónap,

Háromszáz levele, háromszáz művesnap,

Hatvanhat virága, hatvanhat vasárnap.

Ő is csak elmene, ő is csak megmondá:
– Nagy hosszú almafa, nagy hosszú esztendő,
Tizenkét szép ága, tizenkét szép hónap,
Háromszáz levele, háromszáz művesnap,
Hatvanhat virága, hatvanhat vasárnap,
Hatvanhat levele, hatvanhat vasárnap.

Ő is csak elmene, ő is csak felvéve,
Ő is csak felvéve egy-két kenderfejet:
– Ne, apa, ne, apa, vidd haza lányodnak,
Szőjön ebből nekem egy sátorborítót,
Egy sátorborítót, egy kendőző kendőt,
Egy kendőző kendőt, ebédelő ruhát.

Ő is hazamene, mindjárt sírni foga,
Azt is csak meglátá szép növendék lánya:
– Mit sírsz, apa, mit sírsz, ismét mit keseregsz?

– Hogy ne sírjak, hogy ne, hogy ne keseregjek,
Ne, mit adott nekem ifjú Mátyás király:
Szőj te neki ebből egy sátorborítót,
Egy sátorborítót s egy kendőző kendőt,
S egy kendőző kendőt, ebédelő ruhát.

Ő is csak elmene, ő is csak felvéve,
Ő is csak felvéve szinte két forgácsot:
– Ne, apa, ne, apa, vidd el ezt is neki,
Csánjon ebből nekem esztovátát s vetőt,
Csánjon ebből nekem esztovátát s vetőt,
Egyszóval mondani, mi a szövőhöz kell.

Ő is csak elvivé, s ő is odaadá:
– Ne neked, ne neked, csánj te neki ebből,
Csánj te neki ebből esztovátát s vetőt,
S egyszóval mondani, mi a szövőhöz kell.

– Nem kell, apa, nem kell a sátorborító,
A sátorborító s a kendőző kendő,
S a kendőző kendő, ebédelő ruha,
S a kendőző kendő, ebédelő ruha,
Ha kell nekem, ha kell, szép növendék lányod,
Ha kell nekem, ha kell, szép növendék lányod!

Mindjárt hazamene, s mindjárt sírni kezde,
S azt is csak meglátá szép növendék lánya:
– Mit sírsz, apa, mit sírsz, ismét mit keseregsz?

– Hogy ne sírjak, hogy ne, hogy ne keseregjek,
Ne, mit mondott neked ifjú Mátyás király:
Nem kell neki, nem kell a sátorborító,
A sátorborító s a kendőző kendő,

S a kendőző kendő, ebédelő ruha,
Ha kellesz te neki, ha kellesz te neki!

– Ne sírj, apa, ne sírj, ismét ne keseregj!
Ad az isten nekem első kakasszókor,
Első kakasszókor könnyű betegséget,
Másod kakasszókor nehéz betegséget,
Harmad kakasszókor világból kimúlást,
Negyed kakasszókor koporsóba zárást,
Ötöd kakasszókor jó vendégmúlást.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A CINKOTAI KÁNTOR

– Szatmári népmonda –

A cinkotai főpapságon ki volt írva: “A cinkotai főpapság bú és gond nélkül éli világát.”

Mátyás király arra járt, meglátta, és azt mondta magában, hogy hát ő király, egy országnak parancsol, mégis van bú és gond a fején éppen elég.

Bement a főpapságra, és azt mondta:

– Ha az én kérdéseimre, gondolataimra meg nem felelték, jaj nektek!

Meglett a nagy szomorúság, hogy vajon mit kérdezhet a király, vagy mit gondolhat.

Ahogy a papok így búslakodnak, beállít a részeges kántor. Látja, hogy nagy szomorúságban ülnek, s azt kérdezi:

– Mi a baj?

Mondják a papok, hogy Mátyás király milyen parancsolatot adott. A kántor azt felelte:

– Ne búsuljatok, majd megfelelek én. Csak hát öltöztessetek fel! – Nagyon rongyos volt a kántor, mert megivott mindent.

Másnap elindult a kántor Budára. Mikor megérkezett, kérdezi Mátyás király, hogy honnan jött.

– Cinkotáról, hogy felségednek minden kérdésére és gondolatára megfeleljek.

Mátyás király először azt kérdezte:

– A tengerben hány kanál víz van? A kántor ráfeleli:

– A jóisten kanáljával csak egy, az emberekével mérhetetlen. Másodszor azt kérdezi a király:

– Mikor van a lovon legtöbb szőr?

– Ősszel több, tavasszal kevesebb.

Harmadszor azt kérdezi a király:

– Hol van a világ közepe?

A kántor a botjával a szoba közepét körülkanyarítja, és azt mondja:

– Felségednek Budán, nekem pedig Cinkotán. Negyedszer kérdi a király:

– Na, mit gondoltam?

– Felséged azt gondolja, hogy a cinkotai főpappal beszél, pedig csak a részeges kántorjával.

– No, az én kérdéseimre és a gondolatomra megfeleltél, most már mit kívánsz?

– Hogy az icce Cinkotán még egyszer akkora legyen, mint eddig volt.

De az árát nem kérte! Így az icce nagyobb lett, de az ára is kétannyi lett.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A SZEGÉNY EMBER

– Benczédi Székely István krónikája nyomán –

Mátyás király egyszer kiment az urakkal a mezőre mulatni. Ahogy ott mulattak, meglátott egy szegény embert, aki Buda felé ment. Odalépett hozzá, és megkérdezte:

– Bátya, hová mégy? Mondta a szegény ember:

– Budára.

Kérdezte ismét a király:

– Hova viszed a ludat?

De az ember nem vitt ludat, hanem csak megőszült. Azt mondta erre a szegény ember:

– A szekszárdi apátúr házasult meg, jóanyádat vette el, ím, oda viszem menyegzőbe a ludat.

Amikor ezt a király meghallotta, azt mondta rá:

– Efféle, aggebet nálunk holddal vetnek.

– Nálunk is vetettek, de több ki nem kelt abból a te aggeb atyádnál.

A király nagy örömmel tért vissza az urakhoz, és elmondta nekik, hogy-mint járt a szegény emberrel.

Mulatozás után visszatértek Budára, és a király nem nyűghatott addig, mígnem a piacon felkereste a szegény embert, akivel az úton beszélt.

A király megtapogatta a tarka ló farát, amin az ember ült, és azt kérdezte:

– Bátya, hogy adod a tarka szövetet?

A szegény ember ezt meghallotta, ottan hátrafordult, felfogta a ló farkát, és azt mondta a királynak:

– Jer be, atyámfia, a boltba, megalkuszom veled.

Ahogy a király ezt meghallotta, a szegény embert bevitte a várba, örök szabadságot adott neki, és felette megajándékozta.

MÁTYÁS KIRÁLY MEG MARKÓP

– Mohácsi népmonda nyomán –

Markóp Mátyás király udvari bolondja volt. Egyszer Mátyás király lóháton elment Markóp háza előtt. Az ablak nyitva volt, odament és beszólt:

– Ki van odabenn?

Markóp volt a szobában, ő visszaszólt:

– Egy ember, egy fél ember meg egy lófej.

Mátyás megismerte Markóp szavát, és tovább kérdezte:

– Mit csinálsz?

– Főzök.

–Mit?

– Amennyit alá, annyit föl!

– Hát a bátyád hol van?
 – Egy kárból kettőt csinál!
 – Hát az anyád?
 – Azt műveli a szomszédasszonnyal, amit még nem művelt, de nem is művel soha!
 – Hát az apád mit csinál?
 – Az meg a kiskertben van vadászni. Amit megfoghat, otthagyja, amit nem, azt meg behozza!
 – Hát a nénéddel mi van?
 – Az a szomszéd szobában siratja a tavalyi örömét! Mátyás király nem értett ebből semmit. Azt mondta Markópna, majd holnap menjen el hozzá, és magyarázza meg. Másnap Markóp elment Mátyás királyhoz, és elmagyarázta neki, amit mondott. A szobában ő bent volt egészen, Mátyásnak csak a fele meg a ló feje, amin Mátyás ült. A fazékban babot főzött, az meg olyan, hogy fővés közben mindig jár: ami fölül van, az alákerül, ami alul van, az meg fölkerül. A bátyja árkot csinált a földön, hogy a kocsik ne menjenek rá, de így a kocsik még beljebb mennek a földre. Az anyja odaát volt a szomszédasszonynál, aki halálán volt, és a szemét fogta le. Az apja bolhászott. A nénye kisbabát várt, félt a szüléstől, és rítt.
 Mátyás király megharagudott Markópra, hogy így csúffá tette, és azt mondta neki:
 – Többet meg ne lássalak a földemen, többet ne nézzek a szemed közé!
 Markóp megvárta, míg leesik a hó, akkor, hogy Mátyás király földjén ne járjon, a hóporon kiment a barlangba, ott volt egy kunyhója.
 Mátyás király utána ment.
 Ahogy ezt Markóp észrevette, háttal állt az ajtónak. Mátyás király rászólt:
 – Hát te mit csinálsz most énvelem?
 – Hogy mit csinállok? – mondta Markóp. – Azt mondtad, hogy többet nem nézel a szemembe, nézzed akkor a hátam közepét!
 Mátyás még mérgesebb lett.
 – Ejnye, te gazember, hogy mersz velem így beszélni?! Megmondtam már, hogy a földemen meg ne lássalak!
 Markóp arra is megfelelt:
 – Külországból hozattam földet, a cipőmbe tettem, azon járok!
 Mátyás király kiadta a parancsot, hogy Markópot föl kell akasztani, csak azt engedte meg, hogy a fát, amire felakasztják, Markóp választhassa ki.
 Markóp egy hangabrackfát választott. Az csak a hónaljáig ért!

MÁTYÁS KIRÁLY LELEPLEZI A RAVASZ HÍZELGŐT

– Galeotto Marzio nyomán –

Az egyik udvari ember úgy akarta Mátyás kegyét megszerezni, hogy gyakran vitába szállt vele. De hiába próbálkozott, mert Mátyás átlátott a szitán, különbséget tett a bölcs vitatkozás és az üres fecsegés között.

Amikor az udvaronc látta, hogy nem ér el sikert, Terentiust idézte, az ókor híres vígjátékíróját:

– A hízélgés jó barátokat, az igazmondás ellenségeket szül. De hiába akarta magát az igazmondás bajnokának mutatni,

Mátyás király leleplezte:

– Barátom, ez az idézet nem segíthet rajtad. Ugyanis csak azt tudjuk, ami igaz,

tehát az igazság az emberi természetnek megfelel. Éppen ezért aki embernek érzi magát, az igazságnak is barátja.

Mármost ha költők, vígjátékirók szavát idézzük, az csak bizonyos személyek helyzetének, nem pedig az általános igazságnak felel meg. Hiszen néha züllött emberek szerepelnek a vígjátékokban.

Ebből következik, hogy a költői művekben az igazsággal homlokegyenest ellenkező és egymásnak is ellentmondó állításokkal találkozunk.

Idézeted csak akkor lenne találó, ha jellemed és helyzeted megfelelné Terén ti us ábrázolásának.

Az udvari ember pirulva hallgatta a király szavait, mert megértette, hogy a kiváló szellemeket sem hízélgéssel, sem ravaszsággal megnyerni nem lehet.

A KOLOZSVÁRI KAMARÁS

– Bukovinai székelv népmonda nyomán –

Egyszer Mátyás királynak hírvl ment, hogy a kolozsvári kamarás igen nagy urat játszik, a szegény munkásnépet igen sanyargatja.

Hát Mátyás király felöltözött parasztgúnyába, és elment Kolozsvárra. Beszállóít egy fogadóba, és ott kémlelődvött és hallgatózott, hogy mit beszélnek a népek a kamarásról.

Hát hallja, hogy igen nagy úr, ezüsttányért kell a talpa alá tenni, ahányat lép. Minden szögletnél előtte viszik az ezüsttányért, hogy arra lépjen, ne a padlóra.

Mátyás kíváncsi lett, meg akarta látni saját szemével. Addig sürgött-forgott, hogy sikerült neki bejutni oda a kamarás palotájába, és csakugyan meglátta, ahogy a szolgák, ahogy az egyik tányérről lépett le, fogták, és szaladtak elébe, hogy tegyék a másik lába alá. Ahogy ezt meglátta, visszament a fogadóba, ott írt egy cédulát, betette a tányér alá. A cédulán ez állott:

Itt járt Mátyás király,
Megevett hat tojást,
S látta a tányéron
Járni a kamarást.

S evvel elment.

Másnap jött úgy mint király, éppen abban a vendégfogadóban szállt meg, ahol azelőtt járt, s kérdezősködvött a népeitől, de a népek nem mertek semmit mondani, panaszt tenni a kamarásra, mert féltek.

Na, hát akkor – az asztal érintetlen volt, amelyiken ő azelőtt való nap evett – mondta a pincérnek, hogy vegye elő azt a levelet, ami a tányér alatt van.

Elővették, hát ez volt ráírva:

Itt járt Mátyás király,
Megevett hat tojást,
S látta a tányéron
Járni a kamarást.

Akkor híre futott, hogy itt van Mátyás király. Hát ment a kamarás nagy bókka,

hajlongva, hogy üdvözlje a királyt, de a király azt kérdi tőle:

– Hogy bántsz a néppel? Azt mondja a kamarás:

– A népnek igen jó dolga van, ilyen dolga sohasem volt. Akkor Mátyás elővette a cédulát, mutatja neki. Megrettent a kamarás.

Mátyás azzal büntette meg, hogy megfosztotta az állásától, és akik azelőtt a lába elébe rakták a tányérokat, azoknak a szolgájává tette.

Ilyen bosszút állott a kevély kamaráson Mátyás király.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A HUSZÁR

– Háromszéki népmonda –

Volt egyszer egy huszár, akit kitétek szolgálatba, és három napig nem váltották le. Ezért a huszár elment panaszra, de huszonöt botot kapott, amiért panaszkodni mert. Ekkor azt gondolta, hogy addig megy, míg Mátyás királyhoz ér.

Egy erdőn ment keresztül, s ott összetalálkozott egy vadással. Elesteledett. Egyszer csak elértek egy kis házat, ahol világosság volt. Bementek, és szállást kértek éjszakára. Egy öregasszony lakott a házikóban, s az azt mondta:

– Adok szállást szívesen, de a fiam rablóvezér, legyilkol titeket!

– Nem baj, öreganyám, csak mondja meg, hova fekhetünk mondta a huszár.

Mikor magukra maradtak, tanakodott a vadász és a huszár, hogy ki lesz az ör. Úgy egyeztek meg, hogy először a huszár marad fenn. Tizenkét órakor a rablók megjöttek. Mondja a vezérnek az öregasszony:

– Édes fiam, van két vendégem.

A fiú küldött három rablót, hogy gyilkolják meg a vendégeket, de a huszár, ahogy léptek be, mindegyiket lefejezte. Akkor küldött megint három rablót a vezér, azok szintén ugyanúgy jártak, mint az első három. Azután a vadász és a huszár bementek a rablóvezérhez, aki pisztolyt szegezett rájuk, de a huszár azt kiáltotta:

– Életed a kezemben van!

Akkor a rablóvezér meglőtte magát. A huszár meglőtte az Öregasszonyt is. Rengeteg kincs, arany volt a rablótanyán, amiből a huszár megtöltötte a tarisznáját. Azt mondja a vadásznak:

– Végy te is a kincsből, de ne sokat, mert te is úgy jársz, mint a többi!

Kérdi ekkor a vadász: – Mit akarsz a többi kincessel? Azt mondja a huszár:

– Mátyás királynak viszem!

Mennek tovább. Egyszer azt mondja a vadász a huszárnak:

– Nagyon elfáradtam, add egy kicsit ide a lovadat, hadd üljek rá!

– Nem adom, mert nem vagy magyar ember, nagy az orrod! De azért leszállt a lóról, és odaadta. Mikor a huszár cigarettára gyújtott, a vadász megsarkantyúzta a lovat, és elvágtatott.

Mikor a huszár a város kapujához érkezett, sok díszes katonát látott, akik eléje lovagoltak. Három testőr vezetett egy lovat, felültették rá, és a király elébe vitték. A huszár egész úton azon gondolkozott, vajon miért viszik őt ilyen díszben. Mikor a király elé vitték, megkérdezte Mátyás király, hogy mi járatban van. A huszár elmondta, hogy miért jött, de azt is elmondta, hogy útközben egy vadász elvette a lovát.

A király megkérdezte, hogy megismerné-e a vadászt. A huszár azt felelte, hogy megismerné, mert nagy az orra.

Erre a király sorba állította a vadászokat, hogy válassza ki közülük azt, aki a lovát elvitte. A huszár végigment a vadászok sora előtt, de egyikben sem ismert rá arra, aki a lovát elvitte. Közben Mátyás király vadászruhában odaállt a sor elejére, s mikor a huszár jött visszafelé, megfogta a mellén a zubbonyt, és rákiáltott:

– Itt vagy, vadász!

Ekkor a király kigombolta a vadászruháját, ott volt alatta a királyi ruha.

Megijedt a huszár, de a király hűségéért megjutalmazta, és azután mindig az udvarában tartotta.

A FAKARD

– Baranyai népmonda –

Egyszer Mátyás király álruhát vett magára, és körüljárta a tábort. Kíváncsi volt, hogyan bánnak a tiszt urak a legénységgel.

Látja, hogy egy legény nagyon szomorkodik ott a többi között. Odament, megkérdezte, hogy mi a baja.

A legény azt mondta, hogy ő a sorsát nem akarja tudatni senkivel, mert az ő sorsa nagyon titkos, az ő bánatos sorsa.

Akkor aztán Mátyás király összezsapott vele, hordatta a bort, elkezdtek poharazni.

Már a legénynek a zsebe kiürült, előbb, mint Mátyás királyé. De közben elmesélte a sorsát, hogy mi a bánata, miért bánkódik annyira. Az ő legkedvesebb barátja halálra van ítélve, mert a feljebbvalójának ellenszegült, másnap lesz a kivégzése, azért búsul.

Akkor Mátyás király annál bővebben hordatta a bort, de a legénynek nem volt már pénze, mégse akarta magát hagyni. Van neki egy fakardja, az igazít itt szokta hagyni zálogba, a fakardot teszi helyébe, amíg le nem fizetheti az adósságát.

Másnap reggel, amikor a kivégzésnek meg kellett történni, hát nincs hóhér, aki a legényt kivégezze.

Mátyás király megsarkantyúzta a lovát, mert nevetnie kellett azon, hogy nincs hóhér. Azután visszament, és azt a legényt nevezte ki hóhérnak, akivel ivott. Azután megint elvágtatott, de meghagyta, hogy mire megjön, a kivégzés megtörténjen.

Egy kis idő múlva Mátyás megint visszatért, és látta, hogy még mindig nem történt semmi. Akkor azt mondta, hogy ismét ellovagol, de visszatér, s ha addig sem történik semmi, akkor annak a fejét veszi, akit kinevezett hóhérnak.

Erre előállt a legény, odaállt a barátja fölé, és azt mondta:

Mivel az emberi szívben nincs kegyelem,
Tehozzád fordulok, én édes istenem!
Ne legyek hóhérja az én barátomnak,
Változtasd át vasát fává a kardomnak!

Azzal kirántotta kardját – hát csakugyan fa. Mindannyian elcsodálkoztak, hogy csakugyan fa a kard.

Szaladtak Mátyás királyhoz, aki már nagyon nevetett, mert tudta, hogy a kard fává fog változni.

Mátyás király odahívatta a legényt, a hóhért, és azt mondta:

– Menj, fiam, váltsd ki a kardodat. Máskor, ha van pénzed, igyál, ha nincs pénzed, ne igyál, mert fakardos vitézt nem használhatok.

A másíknak meg azt mondta:

– Te is mehetsz szabadon, de máskor ne szegülj ellen a feljebbvalódnak!

SZEGEDI MÁTYÁS-MONDÁK

MÁTYÁS KIRÁLY HORDJA A KÖLES ZSÁKOT

Egyszer Mátyás király mendegélt az országúton. Utolérte két kocsi, mind a kettő kölessel volt megrakva. Mátyás királyt az egyik kocsi elhagyta, de a másikon kiszúrt a bicskájával egy köles zsákot, aztán továbbment a kocsi mellett.

No, egyszer csak azt kérdezi, hogy hol lehet munkát kapni.

Mondja neki a kocsis, hogy jöjjön csak abba a faluba, ahova ő megy, és abba a malomba, ahova ő viszi a kölest, majd ott behordja a köles zsákokat.

Hát jól van! Amint a malomhoz érnek, kezdik behordani a köles zsákokat a kocsissal együtt. Hű, de megijedt a kocsis, amikor látta, hogy az egyik zsákból kifolyt a köles! Ezt most neki kell megfizetni!

Mikor a gazda látta, hogy mi történt a zsákkal, háromszorosan fizettette meg a kocsissal a zsák kölest.

Másnap hívja ám az előljáróság a malmost meg a kocsist. Itt elmondta Mátyás király, hogy ő szúrta ki a zsákot. A kocsisnak megfizette a köles háromszoros árát, azonfelül még egy zacskó aranyat is adott neki, a malmost pedig megbotoztatta, mert annyit követelt a szegény kocsison.

A KÖLEVES

Mátyás király egyszer egy szegény emberhez ment, kért tőle egy kis levest, de a szegény embernek még az se volt: nem volt semmije se.

– Nem adhatok, nincs semmim se!

– Nem kell ahhoz csak egy kő, hozzanak be egy darab követ, majd főzök én.

Behoztak egy nagy követ.

– Nem kell akkora, csak egy kicsi!

Aztán adott nekik pénzt, hozzanak a boltból lisztet meg zsírt.

Azzal Mátyás király hozzáfogott főzni, levest, kölevest. Mikor megfőtt, hívta őket enni, de nem mentek. Csak maga evett Mátyás király levest, kölevest.

Amikor elment, hagyott a fazékban nekik is, azt mondta, hogy egyék meg.

Mikor odamennek, nézik a levest, hogy milyen az a köleves, hát az alja tele van arannyal!

Mindjárt tudták, hogy Mátyás király járt náluk.

MÁTYÁS KIRÁLY NAPSZÁMBA DOLGOZIK

Amint Mátyás király városról városra vándorolt, hát az egyik városban építtettek egy nagy házat. Ő is beállt napszámosnak. A pallér, amikor felvette, azt mondta neki:

– Te naplopó, ha nem dolgozol, akkor megbotozlak, aztán elkergetlek innen!
Mátyás királyt az álláscsinálókhoz tette, és a nehéz állványgerendákat kellett neki cipelni. Majd megszakadt!
A többiek keveset dolgoztak, csak nevették, és azt mondták:
– Ez még nem tudja, hogy kell a napot lopni!
Elmúlt a hét, fizettek. Mátyást is kifizették. De a pallér gazember volt, kevesebbet fizetett neki, a többi zsebre vágta. Mátyás király kevesellte a pénzt. Akkor a pallér azt mondta:
– Ilyen naplopó, mint te, még ennyit sem érdemel!
Mátyás király két nap múlva királyi ruhát vett magára, s megjelent az építkezésnél. Hívatta a pallért, és elmondta neki, hogy mit tapasztalt.
A pallér váltig bizonygatta, hogy mindenkit munkája szerint fizetett. Hiába, Mátyás király megbüntette a pallért, de megbüntette a dologkerülőket is.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS AZ ARATÓK

Kocsin utazott Mátyás király: nagyon meleg volt, éppen aratás volt. Azt mondja a kocsisnak:
– Nézd, ezen a kocsin milyen meleg van, mennyit szenvedek! Azt mondja a kocsis:
– Hát ha ott aratni kéne, ahol azok az emberek aratnak!
– No, hajts oda! – mondta Mátyás király.
A kocsis oda hajtott, Mátyás király leszállt a kocsiról, odaköszönt, kérdezte:
– Nehéz-e az aratás?
– Bizony izzadunk!
– Van-e elégséges étel meg innivaló?
– Enni-innivalónk van elégséges, de nincs pihenőidőnk! mondták az aratók.
– No, hát pihenjtek, majd most én vágom a búzát. Én is éltem vele valamikor!
– Mit akar itt köztünk? – mondták az aratók. – Még meg se tudja fogni a kaszát!
– Melyik a legjobb kaszás, az menjen elől, én meg utána! Adtak neki kaszát,
Mátyás király hozzáfogott, annyira hajtotta az első kaszást, hogy egyszer csak azt mondja ám:
– Uram, maga pihent ember, bele ne vágja a lábamba a kaszát!
De Mátyás király csak hajtotta az első kaszást. Szerencsére jött az uraság, az is mondta Mátyás királynak:
– El ne vágja a sarkát!
Akkor nézték az emberek, hogy mit tud Mátyás király! Ők meg azt mondták neki, hogy mit akar itt köztük.
Mikor eljött az uzsonnázás ideje, Mátyás király is leült uzsonnázni. Melege volt, a felsőkabátot kigombolta. Akkor ijedtek meg, hogy baj lesz, amiért úgy beszéltek!
Mátyás király aztán megparancsolta, hogy az aratóknak elég pihenőidőt kell adni. A kocsis is megvacsorázott, aztán elmentek.

MÁTYÁS KIRÁLY LUSTÁI

Mátyás király három lustát látott egy fa alatt. Ott heverték, a szájukat ellátottak, hogy majd a gyümölcs beleesik: lusták voltak a fát megráznival.
– No, ezeket hazavisszük, meghizlaljuk!

Hazavitte, betette őket egy házba, ott laktak. Híztak is szépen, mert Mátyás király jóltartotta őket. Ettek-ittak, nem volt semmi dolguk, egész nap heverték.

Mikor már jól meghíztak, azt mondja Mátyás király az inasának, hogy most már küldje el őket, most már hazamehetnek.

Azt mondta az inas Mátyás királynak, hogy gyűjtsa rájuk a házat, másképp meg nem szabadul tőlük.

Mátyás király aztán rájuk gyűjtotta a házat.

Mikor már javában égett a ház, azt mondja az egyik:

– Ég a ház, gyerünk ki!

– Majd kivitet bennünket a király, ha kellünk neki! – mondja a második.

– Nem restelltek beszélni? – ezt mondja a harmadik.

Meg se mozdultak, bent is égtek mind a hárman, így szabadult meg tőlük Mátyás király.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A MUTATVÁNYOS

Egy mutatványos mutogatta Mátyás királynak, hogy mit tud: a kulcslyukon egy szakajtó borsot áthajigált anélkül, hogy csak egyszer is megütötte volna a kulcslyuk oldalát.

Mikor vége volt a mutatványnak, majdnem földig meghajtotta magát, mert azt gondolta, hogy most szép ajándékot kap a királytól.

Azt mondja neki Mátyás király:

– Ha maga minden hajigáláskor ennyi borsot elhajigál, sok borsra van szüksége, ugye?

– Sokra, felséges uram – mondja a mutatványos.

– Adjatok neki tíz zsák borsot – parancsolta Mátyás király a szolgáltnak –, hadd legyen mit elhajigálni!

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A SZŐLŐMUNKÁSOK

– Bukovinai székelly monda –

Egyszer Mátyás király vendégséget csinált a főurakkal: ettek, boroztak. Hát a főurak mindenről megemlékeztek a pohárköszöntőkben, csak a munkásokról nem.

Mátyás király nem szólt semmit, hanem azt mondja:

– Menjünk egy kicsit, nézzük meg a szőlőmunkásokat.

El is mentek. Hát nem szívesen mentek, de ha már a király megyén, akkor a főurak sem maradhattak vissza.

Elmennek egy szőlőbe, ott sokan dolgoztak.

Egyszer Mátyás király az egyik munkás kezéből kiveszi a kapát, és kapálni kezd.

Azt mondja az uraknak:

– No, urak, aki a bort szereti, hát ezt most csinálja utánam!

Hát kénytelen-kelletlen mindenki kapát vesz a kezébe, félreállítják a kapásokat, a parasztokat, kapálnak.

De Mátyás király a hegyről lefelé kapáltatta, úgyhogy sokkal rosszabb volt, mert lejtőre nehezebb a kapálás.

Hát kezdtek kidőlni az urak a munkából. Egyszer az egyik, amelyik bátrabb volt, nekiszólt:

– Uram király, mit művelsz velünk? – azt mondja. – Mind meghalunk itt ebben a munkában. Minket az Isten arra teremtett, hogy a háborúban vitézkedjünk, de ezt nem tudjuk csinálni.

Erre azt mondja Mátyás király:

– Látjátok, a bort mikor isszátok, akkor sose emlékeztek meg arról a szegény munkásról, aki nektek ezt a bort előkészíti. Ezután jusson eszetekbe mindig, amikor bor van a kezetekben, hogy először éltesse azt, aki ezt megmunkálta a ti részetekre, hogy használjátok.

Így szedte ráncba Mátyás király a főurakat, hogy tudják megbecsülni a szegény munkásnépet.

A BÉRESLEGÉNY MEGTANÍJTJA MÁTYÁS HÚGÁT DOLGOZNI

– Szeged vidéki népmonda nyomán –

Volt a világon egy szegény béreslegény, hat ökrön szántott. Az első két ökröt nem bírta szólítani, nem bírt szántani. Még akkor divatban volt a hosszú végű fatézsza, az eketoldalék rúdja. Másnap ráakasztotta a tézslára a porció szénát. A két első ment a széna után, a többi a két első után.

Arra ment Mátyás király.

– Adjon isten jó napot, szántogatsz? Miért tetted oda azt a porció szénát?

– Tegnap sehogy sem bírtam boldogulni, de így haladok szépen.

– Ha te ezt a két ökröt tudod tanítani úgy, hogy dolgozik, van nekem egy húgom, tanítsd meg dolgozni. Neked adom, a te feleséged lesz!

– Megtanítom én azt is!

Mátyás király elvitte a húgát a kis béreslegényhez. A lány, amint odament, mindjárt felült a padkára, egész nap ott ült. Azt mondja a kisbéres:

– Édesanyám, készítsen már frustukot, mert már éhes vagyok! Az; anyja készített frustukot, terített is, de csak kettőre.

A lány csak ül a padkán.

Amikor kész volt a frustuk, odaül a kisbéres az asztalhoz, látja, hogy csak kettőre van terítve, azt kérdi az anyjától:

– Édesanyám, hányan dolgoztunk?

– Ketten, fiam, ketten!

– No, édesanyám, ketten eszünk!

Este hazamegy a legény, tisztogat odakinn az édesanyja, azt mondja neki:

– Édesanyám, készítsen vacsorát, mert már éhes vagyok! Megint csak kettőre terített. Odaül a kisbéres az asztalhoz,

látja, hogy csak kettőre van terítve, azt kérdezi az édesanyjától:

– Édesanyám, hányan dolgoztunk ma?

– Ketten, fiam, ketten.

– No, édesanyám, csak ketten eszünk!

A lány csak nézi, hogy esznek, ül a padkán. Másnap reggel fölkelnek, kimegy a gazdasszony a konyhára, a lány már ott van, söpri a konyhát. Azt mondja:

– Öreganyám, dolog-e, ha kisöpröm a konyhát? –

– Dolog, lányom, dolog, nagy dolog!

Kisöprötte a konyhát, házat, odamegy a kemence szájához, szedi ki a hamut.
– Öreganyám, dolog-e, ha kiszedem a pernyét?
– Dolog, lányom, dolog, nagy dolog!
Szétnéz a konyhában, látja, hogy nincs víz. Fogja a kantát.
– Öreganyám, dolog-e, ha hozok egy kanta vizet?
– Dolog, lányom, dolog, nagy dolog!
Akkorára már a legény édesanyja megterített, háromra terített. De már akkor odament a lány is. Azt mondja a kis legény anyja:
– No, fiam, gyere be enni! Azt mondja a kis legény:
– Édesanyám, ma hányan dolgoztunk?
– Hej, fiam, hároman dolgoztunk, hároman!
– No, hát hároman eszünk!
Mikor jóllaktak, a lány is kiment dolgozni. Aztán mindig megtalálta a dolgot.
Mikor Mátyás király elment hozzájuk, látta, hogy a húga dolgozik, még parancsolni sem kell neki, magától megtalálja a dolgát.
Azt mondta a kis legénynek:
– Megtanítottad a húgomat dolgozni, neked adom, legyen a feleséged, meg a fele királyságot is neked adom.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A KOLOZSVÁRI BÍRÓ

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Igen okossággal vigyázó ember volt Mátyás király. Ha valakit megvádoltak előtte, vagy a kémek valami hírt hoztak neki, nem mindig hitte el a beszédüket, hanem hitvány ruhába öltözött, és kiorozkodott az udvarból, mert mindent saját szemével akart látni.

Egyszer Budán a kapások közé állott, úgy akarta meghallani, hogy mit szól a község felőle.

Mátyás király álruhába öltözött Erdélyben is, amikor Hunyadon elorozkodott a seregtől, és bement Kolozsvárra. Ott a városban mind alá-fel kerengett, aztán a mészárszékre ment, ott leült, és lógatta a lábát.

A mészárszékekkel szemben lakott a bíró, aki a jobbágyokkal sok tűzre való fát hozatott, és azt a kolozsvári szegény néppel felvágatta. Ezután a poroszlókkal bekergette a népet a piacról, hogy a fát hordják be a bíró udvarába, így talált az egyik poroszló Mátyás királyra is, aki a mészárszékekben lógatta a lábát. Azt mondta a poroszló az álruhás királynak:

- Gyere, te simaorrú, hordj fát! Kérdi Mátyás király:
- Hány pénzt adsz? Azt mondta a poroszló:
- Ebet adok!

Azzal jól vágott válla közé a botjával.

Akkor Mátyás odament a bíróhoz, és megkérdezte tőle is:

- Mit adsz, hogy be segítem a fát vinni? Mondta a bíró:
 - Co el, agg eb! Hordjad a fát, mert mindjárt megkékül a hátad!
- És szegény Mátyásnak váltig kellett a fát hordani.

Hordás közben három hasábfára felírta a nevét veres krétával. Aztán elorozkodott onnan, és visszament Gyaluba a sereghez.

Harmadnap a király eljött Kolozsvárra. Most már királyi ruhában érkezett, s

elhívatta a kolozsvári bírót meg a tanácsot.

Amikor szemben állott a bíróval, megkérdezte tőle:

– Hogy áll a város? Épül-e vagy sem? Nyomorítja-e a szegénységet valaki vagy sem?

Felelte a bíró:

– Felséges urunk, a te felséged oltalma alatt jó békességben vagyunk, nincsen a szegénységnek semmi panasza.

Akkor azt parancsolja a király a katonáknak:

– Hányjátok szét azokat a farakásokat! Találtok a hasábok között hármát, azokra veres krétával a nevemet felírtam. A három hasábot mindjárt ide hozzátok! Fogjátok el a bíró poroszlóit, azokat is hozzátok ide!

Futnak a katonák, hajigálják a hasábokat, kettőt mindjárt meg is találunk.

Akkor a király azt mondta a bírónak:

– Hol vetted ezt a fát? Mondd meg! A bíró azt mondta:

– A jobbágyokkal hozattam. Kérdezte a király:

– És kicsoda vágta fel?

A bíró csak hallgatott, nem mert szólni. De a király rákiáltott:

– Mondd meg!

Akkor azt mondta a bíró:

– A városbeli szegény nép vágta fel. Kérdezte a király:

– És kicsoda vitte be az udvarodba?

De már erre nem felelt a bíró. Megfelelt helyette a király: elmondta, hogy s mint történt a dolog. Aztán ismét a bíróhoz fordult:

– Te hamis bíró, agg ebnek mondtál, és meg akartad kékíteni a hátamat, amiért fizetést kértem a fahordásért! Ezeket a fákat a hátamon kellett felhordanom. Ihol a kezem írása rajta vagy: meg nem tagadhatod. Mi nem jobbágyul adtuk a szegény népet és a falukat a városokhoz, hanem gondviselésük terhét raktuk rátok. Azért hát, te hamis, kegyetlen bíró, most ítélet alá kerülsz! Sok törvényteleniséget műveltél, szememnek láttára a népet hamisan megraboltattad, azért akasztófán volna a helyed. De ezt a szégyent hazámon nem művelem, azért elrendelem, hogy harmadnapra fejedet elüssék.

Te pedig, látor poroszló, törvényteleniségek hóhéra, amiért a szegénységet így kínoztad, és énnekem megütötted minden ok nélkül a hátamat, és ezzel kínáltál engemet és a szegényeket, akasztófán végzed az életedet!

A király ítéletét mindenki helyeselte. Sokáig emlékezett rá a szegény nép, mondotta is halála után: “Meghalt Mátyás király, oda az igazság!”

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A KIS KAKAST FELOSZTÓ SZOMSZÉD

– Orosházi népmonda –

Mátyás királyhoz sokan folyamodtak különféle kérelmekkel.

Egy ember kitüntetést szeretett volna kapni: volt neki egy szép kis kakasa, elküldte a királynak, gondolta, kap érte valami kitüntetést.

Mátyás király el is fogadta a kakast azzal a feltétellel, hogy az ember is ott lesz az ebéden, mikor a kakast megeszik. Ő osztja el a kakast, de úgy, hogy aki ott lesz az ebéden, igazságosa[^] kikapja a részét, ami őt illeti, mert ha nem, akkor nem jutalmat kap, hanem büntetést.

Nem is kellett az embernek egyéb: szörnyen megijedt, törte a fejét nagyon, búsult, hogy ossza el a kakast.

Elpanaszolta a szomszédjának a baját.

A szomszéd azt mondta, hogy ő el tudná osztani, és elmenne a királyhoz helyette.

Az ember szívesen beleegyezett, hogy a szomszéd menjen el, mert már annyira törte a fejét, hogy megfájdult bele.

Elment a szomszéd Mátyás királyhoz, megsütötték a kakast ebédre, s asztalhoz ültek. Ott volt a király, királyné, két fiuk, két lányuk meg a szomszéd.

Mikor behozták a kakast, mondott a szomszéd egy tréfás beszédet a sült kakas felett, és elkezdte osztani.

Levágta a fejét, odaadta a királynak:

– A feje a ház fejét illeti – mondta az ember. Levágta a nyakát, odaadta a királynénak:

– A nyaka a ház asszonyát illeti, a nyaka van a fejéhez legközelebb a kakasnak, mint a királyné a királyhoz.

Aztán levágta a két szárnyát, és odaadta a fiúknak, hogy jobban tudjanak írni.

Levágta a két lábát, és odaadta a lányoknak, hogy jó táncosok legyenek.

Mikor így elosztotta, azt mondta:

– Most már mindenki kivette a részét, ami őt illeti, csak még én nem!

Maga elé tette, ami megmaradt, és megette.

Mátyás király csak nézte, hogy fizeti ki őket aprólékkal az ember, s mikor a kakas java maradékát maga elé tette az ember, azt mondta neki:

– Nem tudtam, hogy ilyen okos, hogy bennünket az aprólékkal kifizet.

A szomszéd aztán megmondta Mátyás királynak, hogy nem ő az az ember, aki a kakast küldte, ő csak a szomszédja.

Erre még nagyobbát nézett Mátyás király! Megtetszett neki az ember, megajándékozta, és neki adta, amit a másik embernek akart adni, aki a kakast küldte: a kitüntetést is.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A CSEH FAVÁGÓ

– Cseh népmonda nyomán –

Amikor Mátyás király Hradistye városát ostromolta, váratlanul erős felmentő sereg támadta meg. Ekkor a védők is vérszemet kaptak, kirohantak a falak mögül, és a magyar sereg két tűz közé került.

Amikor a magyarok látták a veszedelmet, futásnak eredtek. Futott maga a király is, futás közben egyedül maradt, mint az ujjam: egy szál katonája sem kísérte.

Mátyás király egy rossz szűrt szerzett, azt vette fényes ruhája fölé, hogy fel ne ismerjék. Az éjszakát a Királyhegy alatt egy erdőben töltötte: pusztá föld volt az ágya, csillagos ég a takarója.

Másnap a király egy cseh favágóval találkozott, az megsajnálta, és elvezette kunyhójába, amely Brod község szélén állott.

Útközben a favágó egyre vigasztalta a királyt, akit szegény vándorlegénynek nézett, de azt is mondogatta, hogy a felesége bizony nem szíveli az ingyenvendéget.

Amikor beléptek, az asszony vasvillaszemmel nézett a vándorra, s még vacsorálni sem hívta.

Ezt nagyon restellte a favágó, és hogy a vendég ne értse, csehül mondta az

asszonynak:

– Tégy még egy kanállal, hadd jusson a kopasznak is!

Mátyás erre elmosolyodott, mert csehül is jól értett, de nem árulta el magát.

Hiába nógatta a gazda, nem ült az asztalhoz, csak nézett szomorúan a hamvadó tűzbe.

Most már az asszony is megsajnálta, nem is küldte a padlásra, hogy ott aludjon, hanem a szobában vetett neki ágyat – maga meg az urával a konyhában maradt.

Mátyás király éjszakára elbúcsúzik, beteszi a szoba ajtaját, s attól fogva egy pissenést sem lehetett hallani.

Elcsodálkozik ezen a favágó felesége, és beles az ajtó hasadékán, vajon mit csinál ez a szomorú vándorlegény. Hát látja, hogy a vendég a rongyos szűrt levetette, s most fényes ruhában, drága aranyövvel a derekán, drágaköves kereszttel a nyakában ott áll a szobában, és egy könyvből olvas.

– Szent isten! Ez valami nagy úr lehet – súgta oda az urának. Belesett a favágó is, és megcsóválta a fejét.

– Ez bizony valami nagy úr lehet, és te még azt a kis borsót is elsajnálta tőle!

Sokáig nem tudtak elaludni, mind azon töprengtek, hogyan engeszteljék ki ezt a nagy urat.

Amikor az asszony újra belesett az ajtó hasadékán, a vendég már aludt: fejét a karjára bocsátotta, úgy aludt az asztal mellett, és előtte tövig égett a gyertya.

Alig hajnalodott, az öregek már talpon voltak, és azon tanakodtak, hogyan tegyék jóvá a mulasztásukat.

De a vendég jókedvűen lépett ki a szobából, jó reggelt kívánt, kezet adott, és azt mondta a favágónak:

– Tudod-e, öregem, hogy házad a király szállása volt? Én Mátyás vagyok, a te urad és királyod. Jól éreztem itt magam, és még egy kis ideig nálatok maradok. De most siess a főbíróhoz, és mondd meg neki, hogy Mátyás parancsára jöjjön ide azonnal.

A szegény favágó azt sem tudta, melyik lábára álljon. Hogy az ő vendége maga a király! Szent isten, hogy bánt vele tegnap az asszony!

De már indult is, mert a király sürgős üzenettel küldte a főbíróhoz.

A főbíró gazdag cserzővarga volt, aki a szegénynek még köszönését sem fogadta. Nagy munkában volt: javában emelgette ki a bőröket a cserzőkádából.

Mondta neki a favágó:

– Főbíró úr, Mátyás király azt parancsolja, hogy jöjjön azonnal a házamhoz, mert ott pihen őfelsége.

– Megbolondultál, öreg? Mondd meg annak a királynak, aki a te házában pihen, hogy munkában vagyok, nem mehetek. De ha idejön, szívesen látom.

Azzal nagyot kacagott a főbíró, és tovább emelgette a bőröket.

A szegény favágó se élt, se halt, úgy támoltygott haza az üzenettel. Mi lesz, ha megharagszik a király? Úgy ögyelgett saját kunyhója körül, mintha idegenben járna: nem mert belépni.

De Mátyás király meglátta a favágót, intett neki, és behívta.

Mit tehetett a favágó? Elmondta nagy kinnal, hogy mit üzent a főbíró.

De már erre Mátyás is megharagudott, és azt mondta a favágónak:

– Mondd meg a főbírónak, jöjjön azonnal, mert különben nagy baj lesz!

Amikor a favágó ismét bekopogott a főbíró kapuján, már mindenfelé száguldoztak a huszárok, és keresték Mátyás királyt.

Most már megszeppent a főbíró: hátha igazat mondott a favágó? Mégis itt lenne a király?

Amikor a főbíró látta, hogy a favágó ismét a kapuban áll, mindjárt tudta, hány hét a világ. Rögtön indulni akart, alig tudott az asszony egy rossz köpönyeget ráteríteni,

azon mocskosán futott a királyhoz.

Ezalatt híre futott a városban, hogy Mátyás király Brodba érkezett. A tanács urai díszes öltözetben megjelentek a királynál, ott tisztelegtek a favágó kunyhója előtt.

Ekkor Mátyás király elrendelte, hogy tüstént új főbírói válasszanak, és többet cserzővargát a főbírói székbe ültetni ne merészeljenek.

A tanácsurak pedig eskü alatt megfogadták, hogy a király parancsát teljesítik.

Ezután Mátyás király a tanácsot elbocsátotta, és a favágóhoz fordult.

– Ide hallgass, öreg! Ti engem mint szegény vándorlót befogadtatok, ezért nektek jutalom jár. Kívánj bármit, mindjárt teljesítem.

Összenézett a két öreg, és mondták közös akarattal:

– Nekünk gyermekünk nincsen, mi már holtig elkínlódunk, ahogy eddig éltünk.

– Nem addig van az – mondta a király. – Mátyás mindenkor megjutalmazza azokat, akik megérdemlik. Mit kívántok?

– Ezt a kis földet kérjük itt a ház körül – mutatott a földre az öregasszony.

– Ha már földünk lesz, ne fizessünk érte adót – tette hozzá az öreg.

– Jól van, meglesz – mondta a király. – Nesze ráadásul még egy marék arany, ennek még hasznát látjátok a gazdaságban.

Mátyás király mindjárt adománylevelet íratott a birtokról, aztán búcsút vett az öregektől.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TÖRÖK BASA

– Tolnai népmonda nyomán –

Úgy mondja a monda, hogy mikor Mátyás uralkodott, a törökkel nagy volt a vitatkozás meg a gyűlölködés.

Az akkori királyok azon törekedtek, hogy mindegyiknek legyen táltos szolgája. Salamon királynak is volt, meg Mátyás királynak is volt: Toldi volt a neve. Az csak úgy hívta Mátyás királyt, hogy Matyi.

Egyszer összevesztek valamin Mátyás királlyal, mert hát a táltos szolga is tartotta magát valakinek, hát Mátyás kő közé rakatta Toldit, úgyhogy csak egy kis szelelőlikat hagyott, amin lélegzett.

Közben a török basa fölküldött Mátyás királynak három csikót, hogy írják le és küldjék el, melyik a legidősebb, melyik a középső, melyik a legkisebb.

Hát nagy zshivaj volt a királyi udvaron.

A király szakácsnéja szeretője volt Toldinak, azon a szelelőlikon etette.

Amikor a zshivaj volt, akkor is vitte az ebédet Toldinak.

Toldi azt kérdi:

– Kedvesem, micsoda zshivaj van a királyi udvaron?

– Hát – azt mondja – nagy zshivaj van: a basa felküldött három csikót, hogy írják le, melyik a legöregebb, melyik a közbelső, melyik a legkisebb. És erre nincs, aki választ tudjon adni.

– No – azt mondja Toldi –, mondd meg nekik, hogy öntsenek ki egy határ búzát, egy határ rozsot, egy határ zabot. A legidősebb elhajtja a másik kettőt a búzáról, a középső elhajtja a legkisebbet a rozstól. Csak úgy mondd, mintha álmodtad volna.

A szakácsné elment tőle. Ebéd után a király elé állott.

– Uram királyom, én is szólanék, ha szóval nem vétenék.

– Lehet mindenkinek szólni, ki tudja, ki találja el, hogy ez hogy van.

– Mikor megebédeltünk, ledőltem pihenni. Elmondom, hogy mit álmodtam: öntsenek ki egy határ búzát, egy határ rozstot, egy határ zabot. A legidősebb elhajtja a másik kettőt a búzától, a középső elhajtja a legkisebbet a rozstól, mintha ezt álmodtam volna.

Ez jó lett, ez bevágott jól.

Akkor küldött a török basa egy pálcát, hogy azt írják meg, hogy annak a pálcának melyik fele a könnyebb, melyik fele a nehezebb.

Mérték, de hiába, nem volt ember, aki meg tudta volna mérni, hogy melyik fele nehezebb.

Megint nagy zaj lett a királyi udvaron.

Viszi a szakácsné Toldinak az ebédet.

– Kedvesem, micsoda zaj van már megint a királyi udvarban? A szakácsné elmondta.

– No – azt mondja Toldi –, mondd meg nekik, hogy merjenek egy nagy kád vizet, abba dugják bele a pálcát. Majd a nehezebb fele leül, a könnyebb fönn marad.

A szakácsné megint kiment.

– Uram királyom, én is szólanék, ha szóval nem vétenék.

– Lehet mindenkinek szólni, minden tanácsot elfogadunk.

A szakácsné elmondta, hogy mit álmodott: megtették, amit mondott, ez is jóvá lett.

Akkor azt írta a basa Mátyásnak, hogy Magyarországról küldje el neki a legelső muzsikust vagy pedig a testéből két font húst.

Mátyás gondolkozott: ha a testéből elküld két font húst, akkor is elfogyott az élete; ha elmegy a basához, akkor is – mert Mátyás volt Magyarországon a legjobb muzsikus.

Akkor kiment Toldihoz, mert már minden reménye elveszett.

– Toldi, élsz-e még, vagy meghaltál?

– Élek ám, de csak kicsit!

A király kőműveseket hívatott, és megparancsolta, hogy úgy kisedjék Toldit, hogy arra egy homokszem se szállhasson.

Hát ki is szedték a kőművesek.

Akkor Mátyás hívatta Toldit, göbölt, hízott ökröt vágatott neki, és egy nagy hordó bort is csapra üttetett, hogy egyék-igyük.

Toldi csak a levét ette az ételnek.

Mátyás ezen elgondolkozott. Azt mondta neki:

– Toldi, a húsát is edd meg, ne csak a levét!

Akkor Toldi egy tányér levest rálottyantott a falra. A zsíros lé mind odaragadt. Azt kérdi: –Látod?

– Látom.

Akkor fogott egy húst, hozzávágta a falhoz, az meg leesett. Azt kérdi: –Látod?

– Látom. Jól van, tégy, ahogy akarsz.

Mikor már elég erősnek érezte magát Toldi, szólt Mátyás királynak.

– Na – azt mondja Mátyás király –, gyere ki az istállóba, válaszd ki a legjobb paripát!

Elmentek az istállóba, válogatta a lovakat. A legjobb paripáknak megfogta a farkát, megrántotta, mind s...re ültek.

– No – azt mondja Toldi –, Matyi, hol van az én szürkém?

– Hát valahol a ganéjdombon bajlódik. Azt mondja erre Toldi:

– Hozasd be, etesd ki! Behozatta, kiétette.

– No – azt mondja – gyere, válassz fegyvert! Kimentek a fegyverraktárba.

Hüvelykujjára fogta Toldi a fegyvereket, ropogtak széjjel, mint a zsurmolt csutak.

– Az én fegyverem hol van?

– Jaj, jaj – mondja Mátyás –, te, a tyúkok ülnek rajta valahol!

– Hozasd be, tisztítsd ki!

Mikor ez is megkészült, azt mondja Mátyás:

– Na, Toldi, most elmegyünk Törökországba! Hát elmentek Törökországba. Bejelentkeztek a török basához, de nem jelent meg, csak Mátyás.

– No – azt mondja –, megjöttem a hívásodra!

– No, jól van.

Készítettek neki drága ételeket. Evett-ivott Matyi, de nem édesen. A basa azt mondta neki:

– Egyél-igyál, Mátyás, mert hátravan még a feketeleves. Mikor jóllakott, azt mondja neki:

– No, most átkozd meg Magyarországot!

Akkor megátkozta Mátyás király Magyarországot:

– Verje meg az Isten Magyarországot Szent György-napi harmattal, pünkösdi záporral... – Ami még a mai napig is bevált.

Mikor ez elmúlt, azt kérdi a basa:

– No, milyen halállal akarsz kimúlni ebből a világból? Azt mondja erre Mátyás:

– Nem bánom, akármilyenel is végzel ki, de huszonnégy órai siralmas életet hagyj még élnem.

Ezt megadta a basa úgy, hogy vaskoporsóba záratta, kivitette valami kamrába. Izzadt Mátyás a koporsóban, hogy Toldi megbosszulja rajta a kő közé rakatását! De azért éjfél tájban megjelent Toldi, s megkérdezte tőle:

– Matyi, élsz-e még?

– Élek, de csak egy kicsit.

Akkor odament, a vaskoporsót fölszakította – Mátyás kiszabadult.

Mindjárt kimentek abból a kamrából, odamentek a török basa ajtajához a szürkével. Megfogták az ágyat, amelyben a török basa feleségestül feküdt, és kivitték a szürke hátára.

Akkor azt kérdezte Toldi:

– Matyi, úgy menjünk, mint a szél, vagy úgy, mint a gondolat? De hát Mátyás király akkor Toldit érezte úrnak, azért azt mondta:

– Nem bánom, ahogy te akarod.

Hát akkor úgy mentek, hogy mire világosodott, Törökországból Budavárban voltak, ott pihentek, ott nyugodtak.

Hát mikor Magyarországon kukorékoltak a kakasok, a basának a felesége fölébredt. Azt mondja:

– Fiam, kelj fel, nem jól van! Mi – azt mondja – Magyarországon vagyunk, magyarországi kakasszót hallok!

Azt mondja neki a basa:

– Hallgass, hadd nyugodjam!

Megint nyugodtak, az asszony is hallgatott. Megint szóltak a kakasok.

– Jaj, fiam, nem jól van, nem jó helyen vagyunk! Magyarországi kakasszót hallok!

A basa megint csak azt felelte:

– Hagyj már pihenni!

De harmadszor megint kukorékoltak a kakasok. Ekkor már a basa is felébredt, ez is megértette, hogy magyarországi kakasok szavát hallja. Azt mondja a feleségének:

– Most már veszélyben vagyunk!

Mikor megreggeledett, bement hozzájuk Mátyás.

– No – azt mondja –, basa, hogy érzed magad? Hát az meg azt felelte, hogy bizony nem jól.

– No várjatok, mindjárt meglesz a reggeli! Csináltatott neki.

– Nézd, itt van a feketekávé! Megvendégelte a basát.
Mikor jóllaktak, akkor megkérdezte a basától, hogy milyen halállal szeretne kimúlni a világból. Azt mondja a basa:
– Nem bánom, akárhogy pusztítasz el, csak te is légy kegyelmes, hogy bár egy-huszonnégy óráig siralomházat tölthessek!
Mátyás megadta neki.
De a basáért nem mentek az ördögök se!
Hát akkor így könyörgött:
– Mátyás, ne pusztíts el a világról; amíg a magyar magyar lesz, amíg a török török lesz, a török mindig, a végső halálig egy pénzt fizet a magyarnak!
Azt beszéli a világ, hogy ezt az egy pénzt most is fizeti ám a török, de nincs, aki fölvegye, Így aztán társzekerekre rakják, majd a világ végén elhozzuk!

TOLDI NAGY EREJE

– Göcseji népmonda nyomán –

Amikor Toldi nagy erejének híre a király füléhez is eljutott, őfelsége elhívatta magához.
Toldi a hárommázsás botját is magával vitte, s amikor belépett, a királyi palota lépcsőjéhez hozzátámasztotta.
Az inas felhívta Toldit az emeletre.
Ahogy felérnek, azt mondja Toldi az inasnak:
– Lenn hagytam a botomat, nehogy elvigye valaki! Az inas lement, kereste, de nem találta.
– Nem látom sehol, úgy látszik, már el is vitték.
Toldi lement a király kíséretében, és nyomban megpillantotta a botját ott, ahova tette. Kezébe fogta, és két ujja között pörgetve ment fel ismét a királlyal az emeletre.
Gondolta a király:
“Ez biztosan Toldi!”
Amikor erről megbizonyosodott, azt mondta Toldinak:
– Nagy csatám lesz, légy segítségemre! Menjünk a fegyveresházba, válassz magadnak fegyvert. Ha győzünk, egyik lányom a tied.
Toldi végignézte a fegyvereket, de egyik sem tetszett neki, hanem megpillantott egy drótsákot, azt kérte el. Meg is kapta, s megtöltötte tíz mázsa vas- és kődarabbal. Felment a levegőbe, és az egész az ellenség fejére zúdította.
A vas- és kődarabok, mint a záporosó, elmosták az ellenséget.
Mikor a zsák kiürült, Toldi ismét leszállt a földre, és aki életben maradt, azt agyontaposta.

A NAGYSZALONTAI TOLDIAK

– Nagyszalontai népmonda nyomán –

Toldiék erdélyiek voltak.

Először a Kölesérközben laktak: volt vagy tíz-tizenkét telkük, úgy vették a hajdúktól.

Innen a Kölesérközből költözködtek azután Nagyfaluba, ahonnan ők üzték ki a törököt.

Itt a nagyfalusi várban lakott valamikor régen, még Mátyás király idejében az öreg Toldiné két fiával, Györggyel meg Miklóssal.

Az öregebbik alig cseperedett fel, már a király udvarába került, de a másik az öreg anyjával maradt. Az öregebbik fiú olyan büszke, felpöffeszkedett királyi tanácsos volt, a kisebbik meg fene nagy erős, vívós meg bátor gyerek.

Az volt ám a legény! Mikor a csonka-toronyi várból kiverték a törököt, a csata után hat török holttestével járta a csárdást! De meg is becsülte ám Mátyás király, hozzáadta a lányát feleségül.

Györgyöt, amiért olyan gonosz volt egész életében, az Isten azzal büntette meg, hogy holtától a világ végéig őrizze azt a kaput, ami a Csonka-toronyból a váradi alagútba nyílik. Nem tud megmozdulni egy álló helyéből, a szakállá már egészen belenőtt a földbe.

MÁTYÁS KIRÁLY ÁRPÁT ÁRUL

– Heltai Gáspár krónikája nyomán –

Amikor Mátyás király a törökkel hadakozott, egyszer táborot vert a török császár tábora közelében. Mindjárt kémeket küldött a török táborba, de sehogy se volt elégedett a kémek jelentésével, ezért elhatározta, hogy ő maga nézi meg, miképpen él a török császár.

Ahogy ezt elhatározta, mindjárt török ruhát hozatott, abba átöltözött, és beállt azok közé, akik ételt hordtak a török táborba.

Így lopózott be Mátyás király a táborba. Ott a császár sátorával szemben letelepedett, és egészen napestig árulgatta az árpát. Amíg a zsákból az árpát árulta, mindent jól szemügyre vett, még azt is megfigyelte, hány tál ételt vittek a császárnak ebédre.

Este aztán minden baj nélkül visszaért a saját táborába. Mindjárt írszert hozatott, és ilyen levelet íratott a török császárnak:

“Bizony agg ebül őrzöd a táborodat! Tegnap mind ott ültem a sátorod előtt, árultam az árpát, és közben kikémleltem a táborot. És hogy ebben ne kételkedj, felsorolom neked az ételeket abban a rendben, ahogy neked ebédre felhordták.”

Fel is sorolta szép rendben az ételeket, egy sem hiányzott a sorból.

A török császár megértette Mátyás leveléből, hogy a táborát kikémlelték, és félni kezdett a magyaroktól. Estére annyira eltöltötte a félelem, hogy tulajdon táborából úgy orozkodott ki, mint a tolvaj, s nemsokára az egész török sereg utána vonult.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TÖRÖK SZULTÁN

– Népmonda nyomán –

Egyszer Mátyás király Törökországba ment, hogy valamit kikémleljen. Bement egyenesen a török szultánhoz., így szólt hozzá a szultán:

- Honnan való vagy?
- Magyarországból.
- Hallottál valamit Mátyás királyról?
- Hallottam.
- Hát milyen az a Mátyás király?
- Akkurát olyan, mint én.

Mátyás király hegedülni is tudott, hegedűvel ment a szultánhoz, és így folytatta:

- Hegedülni is úgy tud, mint én.

– Hej, csak kézre keríthetném! – mondta erre a szultán. Mátyás ezután elment, de az ajtóra felírta, hogy ő volt az. Alig lépett ki az ajtón, a törökök mindjárt elfogták. Vitték a szultán elébe, az meg így szólt hozzá:

- Igazán te vagy-e Mátyás király?
- Én vagyok.
- Akkor én téged lefejeztetlek vagy fölakasztatlak, ahogy akarsz.
- Hát már csak akasztass föl!
- És hol akasztassalak föl?
- A határon.

– Jó, majd arccal a te Magyarországod felé fordíttatlak az akasztófán, hogy lássad, honnan jöttél.

A török szultán befogatott, s Mátyást szekérre tették; maga a szultán feleségestül kocsiba szállt, hogy a halálát lássák. Mátyás király útközben egyre nevetett. A szultán megszólította:

- Mit nevedsz?
- Azon nevetek, hogy a lovak csak az első kerekeket húzzák, és az utolsók meg utánuk szaladnak.

A határra értek, beásták az akasztófát, s föl akarták akasztani Mátyást. De ekkor megkérdezte a szultántól:

- Szabad-e utolsó órámban valamit kérnem?
- Szabad – felelte a szultán.

Erre Mátyás király háromszor a sípjába fújt, ami a katonái előtt azt jelentette:

“Gyorsan, gyorsan, barátaim, mert a halál mögöttem van!” Katonái megértették, mert közel voltak. Hamar ott termettek, körülfogták a szultánt, és arra az akasztófára kötötték fel, amelyet Mátyásnak készített.

– Te akartál engem Magyarország felé fordítani – szólalt meg Mátyás –, most én fordítalak téged Törökország felé. A szekéren is azért nevettem, mert én kénytelen voltam menni, de te minek jöttél utánam? Most pedig nézz Törökország felé!

Ezután Mátyás király seregével visszatért Magyarországra, és addig uralkodott, míg meg nem halt.

MÁTYÁS KIRÁLY HALÁLA ÉS TEMETÉSE

– Bonfini krónikája nyomán –

Már a kilencvenedik év következett el ezernégyszáz felett, amikor Mátyás király

gyaloghinton elvitette magát a vár erkélye alá, hogy részt vegyen a virágvasárnapi szertartáson. Nagy türelemmel hat órán át ott tartózkodott, pedig addig egy falatot sem evett. A szertartás után nagy gyöngeség vett rajta erőt, azért belső szobájába vonult, ott várta a királynét, aki a város templomában volt.

Amíg a királynéra várakozott, hogy éhségét csillapítsa, Péter kulcsárral fűgét hozatott. Ez a fűge állott, romlott volt. Alighogy a király megízlelte, haragra lobbant. De a királyné, aki éppen akkor érkezett, lecsillapította férjét.

Nemsokára ízletes ebédet szolgáltak fel, de Mátyás semmihez se nyúlt. Ezután panaszkodni kezdett, hogy szédül a feje, és homályosodik a szeme.

Ekkor hálósobájába vitték – itt hirtelen szélütés érte.

Amikor az udvariak erről értesültek, mindnyájan elveszítették a fejüket.

A királyt nagy fájdalom gyötörte, a súlyos betegség egészen megbénította. Egyre azt kiáltozta:

– Jaj! Jaj! Jézus! Jézus!

Egyebet nem is tudott mondani.

Olyan nagy volt a király iránt érzett tisztelet, hogy még ekkora életveszedelemben se mert senki hozzá, szólni. Megérinteni, étellel kínálni se merték.

Egyedül a királyné áll mellette: összeszorított száját erőszakkal felnyitja, és valami éltető orvosságot tölt bele. Majd fülét, ujját, haját húzogatja, hogy magához térjen. Ezután elkötözi karját, kezét, lábát, ahogy ilyen veszedelemben szokásos. Majd fülébe kiáltoz, és felnyitja kifordult szemét. A királyné mindent megtesz, amire a szeretet kötelezi. Tanácsot kér az orvosoktól, akik a súlyos betegség láttára valósággal megrémültek.

A király pedig nagy fájdalmában nyög és ordít, mint az oroszlán, magával a halállal küzd.

A harmadik nap délelőtt hét és nyolc óra között történt, hogy a király jelét adta öszinte bűnbánatának, és lelkét kilehelte.

A győzhetetlen Mátyás kedden, Mars hadisten napján halt meg, életének negyvenhetedik évében, és igazságos uralkodásának örök emlékét hagyta maga után. És ahogy Mars hónapjában, márciusban született) úgy Mars napján és órájában távozott az életből.

A következő napon a király testét méltóságának minden jelvényével feldíszítették, majd egy bíborkereveten kiterítették, és a tágas ebédlőteremben felravatalozták.

A tanács úgy döntött, hogy a nagy királynak két temetése legyen: az egyik Bécsben, a másik Székesfehérvárott. Az első temetés jelképes, a második valósággal történik.

Ezért néhány nap múlva valamennyi főúr és nemes Corvinus herceggel együtt gyászuháiban, fekete kocsikon és lovakkal Székesfehérvárra vonult. A közeli városokból és falvakból is sokan siettek a király temetésére.

A király testét palástban, karddal, kormánypálcával, koronával, országalmával, aransarkantyúval, takaratlan arccal a székesegyházban bíborravatalra helyezték. Körülötte egyik oldalon a főpapok, a másikon a főnemesek álltak.

Mielőtt a ravatalt a templomba bevitték volna, a menet már megindult. Tizenkét páncélos lovas haladt elől, bíboröltözetben és győzelmes zászlókkal, egyikük a király kardját vitte.

A ravatal mögött a király fia, Corvin János haladt gyászöltözetben, oldalán jobbról a pápai követ, balján Hippolit esztergomi érsek. Követték őket az egyházi és világi előkelőségek.

Amikor a Szűz Mária-bazilikához visszaérkeztek, a holttestet középen letették. A lovagok, akik a zászlókat és a kardot vitték, sóhajtozva ezeket a földre dobták a főoltár előtt, mintha a király halála következtében minden zászlója, minden szerzett országa elveszett volna.

Erre a látványra mindenki sírva fakadt. Siratták Mátyást, de még inkább az országot, amely elveszítette legjobb királyát.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A TÜNDÉR

– Délszláv népmonda nyomán –

Egyszer a jó Mátyás király parancsot adott a katonáknak, hogy irtsák ki a stájerföldi erdőt, amely tele volt vadállatokkal.

Nekivágtak a katonák, döntötték, hordották a fákat, de a Szent-hegy alatt, egy forrás körül olyan sűrű volt az erdő, hogy nem bírták kivágni. De ha csak az erdő lett volna! A katonák tündéreket láttak az erdőben, és annyira megijedtek tőlük, hogy nem merték a munkát folytatni.

Jelentették is Mátyás királynak:

– Uram királyom, az erdőben tündérek tanyáznak, ne küldj minket oda, mert mind elveszünk!

Mátyás király pedig elnevette magát, kiment az erdőbe, elvette a fejszét az egyik katonától, és belevágott egy égerfába.

De a második csapásnál kiesett a fejsze a király kezéből.

Ebben a pillanatban nagy mennydörgés hallatszott, és egy hang ezt kiáltotta:

– Jaj neked, Mátyás király!

Ekkor meglódult a Szent-hegy, és betemette Mátyás királyt, betemette a katonákat is.

De nem haltak meg, mert a hegy belsejében nagy üreg keletkezett, ebben alszanak a katonák, itt alszik a király is.

Minden száz esztendőben odarepül egy aranymadár, hogy egy időre felvidítsa a királyt. De aztán Mátyás király ismét álomba merül, s csak akkor fog katonáival felébredni, amikor a madár énekelni kezd. Ez pedig akkor lesz, amikor a török ellen felkelnek a tündérek is, és Mátyás királlyal, annak seregével kiverik az országból a törököt.

MÁTYÁS, A VILÁG KIRÁLYA

– Délszláv népmonda nyomán –

Vitézül harcolt Mátyás király kicsiny seregével, de tenger sok volt az ellenség: ha egyet levágtak, tíz állott helyébe.

Végül a kicsiny sereget viaszozították, Mátyásnak már csak annyi katonája maradt, hogy egy nagy hársfa árnyékában mindnyájan elfértek:

De az ellenség is sok katonát vesztett, és annyira félt Mátyás vitézeitől, hogy nem mert támadni.

Mátyás pedig kicsiny csapatával a Budai-hegyhez vonult, ott keresett menedéket.

A Budai-hegy egyszerre megnyílt a kis csapat előtt: Mátyás bevonult a hegy üregébe.

Azóta egy kőasztal mellett alszik ott lenn, a hegy belsejében.

Egy aranytallér van előtte az asztalon, a tallér köré nő a szakálla, amely már erősen megszürkült.

Amikor a király szakálla a tallért háromszor körüléri, újra felébred, felébrednek a vitézei is. Együtt visszamennek a rétre, ahol a nagy hársfa áll. Az a hársfa rég kiszáradt, de amikor Mátyás király odaér, újra kizöldül.

Azon a réten már várják a királyt az összes császárok, az összes királyok minden seregükkel együtt. Azért várják, hogy megválasszák: attól fogva a világ összes népeinek egy királya lesz, Mátyás király, és az egész földön egy hit fog uralkodni...

UTÓSZÓ

A régi mondák két fő forrása, a krónika és a néphagyomány először a XVII. században, a felvilágosodás korában keltett figyelmet. A XIX. században a mondavilág már az érdeklődés középpontjában állt: ez volt a forrása Vörösmarty epikai és drámai műveinek, Petőfi, Arany és Tompa számos költeményének. Sokat köszönhet a kor drámairodalma is a mondavilágnak, és még többet az elbeszélő művészet, hiszen Jókai, Mikszáth és Gárdonyi történeti regényeinek, elbeszéléseinek a krónikákban, a régi magyar költészetben és a népköltési gyűjteményekben találjuk meg a forrásait.

A mondák nevelő hatását korán felismerték az ifjúság írói, és a mondákat a gyerekek számára is átdolgozták. Az átdolgozások közül kiemelkednek Benedek Elek és Móra Ferenc írásai.

A költők és az írók tiszta forrásból merítettek: a mondák eredeti, hiteles szövegét kutatták fel. A krónikák eredeti, latin nyelvű kiadását használták, az eredeti népköltési gyűjteményekből merítettek, sőt néhányan maguk is gyűjtöttek, és saját gyűjtésüket dolgozták át.

A tudományos érdeklődés középpontjában is az eredeti, a hiteles szöveg áll. Ezt a szöveget tanulmányozzák a szaktudományok kutatói, tehát aki ezzel megismerkedik, az nemcsak a művészet, hanem a tudomány világába is bepillanthat. Ezt kívántam megkönnyíteni, amikor az eredeti, hiteles szöveget kutattam fel, és annak nyomán beszéltem el a mondákat az ösköltészettől Mátyás király haláláig.

A mondák közül azokat válogattam ki, amelyek a mai olvasó érdeklődésére számot tarthatnak. Helyenként a töredékeket más mondák szövegével kiegészítettem, néhány rokon jellegű mondát a teljesség kedvéért összeolvastottam, és ha szükséges volt, néhány mondattal összekapcsoltam. Olykor bevezető vagy befejező részt illesztettem a mondákhoz, de mindenütt ügyeltem arra, hogy az eredeti mondanivalót, stílust, sőt a szöveg ritmusát is megőrizsem.

A népmondák szövegének egészét is megőriztem, mindössze a nyelvjárási sajátosságok egy részét (pl. í-zés, ő-zés) hagytam el.

Minthogy a régi gyűjtők egy része csak a mondák "tartalmát", tehát cselekményét foglalta össze, néhány mondát újra kellett írnom. Átdolgoztam Mednyánszky László patetikus, ma már élvezhetetlen stílusban írt mondáit is. Toldi Miklós két mondakörben is szerepel: I. Lajos udvarában azért, mert valójában akkor élt, Mátyás mellé pedig a népköltészet állította, hogy kedves hőseit együtt szerepeltethesse.

Mindazok a krónikások, akiknek művéből mondákat idéztem, egy régi, elveszett történeti munkából merítettek, és ki-ki kora politikai viszonyainak megfelelő módon

használta fel forrását. Ez magyarázza, hogy A magyarok eredete című mondát két krónikás, Anonymus és Kézai nyomán beszéltem el. Ugyanis Anonymus, Béla király névtelen jegyzője, nem merete megírni a pogány mondákat, ezekhez érve újra meg újra félbeszakítja mondanivalóját, attól tartva, hogy bűnös útra téved. Ezzel szemben Kézai Simon, aki IV. (Kun) László király udvarában élt, nemcsak a magyarok kijövetelét, hanem Attila hősi harcait is elbeszélte, mert királya egyházellenes volt, és Attilát uralkodói eszményképének tekintette.

A krónikások a magyarokat bibliai őstől, Noétól származtatják, másrészt anyai ágon a totemállat szerepel, hiszen az édesanya szarvasünő. Ilyen módon a két hitvilág összefonódik egymással. Ez mutatkozik meg Álmos születésekor is, hiszen Emese álmában turulmadarat lát...

A hitvilág ilyen összefonódása (tudományos műszóval szinkretizmusnak hívják) másutt is előfordul a krónikákban.

A magyar krónikások arról olvastak Jordanes gót történetíró munkájában, hogy nemcsak a magyaroknak, hanem a hunoknak is volt csodaszarvasmondájuk. Ebből a két nép testvériségére' következtek, pedig a csodaszarvas mondája ismeretes több ázsiai és európai nép mondavilágában.

A csodaszarvas jelenik meg Bors vitéz előtt, majd Isten küldötteként, tehát kereszténnyé vált alakban László hercegnek is ő mutatja meg, hol építsen templomot.

A hunok első kijövetelét, Attila csatáit, dicsőségét, testvérgyilkosságát, halálát, majd birodalmának bukását Kézai Simon beszéli el. Művének kerek kompozíciója méltán ragadta meg Arany János képzeletét. De megragadta Kézai mondanivalója is, ugyanis a krónikás a hun szabadok jogegyenlőségének hangsúlyozásával az alsóbb nemesség védelmezője volt a főúri, elnyomó politikával szemben.

Priszkosz rétor Attila kortársa volt, mint szemtanú figyelte meg a hunok életét, ezért feljegyzéseinek különösen nagy értékük van. Tőle ered az isten kardjáról szóló monda is, de ezt Kézai nem jegyezte fel, csak Bonfini, Mátyás tudósa közölte Jordanes nyomán.

Egyedül Jordanes szól Attila temetéséről; latin nyelvű krónikájának szövegében ez áll: "Éjjel a holttestet titokban földbe rejtették." Csakhogy sokan úgy tudják, hogy Attilát folyómederbe, talán éppen a Tisza medrébe temették el. Ez megragadta Jókai képzeletét, és regét költött belőle. A zomotor című regében szépen kiszínezi, miképpen temettette Csaba királyfi dicső atyját egy nagy folyó medrébe. Ezt a változatot Gárdonyi Géza Éjjel a Tiszán című verse tovább népszerűsítette. Gárdonyi verse a Tisza medrében nyugvó hun királyról belekerült az iskolai olvasókönyvekbe, és így a mondának ezt a változatát sokan már gyermekkorukban megismerték.

A honfoglalás történetének legfőbb forrása Anonymus műve, amelyben a történeti és földrajzi valóság sajátságosan keveredik költött eseményekkel, kitalált nevekkel. De a névtelen jegyző mégis alapos történetíró, hiszen forrásait megbírálja, és sok tévedésüket kiigazítja. Különösen megkapó őseink hazaszeretetének megismételt bemutatása: "Ezt a földet kimondhatatlanul megszerették."

A fehér ló mondájának egyik változatát Anonymusnál is megtaláljuk, de gazdagabb, színesebb előadású az a változat, amelyet a Képes Krónika közöl. A mondában ősi, keleti jogszokás emléke él, amely szerint a föld, a fű és a víz jelképes átadása az egész terület átengedését jelenti. A magyarok csellel élnek: Szvatoplukot rászedik, hogy a föld elfoglalására jogot szerezzenek. A jelképes átadás után már kétszeres joggal indulnak hódításra: mint Attila örökösei és a jelkép birtokosai.

Ennek a mondának számos változata van. Az egyikből megtudjuk, hogy Dárius perzsa király, aki a szittyákat rá akarta szedni, földet és vizet kért tőlük. A szittyák is jelképpel feleltek: egeret, madarat, békát és öt nyilat küldtek a királynak. Tehát ha a perzsa király nem bújik a földbe, mint az egér, nem menekül a vízbe, mint a béka,

vagy nem száll a levegőbe, mint a madár, akkor átjárják a szittyák nyilai. Dárius király pedig így magyarázza a jelképet: az egér elküldése azt jelenti, hogy a földet átadják, hiszen az egér abban él. Átadják a gabonát is, mert az egér azzal táplálkozik. A békával a vizet, a madárral a levegőt adták át. A félreértésnek szomorú vége lett: a szittyák levertek és megfutamították Dárius seregét.

Lehel és Botond mondájában az ősi, pogány hősné előadásmódját, szerkezetét ismerjük fel. A monda hőse kis termetű vagy fegyverétől megfosztott vitéz, aki nála erősebb, hatalmasabb ellenféllel áll szemben. Az ellenfelek előbb szópárbajt vívnak egymással, és a monda hőse először szóval, aztán tettel is legyőzi ellenségét. Ugyanezt az ábrázolásmódot és szerkezetet találjuk meg sok népmesében, ahol a szegény ember legkisebb fia sárkányokkal vív meg; így mutatja be Petőfi és Arany is a hősök párviadalát.

Lehel szópárbajának csattanója ősi, ázsiai szokás emlékét őrzi. Ha a nagykan meghal, nagy temetési menettel viszik holttestét az Altaj hegységbe, hogy ott temessék el. A kíséző katonák a szembejövőket levágják, s amikor kardjuk lecsap, ezt kiáltják: "Eredj, szolgálj a mi urunknak és fejedelmünknek a másvilágon!"

A krónikások és a legendák írói egyértelműen szólnak I. István királyról. Világosan látják a nagy király uralkodói tervének lényegét: a pogányságot meg kell törni, hogy a magyar nép új életet kezdhesen. István király a feudális rend bevezetésével, a kereszténység felvételével indítja el népét az új úton, és utódainak legfőbb feladata, hogy szándékát megvalósítsák.

Ezt valósította meg I. András király is, amikor a pogány lázadást leverte, és az ellenséget az ország földjéről elűzte.

A korona és a kard című monda eseményeit az magyarázza, hogy a XI. században még kétféle jogrend érvényesült: az ősi jogviszonyok szerint a király halála után az uralkodóház legidősebb vagy legrátermettebb tagja, a feudális utódlás szerint pedig a király legidősebb fia örökölte a trónt. Ezért Salamont illette a trón, mert ő volt a király fia, de Béla joggal igényelte, hiszen a legidősebb férfi családtag jogát sem lehetett kétségbe vonni; Géza és László herceg pedig mint rátermett tartott igényt a trónra.

A trónviszályt, majd I. László uralkodását olyan költőien beszéli el a Képes Krónika, hogy szerzője egy azóta elveszett eposz nyomán írhatta művét. Valóban, a két jellem és a két pályafutás szembeállítás, az isteni beavatkozás, az érzelmi indíték mind-mind eposzi eredetűnek látszik.

I. László király azért foglal el középponti helyet a krónikában, mert eszményképe volt I. Lajos királynak, aki a Képes Krónikát íratta. A mű szerzőjét nem ismerjük, régebben Kálti Márkot tartották annak – megfelelő alap nélkül. A krónika színes képeit, úgynevezett miniaturáit Meggyesi Miklós készítette. Könyvünk illusztrációit jórészt ezekből válogattuk.

I. Lajos király két másik történetírója, Küküllei János és a névtelen Minorita szerzetes a kor eseményeit beszéli el. Különösen megkapó a szereplők lelkivilágának ábrázolása, elsősorban Erzsébet királyné gondoskodásának, majd gyászának bemutatása. Hogy ezt még jobban érzékeltessem, Erzsébet királyné fájdalmát egy régi, népi siratóénekekkel fejeztem ki. A siratóéneket Kodály Zoltán gyűjtötte, eredeti szövege a Magyar Népzene Tára V. kötetében olvasható.

Thuróczi Jánosnak nagy érdeme, hogy a köznemesség pártját fogja a főnemességgel szemben, és szívvel-lélekkel a Hunyadi-ház mellett áll. Krónikájának főhőse Hunyadi János, akinek vitézségét, önfeláldozását, hazafiságát nem győzi dicsérni.

Mátyás uralkodásának első szakaszát, tehát valójában ugyanazt a témakört három szerző is bemutatja: Heltai Gáspár színesen, élénk párbeszédekkel megelevenítve elbeszéli az eseményeket, Zrínyi Miklós szenvedélyesen, szinte vitázva

tanulmányozza a király tetteit, végül Szerémi György anekdotikus részletet elevenít fel a múltból.

A krónika és a néphagyomány egészen Mátyás koráig egyértelműen azt hirdette, hogy a trónt csak királyi vérből származó herceg foglalhatja el. Még Hunyadi Jánosról is olyan mondát költöttek, amely szerint Zsigmond királytól származott volna, hogy ezzel helyzetét megszilárdítsák, sőt esetleg a trónt is megszerezzék számára. De a Mátyás-mondák már azt hirdetik, hogy az ifjú királyt Isten választása, csodája emelte trónra.

Ezzel szemben Bonfini, a király olasz történetírója a régi hagyományt követi, amikor a Hunyadi-családot egyenesen Jupitertől, az istenek királyától származtatja.

Mátyás másik olasz tudósa, Galeotto Marzio érdekes részleteket beszél el a király életéből. Ezek a részletek Mátyás jellemének fő vonásait mutatják be, és az udvar életét ábrázolják. Különösen érdekes a Mátyás király lakomája című részlet, amelyben Galeotto többek között ezt írja:

“Itt ugyanis sok énekes és lantos van, akik magyar nyelven énekelnek a hősök viselt dolgairól. Az ének mindig valamilyen hőstetről szól, az anyagnak bővében vannak... Szerelmes dalt ritkán énekelnek. A szöveg szépen hangzik: a magyarok, akár nemesek, akár parasztok, körülbelül egyforma nyelvet használnak... Ezért a hősi dalokat egyaránt kedvelik az urak és a parasztok, meg is értik az ország szívében éppen úgy, mint az ország határain.”

Íme, a bizonyíték arra, hogy Mátyás korában hősdalokat adtak elő lakomázás közben! A fenti sorok Arany Jánost is megragadták, hiszen a magyar naiv eposz után kutatva itt nyert bizonyosságot:

“Galeotto nem azt fejezi-e ki, hogy Mátyás a népi éneket hallgatta, s király létére is megértette; s hogy a palotában zengett ének a kunyhóban is kelendő volt? Nem száraz ténykrónika tehát, hanem az élő népköltészet, a naiv eposz az, miről itt szó van. Hogy e neme az eposznak, századok során, a vezérektől Mátyásig, szakemberek, külön dalnokosztály által ápolva, fejtve, tökélytesítve, az idomteljesség nevezetes fokáig gömbölyülhetett, a dolog természetében fekszik.”

A Mátyás király igazságszolgáltatását elbeszélő mondák felépítése, szerkezete számos egyezést vagy legalább rokon vonást mutat. A mondák cselekménye tipikus: a király álruhában, egyszerű öltözetben elmegy a nép közé, próbára teszi, megfigyeli az embereket, majd királyi pompában jelenik meg, és a jókat megjutalmazza, a gonoszokat pedig megbünteti. Hogyan válik ebből az egyszerű történetből izgalmas és mulatságos monda?

A monda elbeszélője vígjátéki, bohócati helyzetet teremt, amikor a királyt álruhában, egyszerű köntösben vezeti el olyan emberek közé, akik nem is sejtik, kit tiszteljenek benne. Az álruhás megjelenés, a szerepcsere (latinul: *qui pro quo*) mindig nevetséges helyzetbe hozza a be nem avatott szereplőt; ezzel a szerepcserével él ma is a vígjáték, még a film is.

A beavatott olvasó mosolyog azokon a szereplőkön, akik nem ismerik fel a királyt, és egyre feszültebben várja, mi lesz ebből. Ezt a feszültséget szándékos késleltetéssel (latinul: *retardatio*) is növeli az elbeszélő, amikor részletesen előadja, hogyan ijedezik a derék tanító és a jószívű ihász, amikor a király üzenetét megkapja.

Ezután meglepő fordulat következik: a jók örömmel ismerik fel a királyt, a bűnösök rémülten látják, kit sértettek meg. Maga az igazságszolgáltatás pedig a feszültség feloldását jelenti, tehát a monda csattanója erkölcsi és művészi befejezés egyszerre.

Egyébként az álruhás király igazságszolgáltatása nemzetközi motívum, az olvasó már az Ezeregyéjszakában is találkozott vele: ott Harun ál Rasid osztja az igazságot. Nálunk Mátyáshoz fűződnek ezek a mondák, mert – ahogy Mikszáth írta – “minden jó

ötletet hozzá viszünk négyszáz esztendő óta”.

Hozzá vitte a népköltészet azokat a versengéseket, szót szóra mondásokat is, amelyek eredetileg a bibliai bölcs Salamont illették. A Salamon és Markalf című népkönyv ismeretlen szerzője elbeszéli, hogy a pátriárkák nemzetségéből való nagy királlyal szembeszállt a parasztság nemzetségéből való bolond Markalf, és túltett a király bölcsességén. Ennek a versengésnek emlékét őrzik azok a Mátyás-mondák, amelyekben a király és a parasztember, a kántor vagy az okos lány között szópárbaj folyik.

A Salamon és Markalf című népkönyv szövegéhez egészen közel áll a Mátyás király meg Markóp című népmonda. Nemcsak a Markalf-Markóp név árulkodik itt a kapcsolatról, hanem az egész szöveg. Érdemes idéznünk a népkönyv egy részletét abból a népszerű kiadásból, amelyet harminc évvel ezelőtt rendeztem sajtó alá:

“A király azért együtt az ő vadászaival és sok vadászó ebekkel, minekutána vadászott volna, történetből megyén vala Markalf szállása előtt. Arrafelé téré az ő lován, és lehajtván fejét, benéz vala az ajtón, hogy meglátná, ki volna odabenn.

Markalf pedig így szóla a királynak:

– Itt benn vagyon egy egész ember és egy fél meg egy lónak a feje.”

A régi, nehézkes szöveget felfrissíti, megújítja a monda elbeszélője, aki vagy a népkönyvből, vagy az onnan származó néphagyományból merítette a történetet.

Így vált teljessé a körforgás: az egész Európában ismert Salamon és Markalf versengés forrása a népköltészet volt, ebből született a népkönyv, amelynek olvasói ismét mesét és mondát formáltak belőle. Hasonló folyamatot figyeltek meg Benedek Elek meséivel kapcsolatban is: a népköltészetből eredő meséket az író átdolgozta, s az átdolgozott szöveget a nép mesemondói tovább mesélték, éppen úgy, mint a szájhagyományból tanult mesekincset.

Mátyás király dicsősége nem rekedt meg az ország határai között; a szomszéd népek is jól ismerték, és megőrizték az igazságos király emlékét. A cseh monda Mátyása éppen úgy megbünteti az elbizakodott főbíró, mint Heltai magyar mondájának igazságos királya a kolozsvári bírót. A szlovén monda pedig megJ5solja, hogy Mátyás felébred egyszer hosszú álmából, a világ királya lesz, és egyedül uralkodik minden nép fölött.

De nemcsak Mátyás király, Hunyadi János is népszerű hőse a szomszéd népek mondáinak. A mondavilág megőrizte, sőt folyton gazdagította a hagyományt, mert más hősök tetteit is a Hunyadiakra ruházta. Ilyen módon számos nemzetközi motívum, világszerte ismert történet került ebbe a mondakörbe. Ennek a sokszínű és soknyelvű mondakörnek közös a mondanivalója, mert minden mondája a törökverő hős és az igazságos király dicsőségét hirdeti.

Ez a kötet Trencsényi-Waldapfel Imre kezdeményezésére jött létre. Itt emlékezem meg hasznos tanácsairól, értékes útbaigazításairól, melyeknek sokat köszönhetek.

Lengyel Dénes

A KÉPEK JEGYZÉKE (Az elektronikus változatból kimaradt.)

IDŐRENDI TÁJÉKOZTATÓ

Ebben a tájékoztatóban a fejedelmek, a királyok uralkodásának és a legfontosabb történelmi eseményeknek évszámaikat közöljük

Attila hun király

433-453

Katalaunumi ütközet	451
Aquiléja ostroma	452
A magyarok Meotiszba vándorolnak	463
A magyarok Etelközbe vonulnak	889
A honfoglalás	896-900
A Szent Gallen-i kaland	926
Lehel és Bulcsú halála	955
Géza fejedelem	972-997
Szent István király	1000-1038
Gyula és Ajtony leverése	1002-1003
I. Péter király	1038-1041, majd 1044-1046 1046
Vata lázadása	1046
I. András király	1046-1060
Zotmund hőstette	1052
I. Béla király	1060-1063
I. Salamon király	1063-1074
A kerlési csata	1068
A besenyők betörése	1071
A mogyoródi csata	1074
I. Géza király	1074-1077
Szent László király	1077-1095
Kálmán király	1095-1116
Kálmán király megvakíttatja Álmos herceget	1113
II. István király	1116-1131
II. (Vak) Béla király	1131-1141
Az aradi országgyűlés	1132
II. Géza király	1141-1162
III. István király	1162-1172
III. Béla király	1172-1196
Imre király	1196-1204
Imre király elfogja öccsét	1203
II. Endre király	1205-1235
Bánk bán megöli Gertrud királynét	1213
IV. Béla király	1235-1270
Julianus barát második útja	1237
A kunok befogadása	1239
A tatárjárás	1241
V. István király	1270-1272
IV. (Kun) László király	1272-1290
III. Endre király	1290-1301
Károly Róbert király	1308-1342
I. (Nagy) Lajos király	1342-1382
I. Lajos nápolyi hadjárata	1347-1348
Zsigmond király	1387-1437
Zsigmond veresége Nikápolynál	1396
Erdélyi parasztfelkelés	1437
Hunyadi János kormányzó	1446-1452
Hunyadi János halála	1456
Hunyadi László kivégzése	1457
(Hunyadi) Mátyás király	1458-1490
Szilágyi Mihály halála	1460

Mátyás és Beatrix házassága	1476
Mátyás elfoglalja Bécset	1485

A SZÖVEGBEN ELŐFORDULÓ RITKÁBB SZAVAK, SZEMÉLY- ÉS HELYNEVEK MAGYARÁZATA

A címszavak helyesírásánál mindig a forrásanyagban szereplő alakot vettük alapul; a magyarázó részben közöljük a mai írásmódot

Abádi-rév – átkelőhely a Tisza bal partján, a mai Abádszalóknál, Szolnok megyében

Adalbert – Libicensky Vojtsek gróf, prágai püspök, a pogány magyarok egyik térítője

Aétius – A. Flavius (i. sz. 390-454) nyugatrómai hadvezér, aki 451-ben

Catalaunumnál Attilával megütközött (ejtsd: aéciusz)

Alánia – tartomány a Kaukázustól északra

alánok – iráni eredetű nomád nép, melyet a hunok szorítottak ki a Kaukázusból; a Szolnok megyei Jászság első lakói, a jászok is alán eredetűek voltak

Alarik – I. Alarik nyugati gót király, aki i. sz. 396-tól 410-ig uralkodott

Alfonzo nápolyi király – (1442-58) művelt és erőszakos reneszánsz uralkodó

Almás – hegyi patak Erdély északnyugati részén

Alpár – Alpár vára a Tisza mellett, Csongrádtól északra állt. Emlékét a mai Alpár község őrzi

Alparét – kisközség Erdélyben, a Szamos vidékén amfiteátrum – körszínház: ellipszis alakú, sok nézőt befogadó szabadtéri színpad

Amurát – II. Murád török szultán (1421-1451)

Anonymus – Béla király névtelen jegyzője, aki A magyarok cselekedetei c. művében elbeszélte a honfoglalás eseményeit

Apulia – olaszországi vidék, a félsziget déli részén terül el

Aquiléja – Aquileia, egykor hatalmas város, ma kis helység Észak-Itáliában, az Adria mellett

aquitánok – nyugati gótok

Árokszállás- mai nevén: Jászárokszállás, község Szolnok megyében, Jászberény

közelében

Ároktő – község Borsod-Abaúj-Zemplén megye mezőcsáti járásában, a Tisza jobb partján

Asztrik – német származású bencés rendi szerzetes, pécsváradi apát, Szent Adalbert tanítványa

Attila király városa – a római Aquincum polgári városa, mely Óbuda területén állt; német nevén: Etzelburg

Augsburg – város Bajorországban, a Lech folyó mellett

avar – török-tatár eredetű lovas nép, mely az Alsó-Don vidékéről vonult a Kárpát-medencébe, és itt jelentős birodalmat alkotott. Az avarok egy része – újabb feltevések szerint – korábban bevándorolt magyar népcsoport lehetett

Aversza – Aversa, város Olaszországban, nem messze Nápolytól. Itt gyilkolták meg 1345-ben Endrét, I. Lajos király öccsét

Bábolna – Alparét község közelében emelkedő hegy

Bajazet – I. Bajazid török szultán (1347-1403) a nikápolyi csatában legyőzte Zsigmond királyt és szövetségeseit

Bálványosvár – Székelyföldön, Háromszékben állt

bán – régi országos méltóság: királyi főtisztviselő

Barletta – kikötőváros Bari olasz tartományban, az Ofanto partján

báró – a krónikákban mindig a főnemesek címe

Báthori István – királyi tárnokmester és erdélyi vajda; 1479-ben Kinizsi támogatásával legyőzte a törököket

Batu kán – (1236-1255) mongol hadvezér és államszervező

Beckó vára – vár a Vág völgyében, Anonymus Bolondóc néven ismeri. Beckó és Stibor történetét a XVIII. században költötték

Bécsújhely – Wiener Neustadt, régi magyar nevén Németújhely; város AlsóAusztriában, nem messze Soprontól

Belár – az ókori bolgár nép egykori elnevezését őrző személynév

Benczédi Székely István – gönci református pap, XVI. századi történetírónk; magyar nyelvű krónikája 1559-ben jelent meg

besenyők – török jellegű nomád nép, mely a magyarokat Levédiából elűzte, majd új hazájukban is többször háborgatta. Később egyes csoportjaik hazánk különböző

részein telepedtek le, és beolvadtak a magyarságba

Bicse – vár a Vág mentén

Bihar – a Szamos-Tisza-Maros között elterülő vidék neve. Bihar vára a mai Nagyvárad közelében állt

bodrogi részek – a Zombortól nyugatra eső, Duna menti Bodrog várához tartozó területek, az Árpád-kori Bodrog megye

bojár – előkelő főnemes (Romániában vagy Oroszországban)

Boldva – mai nevén Bódva, a Sajó bal oldali mellékvíze

Bolgárfehérvár – későbbi és szokottabb nevén: Nándorfehérvár, a mai Belgrád őse

Bulgaria – az ókori és középkori bolgár állam, nagyjából a mai Bulgária területén. Nem azonos a magyarok őstörténetében emlegetett Magna Bolgárjával (Nagy-Bolgáriával)!

Bonfini – B. Antonius (1427-1503), latinul író olasz történetíró; hosszan tartózkodott Mátyás király udvarában, hadjárataira is elkísérte, tehát szemtanúként írhatta meg a kor történetét

Boroszló – Wroclaw (németül: Breslau) régi magyar elnevezése

Borsod vára – a krónikás a helynevet a bors szóból magyarázza, és valószínűleg a “kicsi a bors, de erős” szólásra céloz; a Boldva mellett állt, emlékére Borsod falu őrzi, amely 1950 óta Edelény községhez tartozik

Borsova vára – a Borsóvá tiszai torkolatánál, Beregszász közelében állott a vár

Bors vára – a vár a Garam folyó jobb partján állt; innen ered az egykori Bars vármegye neve is

Boszna – folyó Boszniában, a Jugoszláv Népköztársaságban

Brod – morvaországi helység a Morva és a Vág között, Uherské Hradisté közelében; teljesebb mai nevében (Uherské Brod) a jelző magyart jelent

Brünn – Brno, egykor a morva föld fővárosa

Budai Nagy Antal – az erdélyi parasztháború egyik vezetője, 1437 decemberében esett el burkus – porosz

Buziás mezeje – Buziás község Temesvár közelében, ma gyógyforrásáról nevezetes

Callimachus – C. Experiens néven Filippo Buonaccorsi (1437-1496) írt történeti könyvet Attiláról

Canosa, Capua – dél-olaszországi városok

Cezumor – Zeiselmauer, község Alsó-Ausztriában, Sankt Pölten mellett, a Dunától nem messze

Chalon – bortermeléséről híres francia helység a Saone folyó völgyében

csánjon – csináljon (népies, kiejtett alakban)

Csejte – szlovák nevén: Cachtice, Vág menti község; közelében állott a csejte vár, melynek kapuja előtt Magyar Balázs a rablókat felakasztotta

Csigle mezeje a helynév emlékét a Veszprém megyei Csögle neve őrizte meg

csitkó – csikó

Csonka-torony – Nagyszalontán, az egykori Nagyfalú közelében állt a kastély, melynek tornyát Petőfi is, Arany is megénekelte. A Csonka-toronyban ma Arany-múzeum van

Csörsz árka – kettőt is ismerünk: egyik a Tárna folyótól a Tiszáig, a másik pedig Gödöllőtől a Tiszáig vezető csatorna volt. Az elsőnek két végpontján van Árokszállás és Ároktő. Készülésük körülményeit nem ismerjük, a honfoglaló magyarság már itt találta őket

Dalmácia – történelmi terület az Adriai-tenger mellett, a Jugoszláv Népköztársaságban

darabont – fegyveres szolga

Detre – Theodorik vagy Ditrikh, a keleti gótok királya (i. sz. 475-526), aki a hun birodalom bukása után uralkodott, ezért a hun mondákban való szerepeltetése anakronizmus

dévánkoznak – tanakodnak (a díván vagy déván eredetileg török tanácskozó helyiséget jelent)

dézma, dézsma – a latin decima (-tizedik) szóból; a föld termésének tizedik tizedrésze eredetileg az egyháznak járt, később a földesúri szolgáltatásokat is így nevezték. Volt kilenced elnevezésű adó is, ez azonban nem kilencedrészt jelentett, hanem a kilencedik tizedrészt

Diód – egykori település Nagytétény közelében, talán a mai Diósd helyén

Doboka – ma község Kolozsvár közelében; várának Kun László idejében fontos szerepe volt

domonkos rendi barátok – a szerzetesrendet Szent Domonkos 1216-ban alapította; nevük latinos formája: dominikánusok

Dömös – község a Duna visegrádi szorosának elején, I. Béla király kedves tartózkodási helye. A király palotája valószínűleg azon a helyen állt, melyet

Árpádvárának vagy Pádvárnak nevez a nép

Drinápoly – város a Marica partján, Törökország európai részén. Mai neve: Edirne

Dubnici Krónika – minorita szerzetes latin nyelvű műve; a XV. század végén keletkezett

Dugonics András – (1740-1818) Magyar példabeszédek és jeles mondások (Szeged, 1820) című művében, mely Móra Ferencnek kedves olvasmánya volt, ízes magyarsággal örökítette meg a mondákat és a történeti anekdotákat is

Eisenach német város Thüringiában, a Wartburg hegy tövében

Ekkehard – svájci szerzetes; Sankt-Gallen-i történetek c. művében megörökítette a magyarok kalandozását

élés – élelem

elorozkodott – elosont

Emes – Álmos anyjának neve, azt jelenti: anyácska

Enéh – a krónikás megőrizte az ősi hit töredékét: Hunor és Magyar édesanyja szarvasűnő, tehát totemállat

erdöntúli föld – Erdély

Esküllő – község Kolozsvártól északnyugatra; a mondák névmagyarázatai igen naivak, de lehet, hogy az Esküllő helynév valóban az eskü szóból származik

esztováta – szövőszék

faltörő kos – váróráshoz használt hadigép. Négy keréken guruló állványból és egy arra kötélen felfüggesztett, vasalt végű gerendából állt, melynek “kosfejével” döngették a vár kapuját vagy falát

fehér kunok – ez a közelebből meg nem határozható nép 1060 körül költözött a besenyők, majd az úzók lakta délorosz füves pusztára

ficfa – fűzfa

Foggia – város Dél-Olaszországban, a pugliai síkságon (ejtsd: foddzsá)

földvár – kerek, négyszögletes vagy szabálytalan alakú erődítés, magas földhányással körülvéve

frankok – germán nép a Rajna mellett

frízek – nyugati germán nép

frustuk – reggeli

Futak vára – a Duna északi partján, a mai Növi Sadtól (Újvidéktől) nem messze állt

függőkért – lépcsőzetes teraszokon, töltéseken épített kert

Galeotto Marzio – (1427-1497) olasz író, akit Mátyás király meghívott udvarába. G. latin nyelvű könyvet írt Mátyás király találó, bölcs, tréfás mondásairól és cselekedeteiről (1485)

Gallia – Franciaország területének neve az ó- és középkorban

gárgyán – gvárdián, a kolostor főnöke

Gattus János – domonkos rendi hittanár, aki Galeottóval jött hazánkba

gepidák – germán néptörzs; a Visztula vidékéről költözött az Al-Duna mellé

gótok – germán nép; kezdetben nagy harcokat vívtak a hunok ellen, később egy részük beolvadt a hun törzsszövetségbe

griffmadár – mesebeli lény: sasszárnyú oroszlán

Gyalu – a Szamos és a Kapus összefolyásánál fekszik Gyalu község, innen vehette a krónikás Gyalu vezér nevét

gyepű, gyepűgát – a járható, állandó útvonalakon fákból, kövekből készített torlasz az ellenség feltartóztatására

Gyulafehérvár – város és erősség az Ompoly és a Maros folyó találkozásánál

Gyümölcsény-erdő – a Körtvély-tó mellett állt, Dóc község közelében, a mai Csongrád megyében

Halics – Galícia, tartomány a Dnyeszter folyó mellett. 1087-től orosz fejedelemség volt

hangabarack – törpebarack

Haram vára – a Duna partján, a szerbiai Ráma várral szemben állt

Hátszeg – város az egykori Hunyad vármegyében

Havas – az Északkeleti-Kárpátok régi magyar neve. Ennek Vereckei-kapuján vezet az út Ungvár felé

Havasalföld – a Déli-Kárpátokon túl eső síkság; itt alakultak az első román fejedelemségek

Heltai Gáspár – (1490-1574), író és nyomdász; krónikájában drámai felépítésű novellákat és népi eredetű anekdotákat is találunk. Száz fabula című mesegyűjteménye ma is élvezetes olvasmány

hétmagyar – a szó a latin szövegben is magyarul van meg, hetumoger alakban. A hét magyar törzs neve: Nyék, Megyer, Kürt és Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi. Az ország területén sok helynévben megvannak a törzsi nevek

hölgyemenyét – hermelin, menyétféle ragadozó emlős, melynek becses a bundája

Hradistye – erősség a Moldva folyó partján; ma Uherské Hradiste, Brnótól nyugatra.
Lásd még: Brod

Hung vára – Ungvár (Uzsgorod); a magyarok idegen nyelven emlegetett neve: hongrois, Hungarian, Ungar stb. azonban nem ebből a helynévből ered (ez csak a krónikaíró tudószkodása), hanem a török onogur (= tíz törzs) népnévből

Hunyad – egykori vármegye a Maros folyó két partján

Igfon-erdő – eredeti neve azt jelenti: “szent sűrűség”. Később Királyerdőnek, majd Királyhágónak nevezték. A Réz-hegységben, Bihartól keletre van. Román neve: Fiastra Craiului

ikon – fémre vagy fára festett szentkép

Iller – Ausztria nyugati részén ered, Ulm-nál a Dunába ömlik

illírek – az Adriai-tengertől a Dunáig és a Po torkolatáig terjedő területen éltek, nyelvük indoeurópai volt

Ilosvai Selymes Péter – XVI. századi vándorénekes, akinek Toldiról írt “históriája” Arany művének fontos forrása

instálja meg – kérje meg

Iphikratész – athéni hadvezér; először sikerrel harcolt, később árulással vádolták, és pénzbüntetésre ítélték

ispán – magas rangú tisztviselő; először a királyi, majd a nemesi vármegye élén állt

istáp – bot, itt: királyi pálca, jogar, a királyi hatalom egyik jelképe

Isztrigy – Sztrigy, a Maros mellékfolyója

Jáfet nemzetsége – a bibliai hagyomány szerint Noé harmadik fia, Jáfet lett volna az európai népek ősatya

Jajca – vár és város Boszniában, az Urbas folyó mellett

Jászó-Döbröd – valószínűleg a mai Jászó (Jasov) közelében, Kassa környékén volt

Jeromos – Szent Hieronymus, dalmát származású egyházatya, az őskeresztény irodalom egyik tekintélye

Jordanes – VI. századi gót történetíró; latin nyelvű krónikája a magyar krónikások jelentős forrása

Jószás – hegyi patak, amely az egykori Arad vármegye területén a Fehér-Körösbe szakad

kamarás – a királyi udvarban szolgálatot teljesítő nemesúr

kancellárius – udvari főtisztviselő, aki az írásbeli tevékenységet végezte, majd irányította

Kapus – patak, Gyalu közelében ered, és mellette ömlik a Szamosba

karantánok – Karintia szláv nyelvű ókori lakói. Lásd: murai karantánok

Katalaunum – Catalaunum, a híres csatamező a Marne folyó mellett terül el

Kázmér lengyel király – IV. Kázmér (1444-92), II. Ulászló apja

Kelemen pápa- VI. Kelemen (1342-52)

Kemej – Árpád-kori vármegye a kunok betelepülése előtt; a Tisza bal partján, az Abádi-révtől Biharig terjedt

Kenyérmező – a Maros folyó két partján, Szászváros (Orastie) közelében fekszik

Képes Krónika – I. Lajos király kívánságára készült latin nyelvű krónika, melynek szerzője ismeretlen. 1360 táján jelent meg, a kötetet Meggyesi Miklós képei díszítik. Régebben – első őrzési helye után – Bécsi Képes Krónikának is nevezték

Kerlés hegye – a Cserhalom néven ismert domb Kerlés (Chirales) község határában, az egykori Szolnok-Doboka vármegyében

Keveháza – a későbbi Szent István-pusztá Baracska közelében, Fejér megyében

Kézai Simon – IV. (Kun) László udvari papja; latin nyelvű krónikája a magyar köznemesség legkedvesebb olvasmánya, s a XIX. századi költők legfőbb forrása

Kijev – a magyarok Kijev melletti elvonulásáról az ukrán-orosz őstörténet egyik fő forrása, a Nesztor-féle krónika is megemlékezik

kiorozkodott – kiosont, orvul – orozva, azaz titokban – ment el

Királyhegy – Král'ova hol'a, az Alacsony-Tátra legkeletibb tagja

klerikus – papi rendhez tartozó egyházi személy

kompánia – század

Konstanc – Konstanz, német város a Bodeni-tó partján, Svájc határán

Kórógy vára – Eszék (Osijek) városától délre állott

Kosztolány vára – a Vág folyó közelében állott, a mai Zemianske Kostolany (Nemeskosztolány) környékén

Kőhalom – nagyközség az Olt folyó partján, az egykori Nagy-Küküllő vármegyében

Kölesérköz – helység Nagyszalonta közelében

Körös – a krónikák a Sebes-Köröst nevezik Körösnek

Körtvély-tó – Dóc közelében, Csongrád megyében

kötőrúd – hosszú, nehéz rúd a szekéren, a szénát és a kevés gabonát kötik le vele

Köváry László – (1810-1907) erdélyi történetíró

Krassó – Karas, a Duna bal oldali mellékvize Versec közelében

Krimhilda – a Nibelung-ének hősnője, előbb Szigfrid, majd Attila felesége

Küküllei János – (1320-1394) I. Lajos király történetírója; krónikája a kor történetének jelentős forrása

Ládi-rév – ma: Tiszaladány, Tokaj közelében

Ladomér – 1087-től orosz fejedelemség Volhínia területén

Lapos – patak, a Szamos bal oldali mellékvize

László cseh király – II. Ulászló (1471-1516), aki Mátyás halála után magyar király is lett (ragadványneve: Dobzse László)

Leó pápa – (440-461) Nagy L., akit a középkor legnagyobb pápájának tartanak

Lippa vára – a Maros partján, Aradtól keletre

longobárdok – germán nép, őshazájuk az Elba keleti partjánál volt; innen a Dunához vonultak, s az avarokkal szövetségbe lépve a gepidákat legyőzték

Lucera – város Foggia olasz tartományban, a Sasola jobb partján

Lúci-rév – átkelőhely a Tiszán. Ma: Tiszalúc község, a krónikák által szintén emlegetett Szerencs közelében

Mágóg király – Jáfet fia, Noé unokája. Anonymus a Magyar nevet – tudóskodva – a Mágógból származtatja

Magyar Balázs – Mátyás király hűséges vitéze, aki közlegénységen kezdte, és elnyerte az erdélyi vajda, majd a bán címet

Mahomet – II. Mohamed török szultán (1451-1481), akinek seregét Hunyadi János legyőzte

Margit – (1242-1271), domonkos rendi apáca, akit először boldoggá, majd szentté avattak. A Nyulak szigetén (a mai Margitszigeten) élt

márka – nemzetközi pénzsúlyegység. Ismertebb fajtái: a bécsi, a hollandi, a porosz és a francia márka

Mednyánszky László – XIX. századi romantikus író, akinek mondáiban a túlzásnak, jóslatnak és átoknak nagy szerepe van

megüttet – levágot

Ménmarót – ez a tulajdonnév a morva népnév változata, mely több helynévben fennmaradt

Ménrót – a bibliai Jáfet leszármazottja, akit több krónikás Nemrót, Nimród néven emleget

Meotisz – Maiótisz vagy Maeotis, az Azovi-tenger neve az ó- és középkorban. A VII. és a VIII. században a magyarok a kazárokkal együtt a Meotisz vidékén éltek

Meszesi-kapu – hágó a Meszes-hegységben (Muntii Mezes), Zilah és Magyaregregy között

Minorita – Ferenc-rendi szerzetes, akinek latin nyelvű krónikája I. Lajos király korának értékes forrása

móc – az Erdélyi-érchegységben lakó románok régi neve

mohi, muhi csata – egyes hagyományok szerint a Sajó menti ütközet az egykori Mohi mezőváros mellett folyt

Moson, Mosony – vár és város az egykori Mosón vármegyében, ma: Mosonmagyaróvár

Mundzuk – Attila állítólagos atyja, a hunok keleti törzsének fejedelme

Munkács – város a Latorca folyó partján (Mukacsevo). A krónikás naiv névmagyarázata: munkás-Munkács nem teljesen alaptalan

murai karantánok – Karintia ősi szláv lakói a Mura folyó mentén, a mai Szlovénia és Dél-Ausztria területén

Nagy-Bolgária – Magna Bulgaria, a Volga középső szakaszától a Káma vidékéig terjedő nomád birodalom

Nagy Sándor – (i. e. 365-323) Makedónia uralkodója, az ókor legnagyobb hadvezére, a középkori irodalom egyik főalakja

Nagyfalu – egykori település Nagyszalonta közelében, a monda szerint Toldi Miklós lakóhelye. Lásd még: Csonka-torony

Nagyósz – szerbül Tomtenic, község a Marostól délre, Nagyszentmiklós (Sannicolaul-Mare) közelében

Nagyszombat – Trnava, város Pozsonytól északkeletre

Nándorfehérvár – Belgrád

Németújhely – lásd: Bécsújhely Nikápoly – vár és város a Duna jobb partján, bolgár neve: Nikopol

nyesi, nyuszi – menyétféle emlősállatok, bőrük értékes prém

Oláh Miklós – (1493-1568) Nicolaus Olahus esztergomi érsek, humanista tudós, akinek Hungarica c. munkája pontos leírást ad Mátyás király visegrádi udvaráról

Olmütz – Olomouc város a Morva folyó mellett

Ompoly – a Maros jobb oldali mellékfolyója

Omsó-ér – Érmellék, az Ér és Berettyó folyó között elterülő vidék

Orbán Balázs – (1830-1890) földrajzi és néprajzi író. A Székelyföld leírása c. művében számos mondát is közöl

Oroszlános – a helynevet egy község őrizte meg az egykori Torontál vármegyében

Ortona – kikötőváros Chieti olasz tartományban

Ovidius – Publius O. Naso (i. e. 43- i. sz. 18) ókori latin költő, akinek versei a reneszánsz korban kedveltek voltak

Önedbelia – az Árpádok anyai őse a krónikákban

ösztoke – a szántásnál használt bot, végén hegyes vagy lapos kaparóvassal; az ökröt is ezzel “ösztokélték” nagyobb igyekezetre

padka – kis pad; a tűzhely, kemence mellett vályogból vagy téglából rakták

palást – a harang teste, henger alakú része

Pannónia – a római korban a Dunántúl neve volt, később az egész Magyarországra értették

Passau – város Bajorországban, a Duna, az Inn és az Ilz összefolyásánál

pattantyús vitéz – tűzér

pellengér – szégyenfa, ehhez kötötték megszégyenítésül a bűnösöket Pilis erdeje – a

Duna jobb partján Esztergomtól Szentendréig húzódik

Plutarkhosz – (i. sz. 46-126) görög filozófus és történetíró. Párhuzamos életrajzok c. művében egy-egy görög és római államférfi jellemét, pályafutását állítja egymás mellé

Pogyebrád György cseh király – (1420-1471) Mátyás király apósa Polükratész – Szamosz szigetének zsarnok uralkodója; pályafutása a sors elkerülhetetlenségét példázza

pomeránok – ősi szláv nép az Odera és a Visztula között

porkoláb – itt: várkapitány

poroszló – a bíróság rendelkezéseinek végrehajtója, törvényszolga

Potenciána – Potentiana, jelentős római város Budapeستől délre, a mai Érd közelében

Pozsega – vár és város Horvátországban

Pozsony vára – a régi pozsonyi var is a Duna partján állt, legkorábbi ábrázolása a Képes Krónikában (1358) látható

presbiter – áldozópap a római katolikus egyházban

Priszkor rétor – görög szónok és történetíró; 448-ban Attila udvarában járt követként, és megfigyeléseit feljegyezte

Rigómező – 52 km hosszú és 22 km széles mező Szerbiában, Mitrovicától délre (Koszovó Polje)

Rikárd barát – a domonkos rend magyarországi előjárója 1237-ben beszámolt a pápának Julianus barát útjáról

Rogierius – olasz származású főpap, nagyváradi kanonok, majd püspök. Siralmas ének c. latin nyelvű verses munkája a tatárjárás történetének egyik fő forrása

rutén – szláv néptörzs, mely Oroszország délnyugati részén és a történet

Magyarország északkeleti részén élt

Sabaria – más alakban Savaria, római város a mai Szombathely területén

Sáros vára – Eperjestől északra, az egykori Sáros vármegyében állt

Sárvár – nincs köze a dunántúli városhoz, mocsárvár volt az Ecsedi-lápon, a Szamos vidékén

Sár vize – nagyon gyakori magyar víznév; itt: a Lajta folyó Árpád-kori neve

Siklós vára – a régi vár is a mostani várhegyen állt; első okleveles nyoma 1352-ből

való

Sitter – a Thur mellékfolyója Svájcban

Sólymos – falu az egykori Bars vármegyében

Spalato – Split, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban Stíria, Stájerföld – Ausztria egyik tartománya, Magyarország, Szlovénia és

Karintia között terül el

Susdal – Szuszdál, orosz fejedelemség volt Moszkva környékén, székhelye

Susdal város

Szabács – város és vár Belgrádtól nyugatra, a Száva partján

Szabolcs vára – egykor fontos erősség volt; nevét a megye elnevezése és egy kis Tisza menti falu őrzi Rakamaz közelében

Szalánkemén – jelentős helység a Tisza-Duna torkolatával szemben

szaracénok – az arabok, az izmaeliták, sőt az összes mohamedánok elnevezése a keresztény krónikákban

szarmaták – szkíta (szittya) törzs, amely csud elemekkel vegyült. Egy része a hunok elől nyugatra menekült, másik részük a hunok uralma alatt élt

szászok – a II. Géza hívására a Rajna és a Mosel vidékéről Erdélybe költözött németek

Szatmár vára – a Szamos folyó partján állt

Százhalom – a mai Százhalombatta Fejér megyében

Szendrő – szerbül: Smederevo; vár és város Belgrádtól keletre, a Duna mellett, a Mórává torkolatánál

Szent Gallen – Sankt Gallen svájci város a Bódeni-tó közelében

Szent György – lovag és vértanú: a legenda szerint sárkányölő vitéz és életét a hitért feláldozó mártír; sok képzőművészeti ábrázolása van

Szent György tér – a budai vár piactere, ahol Kontót, Hunyadi Lászlót kivégezték, s ahol Mátyás legyőzte Holubárt

Szent Márton klastroma – a Szent Benedek-rend pannonthalmi kolostora; Géza fejedelem kezdte építtetni, és Szent István fejezte be az építkezést

Szepesség – az egykori Szepes vármegye és környéke; részben németek lakták

Szerémi György – XVI. századi történetíró; latin nyelvű emlékirata színes, de kevésbé hiteles részleteket tartalmaz

Szeri – Pusztaszer, Csongrád és Szeged között, a krónikák szerint a vérszerződés színhelye

Szikambria – Sicambria, Aquincum középkori latin neve

Szilágyi és Hajmási históriája – a költeménynek történelmi alapja van: Szilágyi Mihály, Hunyadi János sógora 1448-ban szabadult első török fogságából, Hagymási László ugyanekkor temesvári főispán volt. Ekkor történt, hogy egy száműzött török nagyúr lánya, akit a nép Császár Katának nevezett, magyar emberhez ment férjhez

Szittyaország – az iráni nyelvű szkíták (szittyák) hazája a délorosz sztyeppén. Anonymus az ősi gestát követve innen származtatja a magyarokat

Szlavónia – hazánk déli részével határos terület a Jugoszláv Népköztársaságban

Szőny – helység Komárom megyében. Római neve: Brigetio

Szőreg – falu Szeged közelében

Szvatopluk – a morva herceg a magyarok honfoglalása előtt meghalt, tehát itteni szerepeltetése a krónikás tévedéséből származik

tarack – rövid csövű ágyú, melyből kőgolyót lőttek ki

Tárcái-a. mai Tokaji-hegy; aljában Tárcái mezőváros őrzi a régi nevet

tárnok – magas rangú tisztviselő, a királyi kincstár őrzője, majd a városok bírása

Tárnokvölgy – Fejér megyében, Érdtől nyugatra terült el

Tas vására – ma Tass község Szabolcs-Szatmár megyében, Nyíregyházától északkeletre

tegez – puzdra, bőrrel bevont csontlemez tok, melyben nyílvesszőt és reszelőt tartottak

Teleki József gróf – (1790-1855) történetíró, A Hunyadiak kora Magyarországon c. műve forrásértékű

Tellusz – athéni polgár, az emberi boldogság példaképe

templomos rend – egyházi lovagrend, a Szentföld megvédelmezésére alakult

Teodóziosz – II. Theodosius keletrómai császár (i. sz. 401-450), Attila adófizetője

Terentius – Publius T. Afer, római drámaíró (i. e. 195-159), akinek a reneszánsz korban nagy tekintélye volt

Tessália – Görögország északi része

Tetétlen – hegy Hajdú-Bihar megyében, Ietétien község közelében

Thietmar (Dietmar, Dithmar) – (975-1018) német krónikás; Géza fejedelemről is megemlékezett

Thuróczi János – XVI. századi történetíró; latin nyelvű krónikája fontos forrás, különösen a Hunyadiakról szóló része jelentős

Tibur – helység Latiumban, Rómától keletre

Tinódi Sebestyén – a XVI. század jeles énekmondója, aki krónikájában verses formában mutatta be a múltat és a kora eseményeit; az Eger vár viadaljáról való ének Gárdonyi Gézának is fontos forrása volt

Titel – város a Duna és a Tisza egyesülésénél

tized – Szent István törvénye értelmében: “akinek Isten tizedt adott egy évben, tizedet adjon Istennek”. Ez azt jelenti, hogy a termés tizedrésze az egyházat, főképpen a megyéspüspököket illette

Tonuzóba – besenyő fejedelem, aki népével a mai Szolnok megye területén kapott szálláshelyet

Torda – város Erdélyben, az Aranyos folyó partján

Torja – nagyközség az egykori Háromszék megyében. Közelében van a torjai kénés barlang, az ún. bűdös barlang

Trácia – Trákia, Makedóniától keletre és északkeletre terül el

Trencsén – Morvaországgal és Sziléziával határos egykori vármegye és város

Trója – város Kisázsiaiban, a trójai háború színhelye. Minthogy Vergilius innen származtatja a rómaiakat, ez a város az előkelő származás jelképe lett

Troyes – város Franciaországban, a Szajna partján 490

Tulna – város Alsó-Ausztriában, ma: Tulln

Udine – város Észak-Olaszországban, a Rögia-csatorna mellett

Ugocsa – egykori kis vármegye a Tisza két partján, Szatmárnémetitől északra

újudvar – lovagi torna

Újvár – Abaújvár, község Kassa közelében, a Hernád partján Ung – egykori vármegye a Tisza jobb partján

Ügyek – Almosnak egyes forrásokban apja, másutt nagyapja

Vajas – folyó, a Duna bal parti mellékága, mely a szabályozás előtt Kalocsa közelében ágazott ki, és csak a Dráva torkolatától délre tért vissza a Dunába

Várad – a régi földvár emlékét két falunév őrzi: Alsó- és Felsővárad, a Garam partján, Nagysarlótól északra

Várkony – község Szolnok megyében, ma: Tiszavárkony

Vaszil-kapu – a Balkán hegységen keresztülvezető szoros Szófia és Filippopolisz között

Vereckei-kapu – az Északkeleti-Kárpátok átjárója. A honfoglaló magyarok többsége itt kelt át, a mongolok főereje is ezen át nyomult be az országba 1241-ben

Vergilius – Publius V. Maró római költő (i. e. 70-19) Aeneis c. hőskölteményében a római császár családját Trójából, őset, Aeneast pedig a szerelem istennőjétől származtatta

Vicenza – város Észak-Olaszországban

Világos vára – a Körös és a Maros folyó között állt. Első okleveles említése 1331-ből való

vizigót – nyugati gót. Alarik nyugati gót király 410-ben Rómát meghódította, s még abban az évben meghalt

Worms – német város a Rajna partján, a burgundok egykori székvárosa

zászlósúrak – olyan főurak, akik zászlójuk alatt katonákat állítottak ki, s ezeket maguk vezették

Zemplén vára – a Bodrog folyó jobb partján állt

Zengg – Senj; kikötőváros az Adriai-tenger partján, Veglia szigetével

szemben

Zilah – város a Szilágyságban

Zimony vára – a Duna jobb partján, a Száva torkolatához közel Zólyom vármegye – Besztercebánya környéke a Garam folyó partján

Zrínyi Miklós – (1620-1664) a Szigeti veszedelem költője, nemzeti hadsereget kíván szervezni a török ellen, és Mátyás királyt tekinti eszményképének. Erről ír Mátyás király életéről való elmélkedések c. művében, melyből szemelvényeinket vettük

Zsitvató – a Zsitva folyó Dunába torkollásánál, Dunaradvány (Radvan nad Dunajom) mellett levő puszta

FORRÁSOK ÉS SZÉPIRODALMI FELDOLGOZÁSOK

A könyv valamennyi forrásmunkáját itt nem soroljuk fel, mert az egyes mondák közlésekor már feltüntettük őket. Ebben a felsorolásban csak azokat a forrásokat ismertetjük, amelyek az olvasókat érdekelhetik, további kutatásra serkenthetik. A forrásmunkákat röviden jellemezzük is, hogy az olvasók érdeklődésüknek, ízlésüknek megfelelően válogathassanak közülük.

A latin nyelvű források közül kiemeljük Szentpétery Imre *Scriptores rerum Hungaricarum* c. kétkötetes szövegkiadását (Budapest, 1937-1938).

A krónikák szövegének fordításai közül elsősorban Pais Dezső, a kitűnő nyelvtudós *Magyar Anonymus* (Budapest, 1926) c. kötetére kell felhívunk a figyelmet.

Kézai Simon krónikájának régi, de ízes nyelvű fordítását találjuk Szabó Károly könyvében; újabb változatot ad az olvasó kezébe Erdélyi László *Krónikásaink magyarul* c. kötetében (Szeged, 1943).

A krónikák egész sorát ültette át Geréb László, akinek költői fordításai közül a következőket emeljük ki: Kálti Márk krónikája a magyarok tetteiről (Budapest, 1959), amelyet könyvünk olvasói *Képes Krónika* címen ismertek meg, Küküllei János és a névtelen minorita krónikája (Budapest, 1960), Thuróczy János: *Magyar krónika* (Budapest, 1957). Geréb László állította össze *A magyar parasztháborúk irodalma 1437-1514* c. kötetet is, amely az erdélyi parasztfelkelés dokumentumait tartalmazza.

Heltai Gáspár magyar nyelven írt krónikájában a történelem megelevenedik, mozgalmas csataképek, elmélkedések, párbeszéddek váltakoznak egymással, s néhány fejezet valóságos novellának tűnik. A közölt részletek is tanúskodnak róla, hogy Heltai ízes prózája ma is élvezetes olvasmány. (Heltai Gáspár: *Magyar Krónika*. Kiadta és bevezette Varjas Béla. Budapest, 1943).

Éppen ilyen friss Zrínyi Miklós, a költő-hadvezér írása, aki tollal és karddal küzd hazájáért, és Mátyás király példáját követve kíván önálló, nemzeti hadsereget felállítani. Mátyás király életéről való elmélkedések c. tanulmányában (Z. M. összes művei. Budapest, 1951) hol vitatkozva, hol lelkesítve, de mindig lobogó indulattal ír, s néhány mondata úgy hat az olvasóra, mint a kard suhintása: pontos és végleges megállapítás, melyre nincs felelet.

A könyv olvasójának feltűnik, hogy a krónikások egymásnak és a mai történelmi felfogásnak olykor ellentmondanak. Elég itt arra rámutatnunk, hogy Anonymus egy soha nem létezett Salán vezérhez fűzi a fehér ló mondáját, ezzel szemben a *Képes Krónika*ban a honfoglalás idején már elhunyt, tehát régen nem uralkodó Szvatopluk lenne az ellenséges vezér. Ezeket az ellentmondásokat, sőt ezeknek okait és összefüggéseit is bemutatják azok a történelmi szakmunkák, amelyek a krónikák elemzésével és a régészeti anyag feltárásával, idegen források vizsgálatával a korszerű, tudományos álláspontot kifejtik. Az alábbiakban néhány népszerűen írt szakmunkát ismertetünk, hogy az olvasó ezekből ismerje meg a mai tudományos felfogást.

Az őstörténettől Mátyás haláláig terjedő időszakot, tehát könyvünk ' valamennyi mondájának korát összefoglalja a Molnár Erik szerkesztésével kiadott *Magyarország története* (Budapest, 1964) c. szakmunka első kötete.

Anonymus és Kézai mondáinak egy részét, a Szent Gallen-i kalandot s még néhány, ebben a könyvben nem található érdekes régi feljegyzést tartalmaz Györffy

György könyve, melyet A magyarok elődeiről és a honfoglalásról (Budapest, 1958) címmel adott ki. A munka szerzője az egyes szakaszokhoz jó bevezetést és megbízható jegyzeteket fűz.

László Gyula számos tanulmányában foglalkozik a honfoglalással, kiemeljük művei közül A honfoglaló magyar nép élete (Budapest, 1944) c. népszerűen írt, régészeti emlékeket elemző munkáját.

A krónikák számos részletét, a régi magyar költészet gazdag válogatását találja az olvasó az egyetemi szöveggyűjteményben, melyet Barta János és Klaniczai Tibor szerkesztett (Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból, Budapest, 1951).

Tinódi Sebestyén verses krónikáját a Régi Magyar Költők Tára c. gyűjtemény, melyet Szilády Áron szerkesztett, III. kötetében tartalmazza, ugyanott a IV. kötetben találjuk Ilosvai Selymes Péter históriáját Toldi Miklósról.

A Szilágyi és Hajmási, a Béla király és a Bankó lánya széphistória eredeti, verses szövegét két új kiadás is tartalmazza: Stoll Béla Magyar széphistóriák (Budapest, 1955) és Végh Ferenc (Budapest, 1965) hasonló c. kiadványa.

Mátyás koráról kitűnő képet nyújt bőséges szemelvényekkel H. Balázs Éva Mátyás a kortársak között c. munkája.

Könyvünk illusztrációinak egy részét a Képes Krónikából vettük át, amelyet Meggyes! Miklós kis képei, színes miniatúrái díszítenek. Ennek teljes anyagát tartalmazza a Krónika 1964-ben megjelent kétkötetes kiadása. A kor történeti illusztrációinak kitűnő gyűjteményét találja az olvasó Cennerné Wilhelmb Gizella könyvében, melyet Magyarország történetének képeskönyve 896-1849 címmel adott ki.

A népmondák egy részét a Magyar Népköltési Gyűjtemény köteteiből, Kövály László, Mednyánszky László és Orbán Balázs műveiből, illetőleg az Ethnographia és a Nyelvőr című folyóiratból merítettem. Más részüket az Új Magyar Népköltési Gyűjteményből és újabb, részben kéziratos gyűjtésekből vettem át. Az összegyűjtött mondák átengedéseért, a szerkesztéshez nyújtott támogatásért a következő kutatóknak mondok köszönetet: Andrásfalvy Bertalan, Berze Nagy János, Bosnyák Sándor, Dömötör Sándor, Gáspár S. Antal (mesemondó), Kiss Mária, Mitruly Miklós és Pesovár Ernő.

Az ifjúsági írók egy része a mondakincs egészének átdolgozására törekedett.

Benedek Elek mondáit újabban Faragó József adta ki, gyűjteményének címe: A jégpáncélos vitéz.

Móra Ferenc mondái a Királyasszony macskái és a Történelmi elbeszélések c. kötetben jelentek meg.

Számos mondát dolgozott át Mikszáth Kálmán is Magyarország lovagvárai c. munkájában.

Újabban jelentek meg Komjáthy István kötetei Mondák könyve és Botond címmel.

A régi magyar mondák verses átdolgozását tartalmazza Szentimrei Jenő kötete, melyet Szopós Sándor és Kos Károly illusztrált. Szentimrei Jenő Verses magyar krónikájában az Erdély történetére vonatkozó mondák gazdag válogatását is megtalálja az olvasó. Ugyancsak verses mondákat tartalmaz Hegedűs Géza kötete, amely Az idő mélyén címmel jelent meg. Hegedűs prózában is elbeszélte az Árpád-kor számos mondáját; ez a feldolgozás a Korona és kard c. kötetben található.

Az egyes témakörök feldolgozásait a könyv fejezeteinek megfelelő sorrendben mutatjuk be.

Attila és a hun nép története Arany Jánost egész életében foglalkoztatta. Petőfihez írt leveléből tudjuk, hogy a szabadságharc előtt olyan eposz megírására készült, amely a hun nép szabadságát ábrázolta volna, hogy a magyar népnek példát mutasson... A szabadságharc bukása után tragikus színnel festi a birodalom bukását, Attila hibája és

a német ármánykodás következményét. Élete főművének szánta a hun eposzt, amelyből a Buda halála és a Csaba-trilógia egy része készült el.

A láthatatlan ember, Gárdonyi Géza regénye elsősorban Priszkosz rétor szövegére épül, s ennek megfelelően Attilát csak néhány vonással ábrázolja, de így is megjelenik a hun király fenséges, nagyszerű alakja.

Már Csokonai törekedett a honfoglalás eposzának megírására, de több más költő próbálkozása után csak Vörösmartynak sikerült megalkotnia a reformkor nagy eposzát, a Zalán futásai. Ez a gondolat hatja át Vörösmartyt akkor is, amikor a Nemzeti Színház megnyitására Árpád ébredése címmel ír megnyitó darabot.

A honfoglalásról szól Benedek Elek regénye, melyet Honszerző Árpád címmel írt az ifjúságnak. Ez a témája Illyés Gyula Árpád című költeményének, amely a Kézfogásokban jelent meg.

Ez a témakör foglalkoztatta Petőfit is, aki Lehel vezér címmel népeposzt kezdett írni a szegényeknek, akiket a forradalomra akart buzdítani.

Nem írástudóknak, nem az úri rendnek,
De beszélek szűrös-gubás embereknek...

– Írta a költő.

Ez a hősköltemény töredék maradt, mégis jelentős értéke irodalmunknak, s ma is érdekes olvasmány.

Jókai egész sereg mondát közölt, melyek az ősmagyarok korát, a honfoglalást és az Árpád-kort egyaránt bemutatják. A magyar előidőkből, a Dekameron novellái, a Dalma c. színdarab jelenetei, a Bálványosvár és a Mesék és regék egyes mondák, mondafüzérek feldolgozását jelentik; A magyar nemzet története regényes rajzokban az egész mondavilágot tartalmazza.

A Szent Gallen-i kalandot Fehér Tibor beszéli el az Aranykakasban, a kalandozások korát eleveníti tel Juhász, Gyula a Botond apánk Bizáncban és a Gyászmagyarok c. költeményeiben.

I. István korát Kos Károly mutatja be Az országépítőben, majd Balázs György István király – az államalapítóban.

Vörösmarty számos lírai, epikai és drámai művében mutatta be az Árpádok korát; itt csak néhány elbeszélő költeményére hívjuk fel a figyelmet: A bűvár Kund, András és Béla, Cserhalom, Salamon.

Zotmund alakja jelenik meg Geréb László Bűvár Kundjában, Salamon királyé Majtényi Zoltán A királyi földönfutójában.

A katolikus legenda szentje, I. László király mint népének pásztora jelenik meg Arany János két versében (Szent László, Szent László füve); hasonlóképpen ábrázolja Tompa Mihály is az Ének Szent László királyról c. költeményében.

Borics alakja számos költő képzeletét megragadta, itt csak Petőfi Tigris és hiéna és Szigligeti Trónkövetelő c. drámáját említjük meg.

Bánk bán konfliktusát Katona József a reformkor ellentéteinek bemutatására mélyíti el.

IV. Béla és a tatárjárás irodalmából Kodolányi János trilógiáját emeljük ki: Julianus barát, A vas fiai, Boldog Margit. Emellett Geréb László Égő világ és Karczag György Zúgó nyilak c. regényére hívjuk fel a figyelmet.

A Margit-legendája elevenedik fel Gárdonyi regényében, az Isten rabjaiban.

Az erdélyi parasztháború művészi ábrázolását, kitűnő bemutatását találjuk Kos Károly Budai Nagy Antal és Hegedűs Géza Az erdőntúli veszedelem c. regényében.

Zsigmond király az örök ellenséget, a zsarnokot személyesíti meg már Garay János Kont c. költeményében, és még inkább Petőfi Kont és társaiban.

I. Lajos királyt bölcsessége, bátorsága és lovagiassága, nem pedig hódító háborúi emelik Arany Toldi-trilógiájának, egyik hőségévé. Mellette áll Toldi Miklós, a nép erejének, hűségének és függetlenségének megtestesítője.

Toldi alakja Vörösmartyt is foglalkoztatta, három verset írt róla: Az ősz bajnok, Toldi, Toldy Csepelben.

Arany egész balladakört szentelt a Hunyadi-háznak: a Szibinyáni Jankban Hunyadi János, a Mátyás anyja c. költeményében pedig Mátyás gyermekkorát mutatta be. Az V. László a király bűnhődésének és Mátyás hívei menekülésének ábrázolása.

Hunyadi László tragédiáját Vörösmarty drámája, a Ciliéi és a Hunyadiak ábrázolja, melyet Benedek András átdolgozásával nemrég felújítottak. Petőfi A király esküje c. versében megbélyegzi az esküszegő királyt.

Hunyadi János pályafutását Darvas József A törökverő, Hunyady József Hollós vitéz és Hegedüs Géza Megkondulnak a harangok című regénye beszéli el.

Kováai Lőrinc a nándorfehérvári csatát, Dugovics Titusz pályafutását ábrázolja a Vaskapuban.

Mátyás király gyermekkorát mutatja be Móricz A sas meg a sas fia c. elbeszélésében, a király és Holubár párviadalát Mikszáth a Más udvar más levegőben. A kis primás és A szelistyei asszonyok a nagy király mindennapjait szemlélteti.

Az egész korszakot széles ábrázolással mutatja be Hunyady József két regényében, A fekete lovagban és A király árnyékában.

Kisfaludy Károly az álruhás király kalandját beszéli el a Hűség próbája vagy Mátyás deák c. színműveiben.

Szép Ernő gyűjteményes kötetet adott ki Mátyás király tréfái címmel; Tatay Sándor történeti regényt írt Kinizsi Pálról, Erdődy János pedig Mátyás életéről és művelődési politikájáról (Sasoknál magasabban). Bogáti Péter régészeti kutatással eleveníti fel Mátyás királyt és környezetét (Halló, itt Mátyás király!), itt említjük Jankovich Ferenc: Világverő Mátyás király c. trilógiáját.

A Képes Történelem sorozatban Varga Domokos írta meg a XIV-XV. századi Magyarország történetét Magyarország virágzása és romlása címmel, ebben az Anjou-királyok, az erdélyi parasztfelkelés, Hunyadi János és Mátyás szerepelnek.